

**UNIVERSITATEA DE STAT “A. RUSSO”
CATEDRA LIMBA ROMÂNĂ**

LIMBA ROMÂNĂ CONTEMPORANĂ

SINTAXA

(curs de lecții)

Autor:
Lilia TRINCA, lect. sup., dr.

BĂLȚI, 2007

SINTAXA ȘI OBIECTUL EI DE STUDIU

*Gramatica se elaborează conform textelor și nu textele
conform gramaticii. Acest lucru trebuie să-l aibă în vedere
și cei care fac gramaticile, dar și cei care scriu texte
(C. Tsatsos)*

1. Nivelul sintactic
2. Obiectul sintaxei
3. Istoricul studiilor de sintaxă
4. Legătura sintaxei cu alte discipline lingvistice și nelingvistice

Bibliografie

- Gramatica limbii române. Enunțul.* Vol. II, București, Editura Academiei Române, 2005.
Gramatica limbii române. Vol. II, Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Academiei Române, 1966.
Limba moldovenească literară contemporană, Sintaxa, Chișinău, Lumina, 1987.
Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București, Editura Științifică, 1998.
C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iași, Editura Institutul European, 2002.
V. Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, București, Editura didactică și pedagogică, 1973.
I. Iordan, Vl. Robu, *Limba română contemporană*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978.
D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iași, Polirom, 2000.
R. Nagy, *Sintaxa limbii române actuale*, Institutul European, 2005.
S. Stati, *Teorie și metodă în sintaxă*, București, Editura AR, 1967.
S. Stati, *Elemente de analiză gramaticală*, București, Editura didactică și pedagogică, 1972.
M. Timofte, *Actualitatea sintaxei românești „clasice moderne”*, Iași, 2005, p. 65-151.
Ecaterina Crețu Toderiță, *Unități, raporturi și funcții sintactice în limba română*, Iași, Demiurg, 2004, p. 7-13.
E. Tambă Dănilă, *Vechi și nou în sintaxa limbii române*, Iași, Demiurg, 2004, p. 15-28.
M. Secieru, *Nivelul sintactic al limbii române, Partea I, Unități sintactice. Funcții sintactice*, 2005, p. 5-10.
G. Lyons, *Introducere în lingvistica teoretică*, București, ed. Științifică, 1995.
Бирвиш Манфред, *Семантика // Новое в зарубежной лингвистике*, М. 1981.
A. Martinet, *Elemente de lingvistică generală*, București, 1970.

1. Nivelul sintactic

După cum se știe, limba constituie un sistem în cadrul căruia funcționează mai multe subsisteme interrelaționate, încât delimitarea netă a unora dintre ele devine o operație dificilă, întrucât fiecare dintre ele are reflexe și corespondențe în celelalte. Dat fiind faptul că ansamblul unităților de același fel definește un nivel, iar ansamblul nivelelor definește o ierarhie, în organizarea de sistem a limbii, fiecare nivel se dezvoltă din cel anterior, pe care

și-l include. Cele mai generale sînt nivelul fonematic, inclus de toate celelalte (morfematic, lexical, sintactic), pe care le materializează, și nivelul sintactic, care le include pe toate celelalte. Așadar, nivelul sintactic ocupă o poziție privilegiată, de superioritate, întrucît implică celalte nivele (fonologic, morfologic, lexicla și semantic) și se fundamentează pe ele.

Cu originea în nivelele morfematic și lexical, nivelul sintactic reprezintă limba în *procesul comunicării lingvistice*. Din perspectiva statică, unitatea de bază a limbii este *cuvîntul*. În desfășurarea raportului *lume-gîndire-limbă*, el *denumeste* și *semnifică* în mod izolat și pasiv. Cuvîntul devine element activ, în procesul de comunicare lingvistică, numai prin dezvoltarea unei structuri sintactice. Din perspectiva dinamică, unitatea de bază a limbii în act (a vorbirii, în accepția lui Saussure) este **enunțul** (unitate lingvistică a comunicării; unitate discursivă). Întemeindu-se pe caracterul denominativ și semnificativ al cuvintelor și pe sensurile derivînd din organizarea lor în sintagme, expresie a unei trepte superioare în desfășurarea raportului *realitate-gîndire-limbă*, enunțul **comunică**.

Pentru a exprima un gînd încheșat și clar nu e suficient să eșalonăm cuvintele la forma lor tip, așa cum sînt prezentate în dicționare - ca semne virtuale, ci trebuie să le folosim ca semne actuale. Să luăm, de exemplu, cuvintele: *Ion, a citi, roman* etc. Observăm că avem două substantive și un verb. Înșirarea acestor cuvinte în această ordine dă o idee vagă despre ceea ce vrea să comunice vorbitorul. Cu toate acestea, ele nu constituie o comunicare, ideea fiind imprecisă, deoarece între cuvintele exprimate nu există nici un fel de legături. Toate trei sînt formate din sunete, fiecare îmbinare de sunete reprezintă un lexic. Cînd însă cuvintele date contractează relații unele cu altele, forma lor se schimbă, ținînd seama de anumite reguli (substantivul e la un anumit caz, verbul trebuie să fie la un anumit mod și timp, să aibă numărul și persoana în concordanță cu substantivul la care se referă), și astfel reușesc să formuleze un gînd, să facă o comunicare - *Ion citește un roman*. Formele gramaticale cîmpătate de aceste cuvinte în urma atribuirii categoriilor gramaticale, le-au făcut informative. Ele au intrat în raporturi sintactice pentru a comunica. Drept consecință, numele de persoană a devenit subiect al acțiunii *a citi*, iar *roman* a devenit complement direct al predicatului din propoziția dată. Desigur, că verbul-predicat *citește* constituie centrul diriguitor al tuturor relațiilor gramaticale și comunicative, întrucît prin categoria modului (indicativ), timpului (prezent)¹ și persoanei (a III-a) se stabilesc relații cu toate cuvintele din propoziție². În unele cazuri, intonația - un mijloc de ordin fonetic - are rol de actualizator. Astfel, o unitate lexicală poate deveni unitate comunicativă datorită intonației: *Trenul! Ajutor!* (vezi § *Rest de propoziție*).

În baza celor menționate mai sus, ne-am convins, o dată în plus, de justetea afirmației lui Manfred Bierwis, precum că „o limbă nu comunică nimic prin cuvinte luate separat de unitățile sintactice combinatorii, relaționale”, de aceea la identificarea conținutului adecvat al oricărui enunț „e necesar neapărat să se știe nu numai semnificația elementelor lui lexicale, dar și modul de corelație între ele”³. Prin urmare, putem afirma cu certitudine că propoziția obținută este un enunț, o informație inteligibilă, și, totodată,

¹ **Ca un mesaj să capete viață, el trebuie plasat într-un spațiu temporal.**

² Categoria modului, timpului și persoanei la nivel sintactico-funcțional au evoluat în categorii gramaticale ale predicatului - indicii predicativității.

³ Бирвиш Манфред, *Семантика // Новое в зарубежной лингвистике*, М. 1981, р. 178

constituie o unitate sintactică corectă atât din punct de vedere comunicativ. La realizarea acestui enunț ca unitate comunicativă au contribuit, evident, toate nivelele limbii⁴.

Așadar, când limbii i se cere a formula, a crea un act comunicativ, sintaxa face apel la toate nivelele lingvare. În absența lor ar fi imposibil un act de comunicare. Fără categoriile gramaticale ale celorlalte nivele, sintaxa ar deveni inaptă pentru comunicare, ar deveni absurdă.

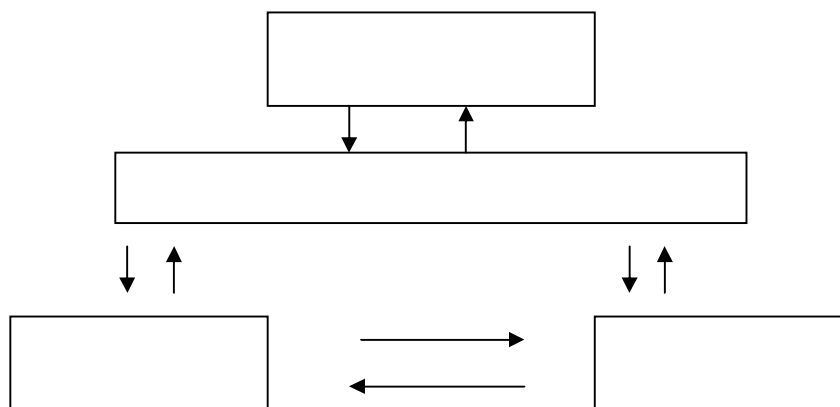
2. Obiectul sintaxei

Prin **Sintaxă** se înțeleg, în general, două realități:

1) nivel al limbii ce reprezintă, alături de morfologie, cea de-a doua secțiune a gramaticii clasice,

2) disciplină a lingvisticii, ramură a gramaticii care are ca obiect de studiu nivelul sintactic, adică „regulile de îmbinare a cuvintelor în **unități sintactice**”⁵, acestea implicând **raporturile sintactice** și **funcțiile sintactice**.

Așadar, dinamica sistemului sintactic al limbii se înscrie în limitele-cadru a acestor trei categorii sintactice. Conlucrarea exhaustivă și discretă a lor epuizează, în plan pragmatic și teoretic, conceptul de nivel sintactic:

⁴ Relațiile gramaticale dintre aceste unități s-au stabilit pe baza relațiilor gramaticale ale celorlalte nivele lingvare: sunetele au ocupat locul pertinent, adecvat, cuvintele și-au luat locul cerut de context, creînd, în consecință, o topică corectă. Semantica lexicală a fiecărui cuvînt corespunde contextului. Așadar, sintaxa, prin caracterul ei relațional-comunicativ, a întrunit, a implicat toate nivelele limbii, ba chiar și factorii de natură extralingvistică. În această ordine de idei, A. Martinet, președintele de onoare al școlii funcționaliste, afirma: “Dacă ținem de ideea precum că limba își are drept funcție esențială cea de comunicare, putem ușor conchide că numai sintaxei îi revine misiunea primă”, “deoarece “sintaxa întrunește cuvintele unei limbi într-un tot întreg relațional și comunicativ” [A. Martinet, *Elemente de lingvistică generală*, București, 1970, p. 23].

⁵ C. Dimitriu, *Tratat*, p. 857.

Morfologia ne prezintă structura, scheletul, „anatomia” limbii, iar **sintaxa** – funcționarea acestui sistem și, prin urmare, prezintă „fiziologia” limbii. Sintaxa deci este partea gramaticii care studiază cuvintele sub aspectul funcției lor în comunicare, adică se ocupă de întocmirea legilor de îmbinare a cuvintelor schimbate deja sub aspect formal în unități sintactice (morfologia studiază cuvintele izolat sub aspect formal, prezentându-ne paradigmele cuvintelor), precum și relațiile sintactice din cadrul acestor unități.

Unitățile de studiu cărora se ocupă sintaxa sînt: **enunțul, partea de propoziție, propoziția, substitutul de propoziție/frază/text, restul de propoziție, fraza, textul**

După ideile exprimate și după modul lor de organizare sintactică, distingem *enunțuri sintactice sinonime*, care exprimă aceeași idee, pe baza aceleiași organizări sintactice (*Zidarii construiesc case // Casele sînt construite de către zidari; E ușor a scrie versuri // E ușor să scrii versuri; A lucrat și a cîntat mereu // A lucrat cîntînd mereu*) și *enunțuri omonime*, care sînt formate din aceleași cuvinte așezate în aceeași ordine, dar cu organizare sintactică diferită (*Vine noaptea* (subiect))// *Vine noaptea* (CCT); *A văzut omul* (subiect))// *A văzut omul* (CD); *A fost prietenul* (NP) *meu* // *A fost prietenul* (subiect) *meu*).

3. Istoricul studiilor de sintaxă

Sectorul gramaticii în care ultimele decenii au marcat înnoiri radicale, spectaculoase, este sintaxa. Termenul *sintaxă* provine din gr. *syntaxis* „așezare împreună”, „ordine”, „îmbinare”. În greacă acest termen a circulat încă din secolul al V-lea î.e.n., dar numai învățatul alexandrin Apollonios Dyscolos, supranumit „părintele sintaxei”, i-a precizat accepțiunea gramaticală, în secolul al II-lea e.n., prin tratatul său *Despre sintaxă*. Pomind de la unele incorectitudini în îmbinarea cuvintelor, Dyscolos stabilește două posibilități de combinare corectă a cuvintelor, determinate de flexibilitatea lor. Astfel, pe de o parte, îmbinarea cuvintelor flexibile este posibilă numai în limita numărului, cazului, genului, persoanei cuvintelor care intră în construcție, pe de altă parte, îmbinarea cuvintelor neflexibile nu cunoaște alte limite decît sensul lor. Tratatul lui a fost apoi tradus în limba latină, la începutul secolului al VI-lea e.n., de către Priscianus din Cezareea.

În cercetarea lingvistică actuală, problemele sintaxei sînt dezbătute cu o pasiune și un entuziasm care prevestesc o epocă de înnoire, de restructurare profundă. Din confruntarea concepțiilor opuse sau complementare, prin compararea rezultatelor obținute cu metode variate, cu certitudine va lua naștere o sintaxă nouă, care va elabora concepții fundamentale, se vor găsi soluții la numeroasele semne de întrebare. De fapt, în orice domeniu științific, evoluția presupune confruntarea, reevaluarea cunoștințelor, care conduc uneori la concilierea teoriilor noi cu cele vechi, alteori, la abolirea fără întoarcere a unor opinii, a unor credințe. Un mod nou de abordare a faptelor pune totdeauna în lumină aspecte ale fenomenelor neobservate, necunoscute pînă atunci, detalii care completează și aprofundează cunoașterea într-un anumit domeniu sau elemente care răstoarnă întregul mod de înțelegere a faptelor. În anii din urmă, sintaxa, care părea să fie cea mai conservatoare dintre disciplinele lingvistice, participînd cel mai puțin la intensa frământare teoretică care caracterizează lingvistica secolului nostru, ajunge să reprezinte unul din domeniile cele mai fertile sub aspect teoretic și metodologic. Diversele modalități de abordare a fenomenului sintactic sînt opuse adeseori una alteia, uneori cu vehemență. De cele mai multe ori înfruntările sînt proprii perioadelor de început. După ce s-au maturizat, de obicei, diversele concepții și școli devin mai conciliante, capabile să accepte aportul

științific al cercetării cu altă fundamentare teoretică, să recunoască o anumită continuitate în dezvoltarea disciplinei.

Așadar, studiile grecești asupra sintaxei, traduse în limba latină, au stat la baza tuturor gramaticilor europene (inclusiv celor franceze, pe care noi le-am luat ca model) pînă în sec. al XVII-lea, cînd au fost completate cu principiile *Gramaticii generale și raționale de la Port Royal* din 1660. Aceasta din urmă e gramatica limbii franceze, ale cărei categorii sînt explicate comparativ cu fapte din limbile moderne: spaniolă, italiană, portugheză. Pornind de la premisa identității categoriilor gramaticale cu cele logice, acest tratat manifestă o preocupare permanentă de a găsi corespondențele gramaticale din aceste limbi, de a descoperi faptele comune, așa-zisele *universalia* („limba este o creație a rațiunii umane”, „categoriile gramaticale sînt identice cu categoriile logice”, „propoziția și judecata se suprapun perfect”, „sintaxa e în primul rînd logică” etc.). În felul acesta, se neglijează cu totul cronologia datelor supuse comparației și nu se ține seama de specificul fiecărei limbi. Aceste principii de gramatică au orientat studiile de gramatică pînă la sfîrșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea cînd, prin introducerea metodei comparativ-istorice în studiul limbilor, sintaxa logică își pierde din importanță în favoarea cercetărilor de fonetică și de morfologie.

În secolul al XIX-lea, cînd este demonstrată varietatea structurală a limbilor, e infirmat și caracterul universal al sintaxei. La sf. sec. al XIX-lea studiile de sintaxă au avut la bază o serie de concepții filozofice, prin care se ajungea fie la o exagerare (Școala funcțională de la Geneva, reprezentată prin Charle Bally), fie la o diminuare a importanței acestora (Școala idealistă, reprezentată prin Karl Vossler).

În lingvistica contemporană s-ar putea vorbi despre două direcții, tendințe în tratarea problemelor de sintaxă:

- direcția tradițională;
- direcția formalistă / structuralistă.

În afara modelului clasic de sintaxă pe care îl practicăm, mai există modelul generativ-transformațional. Prima încercare amplă în lingvistica românească de orientare generativ-transformațională este publicată de E. Vasiliu și Sanda Golopenția-Eretescu, *Sintaxa transformațională a limbii române*, București, 1969. Conștienți că, în lume, „teoria transformațională”, așa cum apărea ea la Noam Chomsky, avea unele „lacune”, autorii subliniază că nu și-au propus să aducă o contribuție la soluționarea unor probleme teoretice. Dat fiind faptul că gramatica transformațională operează cu reguli „prin intermediul simbolurilor” (simboluri categoriale), sintaxa transformațională are un pronunțat caracter tehnicist. O altă lucrare de orientare generativ-transformațională aparține Gabrielei Pană Dindelegan. Autoarea preia de la Noam Chomsky „exclusiv natura structurii de adîncime, iar gramatica, pentru ea, reprezintă un ansamblu finit de reguli care operează asupra unui vocabular finit, reguli capabile să genereze infinitatea enunțurilor corecte ale unei limbi. În raport cu gramatica clasică, care, taxinomică fiind, are în vedere în regulă generală o limbă istorică, ca în cadrul căreia identifică diverse tipuri de unități, raporturi, funcții etc., gramatica generativ-transformațională parcurge drumul invers, „punctul de plecare” constituindu-l „aspectele paradigmatic (implicate în inventarul de simboluri), iar, ca obiectiv final, se ajunge la aspectele sintagmatice, adică mulțimea frazelor generale. Reprezentant al direcției formaliste la noi e lingvistul Ion Ețcu, care cercetează fenomenele sintactice reieșind atît din forma structurilor analizate, cît și din semantica elementelor combinatorii, pe cînd adepții direcției structuraliste, deși recunosc forma și conținutul în

limbă și dialectica dintre ele înclină spre studierea formei (considerând forma esență a fenomenului). Reieșind din faptul că categoriile lingvistice sînt generale, abstracte și, prin urmare, în vorbire nu apar, Ion Ețcu pledează pentru delimitarea, pe de o parte, a sintaxei limbii și a sintaxei vorbirii, pe de altă parte. El relevă 28 de modele de propoziții⁶. Neajunsul acestor gramatici constă în faptul că nu poate realiza ceea ce și-a propus, anume „să genereze infinitatea enunțurilor corecte ale limbii române printr-un ansamblu finit de reguli ce operează asupra unui vocabular finit”.

Între lingvistica de tip generativ-transformațional există deosebiri și în privința sensului/direcției în care se face cercetarea: față de gramatica - taxinomică – de tip clasic, care pleacă de la limbă și ajunge la clase, subclase etc. la toate nivelele limbii, gramatica generativ-transformațională parcurge principial drumul invers, plecînd de la clase, subclase și trebuind să ajungă la limbă.

Gramatica generativ-transformațională de tip Noam Chomsky referitoare la limba română se află azi într-o fază doar incipientă și fără preocupări substanțiale de dezvoltare a ei. Aceasta înseamnă că în forma ei „actuală”, gramatica generativ-transformațională chomkyană cu aplicare la limba română nu poate realiza obiectivul propus, adică nu poate genera infinitatea enunțurilor corecte ale limbii române cu ajutorul unui număr finit de reguli ce operează asupra unui vocabular finit. Considerînd că din punctul de vedere al scopului care constă în cunoașterea taxinomică a limbii române din punctul de vedere al nivelului gramatical – modelul clasic de gramatică românească este superior modelului generativ-transformațional, ne vom conduce tot după modelul clasic, cu atît mai mult cu cît acesta, receptiv fiind, se perfecționează continuu prin acceptarea cîștigurilor autentice obținute prin apelul la nu importă ce model, metodă de cercetare etc.⁷

⁶ Cînd vorbim, reproducem unul din aceste modele.

⁷Printre încercările de sintaxă structurală care au găsit mai mulți adepți și care au rezistat mai bine timpului se numără metoda analizei în *constituenți imediați* apărută în cadrul școlii descriptiviste. Creatorul metodei poate fi socotit lingvistul american K. L. Pike, care a schițat-o într-un studiu apărut în 1943, în revista “Language”, inspirându-se din unele idei ale lui L. B. L o o m f i e l d, întemeietorul școlii descriptiviste. Metoda a intrat într-o etapă nouă odată cu crearea teoriei gramaticilor generative. Zeci de lingviști din diferite țări europene lucrează astăzi în mod curent cu noțiunea de constituenți imediați. Se consideră ca date toate enunțurile posibile într-o limbă oarecare. Deci, obiectul supus analizei în constituenți imediați este o mulțime infinită de enunțuri (“comunicare lingvistică care poate fi precedată și urmată de pauză”). Părțile în care se poate diviza enunțul se numesc *constituenți*. De obicei, enunțul se împarte mai întîi în două, fiecare din cele două segmente se împarte iarăși în două și așa mai departe, pînă se ajunge la segmente care nu mai pot fi divizate, deoarece s-ar obține complexe sonore fără înțeles. Deci, segmentarea se oprește la nivelul morfemelor, incluzînd toată structura gramaticală. Elementele care rezultă din prima diviziune a unui enunț sau a unei părți de enunț se numesc *c o n s t i t u e n Ț i i i m e d i a Ț i* ai enunțului (respectiv, ai fragmentului de enunț). Constituenții imediați ai primei propoziții din cele două citate mai înainte sînt: *Fratele meu Ion și-a cumpărat un radio nou de foarte bună calitate. Fratele meu Ion* se împarte, la rîndul său, în doi constituenți imediați: *fratele meu Ion* ș.a.m.d. Orice grup de doi constituenți imediați formează un *c o n s t i t u t*. O diviziune similară celei de mai sus se operează la nivelul cuvîntului, pentru a-l descompune în morfeme. De pildă, *neprietenos* se descompune în *ne + prietenos*, iar *prietenos* în *prieten + os*. După ce s-au efectuat toate segmentările posibile, enunțul se prezintă ca o secvență de morfeme, numite *c o n s t i t u e n Ț i I u l t i m i* ai enunțului. Revenind la exemplul nostru, constituenții săi ultimi pot fi considerați: *Frat-e-le me-u Ion și-a cumpăr-a-t un radio no-u de foarte bun-ă calitat-e*. Pînă acum, scopul acestei analize ne apare a fi descoperirea părților componente ale unui enunț. Oprindu-ne pentru o clipă aici, constatăm trei diferențe vizibile față de analiza gramaticală tradițională: – se operează cu diviziuni (dihotomii) succesive; – rezultatul analizei, în toate etapele ei, sunt niște segmente numite în același fel (“constituenți imediați”); constituenții ultimi sînt, de fapt, tot constituenți imediați, așadar problema

Sintaxa tradițională (de tip clasic) actuală s-a dezvoltat în două direcții. Una susține caracterul bimembru al propoziției; oricât de dezvoltată ar fi propoziția, ea poate fi divizată în două, în „grupul subiectului” și „grupul predicatului”. O altă direcție, mai analitică (B. Delbrück), distinge părți de propoziție care se suprapun aproape exact părților de vorbire.

În ultimele decenii ale sec. al XX-lea și, în special, în ultima vreme, studiile de sintaxă au luat o mare amploare. De unde, pînă nu demult, sintaxei i se acorda un loc neînsemnat în tratatele de gramatică, toată atenția fiind acordată morfologiei (și foneticii), azi sintaxa a devenit terenul de exploatare preferat al cercetătorilor din domeniul limbii. Aceasta se datorește atât faptului că sintaxa oferă încă cele mai multe puncte obscure din structura unei limbi, cît și noilor teorii lingvistice, în special structuralismului și mai ales transformaționalismului, care își găsesc aplicații în complexitatea faptelor sintactice.

Sintaxa modernă de tip clasic acordă un rol important în analiză factorului semantic.

Notă: Interdependența organizării sintactice față de conținutul lexical a fost probată mai ales cu fraze absurde: cuvintele unei propoziții „normale” sînt substituite cu alte cuvinte, în așa fel încît rezultatul să fie un text inacceptabil din punct de vedere semantic. Perceperea enunțului dat evocă imagini absurde, pe care mintea noastră nu le poate asimila, în schimb natura gramaticală a legăturilor gramaticale rămîne tot așa de clară ca înainte de experiment: „*Elații pirulează carotic*” – complex care, deși respectă regulile de îmbinare a cuvintelor în propoziție, nu reprezintă totuși o unitate comunicativă, căci nu comunică nimic. Or în conștiința lingvistică a subiecților vorbitori, în baza enunțurilor concrete, se creează anumite scheme, precum și cea de mai sus: S + P + CC. Așadar, nu putem decît să subscriem afirmației conform căreia „e fals și periculos de a cantona explicația gramaticală pe terenul formal sau, cel puțin, de a acorda prioritate formei în explicația gramaticală. Explicația gramaticală trebuie să se sprijine pe formă ca pe un indice pentru a atinge mecanismul gîndirii care, finalmente, comandă cuvintele. Ea trebuie să îmbrățișeze limba în totalitatea sa, spirit și corp: numai cu această condiție ea va fi într-adevăr o analiză integrală” (a se vedea E. Teodorescu, *Curs de sintaxa limbii române*, p.

numărului de niveluri și a definiției unităților fiecărui nivel nu interesează deocamdată (avem a face numai cu enunțuri și constituenți imediați);– granițele dintre sintaxa frazei, a propoziției și morfologiei dispar. Mergând mai departe, analiza își propune să dea o reprezentare schematică a structurii enunțului divizat, descoperind m o d e l u l său. Pentru a da un exemplu mai simplu, vom reprezenta propoziția *el cumpără o pălărie nouă*; constituenții săi sunt *el, cumpăr, ă, o, pălări, e, nou, ă*. Structura acestei propoziții se reprezintă astfel: Sute de propoziții ale limbii române (de exemplu, *Ion aduce niște cărți frumoase, tu citești o poezie nouă* etc.) se încadrează în aceeași schemă de organizare a constituenților, deci au a c e l a ș i m o d e l. Făcând abstracție de conținutul concret al tuturor acestor propoziții, obținem reprezentarea pură a modelului: pe baza unei mulțimi de zeci sau sute de mii de propoziții românești, am putea descoperi diversele modele cărora li se conformează aceste propoziții. Numărul acestor modele e, desigur, mult mai mic decît al propozițiilor posibile, dar rămîne totuși foarte mare. Prin metoda analizei în constituenți se urmărește reducerea considerabilă a acestui număr, pornind de la ipoteza că modelele descoperite sunt, de fapt, construite pe un inventar mult mai mic de modele mai simple. Se caută deci modele cu o putere de generalizare superioară. Despre procedeul folosit în acest scop va fi vorba ceva mai departe. Rezultă, prin urmare, că al doilea scop al metodei în discuție este reducerea numărului infinit de enunțuri la un număr finit (și cît mai mic) de tipuri structurale cu alte cuvinte, reducerea variantelor la invariante. Mulțimea de enunțuri posibile într-o limbă nu sunt deci altceva decît realizări variate ale unor modele. Mai pe scurt, acest al doilea scop al analizei în constituenți imediați este m o d e l a r e a gramaticală a enunțurilor.

25). De exemplu, e fapt verificat că nu orice propoziție introdusă printr-un cuvânt clasat la conjuncțiile subordonatoare este o propoziție subordonată: cf. *Că bine mai zici, moșule!* (enuțiativă exclamativă); *Dacă te-aș ajuta?! (o interogativă exclamativă); Îi! Că în clondir se stinge căpețelul de lumină!* (M. Eminescu) ș.a. Conținutul acestor propoziții, deși marcate prin conjuncții subordonatoare, nu ne permite să le interpretăm ca subordonate, pentru că niciuna din aceste conjuncții nu exprimă un raport de dependență semantico-gramaticală. Adică nu realizează, pe plan structural, o ierarhie. Ne aflăm deci în plină sintaxă afectivă⁸.

Cînd un enunț admite mai mult de o analiză structurală („neutralizarea opozițiilor sintactice”), asupra soluției corecte decid sensurile lexicale. Cf. *Scrie romanul*, nimeni nu va interpreta *romanul* drept subiect datorită sensului lexical, deși teoretic soluția e posibilă. Altele, rolul sintactic al cuvintelor dintr-un enunț dat depinde de sensul lexical: Cf. *E apreciat de profesor; E acuzat de trădare; E ascultat de frică; Culturile sînt compromise de ploaie*⁹ ș.a.

Desigur că această nouă gramatică nu este omogenă, adoptîndu-și ca bază principiul ajungerii la o analiză fără rest a infinității faptelor de limbă din perspectiva gramaticii de tip clasic: astfel, bunăoară, se admit nu doar două unități sintactice (propoziția și fraza)¹⁰, ci mai multe, nu doar două raporturi sintactice (coordonare și subordonare), ci șapte, e luată „în discuție” și problema resturilor de propoziție/frază etc.

În demersul nostru ne-am propus ca fundament gramatica modernă de tip clasic, bazîndu-ne pe lucrările de specialitate a astfel de autori, cum ar fi: D. Irimia, C. Dimitriu, A. Merlan, R. Hagy, M. Secrieru, V. Guțu Romalo, S. Stati, E. Tamba Dănilă, M. Timofte ș.a. Așadar, analiza noastră pornește de la stadiul actual al teoriei limbii, în general, și al sintaxei, în special, care se bazează pe stadiul actual al limbii. Unele opinii le-am prezentat critic, menționînd punctul propriu de vedere, indiferent dacă se suprapune sau nu ideilor avansate în lucrările de specialitate consultate.

4. Legătura sintaxei cu alte discipline lingvistice

Privită ca parte integrantă a structurii gramaticale, sintaxa apare în strînsă legătură cu morfologia, între ele existînd totuși și o serie de deosebiri:

- categoriile morfologice nu sînt identice cu cele sintactice;
- legile morfologice sînt mai puțin logice decît cele sintactice, adică nu le putem explica din punct de vedere logic (paradigma), iar legile sintactice sînt mai logice (acordul predicatului cu subiectul), se bazează pe simțul lingval;
- morfologia e mai conservativă, iar sintaxa e mai penetrabilă (împrumuturile sînt adoptate relativ mai ușor: combinații sintactice; PVC cu verbul de bază la infinitiv etc.); *Ce vrei tu?* (rus. *Что мы хотим?*), înlănțuire de genitive, care nu sînt specifice pentru limba română, care e 99% este analitică: *Consiliul deputaților cetățenilor etc.* Cauza caracterului penetrabil al sintaxei: o structură străină este acceptată dacă nu duce la incompreensiune între oameni.

⁸ Pe de altă parte, uneori forma nu ne permite a clasa în aceeași categorie construcții care exprimă același conținut, dacă forma nu ne permite: cf. coordonarea opozitivă și subordonarea opozițională: *Nu citește, ci privește televizorul / În loc să citească, privește televizorul.*

⁹ Sensul lexical al complementului e decisiv la analiza sintactică a acestor propoziții.

¹⁰ Din punctul nostru de vedere, sintaxa nu poate fi definită ca “îmbinare a cuvintelor în propoziții și a propozițiilor în fraze”, deoarece se iau în considerație doar două unități sintactice, ignorîndu-se celelalte.

- sintaxa dispune de mai multe posibilități de exprimare a unui conținut, a unei idei decât morfologia (de ex., ideea de cauză în sintaxă îi pune la dispoziție vorbitorului mai multe variante (*deoarece, pentru că, fiindcă, căci, că* etc.) pe când ideea de persoana I, pl. în morfologie, la verbe, nu-i oferă decât o singură desinență, *-m*);
- sintaxa determină în mai mică măsură decât morfologia specificul unei limbi, deoarece toate popoarele au, pe aceeași treaptă de dezvoltare, aproximativ aceleași forme logice de gândire.

Deseori apare întrebarea *cu ce a început vorbirea noastră: morfologie sau sintaxă?* Răspunsul corect ar fi concomitent, întrucât V. V. Vinogradov subliniază: „Нет ничего в морфологии чего нет или прежде бы не было в синтаксисе”. Categoriile morfologice, părțile de vorbire se stabilesc pe baza părților de propoziție, adică în context (sintaxă): deseori numai avînd contextul, putem stabili categoriile morfologice.

Notă: Avem două unități lexicale: *student* și *a învăța*. Pentru a forma o propoziție din aceste cuvinte e nevoie mai întîi să le modificăm sub aspect morfologic, iar apoi să le acordăm (sintaxă)¹¹.

¹¹ A se vedea Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii rom.*, 1998, § 5 *Raporturile sintaxei cu alte discipline*, p. 37-50.

UNITĂȚILE SINTACTICE

Unul din aspectele cele mai importante ale structurii sintactice a limbii îl reprezintă unitățile sintactice, pentru care, în gramatica românească modernă, nu există uniformitate de opinii: nici în ce privește definiția lor, nici în ce privește numărul unităților sintactice. Interpretate în diverse moduri, în evoluția gândirii lingvistice, vom considera drept *unitate sintactică* un „segment” simplu sau complex, înscris în nivelul sintactic pe baza raporturilor sintactice¹² (interne, dar și externe) și al funcțiilor sintactice. Până la ora actuală, specialiștii au avut opinii contradictorii vizavi de numărul unităților sintactice: unii specialiști relevau o singură unitate sintactică – enunțul (Valeria Guțu Romalo, D. Irimia), alții propun o taxinomie bipartită reprezentată prin propoziție și frază (I. Coteanu) sau tripartită, reprezentată prin unități diferite la diverși specialiști – propoziție, frază, îmbinare de cuvinte (G.A. 1954), enunțul, cuvântul sintactic și sintagma (S. Stati) sau fraza, propoziția și partea de propoziție (I. Iordan, Vl. Robu, V. Șerban, I. Diaconescu). M. Avram scoate în evidență patru unități sintactice: propoziția, fraza, îmbinarea de cuvinte și partea de propoziție; C. Dimitriu - partea de propoziție, propoziția, fraza și substitutul de propoziție sau frază. Generalizînd cele expuse pînă aici, remarcăm că, în demersul nostru, considerăm drept unități sintactice următoarele:

Enunțul

Propoziția

Fraza

Substitutul de propoziție sau frază

Partea de propoziție

Textul

ENUNȚUL

La nivelul lingvisticii românești, enunțul reprezintă o unitate sintactică controversată, care nu se bucură de o accepție majoritară: fiecare cercetător propune pentru enunț o definiție proprie. Dacă unii lingviști formulează pentru enunț definiții convergente - bunăoară, S. Stati consideră drept enunț o „Unitate de bază, fundamentală, specifică nivelului sintactic”, ceea ce constituie un dublet terminologic pentru propoziție, parte de propoziție, frază și chiar text; D. Irimia însă consideră drept enunț „unitatea minimală a limbii”, echivalentul propoziției. Alții însă opun enunțul concretizărilor sale (propoziție sau frază) conform dihotomiei saussuriene: adică enunțurile sînt fapte de vorbire/parole, pe care lingvistul le utilizează ca date pentru construirea structurii subiacente comune: *langue*”¹³.

În demersul nostru, prin **enunț** vom înțelege un act de comunicare (deci implicit sintactic, utilizînd toate elementele sintaxei de la nivelul unei limbi naturale – unități sintactice, raporturi sintactice, funcții sintactice). Așadar, enunțul presupune o triplă dimensiune: sintactică (relevată de raporturile sintactice în baza cărora există), semantică (stabilind relațiile dintre referenți și semnele lingvistice, pe de o parte, iar pe de alta, relațiile dintre semne și semnificații lor) și pragmatică sau pragmalingvistică (dimensiune

¹² Așadar, unitățile sintactice presupun un anume raport sintactic, posibil în interiorul acestora sau între unități.

¹³ Cf. G. Lyons, *Introducere în lingvistica teoretică*, București, ed. Științifică, 1995.

determinată de relațiile dintre emițători și receptori). Astfel prin enunț înțelegem o „unitate de bază – absolută a sintaxei (identificată de unii lingviști prin cuvânt (I. Diaconescu), de către alții prin propoziție), ce se actualizează deasupra oricărui alt tip de unitate sintactică, pentru că se suprapune tuturor celorlalte unități: propoziție, frază, text, substituit de propoziție / frază).

Enunțul reprezintă deci unitatea lingvistică „preteoretică”, supraordonată și supraordonantă a lingvisticii. Altfel spus, enunțul sintactic este orice act de comunicare, ce poate fi actualizat prin-o propoziție (enunț-propoziție: cf. *O fată frumoasă e / O fereastră deschisă spre paradis.* (L. Blaga, *Mirabela sămânță, Catrenele unei fete frumoase*), printr-o frază (enunț-frază: cf. *Plăcut e somnul lângă o apă ce curge / lângă apa care vede totul, DAR amintiri nu are.* (L. Blaga, *Cîntecul somnului*), printr-un substituit de propoziție / frază: cf. *O!* (un singur fonem); *Ura! Da. Firește.* (un singur morfem); *Ileano!*. Enunțurile date nu pot fi excluse dintre realizările enunțului sintactic în baza faptului că ele sînt definibile printr-un caracter relațional extern, marcat abstract, mai exact contractează raporturi sintactice externe de un tip special cu vecinătățile lor lingvistice.

SINTAGMA (ÎMBINAREA DE CUVINTE)¹⁴

În inventarul unităților sintactice unii specialiști includ și *sintagma*. Termenul dat e de origine greacă („un lucru pus la un loc cu altul”). În lingvistică acest termen a apărut relativ târziu și cu accepții variate. Termenul a fost impus de teoria saussure-iană, semnificînd „succesiune de două sau mai multe unități consecutive”, care se poate aplica atît cuvintelor, cît și grupurilor de cuvinte, unităților complexe de orice dimensiuni și de orice fel, cuvintelor compuse, derivate, părților de propoziție, propozițiilor întregi. Pînă în prezent el mai constituie un obiect de discuție, fiecare lingvist acordînd a altă accepție termenului. Astfel **L. Bloomfield** vorbește despre grupuri de cuvinte coordonative, dacă au aceeași distribuție cu doi sau mai mulți termeni pe care-i cuprind, despre grupuri subordonative, dacă au aceeași distribuție cu unul dintre termeni, și despre grupuri exocentrice, dacă au o distribuție diferită de fiecare dintre termeni. **Troubetzkoy** clasifică combinațiile de cuvinte în *sintagme determinative, predicative și asociative*. Termenul sintagmă a fost aplicat de **Baudouin de Courtenay** unui cuvînt oarecare dintr-o comunicare dată. L. V. **Șcerba**, elevul lui B. de Courtenay, a dat o accepție mai precisă acestui termen: sintagma este cea mai mică unitate de bază în procesul vorbirii și al gîndirii, și ea exprimă un tot unitar din punctul de vedere al sensului, încheiat fonetic prin accent. Astfel, V.V. **Vinogradov** consideră sintagma o unitate semantică și sintactică a vorbirii care se încheagă în cursul unei comunicări (orale sau scrise); ele se desprind din comunicare și, în același timp, o alcătuiesc.

În lingvistica românească, de această problemă s-a ocupat Sorin Stati, care consideră sintagma un grup de două cuvinte legate semantic și gramatical unul de altul, avînd funcția de părți de propoziție diferite. În general, părerile lingviștilor în legătură cu sintagma sînt pe cît de numeroase, pe atît de variate, avînd puncte comune și puncte contradictorii. Din numărul mare al opiniilor, cele mai răspîndite se grupează în următoarele două grupe:

¹⁴ Îmbinarea de cuvinte reprezintă dubletul terminologic pentru *sintagmă*, vehiculat în lingvistica străină.

În opinia noastră nu se justifică circulația paralelă a doi termeni cu accepții identice în discursul științific, de aceea trebuie de optat numai pentru unul.

- a) sintagma este cea mai mică unitate sintactică, deci unitate comunicativă (F. F. Fortunatov, A. N. Peşcovskii);
- b) sintagma nu constituie obiectul de studiu al sintaxei, căci se obține în urma scindării propozițiilor, care reprezintă unitatea de bază a sintaxei (Potebnea, A. A. Şahmatov, V. V. Vinogradov).

Şi lingvistica românească se caracterizează printr-o varietate de modele interpretative vizavi de problema sintagmei. La nivel sintactic, sintagma este definită ca „cea mai mică unitate sintactică în interiorul căreia se poate stabili un raport sintactic” (GA)¹⁵.

Discuții aprinse însă se duc şi astăzi în jurul următoarelor problemele:

- funcțiile sintactice ale constituenților sintagmei;
- valoarea morfologică a constituenților;
- numărul constituenților;
- există sintagma în afara propoziției şi constituie materialul de construcție al propoziției sau ea e obținută în rezultatul dezmembrării propoziției.

a) În legătură cu problema funcțiilor sintactice ale constituenților unei sintagme, părerile specialiștilor nu coincid. Unii exclud din clasa sintagmelor pe acelea care conțin predicatul (V. Şerban), alții susțin însă că sintagmele pot conține predicatul (S. Stati). Dar care e diferența atunci dintre sintagmă şi propoziție: or sintagma predicativă reprezintă o altă unitate sintactică, superioară sintagmei. De asemenea, unii lingviști consideră că termenii unei sintagme sînt heterofuncționali (între termeni se instituie un raport de subordonare), alții admit şi sintagme cu constituenți homofuncționali (între ei fiind un raport de coordonare).

b) În legătură cu valoarea morfologică a membrilor unei sintagme, se relevă că ei nu pot fi unelte gramaticale, deci *în fața mea, în spatele mamei, în jurul blocului* etc. nu vor fi considerate îmbinări de cuvinte, la momentul actual, la nivelul analizei sintactice, o singură funcție sintactică;

c) Şi numărul constituenților unei sintagme, în viziunea specialiștilor, poate fi variabil: de la unu – sintagmă „unară” (I. Iordan, 1956, p. 502) la doi – sintagmă binară (S. Stati, 1967, p. 450), la trei – sintagmă ternară şi mai mulți termeni – macrosintagma (S. Stati, 1972, p. 60), păreri care vin în contradicție cu însăşi definiția sintagmei. Or la nivelul unui singur cuvînt nu se poate stabili un raport sintactic.

Aşadar, analizînd cele menționate mai sus, ne solidarizăm opiniei M. Secrieru, conform căreia toate argumentele aduse în discuție pentru teoretizarea şi individualizarea unei unități sintactice numite *sintagmă* reprezintă tot atîtea surse de contradicții, care, în fapt, subminează statutul de unitate sintactică a sintagmei. De aceea considerăm că sintagma nu reprezintă o unitate sintactică, deoarece chiar baza ei de definire conține contradicții ireconciliabile.

¹⁵ Acad. Iorgu Iordan folosea la cursuri de specialitate noțiunea de *sintagmă* cu accepția: „grup de cuvinte care, *neavînd un predicat*, nu formează o propoziție”. La fel defineşte sintagma şi lingvistul rus R. A. Budagov: „Sintagma se deosebeşte atît de cuvînt, cît şi de propoziție şi are trăsăturile ei proprii. Sintagma este unitatea, gramatical organizată, a două sau mai multe cuvinte (semnificative) care nu alcătuiesc o propoziție”.

PROPOZIȚIA

1. Noțiuni generale despre propoziție
2. Definiția propoziției. Controverse
3. Noțiunea de predicativitate
4. Propoziția și judecata
5. Diferite teorii cu privire la propoziție

Bibliografie

- Gramatica limbii române. Enunțul.* Vol. II, București, Editura Academiei Române, 2005.
- Gramatica limbii române.* Vol. II, Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Academiei Române, 1966.
- Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București, Editura Științifică, 1998.
- C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iași, Editura Institutul European, 2002.
- D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iași, Polirom, 2000.
- V. Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, București, Editura didactică și pedagogică, 1973.
- R. Nagy, *Sintaxa limbii române actuale*, Institutul European, 2005.
- I. Ețcu, *Unele considerații cu privire la conceptul de propoziție*, *Revistă de lingvistică și știință literară*, 1995, nr. 2, p. 69-73.
- M. Timofte, *Actualitatea sintaxei românești „clasice moderne”*, Iași, 2005, p. 65-151.
- Ecaterina Crețu Toderiță, *Unități, raporturi și funcții sintactice în limba română*, Iași, Demiurg, 2004, p. 16-21.
- M. Secieru, *Nivelul sintactic al limbii române, Partea I, Unități sintactice. Funcții sintactice*, 2005, p. 16-21.

1. Noțiuni generale despre propoziție

La unitățile sintactice (clasice) care considerăm că trebuie admise ca atare se încadrează, în primul rând, propoziția, pe care unii lingviști o consideră unitate sintactică de bază, motivându-și această apreciere prin două caracteristici: una vizează faptul că propoziția este, principial, unitatea sintactică ce poate conține, singură, o anumită comunicare. Cu toate că propoziția este o realitate la care fac apel, direct sau indirect, toți cei care se preocupă de sintaxa limbii române, totuși, până în momentul de față, nu s-a ajuns la o definiție convenabilă a acestei unități sintactice.

După cum am relevat, una din funcțiile principale ale propoziției o constituie comunicarea, adică funcția de a transmite o informație despre anumite lucruri din realitate. În procesul comunicării, însă, mai ales în dialog, vorbitorul poate cere de la interlocutor anumite informații despre un lucru sau un fapt necunoscut de el. Adeseori vorbitorul exprimă o dorință de a se realiza o acțiune, de a obține ceva. În alte situații, cel care vorbește vine să poruncească, să ordoneze sau se adresează cu o rugămintă interlocutorului ș.a.m.d. Propozițiile se deosebesc între ele și după gradul de afectivitate. Afirmarea, întrebarea, dorința, porunca, exprimate de propoziții, poartă uneori caracter emotiv, volițional, redând starea afectivă a vorbitorului. Propozițiile diferă între ele și din punct de vedere al celor exprimate, acestea prezentându-se ca reale (în prezent, trecut sau viitor) sau ireale (posibile, dorite, necesare, îndoielnice, nesigure etc.). Un element important, pe baza

căruia propozițiile se deosebesc după scop este intonația. Intonația servește uneori drept unic mijloc de deosebire a propozițiilor între ele.

După cum se știe, propoziția este o unitate principală a actului comunicativ (prin intermediul căreia limba își îndeplinește funcția sa fundamentală de mijloc de comunicare între oameni), constituind obiectul de cercetare a științei sintaxa.

Totuși propoziția este unitatea sintactică cel mai mult dezbătută de lingviști, în scopul dezvăluirii esenței ei gramaticale. Ea ridică probleme complexe și dificile, multe nerezolvate încă. Este suficient să zicem că numărul definițiilor propoziției se ridică astăzi nu la sute, ci la mii (nemaivorbind și de un număr foarte mare de clasificări ale ei). Și nu e vorba că definițiile existente ar fi greșite, pur și simplu apar la lumină noi și noi fațete ale fenomenului dat. Să examinăm unele din ele: Propoziția este „o judecată exprimată cu ajutorul cuvintelor” (Sizova); „o unitate a limbii care servește drept mijloc de formare, de exteriorizare a gândului și de transmitere a lui altor persoane” (Șahmatov); „o unitate integră a vorbirii, organizată din punct de vedere gramatical după legile limbii date, care constituie principalul mijloc de formare, exteriorizare și comunicare a gândului” (*Gramatica limbii ruse*); „un enunț uman relativ complet și independent” (A. Meillet); „unitatea verbală, care se folosește la realizarea actului comunicativ, servind drept bază pentru formarea, exteriorizarea și comunicarea acestor gânduri” (*Sintaxa*, Ch.); „cea mai mică unitate a vorbirii, sfârșită din punct de vedere al gândirii, formulată (corect) din punct de vedere gramatical și completată din punct de vedere al intonației. Această unitate oglindește un fragment din realitatea înconjurătoare și exprimă un raport” (V. V. Vinogradov); „o comunicare cu un singur predicat (cu predicție unică)” etc.

Neajunsurile unora dintre definițiile prezentate îl constituie faptul că fie punctul de plecare al definițiilor îl reprezintă caracteristicile extralingvistice, și nu cele lingvistice ale propoziției, fie se pune semnul de egalitate între propoziție și judecată, admitând, implicit sau explicit, că sintaxa este logică, iar limba este gândire (ceea ce nu corespunde adevărului). Această confundare a noțiunilor de *judecată* cu cea de *propoziție* își are originea încă în antichitate, când termenul de *propoziție* era utilizat atât practic, pentru a denumi unitatea lingvistică, cât și ca termen logic, pentru a denumi *judecata*.

2. Definiția propoziției

Vom supune analizei detaliate doar trei definiții.

I. Primul fel de definiție este cel din Gramatica Academiei, II, p. 17, unde se spune că propoziția este „cea mai mică unitate a sintaxei care poate apărea de sine stătătoare și care comunică prin cuvinte cu indici de predicție o judecată logică sau o idee cu caracter afectiv ori volițional”. Lăsând la o parte unele aspecte ale formulării, utilizarea acestei definiții presupune cunoașterea semnificației sintagmei terminologice **indice de predicție**, marcat de cele mai multe ori prin prezența unui predicat verbal sau nominal (GA, p. 18) este „raportarea conținutului propoziției la realitatea obiectivă reflectată; propoziția exprimă atitudinea vorbitorului față de faptele din realitate reflectate de el: simpla constatare a unei realități, dorința de a vedea realizat un anumit lucru, dorința de a cunoaște ceva etc.”.

Evident, dificultățile delimitării propoziției după această definiție nu apar de obicei atunci când indicele de predicție este concretizat într-un predicat verbal sau nominal, ci mai ales în destul de frecventele tipuri de construcții în care nu există / nu se exprimă un verb-predicat:

- *Cineva hîrșc! hîrșc! parcă ar fi cosit.* (M. Sorescu, *La liliaci*); *Hotarul toamnei iată-l* (A.E.Bakonsky); *Haidem drept lîngă apă, a dat sfat pădurarul* (M. Sadoveanu)¹⁶.
- *Firește că-mi aduc aminte, răspunse Tudor, cu privirile învăluite de amintiri* (M. Sadoveanu, *Neamul șoimăreștilor*).
- *Ce vrei tu? / - Noi? Bună pace!* (M. Eminescu).

1) *Cineva hîrșc! hîrșc!*, deși nu conține nici un verb-predicat, este o propoziție, pentru că prin acest segment sonor / grafic se face o comunicare conformă cu intenția vorbitorului, care este decodabilă de către ambii participanți la dialog printr-un verb-predicat sinonim cu *hîrșc!*, anume *ar fi cosit*. În contextele de acest fel indicele de predicatie este reprezentat prin altceva decît printr-un verb-predicat. În cazul interjecțiilor predicative nu poate fi altceva decît informația semantică a interjecției echivalentă cu a unui verb-predicat. Funcții sintactice de predikat pot avea deci interjecțiile (e vorba în aceste cazuri de un predikat analogic interjecțional) a căror informație semantică este echivalentă cu a unor verbe-predicate, cu care aceste interjecții sînt comutabile în context, fără schimbarea intenției comunicative a vorbitorului

2) *Firește*, de asemenea este o propoziție, în care indicele de predicatie este reprezentat prin altceva decît prin verb-predicat, dar nu este nici informație semantică (ca în cazul interjecțiilor). La adverbele predicative, indicele de predicatie este de natură formală¹⁷ și e aflat în afara corpului sonor/grafic al adverbului, mai exact, se concretizează în conjuncția subordonatoare *că* imediat următoare adverbului predicativ.

3) În *Noi? Bună pace!* Identificarea indicelui de predicatie reprezenta o problemă din cauza inexistenței unui verb-predicativ, cauzată de neexprimarea lui. În schimb, propoziția este însoțită de intonația fundamentală și intonația suplimentară, care și reprezintă indicele de predicatie a acestor propoziții.

II. Al doilea tip de definiție a propoziției apare la V. Șerban: „Cea mai mică unitate logico-sintactică cu ajutorul căreia se exprimă o comunicare poartă numele de propoziție” (p. 14). Inconveniente ale acestui fel de definiție a propoziției sînt, pe de o parte, în legătură cu sintagma terminologică unitate logico-sintactică, datorită faptului că „unitățile” logicii și cele ale sintaxei nu se suprapun întotdeauna. Mai mult, o judecată poate fi transmisă și printr-un substitut de propoziție sau chiar cinetic, printr-un gest (al capului de sus în jos, pe verticală „Da”). De asemenea, printre inconveniente este și termenul definiției – comunicare, care și el poate avea diverse accepțiuni.

III. Cel de-al treilea fel de definiție a propoziției se întâlnește la D. Irimia: „Unitatea fundamentală a limbii în dezvoltarea nivelului sintactic, prin înglobarea nivelelor morfologic și lexical, este **enunțul**; prin raportul dintre planul semantic al enunțului și planul expresiei se desfășoară funcția centrală a actului de cunoaștere și comunicare lingvistică: *predicația*” (p. 330). De asemenea, autorul relevă că propoziția este „cea mai mică unitate sintactică, delimitată de existența unui singur nucleu predicțional”. Ceea ce considerăm mai puțin convenabil în acest fel de a defini propoziția este reprezentat, pe de o parte, de chestiuni de natură formală, constînd în dispersarea elementelor definiției și mai ales în anumite formulări care conduc la incertitudini: dacă propoziția este „cea mai mică unitate sintactică”, urmează, logic, că există și unități sintactice mai mari, care însă nu sînt indicate.

¹⁶ Interjecțiile *iată*, *haidem* echivalează aici cu „privește”, „mergem”.

¹⁷ Cu aceeași informație semantică, același adverb poate să nu fie predicativ, dacă nu este urmat de o conjuncție subordonatoare.

Prin prezentarea și comentarea acestor trei feluri de definiții ale propoziției, care au o anumită circulație în lingvistica românească actuală, am urmărit nu să anulăm/criticăm definițiile respective prin relevarea particularităților lor mai puțin convenabile, ci să punem în lumină faptul că mulțimea propozițiilor din limba română este o realitate deosebit de complexă, cu puține particularități comune, care să permită o singură definiție principial acceptabilă. Ca unitate superioară părții de propoziție și inferioară frazei, propoziția se definește prin următoarele caracteristici de bază: indicele de predicatie, scopul comunicării, structura.

Așadar, **propoziția este unitatea sintactică, un subtip de enunț, definibil ca sumă de raporturi și / sau funcții sintactice, avînd un singur indice de predicatie**

Întrucît această definiție generală a propoziției poate acoperi doar în principiu și cu rigurozitate numai relativă toate propozițiile românești admise ca atare, considerăm util să circumscriem acestei definiții generale două definiții ce particularizează multiplele concretizări ale acestei realități sintactice:

Prototipul de propoziție este propoziția constituită principial dintr-o îmbinare de cuvinte morfosintactice, care, contractînd obligatoriu raportul sintactic de inerență, permit organizarea și transmiterea de către vorbitor a unei comunicări: *Studentul citește. Profesorul predă.*)¹⁸.

Astfel, în ce privește structura propoziției, în calitate de pivot structurant a fost admis elementul central predicativ sau baza predicativă, care se organizează în jurul nucleului predicțional. C. Dimitriu relevă o *structură de bază* sau primară a propoziției, în opoziție cu o *structură derivată* sau *secundară*. *Structura derivată* rezultă din expansiunea structurii de bază față de care îndeplinește o funcție de determinare: *Studentul perseverent citește multe cărți.* (Tratat, p. 1554).

În ce privește componența structurii de bază, relevăm că nu există unitate de vedere. Conform opiniei unor specialiști, ea este alcătuită din subiect și predicat, după alții, la cele două segmente se adaugă și complementul direct, indirect, de agent, circumstanțialele. Cf. *Ion traversează ... [strada]; Eu văd ... [cartea]; Eu locuiesc ... [la Bălți].*

Propoziția analogică este propoziția în a cărei structură intră – ca element obligatoriu – un singur cuvînt morfosintactic existent, cu funcția sintactică de predicat identificată ca atare nu prin raportul sintactic de inerență, ci numai prin anumite asemănări cu predicatul din prototipul de propoziție, în care vorbitorul codifică o comunicare: *Fulguiește. Se împimăvărează* etc.

Notă: Menționăm că propoziția analogică nu se suprapune propoziției eliptice (de subiect sau de predicat): cf. *În zadar rîuri în soare / Grămădești-n a ta gîndire / Și cîmpurile Asire / Și întunecata mare* (M. Eminescu), în care subiectul e inclus în forma gramaticală a predicatului sau cu **restul de propoziție**, care reprezintă unități în a cărei structură există neexprimate fie ambele funcții sintactice principale, fie una, dar, în asemenea situații, există posibilitatea de reconstituire a „structurii inițiale” în conformitate cu intenția comunicativă a vorbitorului:

cf. *Ce vei citi mai întîi nuvela sau romanul? – Romanul.*

- *Cine chiuia?*
- *Eu, a răspuns dracul.*
- *Strașnic glas!* (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*).

¹⁸ Alte raporturi sintactice sînt facultative.

În categoria propozițiilor analogice se includ și unitățile care au primit în literatura de specialitate diverse denumiri: propoziții **neanalizabile**, enunțuri-titlu sau expresii (I. Iordan): cf. *Luceafărul*; enunțuri de adresare protocolară: cf. *Onorat public!* ș.a.

3. Noțiunea de predicativitate

Deși pînă în prezent lingvistica n-a ajuns la un acord privind definirea propoziției, toți lingviștii care întreprind tentativa de a defini propoziția relevă printre trăsăturile cele mai importante ale ei **predicativitatea**. Așadar, pentru ca un enunț să poată fi considerat propoziție, e necesar ca el să cuprindă un cuvînt sau o sintagmă așa-numită predicativă.

Indicele de predicatie reprezintă un procedeu prin care un cuvînt, o îmbinare de cuvinte este ridicat(ă) la rangul de propoziție. Predicatul îndeplinește atît un rol structural în planul limbii, cît și rol referențial în planul extralingvistic, ca actualizator, prin care se asigură coeziunea semantică. Indicele de predicatie se poate realiza prin raportul de inerență, în care este implicat predicatul (verbal, nominal, interjecțional). De regulă deci, predicatul se identifică prin indicele de predicatie.

Notă: A nu se confunda totuși termenul de *predicat* cu cel de *predicativitate* (mult mai larg). Predicat se numește partea principală de propoziție, dependentă gramatical de subiect, care arată ce face subiectul, ce a făcut, ce va face sau atribuie subiectului o acțiune sau o calitate morală sau aspect.

Predicativitatea constă însă în raportarea conținutului propoziției la realitatea obiectivă și exprimă atitudinea subiectului - afectivă sau neutră - față de realitate. Pe lîngă verbul-predicat, predicativitatea mai poate fi redată și prin alte mijloace (intonație predicativă, conjuncții).

În funcție de realizarea concretă (prin mărci lingvistice) sau abstractă (prin mărci suprasegmentale) a indicelui de predicatie, propozițiile se pot grupa în

- 1) propoziții cu indice de predicatie **material** (exprimat prin predikat verbal, adverbial, interjecțional, conjuncția subordonatoare) și
- 2) **imaterial** (cu expresie lingvistică zero).

Predicativitatea se exprimă prin diverse mijloace lingvistice. Unul din ele este **categoria sintactică a modalității, timpului și persoanei**. Aceasta înseamnă că toate fenomenele calitative au loc în timp și conținutul enunțului e conceput într-un anumit plan temporal (categoria sintactică a timpului), că exprimă, de regulă, raportul acțiunii cu una din cele trei persoane (categoria persoanei) și că enunțul vorbitorului e însoțit de redarea atitudinii sale față de cele comunicate (categoria modalității).

Așadar, **modalitatea** înseamnă atitudinea subiectului vorbitor față de realitatea exprimată într-un anumit enunț. Conceptul dat e strict legat de ceea ce logicienii și lingviștii au considerat necesar să distingă între o informație reprezentativă – *dictum* – și o atitudine a subiectului vorbitor în raport cu această informație – *modus*. Modalitatea este actualizată în plan discursiv prin modalizatori¹⁹.

Se disting două tipuri de modalitate:

1. Modalitatea *obiectivă*: ceea ce se comunică e conceput ca real în prezent, trecut, viitor sau ca ireal, posibil, dorit, necesar, obligator. Într-un cuvînt, modalitate obiectivă e atunci cînd verbul-predicat este exprimat prin unul din cele cinci moduri.

¹⁹Prin *modalizatori* se înțelege „totalitatea cuvintelor și a construcțiilor care introduc semnificații de modalitate”, putînd fi incluse aici mărci gramaticale (modul verbal), mărci lexico-gramaticale (verbe semiauxiliare modale, mărci exclusiv lexicale (adverbe, locuțiuni adverbiale).

2. Modalitatea *subiectivă*: se redă atitudinea vorbitorului față de cele comunicate prin alte mijloace lingvare:

a) cuvinte și propoziții incidente (ele se referă la sensul global al propoziției, la toate cuvintele): *Mîine, desigur (bineînțeles, firește, poate etc.), va fi o zi fericită.* (intensifică gradul de fermitate); b) intonația; c) interjecțiile (servesc la exteriorizarea stărilor sufletești: *Ah! Ce zi frumoasă!; Of! Ce zi frumoasă!*); d) adverbe de accentuare.

Concluzie: Așadar, se poate admite posibilitatea a trei tipuri de analiză a propoziției: gramaticală, logică, psihologică/stilistică) – toate corecte. Multitudinea și varietatea criteriilor de delimitare a propoziției, în diferite limbi, în funcție de tradiție și curente lingvistice, multitudinea și varietatea propozițiilor stabilite de gramaticile diferitelor limbi, în virtutea unor criterii foarte diverse, au îngreunat la maximum realizarea unei definiții unice sau cît de cît acceptabile pentru toți cercetătorii, problema avînd pînă azi un caracter controversat. Un lucru rămîne a fi totuși cert: *esența propoziției este predicția (predicativitatea), adică însușirea de a comunica, prin conținutul ei logic, idei cu caracter informativ, afectiv sau volițional, prin intermediul cuvintelor organizate gramatical în jurul unor indici de predicție, cum sînt: predicatul sau intonația predicativă (și topica).*

4. Propoziția și judecata

Se știe că între limbă și gândire există o unitate dialectică. Prin urmare, propoziția nu poate fi privită rupt de judecată, cum o fac unii lingviști. Între judecata logică și propoziție există congruențe ce au determinat confuzia dintre cele două concepte și interferența exagerată a logicului în lingvistică.

Judecata logică – care alături de noțiune și de raționament, este una din formele gândirii umane - reprezintă o realitate delimitată relativ exact în știința logicii. Apărînd încă în antichitatea greacă, la Platon, judecata exprima ideea că din „îmbinarea” - „cu afirmație” sau „negație” - a unui „nume” (onoma) cu un „verb” (rema), ca „primă înlănțuire”, se naște „vorbirea elementară”, cu mențiunea că „vorbirea” și „gîndirea” sînt una ²⁰.

Judecata, ca formă logică se constituie, se transmite și se recepționează prin propoziție, ca unitate sintactică. În istoria civilizației umane, propoziția, ca unitate sintactică a apărut după judecată, ca unitate logică, ceea ce explică de ce în teoretizările privitoare la propoziție sînt preluate aceleași trei funcții ca în judecată: subiectul, predicatul, copula. Totuși între judecată și propoziție putem releva următoarele distincții:

- Copula judecății înseamnă compatibilitatea „informației” din subiectul judecății cu „informația” din predicatul judecății; copula propoziției contribuie semantic și gramatical la realizarea predicatului nominal. Despre o suprapunere a copulei judecății și a propoziției nu se poate vorbi.
- Nici subiectul judecății, nici predicatul judecății nu se suprapun niciodată peste subiectul și predicatul propoziției, doar uneori se poate atesta o anume

²⁰ **Subiectul** judecății logice reprezintă punctul de plecare a gândirii sau element cunoscut al gândirii – este noțiunea „obiectului” în legătură cu care se afirmă sau se neagă ceva.

Predicatul judecății logice este punctul de sosire a gândirii sau element nou al gândirii, este noțiunea privitoare la caracteristica afirmată sau negată a subiectului judecății logice.

Copula judecății logice înseamnă compatibilitatea noțiunilor ce se constituie în subiectul și predicatul judecății logice sau relațiile stabilite de mintea omului între noțiunea de subiect și de predicat ale judecății logice.

corespondență (cînd judecata este organizată printr-o propoziție bimembră simplă: *Priveliștea se stinge* (M. Eminescu);

- În timp ce părțile judecății au topică fixă, părțile propoziției pot avea – în varianta obiectivă și subiectivă – topică liberă;
- O altă deosebire vizează numărul și calitatea elementelor lor constitutive: judecata are obligatoriu trei elemente, propoziția poate conține un număr variabil de termeni.

Altfel zis, propoziția, ca unitate lingvistică nu poate fi identificată cu judecata. Fără a se reduce la exprimarea unei judecăți logice, propoziția este legată de judecată ca formă a gândirii: or, *orice judecată reprezintă o propoziție, dar nu orice propoziție reprezintă o judecată din punct de vedere logic* (din categoria propozițiilor ce nu sînt judecăți fac parte propozițiile interogative: *Ce mai faci? Cum te simți?*).

Unele tipuri de propoziții exprimă numai judecăți: propozițiile enunțiative propriu-zise. Cf. *Tatăl meu era un cunoscător al istoriei moderne și contemporane*. (M. Sadoveanu); dubitative, potențiale și optative. Altele exprimă judecăți, dar au și un conținut afectiv, care poate trece pe primul plan: propozițiile enunțiative exclamative. Cf. *O, pașă, cît de darnic ești!* (Coșbuc). Altele (interogative și cele enunțiative imperative) presupun existența unor judecăți neexprimate, de la care pornește întrebarea sau îndemnul. Rezultă că nu toate propozițiile exprimă judecăți sau numai judecăți.

Pe de altă parte, nu întotdeauna o judecată este exprimată de o propoziție (*Venind la teatru,...*). Pentru exprimarea unei judecăți se poate folosi și un complex de propoziții, adică o frază (de exemplu cu subiectivă sau predicativă: *Toate-s praf ... Lumea* [S al judecății]-*i cum este* [P judecății] ..*și ca dînsa sîntem noi* (M. Eminescu); *Și dacă ramuri bat în geam / Și se cutremur plopilor* [S al judecății] / *E ca în minte să te am / Și-ncet să te apropii* [P al judecății] (M. Eminescu) a se vedea C. Dimitriu, p. 928), precum și numai o parte de propoziție (construcție gerunzială cu valoare cauzală). O propoziție poate exprima, reda mai multe judecăți (*La adunare n-a lipsit numai Petrescu; La adunare foarte multă lume a lipsit*). De asemenea, în „limbajul verbal”, judecățile se mai pot transmite indirect și printr-o altă unitate sintactică, de pildă, substitutul de propoziție: *Da, mă voi naște din păcat, / Primind o altă lege* (M. Eminescu).

Judecățile există numai prin propoziții, dar aceeași judecată poate fi exprimată prin propoziții diferite. Această posibilitate este legată și de formă și de conținut: ea se datorește atât existenței mai multor mijloace lingvistice echivalente, sinonime, cît și intervenției unui factor subiectiv în exprimarea judecății propriu-zise. Propozițiile reprezintă o diversitate mai mare decît judecățile (*Mîine merg la teatru; Nu vrei să mergi mîine la teatru? De mult n-am fost la teatru*).

În ce privește structura propoziției și structura judecății, există unele asemănări, dar mai multe deosebiri. Asemănarea constă în faptul că atât între termenii judecății, cît și între cei ai propoziției se găsesc un subiect și un predicat (care nu întotdeauna coincid). Judecata are numai subiect și predicat (și copulă), dar propoziția poate avea și așa-numitele părți secundare (care se includ în grupul subiectului sau în grupul predicatului). Uneori subiectul sau predicatul logic coincid tocmai cu o parte secundară de propoziție. Între judecată și propoziție există și alte cîteva similitudini - în legătură cu calitatea judecăților: **judecățile** pot fi **pozitive**, dacă afirmă una sau mai multe caracteristici ale obiectului gândirii (cf. *Omul este bun și drept*), sau **negative** (cf. *Omul nu este bun și drept*). La fel putem distinge și **propoziții afirmative** prin care se organizează, se transmite și se recepționează o

judecată pozitivă și **propoziții negative**. Bineînțeles, există și unele excepții, când propoziția este afirmativă, dar judecata negativă: *Vinul este neoțetit* = *Vinul nu este oțetit*; *X este imoral*; *Bucuriile vieții sînt nenumărate* etc.).

Notă: Termenul de **subiect logic** din gramatică nu coincide cu termenul omonim din logică. Și sub aspect structural: judecata are întotdeauna structură bimembră, cu subiect și predicat, pe când propoziția poate fi și monomembră. Unele propoziții formulate corect din punct de vedere gramatical nu sînt corecte sub aspect logic, adică nu reprezintă judecăți: *Gheorghe cosește fînul*.

5. Diferite teorii cu privire la propoziție

Privită ca unitate sintactică, cu aproximație delimitată, propoziția ne apare ca un rezultat al cercetărilor întreprinse de gramaticii greci și latini. Primul care s-a apropiat prin observațiile sale de noțiunea de *propoziție* a fost filozoful grec Aristotel, în secolul al IV-lea î.e.n. După traducătorii lui moderni, termenul de *logos* folosit de acesta, ar exprima un „complex de elemente de limbă cu înțeles independent”. Cel care a fixat însă noțiunea de propoziție a fost stoicul Dionysios Thrax, în sec. al II-lea î.e.n., autorul celei dintîi gramatici grecești, ce a stat la baza studiilor de gramatică europene. Acesta înțelegea prin propoziție „o împreunare de cuvinte, de părți care posedă un înțeles desăvîrșit” și făcea distincție între propoziția principală și propoziția secundară, precum și diverse raporturi sintactice. Și gramaticii latini, mai ales Quintilianus, s-au ocupat cu interes de construcțiile corecte și de construcțiile incorecte din comunicare, de anumite scheme ale gîndirii, ale vorbirii și ale gramaticii.

Strînsa legătură dintre propoziție și judecată a generat apariția diferitelor teorii în jurul definirii propozițiilor. Așa, de exemplu, în sec. al XVIII-lea a căpătat o largă răspîndire **teoria raționalistă sau logico-gramaticală** despre propoziție. Esența acestei teorii constă în identificarea noțiunilor de propoziție cu cea de judecată (fondatori: Claud Lanselaux (1616-1695), Antoin Arnaux (1612-1694), care au publicat o gramatică cunoscută în lingvistică sub denumirea *Gramatica de la Port-Royal* (1676). Pentru autorii acestei gramatici, limba constituie o secrete a rațiunii, iar propoziția, în genere, e o categorie logică. Prin urmare, spuneau ei, judecata și propoziția se suprapun. De aici a pornit ideea greșită că s-ar putea întocmi o gramatică universală, deoarece în limbă totul se supune logicii, iar logica e o categorie universală. Cu timpul, s-a dovedit că teoria e lipsită de temei științific.

Ca o reacție la curentul raționalist, în sec. al XIX-lea a luat naștere **Curentul lingvistic psihologist** (Heimann Steinthal (1823-1899), prof. Univ. Berlin). Filozoful și filologul german demonstrează cu argumente convingătoare că gîndirea lingvistică nu se poate identifica cu gîndirea logică, că termenii nu se pot confunda cu noțiunile, că propozițiile nu sînt echivalente cu judecățile, contribuind, în mare măsură, prin lucrările sale, la înlăturarea punctului de vedere logicist în studierea gramaticii, în general, și a sintaxei, în special. Punctul de plecare în formarea concepției sale filozofice despre limbă ca psihologie a popoarelor l-au constituit convingerile lui Zohan Friedrich Herbart (1776-1841), psiholog neamț.²¹

²¹Fondatorii psihologiei popoarelor stabilesc dubla dependență a limbii și a spiritului. După părerea lor, limba este produsul spiritului poporului, și, prin urmare, a studia limba înseamnă a pătrunde cît mai adînc în bogățiile spirituale ale omului. Pe de altă parte, a cunoaște spiritul înseamnă a cunoaște cît mai profund limba. Steinthal susținea că propoziția n-are nimic comun cu judecata. După el, propoziția este un act

Se stabilește dubla dependență a limbii și a activității spirituale. Așa cum psihologii considerau limba drept activitate spirituală, ei puneau semnul egalității între limbă și spirit. Dacă e așa, înseamnă că, pentru a pătrunde mai adânc, pentru a cunoaște limba, trebuie să studiem mai profund spiritul și viciversa: pentru a cunoaște spiritul, trebuie să pătrundem cât mai mult în esența limbii. Prin urmare, psihologii considerau că propoziția nu are nimic în comun cu judecata, logica, gândirea. Propoziția, după părerea lor, este un act psihic, ce se redă prin intonație și efectele ei. Și această teorie n-a supraviețuit rigorilor timpului: or, s-a dovedit că unul și același gând poate fi redat prin diferite propoziții cu diferită intonație. Intonația va depinde de starea psihică a omului, de intențiile lui. Mai mult decât atât, reacțiile noastre sufletești sînt incalculabile și nu pot fi puse la baza definirii propoziției.

În literatura de specialitate se vorbește și despre **subiectul psihologic și predicatul psihologic**, care, aparținînd sintaxei expresive/stilistice, se deosebesc de subiectul și predicatul logic, cît și de subiectul și predicatul gramatical. În lingvistica românească, termenii și conceptele de subiect și predicat psihologic au fost preluate - de la Herman Paul, 1886 – la Alexandru Philippide, care distinge în propoziție pe lîngă *determinate* (de exemplu, subiectul propoziției, care, fiind „mai cunoscut”, este mai slab intonat) și *determinante* (de exemplu predicatul propoziției care este intonat „mai tare”). Relevarea subiectului și predicatului psihologic ține de analiza stilistică a textului, are caracter subiectiv și depinde de intenția comunicativă a vorbitorului (reflectă intervenția afectivă a vorbitorilor). N. Dragomirescu indică și modalitățile de recunoaștere a subiectului și predicatului psihologic. De exemplu, în propoziția *Copilul meu se joacă în curte*, accentul predicativ (elementul nou al comunicării din punctul de vedere „psihologic”) poate cădea pe *în curte* și, ca urmare, aceste cuvinte reprezintă predicatul psihologic. Așadar, în această propoziție există nu numai predicatul gramatical *se joacă* și predicatul logic *se joacă în curte*, ci și predicatul psihologic *în curte*, dacă accentul predicativ al vorbitorului cade pe aceste cuvinte. Când nu coincide cu subiectul gramatical, subiectul psihologic – care se reliefează numai în opoziție cu predicatul psihologic – poate fi reprezentat prin nominativul suspendat (*cele rele dă-le pe apă*, în loc de *pe cele rele dă-le pe apă*) sau prin complementele directe sau indirecte dislocate (*pe-un om căzut nu-mi place să cadă al meu paloș*, în loc de *nu-mi place să cadă al meu paloș pe-un om căzut; de bine nimenea nu fuge*, în loc de *nimenea nu fuge de bine*). Predicatul psihologic, care nu coincide cu cel gramatical, este – în planul gramaticii – subiect (*Iată eu ce-am auzit, / Oaste mare c-a pornit*, în loc de ... *c-a pornit oaste mare*), atribut (*Rău ciocan a fost care te-a ciocănit*) etc.

psihologic. Această teorie n-a supraviețuit, fiindcă s-a demonstrat că unul și același gând poate fi redat prin diferite propoziții, cu diferite intonații. La rîndul ei, intonația va depinde de starea psihică a omului. Mai mult decât atât, reacțiile noastre sufletești sînt incalculabile și, prin urmare, nu pot fi puse la baza definirii propoziției.

PĂRȚILE DE PROPOZIȚIE²²

1. Noțiuni generale
2. Cuvinte ce pot deveni parte de propoziție
3. Părțile de propoziție cu funcție expresivă (sau cuvinte noționale fără funcție sintactică)
4. Cuvinte care nu sînt părți de propoziție
5. Numărul părților de propoziție
6. Caracterul convențional al divizării părților de propoziție în „principale” și „secundare”
7. Felurile părților de propoziție

Bibliografie

Gramatica limbii române. Enunțul. Vol. II, București, Editura Academiei Române, 2005.

Gramatica limbii române. Vol. II, Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Academiei Române, 1966.

Ducrot-Schaeffer, *Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului.*

Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București, Editura Științifică, 1998.

C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iași, Editura Institutul European, 2002.

D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iași, Polirom, 2000.

V. Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, București, Editura didactică și pedagogică, 1973.

R. Nagy, *Sintaxa limbii române actuale*, Institutul European, 2005.

P. Zugun, *Realizarea suficientă și realizarea insuficientă a funcțiilor sintactice*, LR, 1992, nr. 1-2, p. 109-111.

M. Timofte, *Actualitatea sintaxei românești „clasice moderne”*, Iași, 2005, p. 9- 65.

Ecaterina Crețu Toderiță, *Unități, raporturi și funcții sintactice în limba română*, Iași, Demiurg, 2004, p. 21-25.

E. Tambă Dănilă, *Vechi și nou în sintaxa limbii române*, Iași, Demiurg, 2004, p. 133-160.

M. Secrieru, *Nivelul sintactic al limbii române, Partea I, Unități sintactice. Funcții sintactice*, 2005, p. 29-27.

I. Ețcu, *Capacitatea sistemigenă a părților de propoziție* // RLȘL, 1992, nr. 6, p. 32-29.

I. Ețcu, *Unele considerații privind sincretismul categoriilor gramaticale* // RLȘL, 1991, nr. 5, p. 32-40.

1. Noțiuni generale

Partea de propoziție este unitatea sintactică minimă, inferioară propoziției, posibilă în mod obișnuit²³ în limitele propoziției și indivizibilă din punctul de vedere al funcției

²²I. Ețcu, *Capacitatea sistemigenă a părților de propoziție* // RLȘL, 1992, nr. 6, p. 32-29.

I. Ețcu, *Unele considerații privind sincretismul categoriilor gramaticale* // RLȘL, 1991, nr. 5, p. 32-40.

²³Excepție fac structurile anacolutice, în cadrul cărora partea de propoziție poate ajunge să fie în afara propoziției „realizate”: *Nu știu alții cum sînt, dar eu, cînd mă gîndesc la locul nașterii mele, la casa*

sintactice, fără autonomie, care poate fi reprezentată printr-un cuvânt cu funcție sintactică (cuvânt sintactic), redus uneori la un singur sunet sau printr-o sintagmă²⁴.

În ce privește această unitate sintactică, în lingvistica românească există două modalități de abordare:

1. În mod obișnuit, în gramatica de tip clasic a limbii române, teoretizarea părții de propoziție coexistă cu teoretizarea funcției sintactice, adică funcția sintactică se definește prin conceptul de parte de propoziție, ceea ce înseamnă amalgamarea a două categorii distincte: funcție sintactică și unitate sintactică. Or, practica analizei sintactice uzitează de un limbaj specializat care conține termeni pentru identificarea unităților sintactice: cf. *Subiect, predicat, complement* ș.a. și de exact aceiași termeni pentru identificarea funcțiilor sintactice. Corolarul unei asemenea modalități de abordare a problemei e enunțat de C. Dimitriu, care menționează că „funcțiile sintactice pot fi concepute numai în interiorul unităților sintactice divizibile” și „sînt rezultatul raporturilor sintactice”.

2. O altă modalitate de abordare a problemei e aceea de a renunța la utilizarea conceptului de parte de propoziție în favoarea utilizării exclusive a conceptului și metatermenului de funcție sintactică (D. Irimia).

O altă problemă pe care, de asemenea, o considerăm importantă este interpretarea nejustificată drept sinonime a noțiunilor de *parte de propoziție* și a celei de *cuvânt* (ca unitate lexicală) sau de **parte de vorbire** (ca unitate morfologică). Cf. *Așa făcu; și-i rîdea inima babei de bucurie*²⁵ (I. Creangă); *Mi-e foame*.

Cuvîntul poate fi privit într-un enunț dat din două puncte de vedere: ca *unitate lexicală* și ca unitate sintactică. Ca unitate lexicală (de denumire), raportată la o anumită noțiune, cuvîntul exprimă în enunț un anumit sens, are un anumit conținut logico-semantic, iar ca *unitate sintactică*, cuvîntul ocupă un anumit loc în lanțul vorbirii, are un anumit rol, dobîndește o anumită funcție în cadrul unui enunț determinat. De exemplu: *Ion o iubește pe Maria, iar Gicu pe Ana*, fiecare cuvînt are rolul sau funcția lui bine stabilită: Prepoziția *pe* (repetată) realizează în propoziție un raport de subordonare, avînd numai rol de instrument gramatical, de conectiv, de liant (leagă complementele directe de regentele lor), fără a putea deveni o unitate sintactică, datorită insuficienței sale semantice); conjuncția *iar* realizează în frază un raport de coordonare, avînd numai rol de instrument gramatical (leagă două propoziții principale, fără a putea deveni o unitate sintactică, datorită insuficienței semantice); verbul *e* predica etc. Prin urmare, sensurile cuvintelor au un rol deosebit în înțelegerea funcției lor sintactice; ele permit identificarea unităților sintactice, decid asupra soluției corecte în delimitarea acestora. Altfel zis, *conținutul logico-semantic al cuvintelor dictează, într-o anumită măsură, funcția lor sintactică*.

În ceea ce privește funcția părții de propoziție, nu se poate pune semnul egalității între partea de propoziție și funcția sintactică, întrucît:

- partea de propoziție poate avea nu numai funcție sintactică (subiect, predicat etc.), ci și funcție exclusiv expresivă;
- funcția sintactică se concretizează nu numai în partea de propoziție, ci și în alte unități sintactice (de ex., propoz. subiectivă etc.).

părintească din Humulești ..., parcă-mi saltă și acum inima de bucurie! (I. Creangă). Partea de propoziție *eu* – subiect, a rămas practic fără predicat („mă bucur”).

²⁴ *Așa făcu; și-i rîdea inima babei de bucurie* ... (I. Creangă)

²⁵ Vom comenta acest caz de necoincidență.

Funcția sintactică este un adaos dobândit de o unitate sintactică componentă, ca urmare a raporturilor sintactice contractate la nivelul unității sintactice din care face parte.

Privitor la funcțiile sintactice, notăm și foarte dificila problemă a individualizării lor după natura legăturilor (în mod special semantice și gramaticale) dintre „elementele” participante la realizarea acestor funcții. Dacă – lăsând la o parte informația stilistică etc. – luăm în considerație numai informația semantică (scopul comunicării) și informația gramaticală (mijlocul principal de realizare a scopului), atunci într-un context ca *O fetiță se joacă*, unde există numai funcțiile sintactice de subiect și de predicat, găsim că: informația semantică – constând în considerarea ca inerente a noțiunilor exprimate de substantivul și de verbul respectiv – este dată de radicalii *fetiț-* și *joac-*; informația gramaticală, însemnând informație morfologică – flectivele *o... -ă se... -ă*) și, în legătură cu aceasta, informație sintactică (raportul sintactic creat între părțile de propoziție, marcat prin acordul gramatical în categoriile gramaticale comune – *persona și numărul > subiect și predicat > inerență*). Rezultă deci că în acest exemplu informația semantică este îmbrăcată în informație gramaticală. Subliniem totuși că, în regulă generală, funcția sintactică nu este posibilă decât prin îmbinarea informației semantice cu informația gramaticală. Că așa stau lucrurile se probează prin aceea că, ignorând fie informația semantică (cf. *O cas -ă se avînt -ă* etc.), fie informația gramaticală (cf. *Un pisic -e te alint -o* etc.) se obțin segmente de vorbire care nu reprezintă propoziții reperate din punctul de vedere al vorbitorului “obișnuit” de limba română.

2. Cuvinte ce pot deveni parte de propoziție

- **cuvinte noționale (autosemantice)** – această clasă de cuvinte este cea mai bogată, aici încadrându-se cuvintele morfosintactice (substantive, verbe, adjective, adverbe);
- **cuvinte-substitut**, care transmit în mod indirect noțiuni. Ele se clasifică în:
 - cuvinte-substitut care transmit informația semantică preluată, de obicei, de la un singur cuvînt noțional, unde se încadrează majoritatea pronumelor: *Omul trăiește pe pămînt. El / acesta, oricare etc. are nevoie de hrană.*
 - cuvinte-substitut care, pe lîngă informația semantică preluată de la elementul lexical înlocuit în contextul dat, transmit și informația semantică existentă în corpul lor sonor/grafic: numeralele întrebuintate pronominal (*Văd cinci rîndurile, două zboară*);
 - cuvinte-substitut cu situație specială, reprezentate de interjecțiile onomatopoeice cu mesaj „aparținînd” omului (*miau = miaună; cotcodac = cotcodăcește*).

Cuvinte cu funcție dublă: sintactică și de marcă / conector

Aceste cuvinte se aseamănă, pe de o parte, cu unele cuvinte cu funcție numai sintactică, pentru că au informație semantică directă (adverbele de felul *unde, de unde, pînă unde, cum, precum, după cum* etc.) sau indirectă (pronume de felul *cine, care, ceea ce* etc.), eventual informație gramaticală determinativă (asemeni conjuncțiilor).

3. Părțile de propoziție cu funcție expresivă (sau cuvinte noționale fără funcție sintactică)

Această clasă de cuvinte are un inventar destul de redus (circa 20) și conține câteva forme flexionare ale pronumelui personal, care numai în anumite tipuri de contexte ajung să fie golite de informația lor noțională/semantică inițială, în locul cărei informații noționale/semantice li se conferă de către vorbitor informație expresivă; acest lucru face ca, în contextele respective, cuvintele în atenție să constituie o parte de propoziție cu regim particular (funcția lor este exclusiv expresivă):

- formele flexionare ale pronumelui personal – **dativul etic**: *eu mi-s ardelean*; *și-ți vine el cu o poveste*; *și mi-ți aduce el niște argumente*; *Pe Codreanaș mi ți-l legă*; *Unde mi-ai stat până acum*; *Și mi ți-l luă de chică*; *Din vorbă-n vorbă, tura-vura, ne-am abătut pe la o țiucă...una-două-trei... pe urmă dă-i cu bere, dă-i cu vin, dă-i cu vin, dă-i cu bere*. (I. L. Caragiale)
- dativul neaccentuat al pronumelui personal de persoana a III-a singular – *i* în perifriza verbală neaglutinată veche: *Deși nimeni nu-l ascultă, Ion dă-i și dă-i cu valoarea principiilor lui de viață*; acest *i* trebuie admis de asemenea ca **dativ etic** cu funcție exclusiv expresivă, pentru că este desemantizat lexical, nu are informație gramaticală determinativă, este întrebuițat emfatic și, ca urmare, nu poate îndeplini funcție sintactică);
- acuzativul neaccentuat al pronumelui personal de persoana a III-a plural *le* în perifrază verbală neaglutinată „recentă” *le* are (*Ion le are cu poezia*; *Ce le mai știe pe toate*) – **acuzativul etic**, care aparține perifrizei verbale în atenție²⁶;
- dativul neaccentuat al pronumelui personal de persoana I singular *mi* (inițial dativ etic) urmat de acuzativul neaccentuat al pronumelui personal de persoana a II-a singular *te* în perifrizele adverbiale aglutinate: *darămite*, *pasămite* etc.;
- **acuzativul neutru** din perifrizele verbale neaglutinate vechi: *a o zbughi*, *a o tuli*, *a o lua la sănătoasa*, *a o rupe de fugă*, *a o pune de mămăligă* etc. (la pronumele *o* nu se poate identifica substantivul pe care îl substituie. Cf. *Văzînd eu o vreme ca asta, am spărlit-o la baltă, cu gînd rău asupra mamei, cît îmi era de mamă și de necăjită*. (I. Creangă).

4. Cuvinte care nu sînt părți de propoziție

Există în limba română părți de vorbire care, deși incluse în propoziție, nu pot fi considerate părți de propoziție distincte. Acestea sînt cuvinte cu funcție numai de marcă la nivelul propoziției, al părții de propoziție, al frazei, textului. Vide semantic, aceste cuvinte sînt părți de vorbire-flectiv, mărci categoriale ale anumitor categorii gramaticale ale unor cuvinte, intrînd ca „anexe”, în structura morfologică a cuvintelor, ele transmit în exclusivitate informație gramaticală:

- vocativul numelor (*Băiete! Fato!*),
- interjecțiile-semnal *măi*, *băi*, *bre* + vocativul unui nume;
- interjecții folosite fără mesaj și se află în afara comunicării interumane: *la-la-la*, *cîhî-cîhî* etc.

²⁶Situația formelor pronominale cu valoare etică nu este specifică numai limbii române și nici măcar doar limbilor romanice cf. *les mettre* “a o lua la sănătoasa”; sp. *Tomar la del humo* “a o lua la fugă”; it. *Farla a uno* “a i-o face cuiva”; engl. *Take it easy* “a o lua încet” ș.a., de unde am putea concluziona că avem în față niște universalii lingvistice, care au fost mult timp ignorate de către cercetători.

- articole neaglutinate cu partea de vorbire însoțită: *un om, niște femei, lui Vasile, unor copii* etc.), toate articolele (sînt instrumente gramaticale fără autonomie semantică);
- formele neaccentuate de acuzativ sau dativ ale pronumelui reflexiv, anexe ale unor verbe: *te îmbraci, își spun bună ziua; se spală, se imprimăvărează* etc.;
- verbele auxiliare: **ar** *pleca, să fi mers, este recitată* etc.;
- prepozițiile-anexe ale unor forme nominale verbale sau pentru marcarea categoriei gramaticale a cazului: *contra curențului, de citit, a merge, datorită relațiilor* etc.;
- adverbe de afirmație și de negare: *Da, ba* etc.
- adverbele de mod din structura gradelor de comparație: *mai, puțin, tot, așa, atît, foarte, tare, prea* etc.
- adverbul de mod *abia*, ca însoțitor al unor adverbe de timp (*abia azi*), pronume (*abia el*) sau numerale (*abia trei*); unele adverbe și locuțiuni adverbiale de mod, cu insuficiență semantică, fără autonomie semantică²⁷: cele de precizare, de întărire sau de subliniere – **chiar, tocmai, mai, tot, nici, îndeosebi, cu deosebire, cu precădere, în special, mai ales**; cele de restricție – **barem, doar, decît, exclusiv, încaltea, măcar, numai, cel puțin**; adverbe-apozeme, de tipul **adică, anume, cu alte cuvinte**²⁸ sau cele de tipul **în primul rînd, în al doilea rînd** etc. [*Tu-mi cei chiar nemurirea mea...* (M. Eminescu)]; care singure, izolate, indică din planul incidenței sau că vorbitorul folosește în comunicarea respectivă o apozitie sau că urmează o enumerare de argumente; cele de explicație – **adică, aproximativ, cam, circa, vreo**; cele de proximitate – **aproape, mai**;
- toate prepozițiile și locuțiunile prepoziționale, precum și conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale (instrumente gramaticale).

Notă: Uneori părțile de propoziție pot rămîne în afara limitelor propoziției. E vorba de structurile anacolutice: *Nu știu alții cum sînt dar eu, cînd mă gîndesc la locul nașterii mele, la casa părintească din Humulești (...) parcă-mi saltă și acum inima de bucurie!* (I. Creangă) (subiect suspendat).

5. Numărul părților de propoziție

În legătură cu această problemă, în literatura de specialitate există mai multe ipoteze:

- Există o singură parte de propoziție (susținător Ch. Serrus), *predicatul*, ceea ce înseamnă că partea de propoziție, ca unitate sintactică poate avea o singură funcție sintactică – predicat, subiectul nefiind considerat indispensabil limbajului. Neconvenabilitatea ipotezei rezidă în faptul că reprezintă o abatere de la regula aristotelică, după care gîndirea umană se realizează în doi termeni și se concretizează în propoziția bimembră. În ce privește existența propoziției monomembre, menționăm

²⁷Problema acestor elemente lexicale a fost luată în discuție în literatura de specialitate, unde li- s-au propus variate denumiri: particule modale (Al. Ionașcu), cuvinte modale (Gh. Dragomirescu), adverbe-regim (N. Dragomirescu), particule intensive cu funcție comună (Șt. Iacob), semiadverbe, adverbe-particulă (Nica), adverbe de modalizare emfatică (Dimitriu) ș.a.

²⁸ La aceste cuvinte menționate mai sus s-ar mai adăuga și unele de origine străină precum *alias, recte*, care, de asemenea, semnalează apozitii. Cf. *Un altul ni spune cum am face poate bine de a emigra în România, recte de a părăsi acest pămînt, care e cu mai mult drept și cu mai multă rațiune al nostru decît al lor.* (M. Eminescu)

că aceasta este doar o excepție în raport cu prototipul de propoziție, e doar o realizare particulară și cu frecvență redusă a propoziției românești.

- De mare circulație a fost ipoteza – numită uneori logicistă – potrivit căreia există două părți de propoziție: *subiectul* și *predicatul*. Punctul de plecare al ipotezei e în antichitatea greacă, în mod special la Aristotel (cu referință la judecata logică ce ar exista doi termeni). În lingvistica românească ipoteza e susținută de G. Ivănescu și B. Berceanu, care vorbesc despre **nucleul propoziției**. Ipoteza e neconvenabilă, întrucât nu ia în considerație deosebiriile dintre logică și gramatică.
- Ipoteza că în limba română există trei părți de propoziție este susținută de P. Zugun, care propune să se vorbească despre *subiect*, *predicat* și *adjunct*. Autorul apreciază că tipurile de relații fundamentale existente între cuvintele în care poate fi disociată o propoziție reprezintă un criteriu suficient pentru identificarea tipurilor fundamentale de părți de propoziție. Inerența justifică existența subiectului și predicatului, subordonarea dintre atribut, complement etc. conduce la ideea că toate acestea reprezintă o singură funcție sintactică – adjunctul.²⁹
- Ipoteza care a fost și este încă cea mai răspândită în gramatica românească – și nu numai – este aceea că există patru părți de propoziție: subiectul, predicatul, atributul și complementul (două principale și două secundare). Neconvenabilă: există subordonați la doi regenți: EPS, atributul circumstanțial.
- Ipoteza că există cinci părți de propoziție: 4+EPS. Celelalte ipoteze: șase, șapte, opt părți de propoziție

Numărul funcțiilor sintactice nu este același în toate propozițiile. În propozițiile din limba română, numărul funcțiilor posibile variază de la minimum zero (substitutul de propoziție) la maximum șase.

6. Caracterul convențional al divizării părților de propoziție în „principale” și „secundare”

Tradițional, majoritatea părților de propoziție au fost grupate *ierarhic* în două categorii:

1. Părți de propoziție „**principale**” – subiectul și predicatul - care constituie minimul necesar pentru existența propoziției, reprezintă esența ei, constituie nucleul în jurul căruia se grupează „părțile secundare” ale unei propoziții dezvoltate. Existența părților principale condiționează existența actului comunicativ și din perspectiva enunțării, și din perspectiva receptării.

Notă: În ce privește raportul ierarhic dintre cele două părți de propoziție, se poate spune că mai important este predicatul, deoarece prin el se realizează, în mod obișnuit, predicția, care este esența propoziției. Relația dintre predicție și predicat face ca până și propozițiile monomembre (nominale) reduce numai la subiect să dea impresia referirii la un predicat neexprimat datorită prezenței predicției, pe când propozițiile monomembre impersonale reduce numai la predicat sînt în mod evident, nelegate de existența unui subiect.

²⁹Introducerea funcției de complement în analiza gramaticală marchează prima “desprindere” semnificativă a gramaticii de logică: dacă identificarea funcției de subiect (*subjectus*, de *subijcere* – “A pune / a așeza dedesubt” – adică “sub predicat”, înaintea predicatului) și de predicat (*praedicatum* – “a spune dinainte” – predicatul spune ceva despre ceva de dinainte”) a fost fundamentată pe baze logice, atunci identificarea altor funcții – complement (*complementum*, de *complere* – “întregire/completare, a umple”), atributul (*attributum* = “a atribui / a da în seama cuiva”), apozitie (*apposition* = “a pune alături/lîngă”) are un fundament de alt ordin – semantic – și anume “imposibilitatea unui cuvînt de a exprima totalitatea unei idei” [Ducrot-Schaeffer, *Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului*, p. 293].

De asemenea, predicatul, spre deosebire de subiect, nu poate fi multiplu; subiectul poate fi inclus în forma gramaticală a predicatului; stabilim numărul propozițiilor într-o frază după numărul predicatelor.

C. Dimitriu asociază relația dintre subiect și predicat cu raportul dintre profesor și elev și exclude raportul ierarhic dintre acestea.

2. Părțile de propoziție **secundare** nu sînt elemente indispensabile în alcătuirea unei propoziții și constituie completări ale nucleului propoziției, se grupează în jurul celor „principale” și le complinesc înțelesul, subordonându-se acestora.³⁰

Distincția părților de propoziție în „principale” și „secundare” este o distincție exclusiv gramaticală și nu vizează importanța (valoarea) acestora în cadrul comunicării (noțiuni convenționale, comode la analiză). În această ordine de idei, fiecare dintre „părțile secundare” poate avea o însemnătate mai mare decît oricare „parte de propoziție principală” (depinde de intenția comunicativă și de interesul vorbitorului de a evidenția prin accent și intonație o anumită „parte secundară” de propoziție): *Pe tine te iubesc*; *Acolo vreau să plec*; *Frumoasă a fost vacanța noastră*. Așadar, din punct de vedere informativ, toate părțile de propoziție pot fi la fel de importante, întrucît fiecare transmite o anumită informație (În orice propoziție distingem două tipuri de informație: veche sau cunoscută deja, și nouă, necunoscută). Reieșind din acest postulat, ușor putem demonstra că părțile secundare se încadrează, de obicei, în categoria cuvintelor care aduc informație nouă și deci sînt mai importante decît așa-zisele „părți principale”.

Relevarea importanței mai mici ori mai mari se face prin apelul la testul comutării cu zero: unitățile sintactice „inferioare” (secundare), subordonate unei unități sintactice „superioare” (principale), au mai mică importanță dacă prin comutarea lor cu zero nu se distruge unitatea sintactică „superioară” și importanță mai mare dacă prin comutarea lor cu zero se distruge unitatea sintactică „superioară”. Cf. *Omul bun cîntă* (*bun* are importanță mai mică și poate fi comutat cu zero, propoziția *omul cîntă* continuînd să existe, iar părțile de propoziție *omul* și *cîntă* au importanță mai mare, întrucît comutarea lor cu zero distruge propoziția. Unitățile sintactice cu importanță mai mică contractează cu unitățile cu importanță mai mare raportul sintactic de subordonare.

Din punct de vedere strict gramatical, pentru identificarea și caracterizarea unei propoziții, predicatul are, fără îndoială, rolul principal, deoarece prin el se realizează, în mod obișnuit, esența acesteia – predicția. E de remarcat că subiectul și predicatul sînt niște elemente, în mare măsură, independente atît unul față de altul, cît și față de celelalte părți de propoziție, deși formal predicatul e subordonat subiectului (acord în număr și persoană). În propoziție, predicatul poate fi folosit fără subiect (îl conține desinența) – prin aceasta se manifestă independența predicatului. Părțile secundare se polarizează în jurul celor principale, formînd două grupuri distincte – grupul subiectului (atributul) și cel al predicatului (compl.). Aceasta nu înseamnă însă că atributul determină întotdeauna subiectul: *Am cumpărat o haină nouă*.

Generalizînd, relevăm că utilizarea excesivă a criteriului importanței semantice determină nu numai anularea organizării acceptabile actuale a funcțiilor sintactice în principale și secundare, dar chiar la imposibilitatea descrierii taxinomice a faptelor de

³⁰Actualmente există opinia conform căreia se relevă o a treia clasă de părți de propoziție – intermediare (apozitia) – funcție care are drept caracteristici și de secundară (din perspectiva enunțării/a locutorului, pentru care exprimarea traducerii/explicației/comentariului este facultativă), și de principală (din perspectiva receptării - a interlocutorului pentru care exprimarea traducerii/explicației este obligatorie).

limbă. Convenabilitatea criteriului importanței gramaticale este apreciabilă numai cu condiția utilizării lui neexclusive în interpretarea gramaticală a structurilor lingvale³¹.

7. Felurile părților de propoziție

Părțile de propoziție se mai pot grupa și în funcție de structura lor:

- părți de propoziție **simple**, alcătuite numai dintr-o parte de vorbire cu sens lexical suficient sau numai dintr-o locuțiune corespunzătoare acestuia: *Timpul este ireversibil. Punctul meu de vedere îmi pare mai acceptabil.*
- părți de propoziție **complexe**, alcătuite dintr-o parte de vorbire cu sens lexical suficient sau dintr-o locuțiune corespunzătoare acestuia, precedată de:
 - o prepoziție sau de o locuțiune prepozițională (*Plimbare în largul mării; I-am luat drept prieten.*);
 - un adverb de mod cu insuficiență semantică și sintactică (de precizare, de întărire sau de subliniere, de restricție, de explicație și de aproximație): *Numai el poate să mă ajute. Mă indis pune privirea ta cam piezișă; anume el; chiar noi; bunăoară exemplul, barem mie etc.*
 - un verb copulativ (în cadrul predicatului nominal);
 - un verb semiauxiliar de modalitate: *poate aler ga; trebuie să vorbim...*
- părți de propoziție **multiple** (omogene), alcătuite din două sau mai multe părți de vorbire cu sens lexical suficient, aflate în raport de coordonare (*Ana, Victoria și Ion sînt studenți buni.*);
- părți de propoziție **dezvoltate**, alcătuite din două părți de vorbire cu sens lexical suficient, îmbinate liber și analizabile:
 - construcțiile infinitivale relative subiective (cu funcție de subiect (și obiective) cu funcție de complement direct): *Nu-i ce vinde; N-are cine vorbi; N-am cum rezolva.*
 - Construcțiile circumstanțiale participiale (cu funcție de complement circumstanțial de timp sau de cauză), izolate de restul propoziției prin virgulă: *Odată ajunși acolo, au trimis un mesaj. ;*
 - Construcțiile cu numere cardinale (fără sau cu articole demonstrative) și substantive: *Îl despărțeau zece metri; Pista de zece metri era suficientă.);*
 - Construcțiile alcătuite din adverbul de timp *acum* (precedat uneori de prepoziție *de*), urmat de numerele cardinale și substantivele care exprimă noțiuni temporale: *Întîlnirea de acum un an n-am s-o uit niciodată; A venit în vizită acum un an.*
 - Construcțiile alcătuite din adverbe de timp, precedate de prepoziția *de* și urmate de adverbe de loc: *De azi încolo (înainte) mergi și singur; De azi în cinci zile știm rezultatul.*
 - Apozițiile (din substantive în N. și substantive sau pronume în G., cu sau fără determinări): *Ion, student la facultatea filologie...*

³¹Cf. afirmația din GA: “părțile secundare de propoziție sînt secundare din punct de vedere gramatical în sensul că sînt subordonate altora” (p. 75), de unde rezultă că importanța principală din punct de vedere tot gramatical înseamnă calitatea de a fi regent.

- Părți de propoziție **anticipate** sau **reluete** cu ajutorul pronumelor personale sau reflexive: *Vine el mama; Rîndunele pleacă ele, dar tot se întorc.* (subiect); *Sieși și-a făcut rău.*
- Părți de propoziție **cu valoare unică**, adică reprezintă fiecare câte o singură funcție sintactică și părți de propoziție **cu valoare dublă**, care reprezintă, fiecare în parte, câte două funcții sintactice. Acestea din urmă fac referire sau determină simultan două elemente regente din aceeași propoziție: atributul circumstanțial (cu valoare de atribut și de complement: *Matur, omul gîndea altfel; Supărat, el plecă numaidecît*) și elementul predicativ suplimentar (la fel cu valoare de atribut și de complement: *Dana vine necăjită de la școală; O văd gînditoare.*).
- Părți de propoziție **cu referire sau cu determinare unică** și părți de propoziție **cu determinare dublă**. Tot părți de propoziție cu valoare dublă sînt și unele construcții sintactice din planul propoziției sau chiar din planul frazei, care fac referire sau care determină, în același timp, (la) două elemente coordonate: *Văzînd și plăcîndu-i casa,* a cumpărat-o. (compl. direct și subiect); *El poate și e necesar a face acest lucru.* (compl. direct și subiect); *El poate și se străduiește a rezolva aceste probleme.* (compl. direct și indirect); *Aud și îl văd strigînd* (Compl. direct și element predicativ suplimentar) etc.

În aceeași categorie de părți de propoziție cu valoare dublă intră și unele complemente care depind de un singur element regent (subordonare, referire unică), reprezentat prin verbele reflexive eventive: *a se bucura; a se întrista, a se supăra, a se necăji, a se mira* etc. Aceste complemente includ, concomitent, o valoare de obiect indirect și o valoare de circumstanțial de cauză (situație mixtă): *S-a bucurat de revederea ta. Se miră de nepriceperea ei.*

FRAZA

1. Istoric, caracteristici, definiție
2. Clasificarea propozițiilor din cadrul frazei
3. Corespondența dintre părțile de propoziție și propozițiile din cadrul frazei
4. Tipuri de fraze

Bibliografie

- Gramatica limbii române. Enunțul*. Vol. II, București, Editura Academiei Române, 2005.
- Gramatica limbii române*. Vol. II, Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Academiei Române, 1966.
- Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București, Editura Științifică, 1998.
- C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iași, Editura Institutul European, 2002.
- Ecaterina Crețu Toderiță, *Unități, raporturi și funcții sintactice în limba română*, Iași, Demiurg, 2004.
- I. Iordan, Vl. Robu, *Limba română contemporană*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978.
- G. Ivănescu, *Curs de Sintaxa Limbii Române Moderne*, Iași, Junimea, 2004.
- R. Nagy, *Sintaxa limbii române actuale*, Institutul European, 2005.
- M. Secrieru, *Nivelul sintactic al limbii române*, Partea I, *Unități sintactice. Funcții sintactice*, 2005, p. 19-21.
- E. Tambă Dănilă, *Vechi și nou în sintaxa limbii române*, Iași, Demiurg, 2004, p. 15-28.

1. Istoric, caracteristici, definiție

Frază (< lat. *phrasis* „fel, mod de exprimare”) este unitatea sintactică superioară, alcătuită din două sau mai multe propoziții, care contractează între ele diferite raporturi sintactice, sînt legate după legile limbii date și redau un gând complex, conceput ca un tot întreg. Fraza reprezintă un tot întreg atît după conținut și intonație, cît și după forma gramaticală³²: *De cînd s-a dus, sînt ca o creangă veștedă, / Care-nainte de-a-nflori se scutură, / Și lumea nici o bucurie nu-i mai dă / Inimii mele, boală și putredă ciutură* (M. Isanos).

Distincția dintre propoziție și frază este atît cantitativă – fraza conține cel puțin două nuclee predicative -, cît și calitativă – funcțiile sintactice de la nivelul frazei sînt asigurate și propozițional.

Din punctul de vedere al evoluției limbii, în general, și al evoluției sintaxei, în special, fraza a luat naștere din nevoia de exprimare a unui conținut complex, pe baza

³² Ca formă mai desăvîrșită de exprimare a gândirii, fraza a luat naștere mai tîrziu decît propoziția. Ea a apărut în anume circumstanțe, la o anumită etapă de evoluție a societății umane, reflectînd un nivel mai înalt de dezvoltare a intelectului uman. Bineînțeles, lingviștii nu operează cu anumite date concrete cînd a apărut fraza. Cert rămîne a fi însă faptul că fraza reflectă o etapă net superioară a gândirii umane: omul a pătruns în esențele fenomenelor, a putut stabili diverse raporturi dintre fenomene, pe care apoi le-a redat prin limbă.

Cu referință la originea frazelor, există două supoziții principale. Unii cercetători consideră că fraza a apărut ca urmare a unirii a două sau mai multe propoziții într-o frază formată prin coordonare. Alții însă optează pentru ideea că fraza s-a dezvoltat prin predicativizarea părților secundare de propoziție.

reunirii unor propoziții. Ea s-a dezvoltat paralel cu propoziția, mai întâi pe baza juxtapunerii între propozițiile coordonate sau subordonate, apoi pe baza joncțiunii, pe măsură ce organizarea internă a propoziției a devenit mai complexă și s-a simțit nevoia unor mijloace specializate (adverbe, pronume) care să lege propozițiile între ele (cu timpul și acestea s-au transformat în cuvinte conjunctive). Ca unitate sintactică distinctă, fraza este rezultatul cercetărilor întreprinse de gramaticii moderni. Abia la începutul secolului al XX-lea, gramaticile europene vorbesc despre frază, ca unitate sintactică superioară propoziției, despre o sintaxă a frazei.

Caracteristicile de bază ale frazei reies din comparația ei cu propoziția. Fiind o comunicare cu predicție multiplă, fraza se poate clasifica în funcție de diverse criterii:

- **sub aspect formal**, fraza e o unitate sintactică superioară propoziției, deoarece este constituită din două sau mai multe propoziții;
- **sub aspectul conținutului**, fraza este mai complexă decât propoziția, putând exprima conținutul unei singure sau mai multor judecăți;
- **sub aspectul relațiilor sintactice stabilite** între propozițiile din cadrul ei, fraza dispune de aceleași raporturi pe care le găsim și între părțile de propoziție: de coordonare, subordonare, apozitiv. Dacă pentru coordonare și subordonare folosesc amândouă aceleași mijloace, atunci se deosebesc prin instrumentele utilizate pentru realizarea subordonării (conjuncții și locuțiuni conjuncționale subordonatoare, pron., adj. relative, nehotărâte, adverbe pronominale etc.

Așadar, în ce privește conținutul, fraza reprezintă, ca și propoziția independentă, o comunicare încheiată, după care se poate pune punct, semnul întrebării sau exclamării. Ea este însă o unitate sintactică superioară propoziției, între ele existând o deosebire de grad: în ciuda atîtor asemănări cu propoziția, fraza totuși se deosebește de aceasta din punct de vedere formal, din punctul de vedere al conținutului și din punct de vedere relațional.

2. Clasificarea propozițiilor din cadrul frazei

După conținutul exprimat și după importanța lor, propozițiile din frază sînt de două feluri:

- **propoziții principale** = acele propoziții care apar ca niște elemente independente din punct de vedere gramatical. Aceste propoziții realizează o „comunicare”, care poate fi completă, de sine stătătoare sau dominantă pentru alte comunicări. Ca importanță, ele se situează pe primul loc în raport cu alte propoziții din frază. Importanța de care vorbim a propozițiilor vizează sistemul, și nu actualizarea sistemului în vorbire: or vorbitorul are dreptul să dea o importanță mai mare sau mai mică oricărui element din frază. Importanța propozițiilor în frază se verifică prin *testul comutării cu zero*. Propozițiile necomutabile cu zero sînt propoziții indispensabile, principale. În structura acestor propoziții nu există elemente de relație (conjuncții coordonatoare sau subordonatoare).

În funcție de poziția lor față de celelalte propoziții din frază, propozițiile principale dispun de:

- a) o anumită *suficiență și autonomie semantică* (limitată însă prin relațiile cu alte propoziții din frază), adică în virtutea sensului lor suficient, deplin, de sine stătător, care nu depinde de sensurile altor propoziții, ele sînt de fapt comunicări încheiate, chiar și atunci cînd sînt scoase din frază. Între ele și celelalte propoziții din frază există o slabă legătură de înțeles: *El striga la*

mine, gesticula, se înroșea. *Murmura cu privirea spre norii mînioși ce se vîltoreau peste capetele lor* (L. Rebreanu); *Fugí repede spre poarta de din dos și ieși în stradă prin curtea cealaltă* (G. Călinescu).

- b) fie de o *insuficiență și autonomie semantică*, completată de relațiile lor cu alte propoziții din frază. În virtutea sensului lor insuficient, parțial, interdependent, în raport cu sensurile altor propoziții, ele constituie de fapt comunicări neîncheiate, ce se evidențiază mai ales cînd sînt scoase din frază. În acest aspect, ele se aseamănă cu propozițiile secundare, fără însă a se identifica cu ele. Între ele și celelalte propoziții din frază există o legătură de sens mai puternică decît la cele suficiente: *Doresc să fie sănătos copilul meu; Îmi imaginez cît de greu ți-a fost în această situație; E ușor să scrii versuri cînd nimic nu vrei să spui; Gîndul meu este să plec cît mai repede la mare; Ei mereu spuneau că nu ai dreptate; Tatăl întreabă pe copii dacă și-au făcut temele; Destul că le aflăm totdeauna ca umbra și lumina, una lîngă alta* (I. Slavici); *Firește e cel mai bine pregătiti student din grupă; Locuiește unde a trăit și pînă atunci.*

Notă: De regentele insuficiente depind propozițiile subordonate necesare, indispensabile – cf. Subiective, predicative, atributive determinative, completive directe, completive indirecte, ccompletive de agent, unele circumstanțiale

Propozițiile principale reprezintă o condiție a existenței frazelor. Fără ele nu pot exista fraze. Orice frază trebuie să aibă cel puțin o propoziție principală³³.

- **Propoziții secundare** = acele propoziții care nu dispun de suficiență și autonomie semantică, ele depinzînd din punct de vedere semantic de alte propoziții din frază. Scoase din frază, ele nu pot constitui comunicări independente, încheiate. Ca importanță, propozițiile secundare se situează pe locul al doilea în raport cu propozițiile principale și pot fi comutabile cu zero.

Așadar, propoziția secundară este acea propoziție prin care se organizează, se transmite și se receptează o „comunicare” ce nu este teoretic de sine stătătoare, ea se încadrează în masa propozițiilor dintr-o frază, iar în structura ei intră de regulă un jonctiv subordonator: *S-a angajat să nu mai întîrzie și să nu se mai plîmbe în timpul serviciului; Cînd au terminat lucrul, erau foarte obosiți; El este omul care nu glumește deloc.*

După necesitatea lor în frază, se pot distinge:

- propozițiile secundare indispensabile, care intră în opoziție cu principalele propriu-zise insuficiente: *Nu-l găsește pe șeful de care are nevoie.*
- propozițiile secundare facultative, care se opun principalelor propriu-zise suficiente: *Aceasta este o carte utilă, pe care am împrumutat-o de la bibliotecă.*

³³ Există fraze incidente, care nu în componență nicio propoziție principală, începînd cu un conector subordonator în frază: *După cum spunea cineva care nu mai este, viața ca și moartea, ne ia prin surprindere ...* De asemenea, într-o frază anacolutică, vorbitorul poate începe comunicarea cu o propoziție secundară la care apar multe determinări și, datorită aglomerației de subordonate, fraza rămîne fără propoziție principală: *Cine a întîlnit vreodată în calea sa un popă, îmbrăcat în straie sărăcuțe, scurt la stat, smolit la față, cu capul pleș, mergînd cu pas rar, încet și gînditor, răspunzînd îndesat sluga dumitale cui nul trecea cu vederea ... dezmierdînd iarba și florile cîmpului, icoane ale vieții omenești, pe care le uda cite o lacrimă fierbinte din ochii săi, apoi cuprins de foame și oboist de osteneală și gîndire, își lua drumul spre gazda, unde-l aștepta sărăcia cu masa întinsă. Acesta este părintele Isaia Duhu ...* (I. Creangă).

Notă: În gramatica din ultimul timp se vorbește de așa-numita **propoziție intermediară explicativă**. Sintagma terminologică mai nouă *propoziție intermediară explicativă* trimite la un concept cu o anumită vechime în gramatica noastră, concept care a suferit ameliorări succesive. Considerăm util să dăm atenție apariției, la un moment dat, în limba română a propoziției intermediare explicative (care, admitem, nu exista ca atare în limba latină), ce s-a născut din circumstanțiala cauzală într-o structură anacolutică de un anumit tip: se „sare” peste o parte a comunicării, cu precizarea că, uneori, partea de comunicare peste care s-a sărit poate fi identificată și reintrodusă în context fără schimbarea intenției comunicative a vorbitorului. Cf. *Oamenii rîd, căci animalele nu au această caracteristică*. *Dă-mi mie ochii negri ... nu privi cu ei în laturi, / Căci de noaptea lor cea dulce vecinic n-o să mă mai sature* (M. Eminescu). În acest exemplu propoziția intermediară explicativă *căci animalele nu au această caracteristică* nu poate fi circumstanțială de cauză, pentru că nu exprimă cauza al cărei efect să fie (în) regenta *numai oamenii rîd*: în mod logic, *oamenii nu rîd din cauza că animalele nu au această caracteristică*. „Logica” acestui tip de context obligă la presupunerea că „inițial”, în structura de adîncime, există și efectul al cărei cauză îl constituia propoziția *căci animalele nu au această caracteristică*, anume, **propoziția regentă neexprimată-efect iar animalele nu rîd**. Cu alte cuvinte, contextul „inițial”, structura de adîncime, va fi fost *numai oamenii rîd, [iar animalele nu rîd], căci animalele nu au această caracteristică*, în care *căci animalele nu au această caracteristică* funcționa ca circumstanțială de cauză pe lîngă regenta *iar animalele nu rîd*. În acest context „inițial” mai logic, dar și mai greoi, propoziția regentă-efect *iar animalele nu rîd* apărea ca în plus și de aceea s-a sărit peste ea; cînd neexprimarea propoziției-regente-efect „în plus” s-a generalizat, propoziția introdusă prin *căci* nu mai avea o regentă-efect propriu-zisă pe lîngă care să reprezinte cauza și, ca urmare, s-a constituit într-o explicație pentru contextul dominant care a mai rămas, adică *numai oamenii rîd*. [*Dă-mi mie ochii negri ... nu privi cu ei în laturi, / [Ți-i cer] Căci de noaptea lor cea dulce vecinic n-o să mă mai sature* (M. Eminescu). Acest tip de structură, o dată creat, a acționat în limbă „de sine stătător”, în sensul că astăzi nu mai este obligatoriu să poată fi refăcută structura inițială, de adîncime, cu propoziție circumstanțială de cauză și propoziție regentă a acesteia, existînd doar structura nouă de suprafață generalizată cu propoziția intermediară explicativă și propoziția explicată, ca în contextul *Are să plouă, căci mă dor reumatismele; Mă trezește mama într-o dimineață din somn, cu vai-nevoie, zicîndu-mi: „Scoală, dulglișule, înainte de răsăritul soarelui; iar vrei să te pupe cucul arminesc și să te spurce, ca să nu-ți meargă bine toată ziua?” ... Căci așa ne amăgea mama cu o pupăză care-și făcea cuib ... într-un tei*. (I. Creangă); *În zadar flamura veche i ridică înspre oaste, / Căci cuprinsă-i de pieire și în față și în coaste* (M. Eminescu); *Știa, vezi bine, soarele cu cine are de-a face, căci eram feciorul mamei* (I. Creangă).

Această propoziție este considerată intermediară explicativă, pentru că are anumite particularități comune cu unele principale, dar și anumite particularități comune cu unele secundare: ea poate fi baza unei fraze, dar numai dacă aceasta este explicativă, dar avînd în structură un jonctiv de tipul *căci*, ceea ce duce în mod firesc la ideea că aceste propoziții se constituie într-o clasă distinctă, de sine stătătoare – *propoziții intermediare explicative* (pentru că nu reprezintă cauza pentru un „element” regent care nu mai există în limbă, ci explicația unui element dominant ce are nevoie, păstrînd intenția comunicativă a vorbitorului, de o justificare. (a se vedea C. Dimitriu, p. 1039-1047).

După raportul sintactic stabilit între ele, propozițiile se clasifică în:

- **regente (supraordonate)** = propoziții determinate sintactic de alte propoziții, adică propoziții conducătoare, care „dirijează” sintactic relațiile din cadrul frazei, obligând alte propoziții să se raporteze la ele. Ele pot fi atât principale, cât și secundare: *Vin’cu mine, rățăcește / Pe cărări cu cotituri, / Unde noaptea se trezește / Glasul vechilor păduri* (M. Eminescu); *Să cer un semn, iubito, spre-a nu te mai uita?* (M. Eminescu); *Dulcea lor zădărnice / Nu mă-ndur s-o pun pe foc, / Deși-mi stau atît de triste / Că nu pot muri de loc* (M. Eminescu).

Nota 1: Deseori sînt confundate noțiunile de propoziție principală și propoziție regentă. Trebuie să menționăm că acești termeni nu sînt echivalenți, întrucît există propoziții secundare regente. Nu orice regentă este deci principală, după cum nu orice principală este regentă.

Nota 2: Cu toate că sintagma „propoziție regentă”, cât și termenul sintactic „regentă” au o răspîndire cvazigenerală, totuși acest mod de individualizare terminologică nu este convenabil de cele mai multe ori, pentru că majoritatea propozițiilor subordonate, care se opun regentelor, depind semantico-gramatical (nu de regenta luată în întregime, ci) de o parte de vorbire cu- principal – nu importă ce funcție în regentă.

- **subordonate (dependente)** = propozițiile care depind sintactic de alte propoziții (regente), determinîndu-le în totalitate sau numai parțial (adică numai o parte de vorbire din interiorul ei); sînt propoziții „conduse”, „dirijate”, „obligate” de regente să se raporteze la conținutul acestora sau la una dintre părțile de vorbire din ele. Ele nu pot fi decît propoziții secundare, insuficiente ca înțeles, sfera lor integrîndu-se în sfera acestora.

Notă: Dacă termenul de regent diferă substanțial de acela de propoziție principală, termenul – opus regentului- de propoziție subordonată trimite la aceeași realitate ca și cel de propoziție secundară, în sensul că principal orice propoziție subordonată este secundară și viciversa. Termenii de „propoziție secundară” și propoziție „subordonată” au ajuns aproape sinonimi, deși criteriile de delimitare a unor asemenea propoziții sînt diferite (criteriu semantic la principale și secundare și criteriul sintactic la regente și subordonate): *S-au așezat pe banca din parc, deoarece erau foarte obosiți* (determină regenta în totalitate); *Cînd am fost ură, am fost mare, / Dar, astăzi, cu desăvîrșire / Sunt mare, căci mă simt iubire, / Sunt mare, căci mă simt uitare* (Al. Macedonschi). Dacă gramatica actuală menține totuși ambii acești termeni, acest lucru este motivat de simetria conceptuală și terminologică: așa cum unei propoziții cu importanță mai mare în frază (*principală*) i se opune o propoziție cu importanță mai mică în frază (*secundară*), tot la fel și regentul, care vizează relațiile dintre elementele constitutive ale frazei are, la polul opus, perechea terminologică de propoziție subordonată.

Nota 2: Legătura dintre propoziția subordonată și regentă nu trebuie înțeleasă unilateral – numai dinspre subordonată spre regentă, ci și invers, dinspre regentă spre subordonată. Există propoziții regente principale care, datorită insuficienței lor semantice, sînt strîns legate de subordonatele pe care le au: regentele subordonatelor subiective, regentele subordonatelor predicative).

Legătura dintre propoziția subordonată și propoziția regentă poate fi mai slabă sau mai strînsă și în funcție de importanța și necesitatea lor pe lîngă regent – mai mică sau mai mare – pe care vorbitorul o poate da informației sale. În acest caz, propoziția subordonată nu este considerată indispensabilă pentru comunicare, ea apare ca o propoziție **facultativă, izolată** prin pauză (marcată cu virgulă) – SC de consecință, concesive, opoziționale,

cumulative etc. Cf. *Te îmbeți de feeria unui mîndru vis de vară / Care-n tine se petrece* (M. Eminescu)-, cînd însă este considerată **indispensabilă** pentru comunicare, ea apare ca o propoziție **neizolată** (fenomenul este caracteristic PSA explicative și determinative) – subiectivele, predicativele, instrumentalele, de agent etc. Cf. *Vino-n codru la izvorul / Care tremură pe prund* (M. Eminescu).

- După conținut, subordonatele se divizează în:

- subordonate circumstanțiale = care exprimă o multitudine și o diversitate de circumstanțe (de loc, de timp, cauză etc)
- subordonate necircumstanțiale = nu exprimă circumstanțe (PSA, Subiectiva, Predicativa etc.)

- După tipul de subordonare stabilit între subordonată și regentă:

- subordonate juxtapuse (paratactice, asindentice), adică legate prin juxtapunere (unde un rol important îl are topica, intonația, pauza și virgula): *Joace unul și pe patru* (concesivă), / *Totuși tu ghici-vei chipu-i* (M. Eminescu); *Le-am spus hotărîrea noastră: mergem înainte.*
- Subordonate joncționale (hipotactice) = legate de regentele lor prin elemente joncționale (conjunții și locuțiuni conjuncționale, pron., adv. etc.): *În al umbrei întuneric / Te asemeni unui prinț, / Ce se uit-adînc în ape / Cu ochi negri și cuminți* (M. Eminescu).

- După calitatea regentei:

- subordonate de gradul I = depind direct de regente principale: *Deși par lei și paralei, / N-au cu talentul vreun raport* (Al. Macedonschi).
- Subordonate de gradul II = depind de regente subordonate: *Moromete, în loc să răspundă că băiatul e prins de friguri, întoarse capul în altă parte* (M. Preda).

Notă: Toate subordonatele din gramatica limbii române pot avea, fiecare în parte, cîte o singură propoziție regentă. Există însă și situații în care subordonata poate avea două sau mai multe propoziții regente. Acestea pot avea o singură valoare morfologică și, ca rezultat, o singură funcție sintactică: *Se cuvine și este firesc să mai așteptăm; Am rășfoit și am analizat actele pe care mi le-ai dat.* Acele subordonate care au două propoziții regente coordonate, însă cu elemente determinate diferite ca valoare morfologică, dispun în egală măsură de două valori, de două funcții sintactice diferite: *Situația este și evoluează cum știu* (PSPredicativă – 1; PSCM – 2); *Știu(1) și-l văd(2) cum muncește* (PSCD – 1, S Predicativă Suplimentară – 2). Schema!

Acceptînd distincțiile pe de o parte dintre propozițiile principale, secundare și intermediare explicative, iar pe de altă parte, distincțiile dintre regenți și propozițiile subordonate, găsim că toate tipurile de propoziții după importanță și după relațiile semantico-gramaticale nu se constituie în clase / subclase date, rigide, izolate total unele de altele, ci clase cu omogenitate doar relativă imaginate de specialiști după anumite criterii considerate dominante.

Propoziții intercalate sînt, în general, propoziții subordonate, situate în interiorul altor propoziții din frază (regente, întrerupte, discontinue), cărora le întregesc înțelesul printr-o informație suplimentară. Ele sînt legate sintactic de alte propoziții, nu sînt comunicări independente, de sine stătătoare, și se rostesc cu o intonație mai coborîță decît restul frazelor ce le înglobază. Apar izolate prin pauze, marcate cu ajutorul virgulelor (cînd legătura lor cu regentele este mai slabă, cînd nu sînt indispensabile pentru comunicare): *Ni s-a spus foarte clar că cine nu se prezintă la adunare este eliberat din post* (Subiectivă);

Cîinele care latră nu mușcă (PSA); Și lacrima, chiar dînsa, cînd pică pe hîrtie / E rece ca înghețul din inima pustie / De florile de mai! (Al. Macedonschi).

Notă: Unele propoziții principale regente din frază sînt întrerupte prin intercalare de două sau de mai multe ori, incluzînd două sau mai multe subordonate.

Propoziția în interiorul căreia se găsește altă propoziție de numește **discontinuu** sau **întreruptă**.

Un tip de discontinuitate care creează greutate în analiza frazeolr este acela care duce la alăturarea a două conjuncții: prima introduce propoziția întreruptă, cealaltă introduce propoziția intercalată, ca în: *Mai încearcă și, dacă nu reușești, renunță* (Camil Petrescu).

Mult mai rare sînt exemplele de subordonate întrerupte de regenta lor: *Războiul meu să știi că îl am cu această țară fără rînduială* (M. Sadoveanu).

Propoziții incidente sînt propozițiile cu aspect de principale (mai ales) sau de subordonate, care aduc în propozițiile sau în frazele în care sînt intercalate sau la care sînt adăugate, informații suplimentare legate de conținutul general al acestora. Aceste informații au aspectul unor aprecieri, explicații, completări, considerente necesare pentru întărirea sau clarificarea spuselor cuiva și ele ilustrează gradul de convingere a vorbitorului în legătură cu cele relatate sau intervenții autorului incluse în vorbirea directă etc. Aceste propoziții nu fac parte din structura sintactică a altor propoziții sau fraze, adică nu sînt legate sintactic de propozițiile care le înglobează sau de celelalte propoziții din frază, constituind propoziții izolate, aparte, de sine-stătătoare: *Mai sînt și oameni care – nu există pădure fără uscături – nu lucrează în meseria lor cu pasiune; E obosit, e drept, dar tot ne cîntă ceva; Lucrurile – se vede de la o poștă – evoluează din rău în mai rău; Ție, omule, zise mama, așa ți s-a părut întotdeauna.*

Propozițiile incidente sînt pronunțate cu o intonație specifică (mai coborîtă decît a restului propozițiilor sau frazelor în care sînt intercalate sau la care sînt adăugate) și se izolează prin pauze marcate grafic cu virgule, linii de pauză sau paranteze.

Notă: Unele propoziții incidente au aspect de subordonate, dacă încep cu conjuncții subordonatoare, pronume sau adverbe relative. Ele sînt probabil, la origine, niște subordonate ale unor regente subînțelese incidente, care au devenit cu timpul, prin gramaticalizare, niște construcții fixe pe lîngă care nu se mai subînțeleg regentele: *Pe dealurile acelea – (Nu știi) dacă te-ai dus pe acolo vreodată – creștea o iarbă tămăduitoare; Coborînd pe valea aceea – căci așa săpune legenda – s-a oprit la casa unui gospodar.*

Propoziții de umplutură sînt propoziții incidente, golite de conținut prin întrebuințare repetată, care întrerup șirul comunicării de bază, fără a aduce vreo informație suplimentară în legătură cu aceasta. Ele sînt folosite mai ales în limba vorbită (la Caragiale pentru a caracteriza personaje): *zice, mă rog, mă-nțelegi, nu-i așa, cum să-ți spun etc.: Ce aduce ceasul, mă rog, nu aduce anul.*

Repetate în mod abuziv, inconștient și inutil de către unii vorbitori, propozițiile de umplutură au devenit ca și o parte din cuvintele și construcțiile de umplutură **ticuri verbale** care ilustrează pregnant sărăcia de vocabular și caracterul mecanic al vorbirii acestora.

3. Corespondența dintre părțile de propoziție și propozițiile din cadrul frazei

Aproape toate propozițiile subordonate din planul frazei corespund, în planul propoziției, unor părți de propoziție determinate (cu excepția predicativei, subiectivei). Această corespondență se oglindește în denumirea, definiția, întrebările, elementele regente, topica și punctuația fiecărei subordonate în parte. Această **corespondență** evidențiază caracterul sistemic al limbii. În general, subordonatele se pot reduce la părțile de propoziție corespunzătoare, pe care le reprezintă, de aceeași esență sintactică cu ele, cu același conținut și cu aceleași relații. Procedul poartă numele de contragere și este opus expansiunii, extinderii, dezvoltării părților de propoziție în propoziții corespunzătoare.

4. Tipuri de fraze

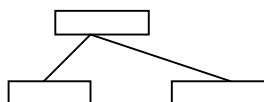
Din punctul de vedere al intonatiei și al punctuației, distingem:

- **Fraze întregi**, în care intonația, punctuația și elementele joncționale de coordonare unesc propozițiile în cadrul lor, chiar dacă virgulele despart între ele propozițiile sau părțile de propoziție, iar punctul și virgula grupează de propoziții – toate propozițiile sînt unite semantic și gramatical.
- **Fraze fragmentate**, în care intonația și punctuația separă propozițiile legate din punct de vedere semantic și gramatical, fragmentează unitatea lor sintactică, creînd o formală, o aparentă independență a propozițiilor coordonate sau subordonate din cadrul fiecărei fraze: *Mă înjosiră, mă loviră, / Cu mici, cu mari mă răstigniră; / Din inimă nu m-a lăsat / Un singur colț nesfîșiat. / Frați, rude, toți mă dușmăniră, / Pe cît plîngeam, pe-atît rînjiră, / O țară-ntreagă s-a-ntrecut / Să-mi dea venin – și l-am băut. / Dar, Doamne, nu te biruiră* (Al. Macedonschi).

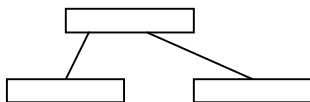
Din punctul de vedere al raporturilor sintactice care se stabilesc între propozițiile din cadrul frazei, distingem patru categorii de fraze:

- formate prin **coordonare**, care dispun numai de propoziții principale în raport de coordonare;
- formate prin **subordonare**, care dispun de o propoziție principală și una sau mai multe subordonate:

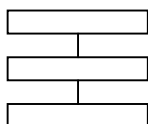
- frază cu **propoziții subordonate omogene (cosubordonarea omogenă)**

- frază cu **propoziții subordonate neomogene (cosubordonarea neomogenă)**

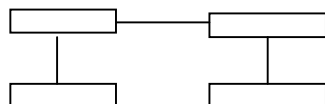

- frază cu **propoziții subordonate consecutive (de treaptă)**

- formate prin **apozare**, care dispun de o propoziție principală și de o propoziție apozitivă: *Avea un singur defect: nu-i plăcea dînsul.*

- formate prin împletirea raporturilor de coordonare și subordonare (frazе **mixte / amalgamate**). Cf. *Plăcut e somnul lângă o apă ce curge / lângă apa care vede totul, dar amintiri nu are.* (L. Blaga).

Notă: Există situații în care vorbitorul, dorind să scoată în evidență una sau mai multe propoziții secundare subordonate, lasă neexprimată propoziția principală și regentă de gradul întâi a frazei. Cf. *Și dacă nu ai aflat la timp? adaugă tata.* În această frază jectivul *și*, numit în literatura de specialitate mai veche **și „narativ”**, iar în cea mai nouă **Și anacolutic**, „impune la dreapta lui propoziția principală interogativă directă de tipul *ce mi se întâmplă?* – e o frază amalgamată incompletă.

Din punct de vedere al structurii lor, distingem fraze:

- frazе cu structură simplă (liniară), alcătuite numai din propoziții principale, în raport de coordonare, fie numai dintr-o propoziție principală și una sau mai multe subordonate care depind una de alta;
- frazе cu structură medie, alcătuite fie numai din propoziții principale în raport de coordonare, însoțite de subordonate necoordonate, fie numai din câte o propoziție principală necoordonată însoțită de subordonate coordonate între ele;
- frazе cu structură complexă sau arborescentă.

O categorie specială de fraze este și **perioada**. Aceasta este specifică stilului individual, are un caracter unitar și armonios (datorat în special modului de organizare internă, simetriei membrilor din structura sa) și exprimă o gândire complexă și nuanțată prin propoziții care tind să se întâlnească și care antrenează gândirea și simțirea ascultătorului, dând exprimării măreție și solemnitate. Se caracterizează printr-o intonație deosebită, prin ramificare, prin topica inversă a propozițiilor (de obicei, subordonatele precedă regentele) și prin existența a două părți distincte în structura sa: **protaza**, alcătuită din propoziții care creează, prin conținutul lor, un interes crescând, amplificat, o stare de concentrare, de așteptare, de tensiune progresivă, și care sînt așezate la începutul perioadei, și **apodoza**, alcătuită din propoziții care aduc, prin conținutul lor, rezolvarea, împlinirea, afirmarea plenară a unei constatări cu forță de argument, considerată de vorbitor sau de autor ca foarte importantă și care sînt așezate la sfîrșitul perioadei. Protaza și apodoza sînt intersectate de un punct distinct numit **secțiune**. Perioada este întâlnită în proză, cu deosebire în operele lui Al. Russo, Al. Odobescu, B. Șt. Delavrancea, Calistrat Hogaș, N. Iorga, Vasile Pârvan etc.: *Albia literaturii noastre e atît de îngustă, că, de-aș zice că nici o scriere nouă nu posedă condițiile unei scrieri nemuritoare, aș zice un adevăr supărător pentru tagma literaților și adevărul, de cînd lumea, împlă cu capul spart, însă, mărturisesc că privind babilonia limbistică din zilele noastre, mă îngrijesc pentru viitorul nostru literar și mă mîngîi numai cu credința că acest viitor își va găsi loc de scăpare în poezia populară* (Al. Russo).

* **Frazе de umplutură** sînt unele fraze incidente, golite de conținut prin folosire repetată, alcătuite din două propoziții: *Carevasăzică, nu știu cum să-ți spun (zic: E om rău, carevasăzică, fără pic de inimă.* Repetate abuziv, inconștient și inutil de unii vorbitori, aceste fraze au devenit, ca și unele propoziții de umplutură *ticuri verbale*.

TEXTUL

Textul, ca unitate sintactică, nu este prezent în gramaticile mai vechi ale limbii române. La stadiul actual al cercetărilor, când există preocupări sistematice pentru o analiză sintactică necontradictorie și fără rest nu se mai poate ignora unitatea sintactică numită text.

În cultura românească, termenul *text* (< fr. *texte* < lat. *textus* = „țesătură”) are accepții variate: „elemente constitutive ale unei scrieri”, „fragment dintr-o scriere oarecare”, „cuvintele unei creații muzicale” etc. Cu timpul, *text* începe a semnifica „o clasă de enunțuri lingvistice scrise sau vorbite”. Așadar, textul nu mai este considerat o entitate lingvistică de același tip cu fraza, propoziția etc., ci o entitate comunicațională în legătură cu discursul, care, dacă are temă unică, este un text, iar dacă are mai multe teme unice, este un ansamblu de texte. În a doua jumătate a sec. al XX-lea, textul a intrat în conștiința lingviștilor generatiști. Despre necesitatea unei noi forme a lingvisticii, a unei lingvistici a textului notează și E. Coșeriu.

Un spațiu consistent acordă *textului* și Ion Diaconescu³⁴: textul este o „unitate autonomă, închisă”, care poartă o semnificație, putând fi constituită dintr-o parte de propoziție (*Salut, Bravo, Frizerie* etc.), o sintagmă (*Noapte bună, Fumatul interzis* etc.), o propoziție sau frază etc. O asemenea definiție a textului are multe similitudini cu *enunțul*.

Admițând – potrivit gramaticii de tip clasic – că în limba română unitățile sintactice divizibile funcțional sînt propoziția, fraza și textul, putem spune că atît unitățile sintactice divizibile funcțional, cît și cele nedivizibile funcțional sînt subcategorizabile în „de ordin superior” și „de ordin inferior”. Așadar, textul, cea mai mare unitate sintactică din limba română, e constituit din unități sintactice imediat inferioare – frazele. În așa fel, textul, care este o unitate sintactică superioară a gramaticii românești clasice mai noi, se individualizează prin conjugarea continuității semantice în intenția comunicativă a vorbitorului cu raportul sintactic caracterizant dintre doi sau mai mulți termeni indispensabili (fraze).

Deși este o unitate sintactică autonomă, textul are unele similitudini cu fraza. Astfel, lăsînd la o parte continuitatea informației semantice în conformitate cu intenția comunicativă a vorbiturului, care există la toate unitățile sintactice divizibile funcțional, raporturile sintactice specifice pentru text apar și în frază, dar în timp ce în text aceste raporturi se stabilesc între fraze „gata constituite”, în frază aceste raporturi se realizează între propoziții: cf. *Vine iarna, cînd ninge, spune omul care are experiență – Vine iarna, spune meteorologul de serviciu*.

Așadar, textul este o unitate sintactică, semantică și pragmatică de „rang” superior (fazei), care îndeplinește cele trei condiții de existență a unei unități sintactice:

- 1) se caracterizează printr-o informație semantică unitară (continuitatea informației semantice);
- 2) segmentabilă în vederea operațiunilor de analiză în unități inferioare (divizibilă în două sau mai multe unități sintactice de rang inferior-fraze);
- 3) la nivelul ei se dezvoltă raporturi sintactice (de coordonare, apozitiv, explicativ și de incidență).

³⁴ I. Diaconescu, *Sintaxa limbii române*, București, 1995

SUBSTITUTUL DE PROPOZIȚIE

*Substitutul*³⁵ este o unitate sintactică intrată în ultimele decenii în atenția specialiștilor și de care nu se poate face abstracție, în cazul în care se urmărește a se face o analiză sintactică fără rest și necontradictorie.

Prin **Substitutul**³⁶ de propoziție/frază se înțelege o unitate sintactică indivizibilă și nedezvoltabilă, care ține locul „comunicării” făcute, de regulă, printr-o propoziție/frază, preluându-i, în conformitate cu intenția comunicativă a vorbitorului, informația semantică. Cf. *Vai! Tot mai gîndești la anii cînd visam în academii, / Ascultînd pe vechii dascăli cîrpecind la haina vremii, / Ale clipelor cadavre din volume stînd s-adune / Și-n a lucrurilor peteci căutînd înțelepciune?* (M. Eminescu).

Dacă propozițiile sînt *enunțuri analizabile*, **substitutesle** reprezintă enunțuri nepropoziționale (care nu conțin predicat), numite și propoziții neanalizabile. Ele se întîlnesc mai ales în dialoguri: substitutul este reprezentat, de obicei, printr-un singur cuvînt la care nu se poate identifica nicio funcție sintactică. Dat fiind faptul că vorbirea umană este întotdeauna un dialog (în care vorbitorul codifică și interlocutorul decodifică mesajul potrivit cu intenția comunicativă a vorbitorului) și că în cuvîntul-substitut de propoziție sînt posibile mai multe mesaje, vorbitorul facilitează decodificarea mesajului, adăugînd substitutului de propoziție o propoziție care dezambiguizează/dezomonimizează substitutul de propoziție respectiv. Astfel, substitutesle sînt lipsite de informație semantică proprie și nu conțin explicit nicio funcție sintactică.

Din punct de vedere gramatical, substitutul se poate concretiza în:

- Adverbe de afirmație și negație: - *Mergi la facultate?* / - *Da*.

Substantive și substitute ale acestora în cazul Vocativ: *O, geniu ce pătrunzi Nemărginirea – iartă c-amărăciunea mea* / *M-a-nvins!* (M. Eminescu); *Tu, ce femeie între flori ești* / *Ș-o dulce floare-ntre femei* (M. Eminescu); *Ce viață, doamne, se mai inghesuie/să curgă!* (N.Stănescu) ș.a.

- Interjecții (exterioare propoziției)³⁷: *Ah! Ce ne vom mai bucura de viață* / *În acele clipe unice!* (M. Sorescu)
- Adverbele substitut emfatic incidentale (*desigur, firește, cu certitudine*): - *Vorbești serios?* / - *Firește*.

Trebuie menționat faptul că substitutul reprezintă o unitate cu puține posibilități de actualizare, dar utilizată frecvent în vorbire. De asemenea, precizăm că dacă prin substitutul, în general, se înțelege un element care „stă” pentru alt element anterior. Exemplele analizate deja de substitute ne dovedesc însă că numai două tipuri satisfac această premisă (adverbe de afirmație și negație și adverbe de confirmare și infirmare), care, în dialog, reiau anaforic informația semantică din propoziția/fraza anterioară. Aceste

³⁵ În literatura de specialitate, pentru acest concept se foloseau termeni precum cuvînt-propoziție (G. Ivănescu), cuvînt-frază (Jean Dubois), propoziție neanalizabilă (GA), enunț nonpropozițional (I. Iordan) ș.a.

³⁶ În ce privește termenul de *substitut*, în lingvistica românească clasică acesta e folosit numai la nivel morfologic și anume un înlocuitor care preia, în contextual dat, și în conformitate cu intenția comunicativă a vorbitorului, informația semantică a unie unități de vorbire noționale - pronumele, numeralul, adverbul pronominal ș.a.

³⁷ Substitutesle interjecționale ce au ancoraj afectiv evident le corespund enunțuri clare la polul emițătorului, dar ambigue lingval la polul receptorului, care însă pot fi “traduse” cu ușurință dacă interlocutorul evaluează corect factorii extralingvali ai comunicării.

tipuri de substitute se numesc **substitute contextuale, cu referință actuală**³⁸. Cf. *Da, n-am făcut niciun secret din faptul că în Oltenia am căutat culele și mănăstirile* (A. Blandiana)

În celelalte cazuri însă, pentru interlocutor, enunțarea urmează un traseu opus, de tip cataforic: de la substitut la substituit (substantivul în vocativ sau interjecția urmează a fi „traduse” în situația de comunicare dată). Acestea se numesc **substitute situaționale, cu referință virtuală**. Cf. *Tinere, ce plin de visuri urmărești vre o femeie, / Pe când luna, scut de aur, strălucește prin alee / Și pătează umbra verde cu misterioase dungi, / Nu uita că doamna are minte scurtă, haine lungi.* (M. Eminescu).

Notă: A nu se confunda substitutele de propoziție/frază cu :

- propozițiile eliptice: *Citește.*
- propozițiile monomembre: *Ninge. Noapte.*
- restul de propoziție/frază (în a căror structură există neexprimate fie ambele funcții sintactice principale, exprimate fiind celelalte funcții sintactice posibile în propoziție: - *Ce-ai cumpărat?* / - *Flori.*

RESTUL DE PROPOZIȚIE

Restul reprezintă un concept nou, care desemnează un tip de structură specific vorbirii populare și familiare, cu extensiuni în literatura artistică, grupat în gramatica clasică în seria mai largă de enunțuri incomplete sau brahilogice fragmentare sau enunțuri – fragment (a se vedea M. Avram, D. Irimia ș.a.). Prin rest de propoziție înțelegem o „comunicare” în care există, dar nu se exprimă funcțiile sintactice principale (mai ales cea de predicat), exprimate rămânând doar părțile secundare de propoziție. Cf. - *De unde vii?* / - *De la facultate.* *Ce a cumpărat?* – *Fruite.*

Notă: Restul de propoziție este reprezentat prin două sau mai multe părți secundare de propoziție: - *Mai s-o fi găsină ceva de mîncare?* / - *Pentru oameni de omenie ca dumneata, și la miezul nopții* (I. L. Caragiale).

În anume situații restul de propoziție poate fi exprimat prin cuvinte cu funcție exclusiv expresivă (*Anume această carte îți dorești?* / - *Anume.*), un jonctiv (*Să cumpăr acestea?* / - *Să.*)

După cîte s-a putut remarca din exemplele de mai sus, restul de propoziție nu este posibil fără existența antecedentului. De obicei, antecedentul (comunicarea care precede un rest de propoziție) este concretizat, cel mai adesea, printr-o interogativă directă, ceea ce explică apartința restului de propoziție mai ales în dialog.

Și o propoziție exclamativă cu predicatul neexprimat poate fi rest de propoziție: *Foc! Trenul!*

Notă: E. Tambă Dănilă propune și conceptul de rest de frază, care, prin simetrie terminologică, e o subcategorie a frazelor amalgamate, în care propoziția regentă (propoziția principală interogativă directă): *Și dacă nu fac ce spui tu?* (*Și* [și anacolutic] *dacă nu fac ce spui tu?*).

³⁸ R. Nagy, *Sintaxa limbii române actuale*, 2005, p. 101.

Concluzii

Așadar, din punctul de vedere al informației semantice:

Propoziția poate transmite o judecată, un act de voință;

Partea de propoziție poate transmite o noțiune;

Fraza poate transmite un raționament;

Substitutul de propoziție poate „transmite” – cunoscută de vorbitor și identificată de interlocutor de regulă din „traducerea” pe care o face chiar vorbitorul printr-o unitate sintactică decodabilă principial exact de către interlocutor – „informația” indicată imediat mai sus la propoziție și la frază;

Textul poate transmite o informație semantică complexă rezultând din informația semantică a „componentelor” lui, care sînt, prin excelență, „frazele gata constituie”.

În ceea ce privește „materialul de construcție” al unităților sintactice:

Propoziția este divizibilă sintactic în unități sintactice imediat inferioare – părțile de propoziție;

Partea de propoziție nu este divizibilă sintactic și nu are existență de sine stătătoare, fiind posibilă doar și prin propoziție, avînd ca material de construcție unitatea lexicală, și nu sintactică;

Fraza este întotdeauna divizibilă sintactic – propoziția (eventual substitutul de propoziție);

Substitutul nu este principial divizibil, avînd ca material de construcție unitatea lexicală, și nu sintactică;

Textul – întotdeauna divizibil sintactic – fraza.

În legătură cu raporturile sintactice în limitele unităților sintactice, relevăm că ele sînt obligatorii în cadrul propoziției, frazei și a textului.

Textul – un multiplu al frazei, la care se pot adăuga și substitutele este alcătuit din minimum două unități sintactice imediat inferioare, care sînt fraze, eventual substitute și are minimum unul din cele cinci raporturi sintactice posibile în imba română, informația lui produul complex al informațiilor semantice din fraze.

CLASIFICAREA PROPOZIȚIILOR DUPĂ CONȚINUT ȘI SCOPUL COMUNICĂRII

1. Noțiuni generale
2. Propozițiile enunțiative
3. Propozițiile interogative
4. Propozițiile afirmative și negative

Bibliografie

Gramatica limbii române. Enunțul. Vol. II, București, Editura Academiei Române, 2005.
Gramatica limbii române. Vol. II, Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Academiei Române, 1966.
Limba moldovenească literară contemporană, Sintaxa, Chișinău, Lumina, 1987.
Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București, Editura Științifică, 1998.
C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iași, Editura Institutul European, 2002.

1. Noțiuni generale

După scopul comunicării, propozițiile se clasifică în:

1. Propozițiile enunțiative
2. Propozițiile interogative
3. Propozițiile afirmative și negative

Mulțimea propozițiilor din limba română poate fi împărțită în clase (cu omogenitate mai mult sau mai puțin relativă) folosind drept criteriu scopul urmărit de vorbitor prin „comunicarea” realizată cu ajutorul propozițiilor. Astfel, unele propoziții trimit la judecăți, altele trimit la voința vorbitorului, altele cer informații, unele indică absența unei informații la care nu se așteaptă clarificarea.

2. Propozițiile enunțiative

Propozițiile enunțiative sînt propoziții care aduc o informație în legătură cu un obiect gramatical (ființă, persoană, lucru, fenomen) care constată, relatează fapte reale, realizabile sau ireale: *Lacul codrilor albastru // Nuferi galbeni îl încarcă.* (M. Eminescu).

Propozițiile enunțiative dispun de o intonație specifică, enunțiativă, caracterizată printr-o curbă melodică descendentă pe finalul propoziției [cu semn grafic distinctiv punctul (în cazul celor neafective), fie exclamative, cu semn grafic distinctiv semnul exclamării (în cazul celor afective)].

În funcție de conținut și de modurile verbale cu care se construiesc, propozițiile enunțiative sînt de cinci feluri:

1. **Propozițiile enunțiative propriu-zise** exprimă o acțiune sau o stare prezentată ca *reală* și *sigură* și se construiesc cu modul indicativ: *Mai am un singur dor: // În liniștea serii // Să mă lăsați să mor // La marginea mării.* (M. Eminescu); *Lumea pare răsculată din caotic-adîncime* (M. Eminescu).
2. **Propozițiile enunțiative optative** exprimă ideea de „dorință” și se construiesc, de obicei, cu modul condițional-optativ, aspectul optativ, rar cu modul conjunctiv cu valoare de optativ: *De-aș avea și eu o floare...* (M. Eminescu); *Ei șoptesc, multe și-ar spune și nu știu de-unde să-nceapă* (M. Eminescu); *Să fii sănătos!*

Notă: Ideea de dorință se poate exprima în limba română și cu ajutorul verbelor *a dori, a vrea, a voi*, care exprimă lexical această idee, indiferent de modul la care se află: *Doresc noi cunoștințe! Poftește o tortă.* (false optative).

Uneori verbul care exprimă noțiunea de „a dori” poate lipsi. Ca rezultat, se obțin propoziții enunțiative optative (construcții) eliptice (formule de salut, urările etc.): *Noapte bună! Bună ziua! La mulți ani!*

3. **Propozițiile enunțiative potențiale** exprimă ideea de „posibilitate” și se construiesc obișnuit cu modul condițional-optativ (aspectul potențial), uneori prin intermediul conjunctivului sau indicativului: *Ar fi fost bine să limpezim lucrurile chiar în seara asta* (M. Preda); *Să am eu o slugă așa de vrednică și credincioasă ca Harap-Alb, aș pune-o la masă cu mine* (I. Creangă); *Dacă învăța, trecea clasa.*

Notă: Ideea de „posibilitate” se poate exprima în limba română și cu ajutorul adjectivului și adverbului de mod *posibil* sau al verbului *a putea*, care exprimă lexical această idee (la verb, indiferent de modul la care se află): *Acest lucru e posibil! Noi putem merge oriunde.*

Aceste propoziții enunțiative sînt, de fapt, niște **false potențiale**, deoarece ele nu exprimă gramatical ideea de „posibilitate”, cu ajutorul modurilor condițional-optativ, conjunctiv sau indicativ, ci lexical, prin sensul primar pe care-l au părțile de vorbire amintite.

4. **Propozițiile enunțiative dubitative** exprimă ideea de „îndoială”, de „nesiguranță”, de „bănuială”, de „nehotărîre” și se construiesc obișnuit cu modul prezumtiv, uneori conjunctivul și cu indicativul (viitor): *Lupul să fi fost la o sută de pași de țeve și tot mai urla încă.* (Agârbiceanu); *N-a venit pentru că nu o fi știut. Așa a fi, n-a fi așa, zice mama, vreau să-mi fac băietul popă.* (I. Creangă) (viitor).

Notă: Ideea de „îndoială”, de „nesiguranță” se poate exprima în limba română și cu ajutorul verbului *a se îndoii* sau al adverbilor de mod de probabilitate *probabil* și *poate*: *Mă îndoiesc de cele spuse; Probabil va fi soare; Poate că mă așteaptă.* Aceste propoziții sînt, de fapt, niște **false dubitative**, deoarece ele nu exprimă gramatical ideea de „îndoială”, cu ajutorul modurilor prezumtiv sau indicativ (viitor), ci lexical, prin sensul primar al părților de vorbire amintite.

5. **Propozițiile enunțiative imperative** exprimă ideea de „ordin” („poruncă”, „dispoziție”), de „îndemn”(„invitație”, „sfat”) de „rugămintă” (sînt un reflex al unei voințe) și se construiesc obișnuit cu modul imperativ, iar uneori și cu modurile conjunctiv sau indicativ, cu valoare modală de imperativ: *O rămîi, rămîi la mine // te iubesc atît de mult!* (M. Eminescu); *Să spui lui vrîncean și lui ungurean* (Miorița); *Ca să pot muri liniștit / Pe mine mie redă-mă!* (M. Eminescu); *Cobori în jos, luceafăr etc.*

Aceste propoziții se caracterizează printr-o intonație ce poate fi reprezentată printr-o curbă melodică descendentă pe finalul propoziției, dar curba melodică are pe o porțiune a ei o intensitate mai mare.

Notă: În limba română există unele construcții cu verbe active sau reflexive la infinitiv, intonate suplimentar, cu valoare de imperativ, care exprimă recomandări sau dispoziții, echivalează cu niște propoziții imperative: *A nu se fuma în încăpere! A nu se exagera! A nu se apleca în afară! A nu se parca în locurile rezervate șoferilor!* etc. În unele propoziții imperative verbele pot lipsi, intonația predicativă suplinind prezența acestora: *Pușca mai repede! Înainte marș! Hai cu noi! Pofțim pixul!* În limba vorbită în asemenea propoziții poate apărea și un predicat interjecțional: *Hai în codru cu verdeață* (M. Eminescu).

Propozițiile enunțiative pot fi **exclamative**, adică **afective** (dublate de afectivitatea vorbitorului, exprimată prin sentimente de admirație, plăcere, entuziasm, bucurie, durere, surprindere, regret, indignare, mînie, reproș, dezaprobare, disperare, dispreț, neîncredere etc.) sau **neexclamative, neafective** (lipsite de afectivitatea vorbitorului). Tonul vorbirii obișnuit la început se ridică treptat pînă la mijlocul propoziției, scăzînd apoi spre sfîrșitul ei. Așadar, propozițiile enunțiative exclamative se deosebesc de cele neexclamative în

general doar prin participarea afectivă a vorbitorului la realizarea „comunicării”, care se concretizează în intonația afectivă suplimentară exclamativă adăugată celei fundamentale enunțative (uneori cu ajutorul adverbilor *ce, ce mai, ce de, cât de, atât de* etc.).

Propozițiile enunțative exclamative implică și explicitează gânduri egale cu acelea din propozițiile enunțative propriu-zise, aplică cunoașterea printr-o intonație specifică și constituie, prin intermediul verbelor-predicate din structura lor, un reflex al unor emoții: *Cît de frumoasă este! (Este foarte frumoasă!)*. În construirea propozițiilor enunțative exclamative un rol deosebit îl au topica termenilor, accentul propoziției, intonația, cuvintele de început (pronume, adverbe, interjecții), conciziunea exprimării. Din punct de vedere al intonației, de caracterizează printr-un ton mai ridicat spre sfârșit.

3. Propozițiile interogative

Propozițiile interogative sînt acele propoziții care cer informații despre un obiect gramatical necunoscut de vorbitor (ființă, persoană, lucru, fenomen), care formulează întrebări. Ele implică și exprimă gânduri echivalente cu acelea din propozițiile enunțative propriu-zise, provoacă cunoașterea printr-o intonație specifică, iar prin verbele-predicate din structura lor constituie un reflex al unor ipoteze: *Ce vrei tu? Noi? Bună pace...* (M. Eminescu).

Propozițiile interogative reprezintă – ca și cele enunțative – o clasă cu omogenitate relativă, cu precizarea însă că la cele interogative împărțirea în subclase are în vedere scopul comunicării și intonația fundamentală, intonația suplimentară exclamativă fiind întotdeauna absentă.

După conținutul pe care-l exprimă și după modurile verbale cu care se construiesc, ele sînt, ca și enunțativele, de cinci feluri:

- interogative propriu-zise: *Unde vrei să-ți continui studiile? Mergi cu mine?*
- interogative optative: *Ai merge și tu cu mine? Ai pleca și tu în excursie?*
- interogative potențiale: *Te-ai mai apăra într-o asemenea situație? Ce-ai spune în asemenea circumstanțe? Iar te-ai cufîndat în stele / Și în nori și-n ceruri nalte?* (M. Eminescu).
- interogative dubitative: *Să spun? Să nu spun?*
- interogative imperative: *Îmi mai împrumuți și mie bicicleta? (= Împrumută-mi bicicleta!); Ce mai stați? (= Nu mai stați!).*

Propozițiile interogative pot fi atît **afective**: *Adică să fiu eu într-adevăr stăpînitorul credincioșilor?*; *Cum ai pleca singur?* și **neafective**: *Ce cauți prin aceste locuri, copilă, și cine ești?* (I. Creangă).

Propozițiile interogative dispun de o intonație specifică: fie interogativă (în cazul celor neafective), fie exclamativă, cu semn grafic distinctiv semnul exclamării (în cazul celor afective), așezat după semnul întrebării.

Interogativele folosite nu pentru a se afla răspunsuri la întrebări, ci pentru a se sublinia o convingere, pentru a se confirma o constatare se numesc **interogative retorice**. Cele cu formă afirmativă au înțeles negativ, iar cele cu formă negativă – înțeles afirmativ: *Cine mă poate ajuta în această situație? (Nu are cine mă ajuta!); Unde să mă duc eu acum? (Nu am unde mă duce!); Care nu știe acest lucru? (Știe oricine acest lucru!); Ce urmă lasă șoimii-n zbor?! (G. Coșbuc)* etc. Interogativele retorice au curba melodică ascendentă pe finalul lor, indiferent de faptul că au sau n-au în structura lor „elemente interogative”

Enunțurile interogative retorice sînt enunțuri sintactice care se caracterizează printr-o contradicție între prezența unei intonații ascendente, interogative sau a unor elemente interogative în planul expresiei și caracterul asertiv al planului semantic: *Nu ești îndesul de smerită, îndestul de chinuită, îndestul de sfîșiată?* (Al. Russo); *Au la Sybaris nu sîntem, lîngă capiștea spoielii, // Nu se nasc glorie pe stradă și la ușa cafenelii? // N-avem oameni ce se luptă cu retoricele sulii // În aplauzele grele a canaliei de ulii, // Panglicari în ale țării, care joacă ca pe funii, // Măști cu toate de renume din comedia minciunii?* (M. Eminescu).

Notă: Deoarece aceste propoziții nu cer informații pentru care cineva să dea un răspuns, ele sînt, de fapt, prin conținutul lor tot un fel de enunțative, deosebindu-se de acestea prin formă, prin intonație interogativă și prin mijloacele de construire, specifice interogativelor (pronume, adjective și adverbe interogative).

Cînd întrebările sînt adresate direct interlocutorului, pentru a afla răspunsul dorit (*Da* sau *Nu*), propozițiile interogative propriu-zise sînt niște **interogative directe**: *Îți faci studiile la facultatea de filologie? Nu pleci la munte?*

Interogativele directe – singurele care justifică în sensul propriu al cuvîntului clasa de propoziții a interogativelor – poartă această denumire pentru că prin ele întrebarea este adresată nemijlocit interlocutorului (real sau fictiv), indiferent de faptul că acesta dă sau nu răspunsul așteptat la cererea respectivă de informații: *Ce e amorul? E un lung / Prilej pentru durere* (M. Eminescu).

Interogativele directe care se referă la predicatul verbal sau la verbul copulativ din predicatul nominal al propoziției și care au ca răspuns o afirmație sau o negație (exprimată prin adverbe de mod afirmative sau negative, prin repetarea unei părți din întrebare, reprezentată obligatoriu prin predicatul acesteia, prin verbul copulativ din predicatul nominal sau printr-o interogativă retorică) se numesc **interogative directe totale** (vizează nucleul propoziției = predicatul): *Vii cu noi? (Da. // Cum să nu vin cu voi? // Cum o să vin cu voi? // Vin cu voi); Ești atent? (Sînt.)*

Interogativele directe care vizează alte părți de propoziție decît predicatul verbal sau verbul copulativ din predicatul nominal al propoziției (la subiect, nume predicativ, atribut, complement, element predicativ suplimentar) se numesc **interogative directe parțiale**. O caracteristică a acestora este prezența obligatorie a unui element interogativ (a pronumelor, a adjectivelor și adverbilor interogative) [și care se află „punctul” ascendent al curbei melodice interogative], ca elemente introductive cu funcțiile sintactice amintite: *Cine a întîrziat? – Eu.*

Care fereastră este deschisă? – Cea din dreapta ; Pe cine așteptați? – Pe mama.

Cînd întrebările nu mai sînt adresate direct unui interlocutor, ci sînt reproduse de vorbitor sub forma unor propoziții subordonate (de obicei, subiective, complementive, directe sau indirecte, mai rar, atributive și predicative), care depind de niște verbe sau substantive cu sens de informare de îndoială sau de ezitare, atunci aceste propoziții se numesc **interogative indirecte**. Ele au o intonație interogativ-enunțiativă (curbă melodică descendentă) și folosesc ca semn distinctiv punctul, în loc de semnul întrebării, care se pune la sfîrșitul frazei.

Propozițiile interogative indirecte sînt numite astfel pentru că la ele scopul comunicării constă în indicarea – întotdeauna prin mijlocirea unui termen exterior lor – a necunoașterii unei informații în legătură cu care nu se așteaptă clarificarea (nu se așteaptă nici un răspuns). „Termenul mijlocitor” de care interogativele depind întotdeauna (ceea ce înseamnă că ele sînt subordonate) este, de obicei, un verb de informare sau de declarație: *a*

se întreba, a interoga, a afla, a se ști etc. Formal, interogativele indirecte nu pot fi individualizate, întrucât curba lor melodică nu este specifică, ci este comună cu a enunțiativelor: *Problema cînd începe cursul îi preocupă în mod deosebit. M-a întrebat cine este domnul din față; Te întreabă și socoate / Ce e rău și ce e bine* (M. Eminescu); *Eu caut a răspunde, nu știu ce să răspund* (M. Eminescu).

Și interogativele indirecte, ca și cele directe, pot fi **totale** (cînd sînt introduse prin conjuncțiile subordonatoare *dacă* și *de*) – *Spuneți-mi dacă mai aveți timp.* – sau **parțiale** (cînd sînt introduse prin pronume, adjective și adverbe relative) – *Se știe ce carte lipsește.*

Deoarece propozițiile interogative indirecte, ca și cele retorice, nu cer informații, nu pretind un răspuns, ele sînt, de fapt, prin conținutul lor, tot un fel de enunțative, deosebindu-se de acestea prin intonația mixtă (interogativă, dar și enunțativă) și prin unele mijloace de introducere specifice interogativelor, însă cu valoare mixtă (de pronume, adjective și adverbe interogativ-relative)³⁹.

4.. Propozițiile afirmative și negative

După calitatea (natura) predicatului, propozițiile sînt de două feluri: afirmative și negative.

Propozițiile afirmative sînt acele propoziții la care predicatul verbal sau verbul copulativ din predicatul nominal exprimă un consimțămînt, afirmă, confirmă, adevărește, aprobă ceva. Ele dispun de marca zero: *Voi sînteți studenți; Cursanții sînt atenți* etc. Orice propoziție enunțativă sau interogativă poate fi și afirmativă. Propozițiile interogative retorice afirmative au înțeles de propoziții enunțative negative. Cu valoare de propoziții enunțative neanalizabile (substitute de propoziții), dar cu un conținut de *afirmație nesigură*, se folosesc unele adverbe de mod și verbul *se poate* : *Ți-e somn? – Cam. (Probabil; Posibil; Poate).*

Propozițiile negative sînt acele propoziții în care predicatul verbal sau verbul copulativ din predicatul nominal exprimă o neacceptare, neagă, dezaprobă ceva. Ele sînt marcate cu ajutorul adverbului de mod de negație *nu*, așezat înaintea predicatului și făcînd parte din structura acestuia: *Ei nu învață; De ce nu treci pe la noi?*

Unele propoziții interogative propriu-zise negative, care exprimă un reproș, și propozițiile interogative retorice negative au înțeles de propoziții enunțative afirmative: *Nu v-am comunicat noi aceasta? (Noi v-am comunicat aceasta); Să nu mă supăr în asemenea situație?*

Notă: Cînd celelalte părți de propoziție sînt negate (subiectul, atributul, complementul, elementul predicativ suplimentar sau numele predicativ), propoziția este afirmativă, și nu negativă: *Nu el a făcut aceasta; Nu trist se întorcea; Nu a mea este greșeala.*

Nu același lucru se întîmplă însă cu adverbul negativ *nici* care, chiar dacă neagă o altă parte de propoziție decît predicatul, propoziția rămîne tot negativă: *Nici noi n-am înțeles; Nici pe el nu-l accept.; Nici a mea nu este vina.*

Există situații în care, deși predicatul unei propoziții enunțative propriu-zise este precedat de negația *nu*, aceasta se referă de fapt la o altă parte de propoziție: *Nu a venit pentru aceasta. (A venit, dar nu pentru aceasta.).*

Cu valoare de substitute de propoziții enunțative sînt folosite, în răspunsurile la interogativele directe, unele adverbe și locuțiuni adverbiale de mod negative: *Ai înțeles? –*

³⁹ Pentru clasificarea acestor propoziții, a se vedea GA p. 36-37.

Nu. (Ba. Dimpotrivă. Nicidecum. În nici un caz. Doamne păzește. Pe dracu. Pune-ți pofta-n cui.).

Valoarea negativă a unor propoziții poate fi întărită, dublată uneori, prin prezența în structura lor a unor pronume, adjective sau adverbe negative, cu diferite funcții sintactice: *N-a vorbit nimeni ; N-a zis nimic; Nimeni n-a făcut nimic niciodată.*

RAPORTURILE SINTACTICE

1. Conceptul de raport sintactic
2. Numărul și caracteristicile raporturilor
3. Raportul de inerență
4. Raportul de coordonare
5. Raportul de subordonare
6. Raportul apozitiv
7. Raportul de incidență
8. Raportul explicativ
9. Raportul de dublare
10. Mijloacele de redare a raporturilor sintactice dintre cuvinte

Bibliografie

Gramatica limbii române. Enunțul. Vol. II, București, Editura Academiei Române, 2005.

Gramatica limbii române. Vol. II, Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Academiei Române, 1966.

Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București, Editura Științifică, 1998.

Ecaterina Crețu Toderiță, *Unități, raporturi și funcții sintactice în limba română*, Iași, Demiurg, 2004, p. 43-127.

C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iași, Editura Institutul European, 2002.

D. Drașoveanu, *Teze și antiteze în sintaxa limbii române*, Cluj-Napoca, 1997.

V. Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, București, Editura didactică și pedagogică, 1973.

Șt. Hazy, *Predicativitatea: determinare contextuală analitică*, Cluj-Napoca, 1997.

I. Iordan, *Gramatica limbii române*, București, ediție nouă, 2005.

D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iași, Polirom, 2000.

R. Nagy, *Sintaxa limbii române actuale*, Institutul European, 2005.

M. Secieru, *Nivelul sintactic al limbii române, Partea I, Unități sintactice. Funcții sintactice*, 2005, p. 48-118.

V. Șerban, *Curs practic de sintaxa limbii române*, București, Editura Științifică și Pedagogică, 1964.

E. Tambă Dănilă, *Vechi și nou în sintaxa limbii române*, Iași, Demiurg, 2004, p. 99-104.

M. Timofte, *Actualitatea sintaxei românești „clasice moderne”*, Iași, 2005, p. 65-151.

P. Zugun, *Realizarea suficientă și realizarea insuficientă a funcțiilor sintactice*, LR, 1992, nr. 1-2, p. 109-111.

1. Conceptul de raport sintactic

Orice act de comunicare, scris sau oral, implică, în prealabil, două operații din partea locutorului: 1) **selectarea** unităților lingvistice din plan paradigmatic, în acord cu intenția comunicativă; 2) **combinarea** acestor unități în plan sintagmatic, într-un ansamblu organizat astfel încât locutorul să transmită informația dorită, să ceară o informație ori să-și exprime voința, intenția etc., iar receptorul s-o poată recupera.

Cuvântul devine unitate activă în procesul de comunicare numai prin dezvoltarea unei structuri sintactice, întrucât în mod izolat și pasiv el doar denumeste și semnifică.

Integrat într-un enunț-propoziție, cuvântul își depășește statutul de unitate lexicală, încetează de a mai fi izolat, iar între el și celelalte cuvinte ce alcătuiesc enunțul se stabilesc diferite conexiuni (legături), în baza cărora acesta dobândește identitate funcțională ca parte de propoziție (dacă e dotat cu sens lexical), o anumită formă (dacă e cuvânt flexibil), o anumită poziție ierarhică (domină, este dominat, e egal ca importanță altor cuvinte-părți de propoziție) sau își actualizează în contextul dat (dacă e polisemantic) unul din sensurile virtuale. Aceste legături sau conexiuni, sau raporturi ce se stabilesc între unitățile unei propoziții sau, la un nivel superior, între unitățile unei fraze, conferindu-i acesteia caracter organic se numesc **raporturi sintactice**.

Notă: Preferința pentru sintagma terminologică **raporturi sintactice** aceleia de „relații sintactice” se explică prin dorința de a evita redundanța terminologică. Precizăm că baza/centrul acestei sintagme, substantivul neologic extern *raporturi*, poate fi explicat/decodat sau printr-un alt substantiv neologic extern, *relații*, sau printr-un substantiv neologic intern, *legături*. Așa stînd lucrurile, putem spune că prin raporturi sintactice înțelegem relațiile/legăturile – marcate lingvistic – ce apar la nivelul unităților sintactice (propoziția, partea de propoziție, fraza etc.). În lingvistica universală se apreciază că noțiunea de „raport” a fost pusă în evidență de F. de Saussure care – considerînd că în limbă totul se bazează pe raporturi – distinge între raporturile lineare/sintagmatice, “in praesentia”, (ce vizează planul vorbirii) și raporturile sociative / paradigmatică, “in absentia” (ce vizează planul limbii)⁴⁰.

La nivel sintactic, raporturile sintactice reprezintă o realitate relevantă și definitorie, sintaxa fiind definită ca “știință a relațiilor”, la acest nivel neexistînd termeni independenți. Or singur cuvântul trimite la noțiune, iar înglobarea nivelului lexical din sistemul limbii în nivelul sintactic se realizează prin intermediul raporturilor sintactice o unitate neangajată în conexiune cu alta ar defini aspecte “decupate” din realitate, izolate unele de altele.

Definirea unui raport sintactic e posibilă doar prin existența unei funcții sintactice generată sau implicată de acesta⁴¹. Cuvinte funcționale sintactice, adică cele care pot contracta anumite raporturi sînt însă doar reprezentantele a șapte clase semantico-morfologice: substantive, adjective, pronume, numeral, verb, adverb și interjecție. Celelalte părți de vorbire (articolul, propoziția, conjuncția sînt considerate araportuale sintactice, în sensul că nu stabilesc niciun raport sintactic cu vecinătățile lor lexice (deci nu au nici funcție sintactică).

Notă: Trebuie de menționat că uneori nu contractează raporturi sintactice și unele cuvinte noționale. Cf. **Viorico**, *pleacă de aici!*; **Anume** *pe mine m-ai găsit*.

Substantivele în vocativ⁴², **adverbele modalizatoare**⁴³, **pseudoadverbele emfatice**⁴⁴ nu îndeplinesc și nu regizează funcții sintactice.

⁴⁰ O altă modalitate de a vedea relațiile din limbă, apare la Hjelmslev, care consideră că există trei tipuri de relații sintagmatice :

a) de interdependență, în care cei doi termeni se presupun reciproc (formalizat A=B,
b) de determinare în care numai unul dintre termeni îl presupune pe celălalt, nu și invers,
c) de constelație în care cei doi termeni sunt într-un raport reciproc, fără ca unul să-l presupună pe celălalt.

⁴¹ Nu pot exista raporturi sintactice acolo unde nu există funcții sintactice.

⁴² Substantivele în vocativ, deși își păstrează conținutul categorical (și noțional), își pierd temporat conținutul funcțional, respective și capacitatea de a îndeplini o funcție sintactică.

⁴³ Adverbele modalizatoare apar în structuri morfologice cu ale formelor cu afixe mobile (*cuvinte-flectiv*), dislocate fiind prin inserțiune. Aceste adverbe însă nu dau naștere la discontinuitate, ci fac parte din

2. Numărul și caracteristicile raporturilor

În gramatica românească mai veche se fac referiri/teoretizări puține și vagi privitoare la numărul și caracteristicile raporturilor sintactice⁴⁵. În legătură cu numărul raporturilor sintactice există o diversitate de opinii, ceea ce relevă deopotrivă complexitatea problemei și interesul pe care-l manifestă specialiștii în vederea construirii tipologiilor raporturilor sintactice. În mod tradițional se pomenea de existența a două raporturi: de coordonare și de subordonare (GA). I. Iordan relevă trei raporturi: de coordonare, de subordonare și de inerență. S. Stati e de părerea că în limba română sînt patru raporturi: de coordonare și de subordonare, predicativ, apozitiv. Gh. Constantinescu-Dobridor vorbește și dlui despre 4 tipuri de raporturi sintactice: coordonare, subordonare, apozitiv și predicativ (de inerență) (p. 30) V. Șerban – de șase: de coordonare și de subordonare, de inerență, mixt, explicativ, de incidență. etc. O unitate de vederi în această privință nu există deocamdată. Discuția privind numărul raporturilor / relațiilor sintactice din limba română pare ineputabilă. O inventariere atentă făcută de Corneliu Dimitriu asupra terminologiei privind raporturile sintactice din limba română în principalele gramatici ale limbii române moderne, scoate în evidență nu mai puțin de treizeci și patru de termeni sintetici / paradigme terminologice, care în opinia autorului mai sus menționat reflectă și situația din lingvistica generală: interdependență, interdependență bilaterală, interdependență bilaterală mediată, dependență bilaterală, inerență, relație predicativă, determinare, dependență unilaterală, dependență, dependență mixtă, dublă subordonare, constelație, nondependență, adordonare, coordonare, raport apozitiv etc. Deseori pentru unul și același raport există mai multe denumiri.

Ne asociem opiniei lui C. Dimitriu și vom menționa, în demersul nostru, despre existența a șapte raporturi sintactice: ***coordonare, subordonare, mixt, de inerență, apozitiv, de incidență, explicativ***.

În planul expresiei, raportul sintactic reprezintă un „factor de coeziune”, asigurînd îmbinarea unităților sintactice inferioare în unități sintactice superioare, și anume, îmbinarea părților de propoziție în propoziții și a propozițiilor în fraze. Cu alte cuvinte, raportul sintactic are rol structurant: „A construi o frază, apreciază L. Tesnière, înseamnă a da viață unei mase amorfe de cuvinte, stabilind între acestea un ansamblu de conexiuni.

structura morfologică internă a formei paradigmatic date, în calitate de morfem de evaluare modală. De aceea ele nu vor fi considerate poziții cu valori sintactice de sine stătătoare.

⁴⁴ Unele adverbe de tipul și ***chiar, numai, tocmai, totuși*** ș.a. (distincte de omonimele lor noționale) intrînd în dependență față de un nume, fără a exprima caracteristici ale lor, capătă o semnificație imprecisă, ce constituie un “comentariu” subiectiv prin care se scoate în relief “numele” în dependența căruia se află. Aceste adverbe îndeplinesc funcție exclusivă expresivă.

⁴⁵ În gramaticile limbilor istorice, sincron și diacronic găsim preocupări permanente privitoare la raporturile sintactice, unele dintre aceste preocupări vizînd numărul acestor raporturi/ relații sintactice. În structuralism și în orientarea generativ-transformațională există „un singur tip de relație, cea de dependență, iar în gramatica latină se vorbește de două tipuri de raporturi sintactice, și anume raportul de coordonare și raportul de subordonare.

În descrierea gramaticii franceze, Maurice Grevisse pledează în favoarea raportului de coordonare și a raportului de subordonare, despre raportul dintre subiect și predicat afirmînd că „seulement le verbe s'accorde avec le sujet”.

În cadrul raportului de coordonare, Maurice Grevisse indică mai multe tipuri de coordonare, și anume: l'accord (*et, ni*), la cause (*car, en effet*), la consequence (*donc, aussi*), etc.

Dimpotrivă a înțelege o frază, înseamnă a sesiza ansamblul conexiunilor care unesc diferite cuvinte”. Făcînd abstracție de enunțurile neanalizabile, putem spune că existența unui enunț (propoziție sau frază) e condiționată de existența raporturilor sintactice, raporturile fiind inerente oricărui întreg⁴⁶.

3. Definiție. Clasificări

Din perspectiva logico-semantică, D. Irimia definește **raporturile sintactice** astfel: **raporturile sintactice sînt interpretarea lingvistică a unor raporturi logice, prin care se reflectă în planul gîndirii conexiuni extralingvistice, extrinseci (între „obiecte”) și intrinseci (interioare „obiectelor”, de tipul: parte-întreg, conținut-formă, substanță-calitate, statice-dinamice etc).**

Raporturile sintactice între cuvinte se află în dependență față de particularitățile realității extralingvistice. Expresie a modului de reflectare lingvistică a realității extralingvistice, unitățile lexicale (de natură verbală, mai ales adjectivală) se caracterizează, în funcție de structura lor semantică, prin *trăsături (disponibilități) combinatorii* (numite și *valențe*), care condiționează dezvoltarea raporturilor sintactice; ele reclamă sau numai admit anumite raporturi sintactice, prin care să se împlinescă *cîmpurile semantico-sintactice* din care se constituie planul semantic global al enunțului (de exemplu, cîmpul semantico-sintactic al verbului *a vedea* este descris de dezvoltarea funcțiilor de subiect: *eu, ea* etc. și de complement direct: *o carte, un pix* etc, care vin să complinescă golurile din sfera lui semantică: *Eu văd un pix*)⁴⁷. În planul *expresiei*, relațiile sintactice sînt condiție și modalitate esențială a organizării unităților lexicale într-un enunț lingvistic, organizare impusă, în procesul de trecere din plan paradigmatic în plan sintagmatic, de linearitatea semnului lingvistic.

Raporturile sintactice se pot stabili între unități de aceeași importanță (două subiecte ș.a.) sau între unități de importanță inegală, cea mai importantă regizînd, cealaltă fiind regizată (subiect – atribut ș.a.). Raporturile în care sînt angajate unități de importanță diferită sînt **raporturi ierarhice**, adică generatoare de funcții sintactice, adică sînt raporturi **funcționale**. Dimpotrivă, raporturile dintre unitățile de aceeași importanță, avînd aceeași funcție sintactică sau funcții sintactice diferite sînt **raporturi neierarhice și afuncționale**.

O altă clasificare a raporturilor sintactice țin de planurile manifestării unităților sintactice (planul comunicării și planul comentariilor):

⁴⁶Unitatea de structură a enunțului este asigurată de înglobarea nivelului lexical din sistemul limbii în nivelul sintactic prin intermediul raporturilor sintactice. Unitățile lexicale își actualizează propriul conținut semantic, virtual în planul paradigmatic al limbii, și, prin aceasta, participă la stratul de bază al conținutului semantic global al enunțului, în plan sintagmatic, intrînd în relații unele cu altele și totodată cu enunțul ca întreg. Trecerea cuvîntului în condiția de termen sintactic se face, în dezvoltarea și funcționarea enunțului în procesul de comunicare lingvistică, prin intermediul *sintagmei*: sintagma minimală de la nivel sintactic este constituită din cel puțin două unități lexicale autonome, între care se instituie un anumit raport sintactic.

⁴⁷În sfera semantică a unităților lexicale și dezvoltarea raporturilor sintactice se instituie un raport de intercondiționare: sintaxa operează cu unități marcate printr-un sens, iar semantica operează cu unități semice a căror semnificație se actualizează, numai în context, prin angajarea lor în procese combinatorii de natură sintactică. Relevînd conexiunea nivelului semantic cu cel sintactic remarcăm că sensul reprezintă în ultimă instanță “rațiunea de a fi a structurii sintactice”, iar structura sintactică – “modalitatea fundamentală a expresiei semantice” (cf. [E. Crețu Toderiță, *Unități...*, p. 51]).

Mai trebuie remarcat și faptul că o unitate incompatibilă cu alta, din punct de vedere semantic poate deveni compatibilă, cînd capătă valori connotative, contractînd raporturi de natură stilistică. Cf. *Și-am zis verde de albastru / mă doare un cal măiastru / Și-am zis pară de un măr / minciună de adevăr* (N. Stănescu)

- raporturi **homoplane**, manifestându-se fie în planul comunicării (plan obiectiv), fie în planul comentariilor (plan subiectiv);
- raporturi **heteroplane**, care se stabilesc între cele două planuri: *La început – se știe – stelele aveau pe cer / cărările cu stîngăcie trase la-ntîmplare* (L. Blaga).

În funcție de faptul dacă sînt sau nu exprimate în text unitățile sintactice, raporturile care se stabilesc între ele sînt:

- **explicite** (ambele unități sînt concrete: *Bate vîntul; cine a venit ș.a.*);
- **implicite** (cînd numai una dintre unitățile sintactice are realizare concretă, cealaltă fiind inclusă, subînțeleasă: *Cine a venit? – Paul; - Unde te duci? – La Iași*).

În funcție de numărul unităților implicate în raportul sintactic:

- raporturi **binare** (subiect – predicat; atribut – regent etc.);
- raporturi **ternare**, constînd în aceea că actualizarea unei unități cu o anumită funcție sintactică reclamă prezența altor două unități (atributul circumstanțial, EPS).⁴⁸

În virtutea caracterului linear al enunțării, unitățile implicate într-un raport sintactic pot apărea:

- *în succesiune imediată*. Cf. *Studentul citește*;
- *dislocate (la distanță)*. Cf. *Studentul care învață la filologie citește mult*.

În privința numărului de raporturi sintactice recunoscute în limba română, nu există un consens în literatura de specialitate. Diversitatea de opinii se motivează, pe de o parte prin perspectiva conceptuală diversă din care este cercetat fenomenul lingval în cauză, iar, pe de altă parte, prin insuficiența operațională a criteriilor după care sînt stabilite raporturile sintactice, ca și din cauza insuficienței adecvării la obiect a modului de recunoaștere a caracteristicilor individualizatoare, proprii proceselor relaționale.

În stadiul actual de cercetare, în literatura de specialitate se remarcă că organizarea enunțului se întemeiază pe cîteva tipuri fundamentale de raporturi sintactice: **de inerență, coordonare, subordonare, apozitiv, de incidență, mixt, explicativ**.⁴⁹

3. Raportul de inerență (de interdependență, predicativ)

Raportul de inerență⁵⁰ este un raport de tip special, deosebit de toate celelalte, între termenii căruia – **subiectul și predicatul** - există o relație nu atît de interdependență, cît de implicare sintactică, de reciprocitate (de dependență reciprocă), în sensul că se definesc unul prin celălalt, că fiecare dintre ei impune, de obicei, celuilalt anumite condiții: în mintea vorbitorului, subiectul este gîndit împreună cu predicatul său și invers, predicatul

⁴⁸Raporturile sintactice sînt în parte, convertibile, această trăsătură datorîndu-se libertății oferite de sistemul limbii de a exprima același sau aproximativ același conținut sub forme diferite. Astfel, o relație neierarhică, afuncțională poate fi convertită într-o relație ierarhică, funcțională: cf. relația de coordonare adversativă (cu *ci*) se poate transforma în relația de dependență opozițională și invers: *Nu ninge, ci plouă – În loc să ningă, plouă. Cf. E soare, dar e frig – Deși e soare, e frig; A fost trafic și a întîrziat la ore – Pentru că a fost trafic, a întîrziat la ore*.

⁴⁹În viziunea unor structuraliști, raporturile care se stabilesc între unitățile componente ale unui enunț sînt exclusiv raporturi de dependență, unind un termen superior cu unul inferior. Gramaticile tradiționale recunosc existența a două tipuri de raporturi sintactice: coordonarea și subordonarea. Pe parcursul evoluției științei, s-au relevat și alte raporturi sintactice.

⁵⁰Relația de inerență se stabilește între termeni a căror asociere atinge un grad maxim de solidaritate: fiecare din cei doi termeni îl presupune și cere – funcțional, semantic și structural – pe celălalt, fiecare îi impune celuilalt o anumită organizare morfematică, prozodică sau sintactică.

împreună cu subiectul său⁵¹ (Un nume ca „trenul”, de exemplu, este subiect numai dacă pentru un anumit vorbitor implică un verb-predicat de felul „vine”)⁵².

Astfel subiectul cere verbului-predicat caracteristicile morfologice de număr și persoană (subiectul și predicatul trebuie să fie la (sau să reprezinte) același număr și aceeași persoană), iar participiului din structura predicatului verbal și numelui predicativ – adjectiv caracteristicile de gen, număr și caz (*acord*). De asemenea, verbul-predicat cere subiectului să fie în cazul nominativ (*rectiune*).

Notă: Este neconvenabilă ideea – foarte răspândită, de altfel – că subiectul și predicatul se află în raport de subordonare, văzut ca dependență a predicatului față de subiect cu care se acordă în număr și persoană.

Ca un subtip al acordului predicatului cu subiectul e văzut **acordul prin atracție**: indicii gramaticali ai verbului-predicat se conformează categoriilor gramaticale ale subiectului celui mai apropiat, adică predicatul se acordă în număr și persoană cu primul subiect din șirul de subiecte omogene (*Doarme turma și mioara și ciobanul Andrieș; Cică era odată o babă și un moșneag; Unii dintre voi plecați mâine.*). Dacă predicatul urmează după subiectele omogene, el ia forma de plural: *Soarele și luna mi-au ținut cununa* etc.

Uneori predicatul nu se acordă cu subiectul lui, cum ar fi normal, ci cu un alt cuvânt mai apropiat ca poziție de predikat și care se impune atenției. Este vorba, în acest caz, de acord prin atracție. De exemplu, există tendința de a acorda verbul nu cu subiectul său, ci cu numele predicativ: **Subiectul piesei erau trandafirii* (și nu *era trandafirii* – cum ar fi corect). **Două milioane de lei este o sumă mare* (și nu *sunt o sumă mare* – cum ar fi corect). Aceste construcții sunt greșite. În ciuda acestui fapt, ele sunt din ce în ce mai frecvente astăzi: **În ce privesc declarațiile martorilor, acestea coincid. *Ce-s cu banii aștia pe masă?* Acordul după înțeles și mai ales cel prin atracție sunt abateri de la normele limbii literare, deși există unele situații când acestea sunt tolerate: *A fost odată un moș și o babă...*

Marca raportului de inerență este flexiunea.

Nota 1: Cîțiva slujitori aflaseră știrea cu două zile mai înainte și o ținuseră tăinuită de poporul care se îmbulzea la hram (M. Sadoveanu). În exemplul citat se găsesc în relație predicativă *slujitori aflaseră; care se îmbulzea; ținuseră* are ca subiect *slujitori*, un subiect subînțeles. Relația care leagă un cuvînt din propoziție și un cuvînt din afara limitelor ei („subînțeles în propoziție”) se numește **relație implicită**: în exemplul nostru vorbim despre o relație predicativă implicită. Există și relații implicite din care lipsește predicatul: *Unii ședeau jos la pămînt, alții pe prispă, alții în picioare, tăcuți și solemni* (E. Teodoreanu).

⁵¹ Subiectul nu poate fi conceput/definit în afara predicatului și, la fel, ca revers al medaliei, nici predicatul – tip din propoziția bimembră.

⁵² În ce privește raportul de inerență, specialiștii propun mai multe modele interpretative:

1) Prima și cea mai veche concepție în lingvistica românească e aceea conform căreia între subiect și predikat există un raport de subordonare: subiectul este regentul, iar predicatul e un termen subordonat (Șt. Hazy, D. Drașoveanu);

2) Conform altei concepții predicatul e regent, iar subiectul un subordonat (G. Pană Dindelegan, H. Tiktin).

Inerența este un alt tip de raport decît subordonarea, întrucît, de exemplu, între atribut și regentul său nu este inerență, ci subordonare, pentru că numai atributul depinde de regentul său.

Acordul lexical (semantic, logic) intervine atunci când sensul cuvântului (și nu categoria lui gramaticală) sau a unui grup de cuvinte determină categoria gramaticală a cuvântului următor. Fenomenul dat are loc când în funcție de subiect apare un substantiv colectiv, „susținut” de un atribut la plural. Anume el impune predicatului categoria numărului: *În ușa stăteau o mulțime de studenți; Și trebuie să știți că și între oameni cea mai mare parte sînt dobitoace* (I. Creangă); *S-au ivit o mulțime de probleme*.

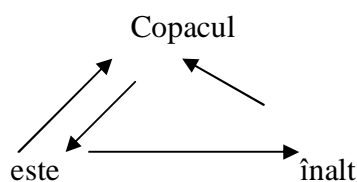
Acordul semantic se observă și în cazul subiectelor omogene: *Miros, lumină și un cîntec nesfîrșit îmbătau grădina și casa*. (M. Eminescu); între partea nominală și subiect când aceasta este exprimată prin moțione (*Ion este bulgar; Elena este bulgăroaică* - nu e formă gramaticală, ci e unitate lexicală aparte); al pronomelor posesive, care nu se declină, ci au acord semantic. Falsa impresie de acord în astfel de structuri (*Ion este student, iar Ana este studentă*) rezidă în lexic, adică își găsește explicația în resursele limbii de a avea lexeme „moționale” sau hponime⁵³.

Nota 1: Dacă subiectul este exprimat printr-un substantiv colectiv articulat nehotărît, atunci predicatul poate fi și la plural, și la singular: *Un roi de albi se învîrteau în zbor* (I. Creangă). Dacă însă substantivul în funcție de subiect apare cu articol hotărît, predicatul, în mod obligatoriu, trebuie să stea la singular: cf. *Roiul de albi se învîrtea în zbor*.

Nota 2: Vom examina acum relația dintre copulă și numele predicativ, cei doi constituenți ai PN: cf. *Copacul este înalt*. Legăturile sintactice din acest grup sînt:

- Copacul e*. Relația e predicativă (deși verbul *este* nu e decît o parte a predicatului). Intercondiționarea apare exact ca în combinația subiect – predicat verbal, cu excepții neînsemnate (de exemplu, copula se acordă nu cu subiectul, ci cu numele predicativ: cf. *Elementul hotărîtor sînt banii* sau *Vinovatul sînt eu*.)
- Copacul înalt* – subordonare cu acord (NP seamănă cu un atribut);
- E înalt*. Ambii termeni ai relației se acordă cu *copacul* (Termenul *copacul* impune persoana verbului copulativ, iar genul și cazul NP).

Copula cere întotdeauna un NP, ea nu apare în enunțuri fără NP. Adjectivul *înalt* se poate lega direct, fără *este* de subiectul *copacul*; verbul copulativ e subordonat numelui predicativ, relația fiind marcată prin acord. Asemenea structuri se numesc **ternare**.

⁵³ Limba forțează obținerea masculinului de la feminin sau invers (moțione) cu consecința în plan gramatical a realizării așa-zisului acord. Acest pseudoacord stabilit între nume și nume este, de fapt, o **variație categorială simultană**, fie **totală** (Cf. *Ion este student*), unde există identitate categorială de gen, număr, caz la ambele nume, fie **parțială** ca în exemplul *Eu sînt profesor*, în care pronumele personal eu (pers. I) se află în nonidentitate categorială de persoană și gen, dar în identitate de număr cu substantivul (nume predicativ profesor).

Nonidentitatea categorială apare mai evident în exemple de genul: *Mai multe adevăruri înseamnă niciunul* (P. Țulea); *Singura ei grișă erau colegii*; *Patul lui de măsurătoare fiind în realitate ideile ...* – unde numele cu funcție de subiect prezintă categorii gramaticale total diferite de cele ale numelor predicative; *De scris e interesant*; *E ușor a scrie versuri* (M. Eminescu), unde categoriile gramaticale ale NP nu sînt supuse de subiect.

În mod asemănător se analizează structurile ternare unde NP e un substantiv la Nominativ sau în Acuzativ cu prepoziție (în ultimul caz, relațiile sînt de tipul aderare).

O construcție ternară avem și în cazul EPS: *Fata zîmbește mulțumită*.

Nota 3: Dacă predicatul este concretizat prin interjecție, la inerență trimite numai sensul lexical al interjecției, asociat unui verb predicat. Cf. *Hai vino iar în gara noastră mică*.

Relevăm că raportul de inerență vizează numai funcțiile sintactice principale din propoziția bimembră, la propozițiile monomembre raportul de inerență se exclude în mod logic, întrucît aici există o singură parte principală de propoziție (cf. *Plouă*; *Ninge*). La fel nu interesează, la acest capitol, și perifrazele verbale, care, la origine, erau îmbinări libere de cuvinte, constînd în propoziție bimembră de tipul: *a-l prinde somnul*; *a-i rîde inima de bucurie* ș.a., deoarece fostul subiect și fostul predicat au devenit un nou predicat.

4. Raportul de coordonare

Raportul de coordonare din propoziție este un raport sintactic de egalitate între două sau multe părți de propoziție care nu depind formal una de alta și stau pe același plan sintactic.

Esența coordonării: În raport de coordonare se află cuvintele ce denumesc noțiuni particulare, de specie diferită, care se includ în aceeași noțiune de gen⁵⁴.

Părțile de propoziție care se găsesc pe același plan sintactic de egalitate cu altele, fără a se subordona acestora, fără a depinde de ele, sînt *părți de propoziție coordonate*:

- subiecte (*Ion, Vasile și Vlad sînt prieteni*); - NP (*Florile sînt frumoase, gingașe, superbe*); - complemente (*Am citit povești, romane, poezii*) etc.

Fraza compusă prin coordonare este fraza alcătuită din două sau mai multe propoziții relativ independente. Or raportul de coordonare este o relație sintactică de egalitate între două sau mai multe propoziții care nu depind formal una de alta, stau pe același plan sintactic și sînt interdependente ca înțeles, datorită legăturii pe care o fac vorbitorii între acțiunile sau stările verbelor-predicate din structura lor. Toate gîndurile ce se conțin în propozițiile frazei sînt sudate semantic, redînd un tablou integru. Separarea propozițiilor coordonate duce la destrămarea integrității sintactice: *El vine, se înalță, în cercuri line zboară / Și repede ca gîndul la cuibu-i se coboară*. Deși sub aspect formal, între propozițiile acestei fraze s-ar putea pune puncte, ele nu pot fi analizate separat, întrucît aceasta ar duce la destrămarea tabloului imaginii poetice concepută ca un tot integru.

Raportul de coordonare se realizează prin două mijloace fundamentale: juxtapunerea (parataxa, asindetul), bazată pe intonație specifică, de enumerare, cu ridicări și coborîri de ton, care revin cu regularitate și care sînt marcate în scris cu ajutorul virgulei, și joncțiunea marcată cu ajutorul conjuncțiilor sau locuțiunilor conjuncționale etc.: *E vremea rozelor ce mor, / Mor în grădini, și mor și-n mine - / Și-au fost atît de viață pline, / Și azi se sting așa ușor* (Al. Macedonschi).

Între cuvintele și propozițiile coordonate se stabilesc următoarele raporturi de sens:

⁵⁴ E greșit a spune: *Am cumpărat o masă, un scaun și o portocală*. În cazul dat trebuie să alcătuim mai multe propoziții.

Coordonare copulativă. Conținutul raportual al coordonării copulative constă în ideea de asociere a informațiilor semantice existente în unitățile sintactice contractante⁵⁵. Așadar, coordonarea copulativă se stabilește între părți de propoziție de același fel sau diferite asociate, bazate pe continuitate, pe succesiune sau simultaneitate, legate între ele prin conjuncțiile coordonatoare copulative **și, iar** (= „și”) și **plus** (= „și”), prin locuțiunile conjuncționale coordonatoare **și cu** și **precum și**, prin formulele corelative cu valoare copulativă **atît... cît și, nu numai ... ci și, nu numai....dar și**, sau precedate de adverbele de mod de întărire, repetate **nici...nici, nici...necum, și....și**: - între subiecte cf. *Elevii și cu profesorii lucrează mult; Viitorul și trecutul / Sînt a filei două fețe* (M. Eminescu); - între NP cf. *Și de-aceea spusa voastră, era sîntă și frumoasă* (M. Eminescu); - între attribute cf. *Și-a cumpărat cizme frumoase și elegante*; - între complemente cf. *Am adus atît ție, cît și lui cele necesare*; - între propoziții cf. *La balta mare ajungea / Și l-al ei mijloc înotam / La insula cea verde* (M. Eminescu); *Trăiesc ca în poveste / Și la nimica nu sînt bun... - / Firește, sunt un biet nebun...* (Al. Macedonschi).

Esența raportului: cuvintele coordonate nu intră în relații antagoniste (coexistă în „bunăînțelegere”) și se pronunță cu o intonație enumeratoare; gîndurile ce se conțin în propozițiile coordonate nu se exclud, nu se contrapun, nu reies unul din altul.

Acest raport se poate realiza și prin juxtapunere (parataxă): *Munții, dealurile, cîmpiile sînt comori ale patriei noastre*.

Cînd propozițiile copulative sînt juxtapuse, ele totdeauna se izolează prin virgulă. Dacă sînt legate prin conjuncție și aceasta nu se repetă, virgula înaintea conjuncției copulative nu se pune, dar va apărea începînd cu conjuncția a doua: *Pe-un picior de plai, / Pe-o gură de rai, / Iată vin în cale, / Se cobor la vale, / Trei turme de miei cu trei ciobănei* (Miorița).

Coordonarea adversativă. Conținutul raportual al coordonării adversative constă în ideea de divergență / nepotrivire a informațiilor semantice existente în unitățile sintactice care contractează acest tip de raport sintactic – între părți de propoziție sau propoziții de același fel, care sînt divergente una față de alta, fără a se opune, categoric sau a se exclude reciproc, legate între ele prin conjuncțiile coordonatoare adversative **dar, însă, or** (de intensitate mare), **iar** (= „dar”), **și** („dar”) și **decît** („dar”) – de intensitate slabă; locuțiunile conunționale **numai că, decît că** (de intensitate mare); locuțiunile adverbiale **în schimb**: - între attribute cf. *Este un om bun, însă cam mizantrop; O, Șoptește-mi-zise dînsul – tu cu ochii plini d-eres / Dulci cuvinte neînțelese, însă pline de-nțelese* (M. Eminescu); - între elemente predicative suplimentare cf. *Într-adevăr, i-am găsit supărați, dar binevoitori*; - între propoziții cf. *Și sub dînsul universul într-o umbră se întinde, / Iar în patru părți a lumii vede șiruri munții mari* (M. Eminescu); *Poate fi-va și el unul dintre cei jertfiți, dar după jertfe vine răscumpărarea și biruința celor buni* (M. Sadoveanu); *De mare, mare, dar minte n-are; Ți-am scris, și nu mi-ai răspuns; Au trecut atîția ani de atunci, dacă o mai doare; Din pricina asta ea nu stă de vorbă cu bărbați, ci îndată iese și se duce de porăiește cu de-ale mîncării, pe cînd (=dar) în casa cea mare pornește o vorbă liniștită, bărbătească, vorbă de sărbătoare*.

Parataxă: *S-a dus la facultate, nu acasă; El a scris, nu a dat telefon etc.*

Notă: Conținutul coordonării adversative corespunde conținutului subordonării concesive: cf. *Fata era urîță, dar foarte deșteaptă. // În ciuda urîteniei, fata era foarte*

⁵⁵ Coordonarea copulativă este cel mai frecvent tip de coordonare din limbă.

deșteaptă. Posibilitatea de convertire a coordonării adversative în subordonare concesivă nu este posibilă, decât doar în unele contexte.

Privitor la conținutul coordonării adversative, relevăm două situații: a) unitățile sintactice care contractează acest raport sînt de același nivel sintactic, adică sau părți de propoziție sau propoziții etc. b) În limba română însă sînt reperate și structuri de felul: *Vii, dar numai tu*; *A lipsit, dar numai azi*; *Cîntă și dansează, dar nuami uneori* etc. , în care primul termen este evident o propoziție sau o frază, iar al doilea termen apare ca o parte de propoziție principală sau secundară. De fapt, termenul al doilea este o propoziție eliptică, la care verbul-predicat există, dar nu se exprimă: *Vii, dar [vii] numai tu*; *A lipsit, dar [a lipsit] numai azi*; *Cîntă și dansează, dar [asta o face] numai uneori*.

Termenii coordonați adversativ au de regulă topică liberă, topica lor fixă întîlnindu-se doar acolo unde logica faptelor/ontologicul obligă la o singură dispunere în spațiu și timp a termenilor respectivi: *Te-aș vîrî în sîn, dar nu încapi de urechi* (I. Creangă).

Notă: În legătură cu **însă** notăm că – atunci cînd se află în limitele frazei și ale textului – ea poate apărea și în varianta subiectivă a topicii dominante, fiind plasată nu între propozițiile/frazele coordonate, ci, median, în a doua propoziție/frază din cele două coordonate adversativ: *X cunoaște mulți oameni, puțini, însă îi sînt apropiați*; *Am avut o cunoștință care într-o vreme se întreba ce găsesc unii în șefie*; *Cînd însă s-a ivit ocazia, această cunoștință a mea s-a făcut șef*.

Or se întîlnește rar, numai în exprimarea elevată, numai în cadrul textului și numai la începutul celui de-al doilea termen al textului: *Se spune mereu că toți șefii se gîndesc numai la binele nostru*; *Or – dacă șefii trăiesc bine, iar noi nu – mie mi se pare că ceea ce se spune nu este adevărat* etc.

Pe lîngă conjuncțiile prezentate mai sus, cu circulație în toate variantele limbii, uneori – în vorbirea populară și familiară și în literatura artistică – pot căpăta valoare de conjuncții coordonatoare adversative și alte cîteva elemente: **decît**, perifrasticul **numai cît**: *Afurisita de turbincă mă vîră în toate boalele, zicea Moartea, suspinînd. Decît n-am încotro* (I. Creangă); *Eu măcar am viers mai gros, cu dumneata nu mă pot lua în clanță. Numai cît astăzi eu puterea mea am să mi-o arăt cu cățelu ist cu picioarele strîmbe* (M. Sadoveanu).

Coordonarea opozitivă – între părți de propoziție sau propoziții de același fel, care se opun una alteia, în cadrul opoziției mai largi afirmativ-negative. Se exprimă cu ajutorul conjuncțiilor coordonatoare opozitive **ci** (cea mai frecventă), **și** („ci”) și **iar** („ci”) – *ci* se folosește cînd primul termen al coordonării este negat: - între attribute cf. *Are picioare nu lungi, ci scurte*; între complemente cf. *Succesele se datorează nu acestora, ci acelora*; *Nu-n palma mea, / Ci-n palma ta e scrisă, Doamne, / linia vieții mele* (L. Blaga); - între subiecte cf. *Ion, și nu Victor este un student eminent*; - între propoziții cf. *Problema nu este să vrei, ci să poți*; *S-a dus acolo, iar nu unde am vrut eu*; *Cine muncește, și nu cine lenevește merită toată stima*.

Opoziția se poate exprima și paratactic (cu pauză, virgulă și intonație specifică) cf. *Nu galben, verde era grîul. Nu aici, acolo vreau să-mi continuu studiile*.

Notă: Conținutul coordonării opozitive corespunde conținutului subordonării opoziționale cf. *A venit nu Victoria, ci Maria. // În loc de Victoria, a venit Maria*.

Notă: „Subiectul multiplu” coordonat opozitiv cu jonctivul *ci* nu influențează forma gramaticală a predicatului: *Nu eu, ci tu pleci*; *Nu tu, ci celălalt citește*; *Nu băiatul, ci fata este supărată*. Aceasta se explică prin faptul că aici mai este vizibilă structura “inițială”, în

care există încă un “predicat” pentru primul nominativ-subiect (cel dinaintea lui *ci*), din care apare doar restul **nu**, care “predicat” introdus în “context” nu modifică, ci clarifică intenția comunicativă a vorbitorului: *Nu [plec] eu, ci tu pleci; nu [citești] tu, ci celălalt citește; nu [este supărat] băiatul, ci fata este supărată.*

Interdependența dintre propozițiile coordonate opozitive le apropie de subordonarea opozitivă (fără a se confunda cu ea): *Nu s-a dus acolo, ci a rămas aici; În loc să se ducă acolo, a rămas aici.*

Uneori raportul de coordonare opozitivă se poate releva și nemarcat, prin juxtapunerea propozițiilor, cu ajutorul intonației, pauzei și punctuației: *Nu ascultă, face cum vrea.*

Coordonarea disjunctivă. Conținutul raportual constă în ideea de excludere a informațiilor semantice care contractează acest tip de raport sintactic. Apare între părți de propoziție de același fel sau diferite care se exclud reciproc, care sînt legate între ele prin conjuncțiile coordonatoare disjunctive **sau, ori și fie** (singure sau repetate pentru întărirea disjuncției): - între subiecte cf. *Pleacă la conferință fie tu, fie el; Mai încolo, o crenguță de măslin / Sau un ghimpe să te-ntîrzie puțin* (G. Topîrceanu); - între atribute cf. *Vreau un costum cu fustă sau cu pantalon;* - între complemente cf. *Ori azi, ori mîine răspunsul e același;* - elemente predicative suplimentare cf. *O consideri prietenă sau dușman?;* - în frază cf. *Tot ce-a fost ori o să fie / În prezent le-avem pe toate* (M. Eminescu); - între propoziții cf. *Mă voi duce ca să văd ce-i de făcut, ori, dacă n-am să pot, îl voi ruga pe amicul meu să rezolve această situație.*

Notă: Coordonarea joncțională disjunctivă există și între numele predicative: *Vremea e fie bună, fie rea.*

Notă: Cf. *Eu sau mama rămînem acasă* (subiect multiplu); *Eu sau tu te duci?* (Două propoziții coordonate disjunctiv: *Eu [mă duc] sau tu te duci?*).

Parataxă: *Vorbește atunci cu mama, cu tata, cu cine vrei; Și eu am, n-am înfățișare, mă duc la tribunal* (I. L. Caragiale).

Neomogenitatea coordonării disjunctive constă în manifestările nuanțate ale ideii de excludere:

- 1) excluderea propriu-zisă, logică cf. *Mergi sau nu mergi?*
- 2) atenuată/diminuată, văzută ca ipoteză cf. *Nu se știe dacă vine ploaia sau nu;*
- 3) minimă, apropiată de ideea de asociere cf. *Au venit trei sau patru studenți* (disjuncția aici are mai mult calitatea de marcă a aproximației)⁵⁶.

Propozițiile disjunctive seamănă cu propozițiile opozitive, întrucît existența lor are la bază tot o opoziție între două conținuturi. Deosebirea constă în faptul că la propozițiile disjunctive opoziția e o contradicție ireductibilă: cei doi termeni contradictorii, ambii posibili, se exclud reciproc și, în consecință, trebuie să ne decidem pentru unul sau pentru altul (deci intervine o șovăire, motivată de necesitatea alegerii între două posibilități / alternative. Aceasta presupune utilizarea repetată a conjuncțiilor).

Coordonarea disjunctivă se poate exprima prin juxtapunere: *Taie-mă, nu mă tăia, / Nu mă las de prada mea* (V. Alecsandri).

Coordonarea alternativă - între părți de propoziție care se succed sau alternează cu ajutorul formulelor corelative **aci...aci, acum...acum (acu...acu), ba...ba, cînd...cînd**: - între complemente directe cf. *Striga aci pe copii, aci pe soț;* - între

⁵⁶ Clasificare întreprinsă de R. Nagy în *Sintaxa limbii române actuale*, p. 124.

complemente circumstanțiale cf. *Pleca ba la Chișinău, ba la București*; - între subiecte cf. *Ba efortul, ba drumul l-a obosit peste măsură*; - între nume predicative cf. *Era aci vesel, aci trist*; - între propoziții cf. *Ori te poartă cum ți-e vorba, ori vorbește cum ți-e portul; Ești nevastă ori ești fată, / Ori zână din cer picată?* (V. Alecsandri); *Sau că strada aceea nu mai este, sau că amintirea mea a strămutat-o într-o lume ireală* (G. Galaction).

Cînd conjuncțiile coordonatoare **ori** și **sau** sînt folosite singure între două propoziții sau repetate în corelație, în fața fiecăreia, ideea de excludere dintre acestea este ireductibilă. Cînd însă sînt repetate în corelație, în fața a două propoziții coordonate – dintre care prima pozitivă, iar a doua negativă – urmate de o a treia tot pozitivă, ele se apropie ca sens, pînă la confuzie, de elementele introductive ale subordonatelor concesive : *Ori spune, ori nu spune, mi-e indiferent* (= Chiar dacă spune); *Sau vine, sau nu vine, puțin îmi pasă*.

Cînd conjuncția coordonatoare disjunctivă **fie** se repetă în corelație, dar urmată imediat de conjuncția subordonatoare **că**, își pierde sensul de excludere în favoarea celui adverbial de precizare și formează cu aceasta din urmă o locuțiune conjuncțională subordonatoare concesivă, marcînd relația de subordonare: *Fie că pleci, fie că nu pleci, mi-e indiferent*.

Coordonarea conclusivă – între părți de propoziție sau propoziții de același fel, dintre care a doua reprezintă concluzia sau explicația celei dintîi, legate între ele prin conjuncțiile coordonatoare conclusive **deci**, **și** (= „deci”) și **așadar** sau prin locuțiunile conjuncționale coordonatoare conclusive **prin urmare, în concluzie, în consecință, ca atare, de aceea**: - între subiecte cf. *A trecut de atunci o lună, deci timp berechet*. - între atribute cf. *Se anunța o zi cu soare, aşadar frumoasă*; - între complemente cf. *Fuseseră selecționați de un antrenor, în consecință de către un cunoscător*; - între apozitii cf. *Venise și Ion, prietenul, ca atare susținătorul lui*; - între nume predicative cf. *Omul e pregătit, deci corespunzător*; *Cînd cineva era prea de tot tînăr sau prea bătrîn, deci, incapabil de a contribui și el la luptă, făcea totuși ceva: cînta imnul patriei* (G. Călinescu); - între propoziții cf. *S-a dus amorul un amic / Supus amîndurora. / Deci cînturile mele zic / Adio tuturor* (M. Eminescu).

Notă: **Coordonarea conclusivă se află**, din punct de vedere al dependenței dintre unitățile pe care le leagă, **la limita dintre coordonare și subordonare**. Faptul se poate vedea din imposibilitatea schimbării locului pe care îl ocupă conclusiva față de coordonată și din corespondența de sens dintre propoziția conclusivă și o subordonată consecutivă: *Măria-sa îi dăduse ș-un pitac; deci îl socotea prieten al său* (M. Sadoveanu).

Parataxă: *Am cumpărat de toate, am ce să le dau musafirilor*.

Coordonarea conclusivă la nivel de frază exprimă ideea de urmare, de concluzie ce decurge din acțiunea sau din starea exprimată de verbul-predicat din prima propoziție. Ideea propoziției a doua se prezintă ca o concluzie, urmare ce reiese din ideea precedentă: **deci** (cea mai frecventă), **așadar** (conjuncții); **prin urmare, în concluzie, în consecință, ca atare, drept care, drept urmare, (care) va să zică, de aceea** (locuțiuni conjuncționale): *S-a dus amorul, un amic - / Supus amîndurora, / Deci cînturilor mele zic / Adio tuturor* (M. Eminescu); *A plecat cînd se lumina de ziuă, prin urmare cînd oamenii încă dormeau; Știe carte puțină, și crede orbește în tot ce-i scris pe hîrtie*.

Notă: Uneori este folosită ca o conjuncție coordonatoare conclusivă și **dar, și** („deci”), în mijlocul sau la sfîrșitul propoziției ce reprezintă concluzia: *Nu știți mai nimic, puneți dar mîna pe carte; Așa nu mai merge, ne vom odihni dar; În ziua aceea avea să vină Rusanda, și pe la zori, Domnica umbla de-acuma val-vîrtej* (I. Druță).

Conclusiva se desparte prin virgulă de restul propozițiilor.

Propoziția conclusivă poate rezuma concluzia mai multor propoziții sau fraze, adică a unui context, apărînd izolată prin punct: *Sufletul meu se bucură că stăpînul se milostivește a întreba. Pot deci să mor cu bucurie* (M. Sadoveanu).

Notă: În limba română ideea de urmare cunoaște două realizări: la una, termenii contractanți ai raportului au importanță ce poate fi considerată egală, acest lucru justificînd aprecierea că aici raportul sintactic este de coordonare, anume conclusivă (*Ion aleargă, deci este obosit*); la cea de-a doua realizare, termenii ce contractează raportul sintactic au importanță inegală (primul îl domină pe al doilea; ceea ce motivează aprecierea că raportul sintactic de aici se încadrează la subordonare, anume la cea consecutivă (*Ion aleargă continuu, încît este obosit*). Exemplificarea posibilă cu aceleași cuvinte (numai însoțite de jonctive diferite) conduce, pe de o parte, la ideea că, din punctul de vedere al conținutului, nu există principial, deosebiri între coordonarea conclusivă și subordonarea consecutivă; pe de altă parte însă, aceasta înseamnă că la termenii coordonării conclusive importanța doar poate fi considerată egală, dar, de fapt, nu este întru totul egală, al doilea termen fiind, într-o anumită măsură, mai puțin important decît primul sau, altfel spus, al doilea termen subordonîndu-se, într-o măsură mai mică sau mai mare, primului termen. Drept argument, ne poate servi și topica fixă. La o eventuală transformare a acestor propoziții în principale independente, al doilea termen se caracterizează negativ în această privință (dacă se păstrează intenția comunicativă a vorbitorului ([deci] este obosit).

5. Raportul de subordonare

Raportul de subordonare este un raport de *inegalitate* între [o parte de] propoziție (atribut, complement, element predicativ suplimentar) – subordonat - și [o parte de] propoziție determinată – regent, adică între două unități care stau pe planuri diferite. Deci în interiorul relației de dependență, termenii sintagmei ocupă poziții diferite:

- **regent** (determinat)– expresie a generalului, termenul care impune celui alt component din sintagmă un anumit comportament în planul expresiei, într-o relativă corespondență, cu planul semantic;
- **subordonat** (determinant, determinativ) – expresie a particularizării sferei semantice a regentului, actualizator sintactic al acestuia, termenul care răspunde exigențelor impuse de regent și care devine purtătorul unei funcții sintactice.

Sub aspect structural, determinantul nu poate exista în afara regentului. El se realizează, de altfel, în mod frecvent, prin unități lexico-gramaticale lipsite de autonomie - și semantică, și morfo-sintactică: adjectiv, adverb, verb la conjunctiv, forme verbal-nominale: infinitiv, participiu, supin, gerunziu: *Peste păduri tot mai des focuri, focuri // Dansează sălbatice, satanice jocuri* (N. Labiș).

În legătură cu unitățile subordonate, C. Dimitriu consideră că acestea pot fi grupate „după necesitatea lor în context”, care depinde de caracterul suficient sau insuficient al regentului. Astfel, cînd regentul e insuficient semantic sau gramatical, subordonatul e **indispensabil** comunicării: cf. **Fratele meu locuiește în satul [...]* . Dacă însă regentul e suficient, subordonatul e **facultativ**, comunicarea putîndu-se realiza și fără acesta: cf. *Plouă acum*.

Raporturile de subordonare se realizează prin 3 tipuri de legături:

1. Acordul este o corespondență între doi termeni ai propoziției, manifestată prin identitatea categoriilor gramaticale de gen, număr și caz. Legătura prin acord se face numai cu ajutorul flexiei (*cartea bună, cărțile bune* etc.).

Acord gramatical e atunci când subordonatul se uniformizează cu regentul în gen, număr, caz cf. atribut adjectival (exprimat prin adjective, adjective pronominale, numerale colective și ordinale, participii, gerunziu): *Nuferi galbeni îl încarcă; Între aceste locuințe, cea mai mare și mai gospodărească era casa lui Dănilă* (G. Galaction); *O, vino iar în al meu braț; La mijloc de codru des toate păsările ies; Mircea însuși mină-n luptă vijelia-ngrozitoare; Și-apoi când veneau amîndouă fetele acasă noaptea târziu, fata babei sărea iute peste pîrlaz* (I. Creangă); *În fund, pe cer albastru. În zarea depărtată* (V. Alecsandri); *Noaptea vine-ncetișor // Cu-a ei umbre suspinînde* (M. Eminescu).

Notă: Dintre pronumele relative se acordă numai *care*. Acest acord prezintă unele particularități: pentru nominativ-acuzativ, singular și plural, feminin, masculin există numai o singură formă - *care*. În procesul acordului ea nu se schimbă, iar indicele numărului este predicatul. La genitiv-dativ, formele acestui pronume diferă - *cărui, cărei, căror*.

Acordul se manifestă și la articolele posesive: *Fulgii zbor...// Răspîndind fiori de gheață pe ai țării umeri dalbi* (V. Alecsandri). În asemenea cazuri articolele posesive seamănă cu niște pronume adjectivale, care se acordă în gen și număr cu substantivul pe care-l înlocuiesc.

2. Rectiunea (< lat. *rectio, rector* “conducător”) (**conducerea**) – regentul impune determinativului anumite restricții gramaticale: cazuale (o anumită formă de caz) și de selectare a propoziției.

Prin rectiune se pot lega numai cuvintele declinabile.

Rectiunea e de două feluri:

1. **rectiune substantivală** – regentul și subordonatul sînt substantive: *manualul studentului, succesele colegilor* etc. și **rectiune adjectivală** – regentul este un adjectiv: *rumen la față, verde la culoare* etc.

2. **rectiune verbală** – regentul e verb, iar determinativul este o parte de vorbire la un anumit caz: *plec la țară; vin de la pădure; coc plăcinte*. Cazul impus de verb diversilor adjuncți depinde de regimul verbului: *El a scrie o poezie* (A); *El promite ceva* (A) *părinților* (D) ș.a. Această relație se manifestă în cazul anumitor verbe prin selectarea obligatorie a unei prepoziții: *Băiatul se ține de șotii; Conta pe prietea ei; Soluția depinde de datele problemei* etc.

3. **rectiune adjectivală**: *Copilul drag sufletului ei era cel mic; Zid exterior casei; Om dator cuiva* etc.

4. **rectiune adverbială**: *El se purta aidoma tatălui; Se comporta corespunzător gradului său de educație*.

5. **rectiune interjecțională**: *Bravo vouă!* (D); *Iată-ne.* (A); *Halal de tine.* (A) etc.

Din punctul de vedere al instrumentelor gramaticale, care leagă ambele componente ale construcției, deosebim:

a) **rectiune directă (neprepozițională)** – regentul cere de la determinativ forma de caz A. fără prepoziție; se realizează cu ajutorul flexiei sau al articolului (hotărît, nehotărît, posesiv): *Cînd se luminează de ziuă, Făt-Frumos vede...pînă unde ochiul se pierde în albastrul cerului și în verdele mării* (M. Eminescu).

b) rectiune indirectă (prepozițională) se realizează cu ajutorul prepozițiilor: *Ce mi-i vremea când de veacuri // Stele-mi scînteie pe lacuri* (M. Eminescu); genitiv – *a: Tată a cinci copii*; dativ – *la: Am dat la cinci copii*; acuzativ – *pe: Îi iubesc pe ambii*.

3. Aderarea este legătura numai după sens dintre cuvintele neflexibile și regentul lor. Prin aderare se leagă de regentul lor, de obicei, la adverbele, infinitivele, supinele, gerunziile.

Notă: Un cuvînt subordonat poate fi, în același timp, regent al altui cuvînt și coordonat cu alt cuvînt: cf. *Era o situație omeneste posibilă și acceptabilă* ([situație posibilă], [omeneste posibilă], [posibilă și acceptabilă]).

Relațiile de subordonare pot fi:

- **Simple:** cînd determinantul depinde de un singur regent: *Codru-și bate frunza lin* (M. Eminescu).
- **Duble:** cînd determinantul depinde de doi regenți (dezvoltînd între ei o relație de interdependență sau de dependență): *atributul circumstanțial*, care exprimă o caracteristică suplimentară a elementului determinant care este în același timp legată și de ideea exprimată de predicat; el exprimă o dată cu caracterizarea obiectului, și o idee circumstanțială *referitoare la predicat* - cf. *Malca, îmbărbătată de moș Nichifor, se suie în căruță și se culcă* (I. Creangă); *Nicu, fricos, nu mai așteaptă glasul mamei*; și *elementul predicativ suplimentar* (*Luna pe cer trece-așa sfîntă și clară* (M. Eminescu); *A privi cu ochi lacomi*).

La nivelul frazei, subordonarea este un raport sintactic de inegalitate între două propoziții dintre care una o determină pe cealaltă, se subordonează ei, depinde de ea din punct de vedere sintactic-relațional. Așadar, în acest raport o propoziție este subordonată, iar cealaltă este regentă (supraordonată). Subordonarea se poate realiza atît prin joncțiune, cît și prin juxtapunere: *Ai carte, ai parte*; *Cu galbeni ochi pierduți în zare, - / De când se știu, s-au pomenit* - / *Țigani merg fără-ncetare: / Nu știu nici ei cînd s-au pornit* (Al. Macedonschi).

Nota 1: În mod obișnuit, o propoziție cordonată apare în enunț într-un singur fel de raport coordonativ (este sau coordonată copulativă, sau coordonată disjunctivă, sau adversativă, sau conclusivă). Mult mai rar, o propoziție este coordonată copulativ cu alta și, în același enunț, coordonată disjunctiv cu a treia: Cf. *Mîine învăț sau mă plimb și fac sport*. Ultimele două propoziții sînt legate între ele copulativ și cu prima disjunctiv.

În enunțul *Sau perseverezi și reușești, sau renunți și eșuezi*, toate patru propozițiile se află simultan într-o relație copulativă și una disjunctivă.

E departe, dar e frumos și merită să te duci pînă acolo (ultimele două propoziții sînt legate copulativ între ele, și adversativ cu prima propoziție);

Problema s-a rezolvat, deci insistențele sînt de prisos, iar enervarea e ridicolă (ultimele două propoziții sînt coordonate atît copulativ, cît și conclusiv).

Nota 2: O propoziție principală poate fi despărțită de coordonata ei (coordonatele) ei printr-un semn principal de punctuație (punct, punct și virgulă). Asemenea propoziție se numește propoziție coordonată izolată: *Ridicînd ochi în lungul drumușorului care trece printre miriști și coșere, misitul văzu și căluțul alb; deci domnișoara Constanța se afla la hambare*. (M. Sadoveanu).

Nota 3. Cf. *Te rog, ascultați-mă; Vă rog să mă ascultați*. Care este raportul dintre cele două propoziții din cadrul frazei?

În construcția cu imperativ, propoziția de după *te rog* nu este subordonată, ci principală, independentă gramatical (nu și ca înțeles) de *te rog*. Indiferent de poziția formulei *te rog*, aceasta este o principală incidentă și, prin urmare, ambele propoziții sînt principale: *Vă rog, dați-mi un suc – Dați-mi un suc, vă rog – Dați-mi, vă rog, un suc*.

Expresia *te rog*, urmată, precedată sau încadrată de o propoziție cu imperativ este o formulă fixă și ca atare nu se poate face nici o modificare în structura ei: verbul *a ruga* rămîne la indicativ, prezent, persoana I, sg. (*te rog*) sau mai rar pl. (*te rugăm*), diateza activă, iar pronumele personal neaccentuat la pers. a II-a, sg (pl.), acuzativ. Operînd vreo modificare – de timp, mod sau persoană la *a ruga*, respectiv de persoană la pronume – imperativul vi fi înlocuit de un conjunctiv, iar principală se transformă în completivă directă.

Nota 4: Cf. *Ionel a întrebat: - Cînd vine vecinul tău din concediu* [2 propoziții principale]; *Ionel a întrebat cînd vine vecinul tău din concediu* [1 propoziție principală, 2 – completivă directă].

Notă: Jonctivele care introduc subordonate

Propozițiile subordonate adesea se introduc în frază cu ajutorul conjuncțiilor subordonatoare (conjuncțiile divizîndu-se în coordonatoare și subordonatoare). În funcție de tipul subordonatei pe care o introduc, ele sînt supranumite conjuncții complete, condiționale, finale etc. O astfel de specificare a conjuncțiilor nu este general valabilă, întrucît adeseori una și aceeași conjuncție poate introduce diverse subordonate.

În afară de conjuncții și locuțiuni conjuncționale, subordonatele mai pot fi introduse în cadrul frazeilor și prin cuvinte conjunctive (pron. relative – *care, cine, ce cît* etc. – adverbe – *cînd, unde, cît, încît* etc. (cu sau fără propoziții)).

Notă: Deosebirea dintre conjuncții și cuvintele conjunctive

1. Conjuncțiile nu pot atrage accentul logic, pe cînd cuvintele conjunctive pot.
2. Conjuncțiile nu îndeplinesc funcții sintactice în propoziție, pe cînd cuvintele conjunctive pot funcționa ca subiecte, atribute etc.

Notă: În afară de conjuncții și cuvinte conjunctive, în fraze cu propoziții subordonate se mai întîlnesc și cuvinte corelative: adverbe de loc, de mod, timp etc. , pronume (de obicei, demonstrative), cărora în subordonată le corespund anumite cuvinte conjunctive, mai rar conjuncții. Cuplurile corelative atribuie frazei un echilibru structural și semantic: *acolo...unde; așa...încît; deși...totuși; așa...cum; acela...cine* etc.

Funcțiile sintactice ale cuvintelor conjunctive

Pentru a stabili funcția sintactică a unui cuvînt conjunctiv, trebuie să procedăm în felul următor: din context stabilim care este cuvîntul dezlocuit de cuvîntul conjunctiv pe care îl scriem deasupra cuvîntului conjunctiv (la forma pe care acesta ne-o sugerează). Cu ajutorul întrebărilor stabilim funcția sintactică a cuvîntului scris deasupra: funcția sintactică a cuvîntului conjunctiv coincide cu funcția sintactică a cuvîntului dezlocuit.

6. Raportul sintactic mixt

Raportul sintactic mixt este teoretizat în lingvistica românească îndeosebi în ultimele decenii ale sec. al XX-lea de M. Avram și C. Dimitriu. Raportul mixt – posibil la nivelul frazei, între două propoziții, și, rar, la nivelul textului, între două fraze – a apărut pe

terenul limbii române printr-un anacolut generalizat constând în sărirea peste o parte (considerată „în plus”) a unei structuri „inițiale” (cu raport de coordonare), astfel încât în „noua” structură s-a ajuns ca între unitățile sintactice contractante ale raportului sintactic să apară atât o conjuncție coordonatoare suspendată, cât și un jonctiv subordonator în frază ce introduce o propoziție secundară/subordonată, al cărei propoziție, în „noua” structură, nu se mai poate vorbi de funcție sintactică (pentru că nu există termenul, care este neexprimat). În structurile cu raport sintactic mixt se sare de regulă peste un verb-predicat (*Ion iubește florile și [iubește] ce mai este frumos în lume*), iar uneori peste un nume-subiect dintr-un subiect multiplu coordonat (*Eu și [băiatul acela] care mai vrea mergem în excursie*). Conjuncția coordonatoare suspendată este de cele mai multe ori copulativă și, dar poate fi și o disjunctivă (*Ion nu se gândește la serviciul actual ori la ce se va întâmpla mâine cu dînsul*), o opozitivă (*Ion nu lovește în șefi, ci în cine este neapărat*) și – în contexte mai mult sau mai puțin „căutate” – chiar o conclusivă (*Fata se împrietenește cu un băiat bun, deci cu cine se va căsători*).

În majoritatea tipurilor de structuri cu raport mixt, topica este fixă: *Nu! Nu tu ești de vină, ci cei ce te-au vîndut!* (M. Eminescu) - *Nu! Nu tu ești de vină, ci [sînt de vină] cei ce te-au vîndut!*; *Dragă-mi este dragostea / cu-nălțimile și abisul / Și cu ce mai are ea* (L. Blaga) - *Dragă-mi este dragostea / cu-nălțimile și abisul / Și [dragă-mi este dragostea] cu ce mai are ea*.

Conținutul raportului mixt este reprezentat de faptul că una dintre cele două propoziții intrate în raport este o secundară subordonată, care este comutabilă cu zero, avînd o importanță redusă; această secundară subordonată determină un element al unei propoziții regente, care, din punctul de vedere al importanței ei în comunicare, poate fi principală, uneori, și secundară.

Formal, raportul mixt este marcat prin două conective de feluri diferite (eventual asociate și cu pauza și intonația): „un element de relație subordonator în frază, explicabil prin caracterul de secundară al propoziției subordonate”; „o conjuncție coordonatoare suspendată, care trebuie să lege propoziția regentă exprimată de regenta lăsată neexprimată”: *Dragă-mi este dragostea / Cu-nălțimile și-abisul / Și cu ce mai are ea* (L. Blaga).

Ocurența, în planul expresiei, a două jonctive – mărci ale raportului sintactic mixt – un jonctiv coordonator și altul subordonator.

7. Raportul apozitiv (apozitional)

Raportul apozitiv este un raport de tip special, deosebit de cel de coordonare și de cel de subordonare, evidențiat cu ajutorul intonației, pauzei și punctuației. El se stabilește între doi termeni: primul termen primește o explicație (= termenul explicat, E) de către cel de-al doilea termen cu funcție de apozitie (Ap.).

În gramatica de tip clasic, apozitia era situată între variantele de realizare a atributului: „*Apoziția este atributul substantival pus în cazul nominativ, indiferent de cazul termenului determinat, sau acordat în caz cu acesta.*” [G.A., p. 128]. Excluzînd sintagmele precum *Fluviul Dunărea, uncheșul Haralambie, strada T. Vladimirescu*, situație fără îndreptățire alături de structuri ca *Alexandru, mezinul,...* deosebirile între apozitie și clasa atributului în care este înscrisă, în mod greșit, sînt fundamentale și determină întrebări privind însăși identitatea ei sintactică: Este apozitia cu adevărat o funcție sintactică? - o variantă de atribut, generată prin dezvoltarea unei relații de

dependență (subordonare) sau reprezintă o altă categorie sintactică? Fiind unul controversat, raportul apozitiv a generat diverse teorii:

- 1) Raportul apozitiv e, de fapt, unul de subordonare – apozitia fiind un atribut de tip special (Gh. Bulgăr, V. Șerban ș.a.): apozitia, care aparține prin realizare structurii de suprafață, poate proveni dintr-un raport de subordonare de tip atributiv de la structura de adîncime (proces care constă în suprimarea jonctivului *care* și a indicelui de predicatie *este*). Cf. *Multa nos docuit usus, magister egregius / Multe ne-a învățat experiența care este cea mai bună învățătoare*.
- 2) Ideea scoaterii apozitiei din sfera subordonării s-a manifestat, în diverse moduri, în repetate rînduri în lingvistica românească (ca și în gramaticile altor limbi) (T. Cipariu, H. Tiktin, I. Iordan, M. Avram etc.). Scoasă din sfera raportului de subordonare, apozitia a fost apropiată de alte raporturi sintactice: o variantă de coordonare de tip explicativ – V. Hodiș.
- 3) Raportul apozitiv este un raport sintactic distinct de celelalte, caracterizîndu-se prin coreferențialitatea semantică a termenilor implicați în el:

Raportul apozitiv este expresia sintactică a intersectării a două sau mai multe perspective semantice din care este interpretată la un moment dat o aceeași realitate extralingvistică: *Irina, colega mea de bancă, e o studentă eminentă.*

Între termenii raportului apozitiv se instituie un raport de echivalență gramaticală, raport care anulează dezvoltarea unei ierarhizări sintactice (specifică raportului de subordonare), asocierea de pe poziții sintactice identice într-o aceeași unitate funcțional-sintactică (specifică relației de *coordonare*) sau implicarea lor reciprocă (specifică raportului de *interdependență*).

Echivalența este lingvistică, atunci cînd se situează doar în plan lingvistic, la nivelul conținutului lexical, cînd termenii relației de apozitie sînt sinonimi: Cf. *Crudă, adică necoaptă, a comis multe greșeli în viață*. sau contextuală, cînd implică planul extralingvistic, termenii relației întîlnindu-se semantic prin comunitatea referentului, interpretat în mod diferit: *O toamnă care întîrzie // Pe-un istovit și trist izvor // De-asupra-i frunzele pustie - // A mele visuri care mor*. (M. Eminescu).

Între termenii raportului apozitiv există uneori un cuvînt de legătură, un adverb de mod explicativ *adică, anume* sau locuțiunile *altfel zis, altfel spus*, care fac mai limpede și subliniază natura relației dintre cei doi termeni (rolul lui semănînd cu acela al conjuncțiilor coordonatoare conclusive *deci și așadar*).

Prin conținutul lui, prin precizările și lămuririle pe care le aduce, prin termenii explicați, raportul apozitiv (E=Ap.) seamănă oarecum cu raportul de subordonare dintre atribut și substantivul determinat, dintre complement și verbul determinat (regent-subordonat), motiv pentru care a fost și mai este încă socotit de către unii un raport de subordonare (atributiv). Deosebiriile dintre raportul apozitiv și cel de subordonare:

1. În raportul apozitional, cei doi termeni se referă la una și aceeași persoană, la unul și același obiect, la unul și același autor real, la una și aceeași circumstanță sau acțiune etc. (*Sora, prietena mea în orice situație, mă va ajuta oricînd*), în timp ce în raportul de subordonare, fiecare termen subordonat reprezintă o persoană, un obiect, un autor real, o circumstanță sau o acțiune unică (*Sora prietenei mele este medic*).

2. În raportul apozitional cei doi termeni pot lipsi în egală măsură din enunț: *A adus materialele, (scînduri și cuie)*, în timp ce în raportul de subordonare, numai termenul subordonat, cel regent fiind obligatoriu prezent: *Sora este medic*.
3. În raportul apozitional dintre doi termeni, topica e întotdeauna aceeași: termenul Apozitie este așezat obligatoriu după termenul E, în timp ce în raportul de subordonare topica este diferită.

Notă: Prin valoarea morfologică identică a termenilor (substantive, pronume etc.), prin acordul în număr, în caz și chiar în gen (care poate exista, în anumite condiții, între termenii acestora) și printr-o anumită simetrie de construcție a termenilor (care pot fi precedați de aceeași prepoziție) raportul apozitional seamănă cu raportul de coordonare.

Unii dintre cercetători îl consideră raport de **coordonare explicativă** – între părți de propoziție de același fel, dintre care a doua, fiind o noțiune cu sens mai concret, vine să explice sensul primei.

Părțile de propoziție explicative se izolează întotdeauna (din ambele părți).

8. Raportul de incidență

Termenul de incidență cumulează, în studiile de lingvistică, accepții diferite, care presupun fie înregistrarea fenomenului incidenței în cadrul nivelului stilistic al limbii sau recunoașterea acestuia ca tip de relație distinctă, fie negarea lui ca raport sintactic⁵⁷. Diversitatea de opinii, privitoare atât la termenul de incidență, cât și la nomenclatura utilizată pentru această realitate sintactică se explică prin aplicarea neadecvată și restrictivă a unor criterii diferite în descrierea fenomenului.

Informația semantică a enunțării propriu-zise corespunde, din punct de vedere logic - **dictumul**; atitudinea locutorului față de acest conținut este expresia **modusului**. Modalitatea asertivă reprezintă concretizarea lingvistică a comunicării propriu-zise (dictumul) constituită ca enunț reper și condiție a inserțiunii incidente (modusul).

În exemplul *Mă rog, nu-i destul; ca să fii ovrei trebuie să faci ca toată lumea (orice singularizare e suspectă): să aparții tradiției tale, adică religiei iudaice* (N. Steinhart, *Jurnalul fericirii*), planul comunicării propriu-zise este concretizat prin aserțiunea I (*nu-i destul*) și aserțiunea II (*ca să fii ovrei...*), asertate de comentariile la acestea (*mă rog* – I și orice singularizare e suspectă – II), ca inserțiuni incidente. Aserțiunile I și II sînt expresii ale dictumului, aserțiunile I, II sunt concretizări ale modusului. Relația dintre aserțiune și asertare se stabilește între planul dictumului și planul modusului. Transferând, în contextul lingvisticii, relația dintre dictum și modus, vom considera că individualitatea relației de incidență în sistemul general al relațiilor sintactice este dată tocmai de constituirea ei între cele două planuri în care se află unitățile sintactice – planul comunicării propriu-zise și planul comentariilor la această comunicare.

⁵⁷ Termenul de incidență este folosit, uneori, cu sensul său etimologic, pentru a arăta că o propoziție este intercalată în structura alteia, de care "de obicei depinde" sau între două propoziții pe care le separă, rupându-le astfel unitatea (I. Iordan, *Gramatica*, p.231 și LRC, p.765). În acest sens noțiunea de incidență se referă la locul pe care îl ocupă construcția în raport cu alte propoziții ale frazei. În GA, II, p.422, incidența este considerată o comunicare suplimentară în interiorul unei comunicări de bază: "cuvintele și construcțiile incidente nu fac parte din structura comunicării în care sunt introduse, adică sunt nelegate sintactic de propoziția sau fraza în care apar și constituie propoziții sau fraze de sine stătătoare. Scoase din această comunicare, ele pot forma altă comunicare neincidentă".

Raportul de incidență (un raport, de asemenea, controversat) este expresia sintactică a intersectării a două sau mai multor planuri în interiorul unui același enunț care devine astfel un enunț complex - 1. planul comunicării propriu-zise – **dictum** - și 2. planul comentariilor la comunicarea propriu-zisă (planul metacomunicării) - **modus**: cf. *Cine sînt eu? fu cea întîi cugetare ce-i veni în minte* (M. Eminescu); *De-oî muri – își zise-n sine – al meu nume o să-l poarte / Secolii din gură-n gură și l-or duce mai departe* (M. Eminescu); *Cum se va vedea, până și existența cea mai desacralizată păstrează încă urmele unei valorizări religioase a Lumii, (M. Eliade, Sacrul și profanul).*

Termenii implicați în raportul de incidență sînt părți de propoziție, enunțuri, cu grade diferite de autonomie, care se articulează în limitele unității enunțării. Primul termen, expresie a unui plan primar al comunicării, element pasiv, constituie baza enunțării și este indispensabil ca atare autonomiei și integrării enunțului complex. Cel de-al doilea termen, factor activ în dezvoltarea relației de incidență, expresie a unui plan secund al comunicării, poate lipsi, fără consecințe asupra enunțului primar. Absența lui determină doar transformarea enunțului complex în enunț simplu, reduce adică enunțul complex la enunț primar: *Cine sînt eu?* Absența termenului primar, enunțul de bază, poate rămîne fără consecințe asupra autonomiei enunțului secund: *[Mi-am spus că poate el e refugiat ardelean] (de fapt, nu știam de unde e, crezusem că e bucureștean) [și n-am vrut să-l jignesc, m-am așezat și eu în fața lui...]* (M. Preda) sau o poate submina, pînă la anulare: *[Cine sînt eu?] fu cea întîi cugetare ce-i veni în minte.*

În principiu, unitățile ce aparțin planului comentariilor pot fi omise, fără ca aceasta să afecteze integritatea planului comunicării propriu-zise: *Marea e aici, la doi pași – o vede toată lumea - / Dar cine știe unde se termină!* (M. Sorescu).

Raporturile prezentate pînă acum sînt exemplificate cu părți de propoziție, propoziții și fraze aflate într-un singur plan, și anume, în **planul comunicării**. Comparativ cu raporturile sintactice prezentate anterior, raportul sintactic de incidență se creează între două planuri distincte, și anume, planul comunicării și **planul comentariilor la comunicare**. Acest raport „este expresia sintactică a intersectării a două sau mai multor planuri în interiorul unui același enunț care devine astfel un enunț complex. **Conținutul** raportului sintactic de incidență constă în faptul că unitățile sintactice „de sine stătătoare” nici nu pot fi „detașate din context”, ci apar obligatoriu în legătură cu o unitate sintactică neincidentă. Privitor la **forma** raportului se observă că, în general, unitățile sintactice incidente sînt, în mod obligatoriu, separate de unitățile sintactice neincidente printr-o pauză, care este însoțită și de modificarea intonației: *Așa o fi, zise mama, vreau să.mi fac băietul popă.* (I. Creangă). Mărcile incidente deci sînt și **pauza**, și **intonația**.

Raportul de incidență apare și la nivelul propoziției, și la nivelul frazei, dar și la nivelul textului și cunoaște realizări diferite:

- **substituit de propoziție:**

4) **adverbe:** Cf. *Tu ai rîde printre lacrimi și-ai ascunde negreșit / În cosița ta de aur fața-ți dulce și șireată* (M. Eminescu);

Notă: Astfel de adverbe au întotdeauna un semantism incident, care, de asemenea, pot fi „legate” de planul nonincident prin jonctivul subordonator, devenind predicate adverbiale: *Desigur că mă voi bucura. Fără doar și poate că te iubesc*⁵⁸. (a se vedea § *Predicatul adverbial*).

⁵⁸ Cf. a) *Problema desigur e dificilă* (unde *desigur* este un substitut incident);
b) *Problema desigur că e dificilă*

O situație specifică cu preponderență vorbirii populare și familiare este reprezentată de adverbele modale de genul **aproape, chiar, mai, nici**, care se comportă din punct de vedere semantic și sintactic la fel ca și adverbele despre care am mai discutat. Cf. *După acest caz, chiar nu mă mai interesează ce fac ei; Mai că-mi vine să zic și eu ca boierul cela* (I. Creangă); *Nici că-mi pasă ce faci; Aproape că nici nu mă vede când trece.*

Un caz similar îl prezintă adverbul de negație **nu**. Cf. *Nu că n-aș ști ce să fac, dar vreau să știu adevărul.*

5) **Vocative**⁵⁹: *Ia poftește, cinstite părinte, de-ți lua masa noastră oleacă de gustare* (I. Creangă).

6) **Interjecții** Unele din aceste interjecții pot exprima o atragere a atenției vorbitorului, în sensul direcționării pe o anumită informație semantică, o specializare, particularizare - **zău, iată, iacă, uite, vezi** (sintetice), altele exprimă o asumare a unei anumite informații semantice prezentate în planul dictumului - **pe cuvânt, pe cuvântul meu, pe legea mea, pe sufletul meu, să fiu al dracului/naibii, să mor, vezi bine** etc. (perifrastice). Cf. *Unde oare se tot duce apa ce din marcă-afară / A ieșit de-atîta vreme sfărîmînd orice zăgaz?* (Al. Macedonski); *Știa, vezi bine, sarele cu cine are de a face* (I. Creangă); *N-am făcut nimic, să fiu al naibii!; Vezi! Acesta e neajunsul tău ș.a.*

Notă: Asociindu-se cu conjuncția **că**, aceste interjecții incidente sînt interpretate drept **predicate interjecționale**: *Zău că ai haz; Iacătă c-am scăpat! Vezi bine că ai s-o pățești!*

- Expresie incidentă – substitut de propoziție. Cf. *Rezolvarea problemei date, de bună seamă, că m-a încurajat.*
- Propoziție incidentă. Cf. *De-ai muri – își zise-n sine – al meu nume o să-l poarte / Secolii din gură-n gură și l-ar duce mai departe* (M. Eminescu); *Luna, după cum o cheamă, / Îi era miresii mamă* (T. Arghezi); *Cum am mai spus, nu numai somnul rațiunii naște monștri, ci și o luciditate prea mare* (M. Preda); *Cred că am să te iubesc foarte mult, adăugă după o scurtă tăcere – și toată fața i se luminează.* (M. Eliade).
- Frază incidentă: *Deosebirea este că lichelele nu „curăță specia” – așa cum fac felinele cînd vîneză – de exemplarele bolnave, debile, deficitare etc, deci de mediocri, proști sau impoteri; lichelele „curăță” societatea eliminînd vîrfurile* (G. Liiceanu); *Totuși ni se pare – se înțelege că nu impunem nimănui părerea – că [...] mai există oarecare lucruri, de-o însemnătate secundară* (M. Eminescu).

Notă: Există situații inedite de incidență la incidență: *Desigur, zisei, ideile unui timp plutesc în acel timp și mai mulți oameni pot gîndi același lucru fără să se cunoască* (M. Preda).

În afară de cazurile exemplificare mai sus (cu vorbire directă), există și alte unități sintactice se caracterizează prin calitatea de a reprezenta modusul la nivel sintactic:

c) *Desigur că problema e dificilă* (b,c - *desigur* – adverb modalizator în plan neincident). (a se vedea Monica Timofte, *Actualitatea sintaxei românești “clasice moderne”*, p. 90-92.

⁵⁹ Vocativul numelui, pe care majoritatea lingviștilor le lasă în afara analizei sintactice (ele primind o descriere semantică sau pragmatică), astăzi interpretat drept un substitut de propoziție).

Elementele incidente (cuvinte, construcții, propoziții, fraze) sînt caracterizate de trăsătura „+afectivitate”, ele exprimînd participarea afectivă a subiectului vorbitor la comunicarea obiectivă. De aici recunoașterea incidenței rolul de modalizator⁶⁰.

În privința manifestării raportului de incidență în plan **formal**, observăm că acest raport sintactic poate fi marcat prin jonctive coordonatoare sau subordonatoare, ele fiind mărci secundare ale incidenței. Cele afirmate anterior sînt argumente care ne determină să pledăm pentru ideea existenței acestui raport sintactic.

8. Raportul sintactic explicativ

Raportul sintactic explicativ a apărut pe terenul limbii române dintr-o structură „inițială” cu raport sintactic de subordonare cauzală (în care existau exprimate și cauza, în elementul subordonat, și efectul, în elementul regent), printr-un anacolut generalizat, constînd în sărirea peste o parte a „comunicării”, anume, peste „elementul regent”, care reprezenta efectul în structura „inițială” (cu raport sintactic de subordonare).

În felul acesta, structura actuală cu raport sintactic explicativ are tot doi termeni, numai că în locul cauzei și a efectului, acum există **explicativul** (termenul care inițial exprima cauza) și **explicatul** (doi termeni obligatorii ai acestui raport): *În lumea asta sunt femei / Cu ochi ce izvorăsc scînteii... / Dar, oricît ele sunt de sus, / Ca tine nu-s, ca tine nu-s! // Căci tu înseninezi mereu / Viața sufletului meu, / Mai mîndră decît orice stea, / Iubita mea, iubita mea!* (M. Eminescu).

Termenul explicativ are în structura actuală importanța pe care o considerăm **intermediară**, adică nici principală, nici secundară sau, poate mai bine, și principală, și secundară. Importanța intermediară a termenului actualmente explicativ poate fi relevată prin admiterea faptului că structura actuală provine dintr-o structură cu raport sintactic de subordonare, din care a fost exclusă partea „în plus”, care nu era absolut necesară pentru înțelegerea comunicării dorite de vorbitor: *Numai oamenii rîd, căci animalele nu au această caracteristică < Numai oamenii rîd, (iar animalele nu rîd) căci animalele nu au această caracteristică*. Termenul acum explicativ nu poate apărea de sine stătător, existența lui fiind condiționată de existența termenului explicat (la fel ca și în subordonare). Din alt punct de vedere, termenul explicativ poate avea și importanță asemănătoare cu cea principală pentru o altă propoziție: *Spune tot ce ai de spus, căci nu-ți cade limba, dacă vorbești ce trebuie*. Termenul explicat are întotdeauna importanță mai mare și poate exista singur.

Acest raport sintactic apare numai la nivelul frazei, între o propoziție intermediară explicativă și o propoziție (eventual o frază) explicată. În fraza explicativă, propoziția explicativă reprezintă baza frazei respective, și, deci, nu este comutabilă cu zero, asemănîndu-se cu propoziția principală. Depinzînd însă de o propoziție sau frază, căreia îi urmează întotdeauna și de care este joncționată „printr-o conjuncție intermediară” (*căci / că*) – obligatoriu asociată cu pauza și intonația – propoziția explicativă se aseamănă cu propoziția secundară. Caracteristica pertinentă a raportului explicativ este „elementul explicativ, aflat în dreapta conectivului, care nu este nici principal, nici secundar, ci întotdeauna intermediar: *Lîngă lacul care-n tremur somnoros și lin se bate, / Vezi o masă mare-n-tînsă cu făclii prealuminate, / Căci din patru părți a lumii împărați și-mpărătese / Au venit ca să serbeze nunta gingașei mirese* (M. Eminescu); - *Ce mi-i vremea, cînd de*

⁶⁰ Prin modalizatori se înțelege „totalitatea cuvintelor și a construcțiilor care introduc semnificații de modalitate”

veacuri / Stele-mi scînteie pe lacuri, / Că de vremea rea sau bună, / Vîntu-mi bate, frunza-mi sună; / Și de vremea bună, rea, / Mie-mi curge Dunărea (M. Eminescu).

Raportul sintactic explicativ nu este încadrabil, în opinia noastră, la subordonare, deoarece propoziția intermediară explicativă este o propoziție – nucleu, cu o importanță majoră în planul frazei, ea explicînd una sau mai multe unități sintactice anterioare. Raportul sintactic explicativ nu poate fi încadrat nici la coordonare, datorită coocurenței jonctivului subordonator care introduce propoziția explicativă. Aceste argumente conduc la ideea că există un alt raport sintactic în limba română, diferit atît de coordonare, cît și de subordonare, și anume, raportul sintactic explicativ.

Mărcile raportului explicativ sînt: pauza, intonația, topica fixă și informația semantică: cînd termenul introdus prin **căci**, **pentru că**, **din cauză că** etc. exprimă cauza pentru care există exprimat efectul în celălalt termen, atunci aceste conjuncții sînt subordonatoare cauzale: *S-a îmbrăcat cu paltonul, căci afară s-a făcut frig*. Cînd însă termenul introdus prin aceleași conjuncții nu mai poate exprima cauza unui efect, întrucît în context „nu mai există efectul” (vorbitorul l-a considerat „partea în plus (superfluă)”), atunci aceste conjuncții sînt mixte, intermediare explicative

Cf. *S-a îmbrăcat cu paltonul, căci așa face în fiecare an; Venea la mine? Puțin probabil. Căci de luni de zile ea punea o vădită consecvență în a mă ocoli.* (L. Blaga; *Las', măi Ștefane și Smărănducă, nu vă mai îngrijiți atîta; că azi e duminică, mine luni și zi de tîrg, dar marți, de-om ajunge cu sănătate, am să ieu nepotul cu mine și am să-l duc la Broșteni cu Dumitru al meu, la profesorul Nicolai Nanu de la școala lui Baloș, și-ți vedea voi ce-a scoate el din băiet, că de ceilalți băieți ai mei, Vasile și Gheorghe, am rămas tare mulțămît, cît au învățat acolo.* (I. Creangă); *A prins și simpatie de mine [și cred aceasta], căci azi-dimineața iar a venit în inspecție.* (L. Rebreanu); *Nu ne părăsi, măria ta! Căci te-am văzut cine ești în furtuni și în primejdii.* (M. Sadoveanu)

9. Raportul de dublare

În literatura de specialitate de ultimă oră se relevă un nou tip de raport sintactic, care privește funcțiile sintactice de complement direct și complement indirect, numit în teoria gramaticală clasică “reluare” și “anticipare” a complementului direct / indirect printr-o formă atonă a pronumelui, care reprezintă o normă pentru limba română⁶¹. Cf. *Umbrei mele i-e frică / De umbrele arborilor / Mai mult decît / Mi-e frică de arbori* (Ana Blandiana)⁶²; *Hotarul toamnei iată-l; Digul m-a despărțit pe mine de mine* (M. Sorescu).

Conținutul raportului sintactic de dublare implică trei termeni și constă în importanța egală – mai mică față de a regentului – a celor două componente ale complementului direct sau indirect dublat, care, considerate global, sînt subordonate regentului și au roluri diferite: primul are rol gramatical, conferind structurii caracter reperat din punct de vedere gramatical, al doilea are rol semantic și stilistic, “traducînd” (direct, dacă este substantiv, indirect, dacă este pronume), pentru interlocutor, primul component.

10. Mijloacele de redare a raporturilor sintactice dintre cuvinte

⁶¹ Pot fi considerate pleonastice exclusiv construcțiile inactuale, în care forma atonă a pronumelui personal se repetă din rațiuni stilistice, după modelul oferit de limba veche și de graiurile nordice. Cf. *Eu n-o voi mai privi-o* (M. Eminescu)

⁶² Acest tip de raport sintactic va fi ținta analizei noastre la tema *Complementul*.

Raporturile sintactice se pot exprima prin mai multe categorii de mijloace:

- a) mijloace morfologice: flexiunea;
- b) mijloace sintactice: joncțiunea (legătura organizată cu cuvinte ajutătoare: conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale); juxtapunerea sau parataxa (simpla alăturare a termenilor respectivi, fără elemente de conexiune) (*Peste vîrfuri a trecut o adiere scurtă, tînguioasă*); topica;
- c) mijloace fonetice: intonația și pauza; accentul.

Flexiunea

= pentru a exprima raporturile sintactice (acord, recțiune, inerență etc.), cuvintele flexionează (își modifică forma gramaticală, recurgînd la diverse desinențe, afixe gramaticale): *De-aș avea o florică // Gîngăș și tinerică, // Ca și floarea crinului, // Alb ca neaua sînului* (M. Eminescu).

Notă: Uneori, datorită desinențelor se stabilesc membrii constituenți ai raportului de subordonare (regentul și subordonatul): *E cucostîrcul tainic, în lume călător, // Al primăverii dulce, iubit prevestitor* (V. Alecsandri). (nu *dulci*).

Topica

În limba română, topica nu este un factor decisiv de manifestare a raporturilor sintactice, întrucît schimbarea poziției termenilor relaționali nu totdeauna schimbă și raporturile sintactice dintre cuvinte, precum și informația generală a enunțului. Desfășurarea bogată a flexiunii, precum și existența unor condiționări semantic-lexicale implicite lasă topicii un rol relativ secundar în marcarea unei relații sintactice sau unor funcții sintactice. Cînd însă sfera semantică a termenilor implicați într-o relație sintactică și flexiunea rămîn nerelevante, topica se impune ca singura marcă a identității funcționale a termenilor lexicali și, prin aceasta, a naturii relației sintactice. De ex., se poate distinge complementul direct de subiect (*Copiii iubesc părinții*); atributul de complementul indirect (*Predau cartea copilului. // Predau copilului cartea*); subiect și obiect indirect (- *Jucă, ce mai faci mata?* - // *Întreabă cîinele, din coadă dînd încet // -Îți mulțumesc, mon cher!* - // *Răspunse lui Juju* (A. Donici)), și nu *El îi răspunse lui Juju; Haina face omul*.

Viscolul frămîntă lumea ... Lupii suri ies dipă pradă (V. Alecsandri) etc.

Elemente prozodice: accentul, intonația, pauzele

Pot schimba sau pot marca schimbarea unei identități funcționale proprii topicii obiective: *Acesta este prietenul meu*. (subiect sau nume predicativ, în funcție de intonație).

Pauza: apare în mod obișnuit în cadrul juxtapunerii: *Religia – o frază de dînșii inventată* (M. Eminescu) – raport sintactic de inerență, cu verbul copulativ elipsat; *Vecinul Ionescu este inginer*. (atribut) // *Vecinul, Ionescu, este inginer* (în relație de apozitie). Pauza este o caracteristică definitorie, în complementaritate cu topica, a atributului circumstanțial: cf. *Mihaela, așa bolnavă, s-a dus totuși la școală*.

Cf. *Toate bat la poarta vieții, // Dar se scutur multe moarte* (M. Eminescu). Pauza dintre cuvintele *multe* și *moarte* este indiciul raportului de dependență a adjectivului *moarte* față de *se scutur* (*Se scutur multe, fiind moarte*). Lipsa ei ar transforma raportul de dependență în cel de interdependență, deoarece cuvîntul *moarte*, substantivîndu-se, devine subiectul propoziției. Semantica elementelor din acest enunț nu permite asemenea perturbații.

Intonația: *Se cunoaște el strigoiul care a mîncat smîntîna, de pe limbă*. (I. Creangă). *De pe limbă* poate avea trei termeni regenți: *se cunoaște, a mîncat, smîntîna*.

Niște muncitori caută întreprindearea; Țara este poporul; El este acela; Puterea este presa. (topica, intonația; accentuarea emfatică a termenului considerat subiect)

Articolul

În legătură cu funcția lui morfologică, de morfem al gradului de determinare a substantivului, articolul hotărât fixează caracterul de interdependență pentru o relație verb-substantiv, marcând totodată și identitatea funcțională, de subiect, a substantivului articulat (în absența altor determinanți ai substantivului): cf. *Oamenii caută.* // **Oamenii** caută. (complement direct și subiect inclus); *A revenit ministru!* // *A revenit ministrul*; *S-a trezit deputat* // *S-a trezit deputatul*; *El vorbește ca tata.* (compl. de comparație) // *El vorbește ca tată.* ((element predicativ suplimentar); *Limba noastră-i o comoară.....* // *Pe moșie revărsată!* (A. Mateevici) (Dacă substantivul *moșie* ar fi la forma articulată (*moșia*), atunci el ar deveni cuvânt regent pentru *revărsată*).

Elemente de relație

Limba română dispune de 4 categorii de elemente relaționale:

- prepoziții (și locuțiuni prepoziționale): *Omul din casă; copacii din jurul casei; mulțumită, datorită...; în loc de; din cauza, în ceea ce privește* etc.
- conjuncții (și locuțiuni conjuncționale): *ca și cum; din cauză că, pe măsură ce* etc.
- pronume și adjective relative (*care, cine, ce, cât, cel ce, ceea ce, ce fel de* etc.)
- adverbe relative (*când, cum, cât, unde, încotro* etc.).

Întreruperea raporturilor sintactice

Fenomenul de întrerupere a raporturilor sintactice caracterizează limba vorbită, îndeosebi varianta populară și familiară, fără a fi însă exclus în limba scrisă literară. Structurile în care se manifestă acest fenomen sînt structuri segmentate sau discontinue, adică structuri a căror coeziune (și uneori coerență) este imperfectă: *Dacă asta e calea care crezi tu de cuviință, să te pui cot la cot cu Ouăbei, eu ce pot să mai zic?* (M. Preda).

Fenomenul de întrepătrundere a raporturilor sintactice este cunoscut sub numele de **anacolut**, fiind, în esență, cauzat de modificarea proiectului sintactico-semantic de către vorbitor. Anacolutul deci este o construcție sintactică al cărei mod de alcătuire este întrerupt și modificat în cadrul aceleiași unități sintactice – vorbitorul începe fraza sau propoziția cu o anumită construcție, pe care o părăsește și continuă cu o alta, neașteptată. Cf. *Omul udat, nu-i pasă de ploaie.* (Zanne); *Mi-o spus un prieten din sat că, când o fost ei mici, un frate d-a lor, un băiet mic, așa de tri-patru ai așa fpmă, îi da mă-sa lapte dulce-ntr-un blid. Și el s-o dus cu blidu pe prisp-afară.*

Anacolutul se creează mai ales în frază, mai rar în propoziție, întrucît raporturile sintactice în care înră membrii frazei sînt mai complicate și mai greu se stăpînit de către un vorbitor, grăbit sau dominat de o anumită stare afectivă decît cele din propoziție.

Recapitulare

Raportul de coordonare e generator de funcții sintactice. Considerați că, la nivelul sintactic al limbii române, putem vorbi de o funcție sintactică generată de raportul de coordonare? Argumentați răspunsul dvs.

Aplicație:

* Identificați raporturile sintactice stabilite între cuvintele enunțului respectiv:

De ce te-ncearcă / Un preget și-o uitare / (Cum zicea mama, săraca, Dumnezeu s-o odihnească) (M. Sorescu) - incidență la incidență

* Identificați funcția sintactică a cuvintelor subliniate: *Fata pe care o iubesc se numește Dana; Fata căreia i-am dedicat aceste versuri m-a părăsit; Fata ai cărei părinți sînt profesori locuiește în vecinătate.*

* Discutați raportul de inerență, din punctul de vedere al conținutului și al formei acestuia, în baza exemplurilor:

I s-a urît cu binele; I s-a acrit de drumuri;

Comentariu:

* G. G. Neamțu, Elemente de analiză gramaticală. 99 de confuzii / distincții, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 314-317.

Aplicație:

* A se citi și a se comenta articolul Eugeniei Contraș *Observații asupra unor construcții sintactice speciale*.

* Discutați conținutul și forma raportului apozitiv. Dovediți prin exemple concrete, faptul că acest raportu este unul distinct de toate celelalte raporturi.

PREDICATUL

1. Predicatul. Noțiuni generale
2. Predicatul verbal.
3. Predicatul verbal simplu
4. Cazuri speciale de exprimare a predicatului verbal simplu
5. Elipsa predicatului verbal sau a unor elemente din cadrul lui
6. Valoarea predicativă a modurilor impersonale.

Bibliografie

- Gramatica limbii române. Enunțul.* Vol. II, București, Editura Academiei Române, 2005.
- Gramatica limbii române.* Vol. II, Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Academiei Române, 1966.
- P. Butuc, *Predicatul angrenat în limba română*, Chișinău, Editura Iulian, 2004.
- A. Ciobanu, *Părțile principale ale propoziției*, Ch., 1969.
- Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București, Editura Științifică, 1998.
- Diaconescu, Ion, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale. Construcție și analiză*, EȘE, București, 1989, p. 95-96.
- C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iași, Editura Institutul European, 2002.
- V. Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, București, Editura didactică și pedagogică, 1973.
- D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iași, Polirom, 2000.
- R. Nagy, *Sintaxa limbii române actuale*, Institutul European, 2005.
- Tiktin H. , *Gramatica română. Etimologia și sintaxa*, Ed. Tempo, București, 1953 [ed. revăzută de I.A. Candrea].
- P. Tolocenco, *Gerundiul. Natura gramaticală și funcțiile sintactice*, Ch., Știința, 1978.

1. Predicatul. Noțiuni generale

În sintaxa propoziției predicatul ocupă un loc de frunte, întrucât reprezintă centrul de gravitate al propoziției, simburile ei, redând totodată coeziunea indestructibilă dintre gândire și vorbire. Predicatul poate fi definit prin raportare la subiect: din punct de vedere formal, predicatul este constituentul care primește de la subiect mărcile de persoană, număr și (dacă e exprimat printr-un verb la diataza pasivă) de gen; din punct de vedere semantic, predicatul comunică ceva despre subiect.⁶³ Predicatul unui enunț se caracterizează, în mod obligatoriu, prin *predicativitate* – o trăsătură legată de enunțare, deci de domeniul pragmatic, care asigură punerea în relație, prin diverse mijloace lingvistice, a grupului semantico-sintactic predicativ cu un fapt / eveniment extralingvistic, ancorat spațio-temporal, și care asigură, în același timp, „încărcarea” grupului cu o anumită informație modală. Calitatea predicativității este singura trăsătură care conferă unei secvențe lingvistice, indiferent de întindere, *calitatea de enunț*, adică îi conferă *autonomie*

⁶³Într-un enunț structura (canonic), a cărei structură informațională este binară (alcătuită din Temă și Remă), verbul predicat aparține, în mod curent, părții rematice a enunțului, fiind partea de enunț purtătoare a noii informații. Așadar, din punctul de vedere al comunicării, predicatul corespunde **remei**, dar coincidența predicat-remă nu este perfectă, în sensul că predicatul e adesea numai o parte din remă (centrul sau nucleul), rema înglobînd, pe lîngă verbul-predicat, și determinanții acestuia (complementele sale). Dacă subiectul, în calitate de *temă*, este purtătorul informației cunoscute / vechi, predicatul, în calitate de remă sau de centru al remei, e purtătorul informației noi (= *novum*).

comunicativă (enunțiativă). În mod obișnuit, predicativitatea se obține prin atașarea **morfelelor predicativității**, adică a morfelelor deictice de mod, timp, persoană, număr (morfelele unui mod personal)⁶⁴. Predicatul reprezintă motorul și factorul dinamic al comunicării, plasând în timp „componente semantice atemporale”. El este cel care descrie raportul de interdependență dintre obiectul și subiectul enunțării. Verbul devine predicat prin trecerea sa din starea pasivă a planului paradigmatic în cea activă, a planului sintagmatic. Din punct de vedere semantic, relația este de implicare reciprocă sau de inerență. Predicația „dezvoltă sintagma nucleară a enunțului sintactic în interiorul căreia subiectul și predicatul se implică reciproc”.

Predicatul este singura funcție a cărei individualitate se configurează nu numai la nivel sintactico-semantic, ci implică și nivelul pragmatic. Așadar, pentru a se realiza, este obligatorie apariția sa într-o organizare sintactică, în care ocupă poziția de *guvernator / atribuitoare de caz, de funcții sintactice* și e obligatoriu să primească morfelele predicativității. Suprimarea predicatului, exceptând cazurile de leipsă, când intervine recuperarea contextuală, este imposibilă, ducând la anularea enunțului **Cine studenților cursurile? *Profesorul elevului cartea. ș.a.*

Lingvistica românească cunoaște o sumedenie de definiții ale predicatului.

* O circulație foarte largă o are definiția ce vizează **forma** (=informația gramaticală): definitorie este realizarea printr-un verb la un mod personal. Cu alte cuvinte, sînt predicative acele forme flexionare ale verbului capabile să se acorde în persoană și număr cu subiectul, contractînd raportul de inerență.

* Alte definiții sînt așa-numitele **semantice**.

Cf.: a) **Predicatul** este partea de propoziție, care arată ce face subiectul, cum este subiectul sau atribuie subiectului o acțiune sau o caracteristică modală sau aspectuală. Întrebări: *Ce face subiectul? Ce a făcut? Ce va face? În ce stare se află subiectul? Cum este subiectul? Ce este subiectul? Al cui este subiectul? Ce vrea să facă subiectul? Cum ar vrea să fie subiectul?*

b) O altă definiție semantică ar fi: **Predicatul** este partea principală de propoziție prin care se afirmă sau neagă ceva despre subiect: și anume ce /nu/ este, cine /nu/ este, cum /nu/ este ș.a.m.d. sau ce acțiune suferă subiectul.⁶⁵

Din prezentarea celor două modalități de definire a predicatului – definiția formală și definiția semantică – se vede că niciuna dintre ele, luată izolat, nu este adecvată pentru funcția sintactică de predicat în general, întrucît această funcție sintactică are realizări variate în limba română, realizări care nu se lasă cuprinse într-o singură definiție. Așa stînd lucrurile, considerăm necesară o clasificare a realizărilor funcției sintactice de predicat în tipuri de predicat, definițiile urmînd să aibă în vedere aceste tipuri de predicat, și nu predicatul în general.

Așadar, în limba română distingem următoarele tipuri de predicate:

- predicat verbal

⁶⁴Rolul atașării morfelelor de predicativitate este de a transforma o organizare semantico-sintactică într-un act de enunțare, ancorînd-o temporal și situațional, încărcînd-o cu o anumită informație modală și, implicit, legînd-o de un anume eveniment din realitatea extralingvistică: *Maria a citi o carte: Maria citește o carte.*

Există însă și enunțuri care se caracterizează prin imposibilitatea de a lexicaliza un predicat, conține un predicat „încorporat”: substitutele de propoziții (enunțuri nestructurate).

⁶⁵ Trebuie menționat faptul că o astfel de definiție semantică vizează numai predicatul propoziției bimembre, dar în propozițiile în care nu există subiect, predicatul nu este cuprins în definiția amintită.

- predicat nominal
- predicat verbal-nominal.⁶⁶

În studiile de sintaxă a fost tratat predicatul în general, dar despre esența logico-semantică și gramaticală a diferitor tipuri ale lui în limba română s-a vorbit doar în treacăt. Mai mult decât atât au devenit deja axiomatice definițiile, conform cărora PVS este acel predicat exprimat printr-un verb la unul din modurile personale etc.”; PVC „reprezintă o îmbinare din două verbe, dintre care primul e semiaxiliar, iar al doilea e un verb propriu-zis”. La fel PN și PVN. În aceste definiții nu se accentuează că esența logico-semantică și sintactico-funcțională determină tipologia predicatelor, dar nu elementele lui constitutive, ceea ce a determinat o serie de greșeli în tratarea anumitor fenomene. Într-o propoziție bimembră nu e cazul să identificăm peste tot verbul de conjugat cu predicatul, întrucât generăm involuntar o greșeală de fond. A pune semnul egalității între verb și predicat înseamnă „a morfologiza predicatul, fapt ce nu ne-ar permite înțelegerea integrală a varietăților de tipuri structurale ale acestei părți de propoziție” [V. V. Vinogradov].

Ca bază a clasificării predicatelor trebuie luată, mai întâi, corelația dintre semnificația substanțială și cea gramaticală din cadrul cuvântului sau al îmbinării de cuvinte în funcție de predicat. Din punct de vedere funcțional însă rolul de predicat îl pot îndeplini numai cuvintele ce se dovedesc a fi determinanții logico-semantici și gramaticali ai subiectului. Ei trebuie să conțină indicii predicativi de bază, prin care să se exprime raportarea unității predicative la realitate, ceea ce este de neînchipuit fără prezența verbului. Toate elementele necesare la delimitarea predicatului reies din specificul acestei părți principale de propoziție ca unitate sintactică. Considerăm că, la tipologia predicatului, trebuie aplicat principiul logico-semantic și funcțional. Acest principiu prevede cercetarea fenomenului de limbă de la conținut spre formă, sub aspectul relațiilor comunicative, în baza unei semantici și logici naturale. Așadar, în relația formă-conținut, în sintaxă, prioritate trebuie să i se dea conținutului. Forma, de cele mai multe ori, este ambiguă. Acad. L.Șcerba menționează că, la „explorarea fenomenelor de limbă, trebuie să punem pe prim-plan sensul, și de aici semantica”⁶⁷.

2. Predicatul verbal

După structura sa, PV se clasifică în PV simplu și PV compus.

- **Predicatul verbal simplu** este predicatul care arată ce face subiectul, în ce stare se află subiectul și este exprimat printr-un verb la unul din modurile personale: *Pășea în vârful picioarelor, cu ochii țintă la clătinările laptelui.* (Cezar Petrescu); *Ne pierdem ca să ne-mplănim* (L. Blaga); *Potop, cad stele de cristal // Și ninge-n noaptea plină de păcate.* (G. Bacovia).

Ca un verb să poată servi drept predicat, el trebuie să îndeplinească două condiții:

- I. să aibă un conținut material

⁶⁶ G.A. (a.2005) propune o altă clasificare a predicatelor: 1) **predicat canonic simplu**, 2) **predicat complex**. După clasa morfologică a suportului semantic, predicatul complex se clasifică în felul următor: **a) predicat cu suport semantic verbal**: *poate citi, stă să cadă, se pune pe învățat, se apucă de citit* (PVC); **b) predicate cu suport semantic adjectival, nominal, adverbial, grup prepozițional**: *devine isteț, este împotriva războiului, este departe de a înțelege*; **c) predicate cu suport semantic participial**, în condițiile unui participiu pasiv (**diateza pasivă**): *este (rămîne, pare) învidiat de toți*. (p. 254-255).

⁶⁷ Criticînd formalistii din dimeniul sintaxei, Șcerba afirma că ei „au înădușit esența lucrurilor, au înădușit limba ca mijloc de exprimare și au formalizat-o într-atît încît fiecare om, negîndindu-se absolut la limbă, negîndindu-se la esența frazei, poate excelent să vorbească, unde-i subiectul, unde-i atributul, complementul, fără să greșească, nepătrunzînd în esența lucrurilor. Aceasta e ușor, dar fără folos”.

II. să fie la un mod personal.

Un predicat canonic simplu poate, prin expansiune, să conțină și elemente facultative: negația (**nu**), cliticul reflexiv / impersonal, semiadverb (**mai, doar, chiar, tot, și** ș.a.): *Ei doar se joacă; Ea chiar citește; Noi ne tot frământăm; Ion nu se joacă; Am sfeclit-o; El o parnește la drum; Au trecut atîția ani de atunci, dacă o mai doare* (I. Druță). etc.

Notă: Apariția componentului semiadverb este determinată semantico-discursiv, introducînd semnificații suplimentare, aspectuale, restrictive, de insistență etc.

Notă: Cliticul pronominal, ca element facultativ al predicatului simplu, poate avea diverse valori:

- **Acuzativul „pronumelui” personal cu valoare „neutră”** (utilizare populară, familiară, argotică): *a o apuca la dreapta, a o da în ninsoare, a o da în bara, a o da pe englezește, a o duce bine, a o face lată, a o lăsa mai moale, a o rupe cu cineva, a o scoate la capăt, a o lua din loc, a o șterge, a o ține una și bună* etc.: *Na-ți-o frîntă că ți-am dres-o. Văzînd acestea am pus-o de mămăligă.*

- **Dativul „pronumelui” personal cu valoare „neutră”**: *Păi, ziceam să-i dăm înainte; O să-i trag un somn!; Ce chef o să-i trag eu!; Dă-i cu bere, dă-i cu vin!* etc.

- **Dativul „pronumelui” personal cu valoare „etică”**: *Pe unde mi-ai umblat?; Începe Flămînzilă a cărăbăni deodată în gură cîte o haraba de pîne [...] și răpede mi ți le-a înfulicat* (I. Creangă) ș.a.

3. Cazuri speciale de exprimare a predicatului verbal simplu

Predicatul verbal simplu mai poate fi exprimat prin:

1. - **expresii și locuțiuni verbale** care echivalează cu un singur verb. Prof. A. Ciobanu insistă în a face delimitare între noțiunile locuțiune verbală și expresie verbală. Dînsul susține că prin **locuțiune verbală** trebuie să înțelegem o îmbinare perifrastică de cuvinte cu sens unitar care echivalează cu un verb ce derivă de la un cuvînt cu aceeași rădăcină din componența îmbinării: *a da năvală (a năvăli); a da un sfat (a sfătui); a da ajutor (a ajuta); a sta de vorbă (a vorbi); El iar privind de săptămîni, // Îi cade dragă fata.* (M. Eminescu); Prin **expresie verbală** se va înțelege o îmbinare perifrastică de cuvinte cu sens unitar care echivalează cu un verb ce nu derivă de la un cuvînt cu aceeași rădăcină din componența îmbinării: *a-și lua inima-n dinți (a se îmbărbăta); a-și mîncă inima (a se neliniști, a se necăji); a șterge putina (a fugi); Ne-am dat seama că fără popor nu putem face revoluția.* (Camil Petrescu); *Toate trebile și le punea la cale singurel.* (I. Creangă).

2. - Sintagme formate prin **reluarea aceluiași verb** într-o relație de coordonare copulativă desfășurată doar în planul expresiei; în planul semantic al predicăției, se dezvoltă aspectul durativ (sau/și intensiv): *Și merg ei și merg cale lungă să le-ajungă, trecînd peste nouă mări* (I. Creangă); *Rîzi, tu, rîzi, Harap-Alb, zise atunci Ochilă...* (I. Creangă); *Mircea însuși mînă-n luptă vijelia-ngrozitoare, Care vine, vine, vine, calcă totul în picioare* (M. Eminescu); *Dar așa muncesc, muncesc, și nu s-alege nimica de mine, pentru că tot de stăpîni calici mi-am avut parte* (I. Creangă); *Și bocănește el și bocănește, pînă îl apucă leșin* (I. Creangă); *Și cum ieșim în șleah, întîlnim cîțiva oameni cu niște care de draniță... ne întovărășim cu dînșii... și hai, hai! Hai, hai! Pînă-n ziua iacătă-ne în Tîrgu-Frumos* (I. Creangă); *Într-un calcul fără capăt tot socoate și socoate* (M. Eminescu); *Bătrînul le-o fi spus ce le-o fi spus, după care tătarii și-au scos săbiile* (I. Druță); *Nuță însă avea ce avea cu consătenii, căci îi plăcea să stea cu dînșii la sfat* (I. Druță); *Auzind și el de făgăuința împărătească, ce se gîndi, ce se răzgîndi că numai își luă inima în dinți ... și*

plecă (P. Ispirescu) [Forma răzgîndi conține o idee de superlativ al acestei acțiuni]; *Tatăl fetei se veselea nu se veselea, dar socrul știu că se veselea și se mîndrea că a dobîndit o așa nuroră* (P. Ispirescu)

Notă: Reluarea aceleiași forme gramaticale a verbului cu conjuncția **și** exprimă durată nelimitată a acțiunii verbului, iar conjuncția capătă valoare adverbială.

- Sintagme formate prin **reluarea aparent tautologică** a aceluiași verb într-o relație de subordonare desfășurată numai în planul expresiei, în planul semantic al predicăției, se dezvoltă aspectul durativ (sau/și nedeterminare): *Mai merge cît merge, și cînd la poalele unui codru, numai iaca ce vede o dihanie de om.* (I. Creangă).

Notă: Unii lingviști sînt de părerea că stucturile cu reluarea verbului formează un predicat verbal compus (A se consulta SCL, 1960, nr. 3, p. 485-486). O atare opinie vine în contradicție cu însuși conceptul de PVC și deci nu poate fi acceptată (N. Matcaș).

3. Sintagme formate prin intrarea unui verb în relații de coordonare copulativă sau, mai rar, de subordonare – desfășurată numai în planul expresiei – cu verbul ***a sta, a (se) lua*** și ***a se apuca*** (+ **și**); în planul semantic al predicăției, se dezvoltă aspectul durativ al acțiunii verbului al doilea: *Dacă-ar fi stat și-ar fi plîns de mila altora unde ajungea?* (I. Creangă); *Și asta în toate zilele de cîte două-trei ore, de-ți vine cîteodată să-i coșești în bătaie, dac-ai sta să te potrivești lor* (I. Creangă); *Și ne luăm noi de la școală și ne ducem cu toții* (I. Creangă); *Făt-Frumos a luat și s-a pornit în lume, crezînd că-i mai de folos.* Asemenea structuri se apropie prin valoarea lor aspectuală de „perifrazele aspectuale” din italiană, spaniolă, portugheză (E. Coșeriu). Se observă o desemantizare totală a verbelor *a apuca, a lua, a se apuca* etc., o coborîre a lor chiar mai jos de rangul unui verb auxiliar. Despre o atare desemantizare, prof. A. Ciobanu scrie „nu rareori, în urma așa-numitului „la caprice de l’usage”, unele verbe ajung să se desemantizeze total și ireversibil..., dînd de furcă celor ce vor să le analizeze sintactic”. Apare logic întrebarea: care este rostul acestui verb, doar în limba naturală nu pot fi semne lingvistice fără nici o semnificație. Credem că am putea vorbi de o semnificație deictică a verbelor în discuție. În distribuția menționată, *a lua* pierde toate rangurile virtuale posibile (predicativ – semiauxiliar – auxiliar – semicopulativ – copulativ), devenind un indiciu al spontanietății, caracterul neașteptat al efectuării acțiunii propriu-zise, un „semnal” al unei decizii exprompte, al unei decizii efectuate brusc, dar sub influența unor anumite cauze⁶⁸: *Îl împușc, don capitan. Pe crucea mea că-l împușc. Cum ajung la căruțe, am să ieu și am să-l împușc* (I. Druță); *Moșneagul a trăit cît a trăit, dar pe urmă a luat și a murit* (I. Druță).

În cazul verbului ***a se apuca***, desemantizarea nu s-a produs decît parțial, deși e un semn deictic, își mai păstrează unul din sensurile de bază și anume cel de „a începe, a iniția o acțiune”. Numai acest sens e evoluat. E una cînd verbul dat apare în funcție de semiauxiliar al PVC: *Ei s-au apucat să citească* și alta cînd în structura discutată el devine simplu un semn algebric: *Se apucă și-și taie degetul cel mic, și cum îl puse acolo se lipi* (P.

⁶⁸Cercetătorul acestui fenomen este renumitul savant E. Coșeriu, pe care l-a urmat cunoscutul slavist și romanist Victor Kiparsky, care susțin originea greacă a acestei construcții. E. Coșeriu e de părerea că trinomul respectiv a putut să apară în limba greacă la începutul erei noastre în textele biblice, sub influența limbii ebraice, fiind o unitate pleonastică, ce servea pentru a mări dramatismul narațiunii. E surprinzător faptul că atare formulă lingvistică circulă în peste 20 de limbi, ceea ce ne face să tragem concluzia că fenomenul dat poartă un caracter oarecum universal. Aceasta nu înseamnă că fiecare limbă ce posedă azi trinomul dat l-a împrumutat direct din limba greacă și că el are o structură absolut identică în toate limbile. Fenomenul dat poate să apară cu unele modificări neprincipiale, dar care poartă un anumit colorit național. Bunăoară în limba rusă, construcția dată e patrumembră: *взял да и пошел*.

Ispirescu). În ambele situații semantica referențială a verbului *a se apuca* e parcă aceeași, incoativă, dar sîntem totuși în fața unei diferențieri privind rangul și funcția sintactică a verbului *a se apuca*: I – semiauxiliar aspectual; II- semn deictic, cu nuanță incoativă, indică începutul acțiunii care este prezentă în verbul al doilea al blocului predicativ.

Notă: Asemenea tipuri de predicat, este numit de Petru Butuc **Predicat angrenat** „o modalitate de exprimare analitică a predicatului”⁶⁹. Din punct de vedere sintactic, fenomenul în discuție constituie o varietate de predicat verbal simplu, pentru că la identificarea lui ne bazăm, în primul rînd, pe criteriul logico-semantic și funcțional: datorită unei puternice suduri logico-semantice a elementelor componente ale blocului, din punct de vedere funcțional, el va constitui un PVS angrenat cu un surplus de semnificație, cu un „ataș”, ce creează atmosfera semantico-comunicativă, indicînd spontanietatea realizării unei acțiuni sau stări concrete.

4. - Substantive cu valoare verbală: *Și eu fuga și ea fuga*.

Notă: PVS se mai poate exprima prin construcții la diateza pasivă, din care cauză poate fi confundat cu PN: *Merele sînt coapte* (PN = „comestibile”); *Merele sînt coapte în rolă* (PVS, diateza pasivă).

Auxiliarul pasiv permite substituția cu unul dintre sinonimele lui, cu *a veni* (*Rochia vine festonată; Cratița vine unsă*), și chiar cu verbe copulative (*Fata ajunge admirată și de cei care la început o ignorau; Fata pare acceptată de familie*), participiul păstrîndu-și semnificația pasivă, semn că întreaga semnificație pasivă este concentrată în matricea participiului.

Trebuie remarcat faptul că structura pasivă nu este posibilă decît pentru participiile verbelor care se pot pasiviza. Ca atare pot apărea numai verbele tranzitive, de preferință, cele agentive (adică care primesc în configurația lor de roluri Agentul, sau nominalul animat a cărui caracteristică este provocarea / determinarea acțiunii și controlul ei. Posibilitatea pasivizării a fost condiționată adesea nu numai de tranzitivitate, ci și de agentivitate). Sînt excluse clase ca: a) tranzitive de senzație fizică și cele psihologice (*Mă doare capul; Îl mănîncă spinarea; Mă furnică pe spate; Mă ustură degetul; Mă uimește situația; Mă pasionează fizica* etc.); b) tranzitive al căror subiect actualizează rolul Locativ (*Butoiul conține apă; Cartea cuprinde trei capitole*); c) unele modale și aspectuale (*El vrea o prăjitură; El n-a apucat sfîrșitul războiului*) ș.a.

Notă: Verbul *a fi*, ca verb predicativ, cînd are o sferă semantică suficientă asumării predicăției, intră în serie sinonimă cu verbele *a exista*, *a se întîmpla*, *a se afla*, *a se găsi*, *a trăi*, *a viețui*, *a aduce*, *a dura*, *a dăinui*, *a ține*, *a se îndeplini*, *a se întîmpla*, *a se petrece*, *a avea loc*, *a avea preț*, *a costa* etc., verbe capabile să introducă în enunț, prin ele înseși, amîndouă componentele semantice ale predicăției: *Ce mai este prin oraș?* (*Ce se mai întîmplă prin oraș?*). *În grădină sînt mulți pomi; Pe masă este un manual*.

Ca verb copulativ, în schimb, el intră în „sinonimie” cu verbe cvazi-desemantizate sub aspect lexical concret: *a însemna*, *a constitui*, *a reprezenta*: *Ce e (înseamnă) asta?*

Ca verb predicativ, *a fi* nu admite în sintagmă, în afara subiectului, un alt nominativ: substantiv (pronume etc.) sau adjectiv: *Mihai era (=exista) doctor.*; *El este (/=există) albastru*.

⁶⁹ P. Butuc, *Predicatul angrenat în limba română*, Ch, Ed. Iulian, 2004.

Ca verb copulativ, *a fi* admite în sintagmă, pe lângă nominativul-subiect, și un al doilea substantiv (pronume etc.) sau un adjectiv în nominativ: *Mihai era doctor; Cerul este albastru.*

Aplicație

Analizați gramatical următoarele enunțuri:

Cerul era atât de sus, încât întâiași dată mi se părea și mie, că al treilea cat, unde mă suise, era așa de aproape de pământ (E. Gîrleanu);

De fapt eram Cenușăreasa, / eram cea care poartă viața și cîntă, / eram aproape de pământ și frîntă / de marea mea putere ca u ram (M. Isanos);

O, lumea, dacă nu-i o amăgire, ne este un senin veșmînt (L. Blaga);

Și niciodată n-o să-mi pară rău / Că tot ce este-n clipa de acum / ucede tot ce-ar fi putut să fie (O. Cazimir) etc.

Verbul *a avea* este folosit ca predicat verbal cînd are sensurile de „a poseda” și „a trebui” și se află la un mod personal: *Noi avem munți frumoși.*

Verbul *a vrea* este folosit ca predicat verbal cînd are sensul de „a dori” și se află la un mod personal: *Vreau un măr.*

4. Elipsa predicatului verbal sau a unor elemente din cadrul lui

Astfel de situație poate apărea, la predicatul verbal propriu-zis, atunci cînd verbul se subînțelege din context, întrucît a fost exprimat în propoziția sau fraza anterioară. Așadar, elipsa predicatului este recuperată, de cele mai multe ori anaforic, recuperarea fiind integrală și numai în puține cazuri, cu intenție stilistică, parțială, urmărindu-se, în acest ultim caz, păstrarea „vagului” asupra procesului, ceea ce se marchează printr-o intonație specială de suspensie, iar, grafic, prin puncte de suspensie: *Maimuța are nevoie de public și papagalul de învățător: privighetoarea nici de unul, nici de altul* (N. Iorga); *Aceștia muncesc asiduu, ceilalții ...; Atunci iepurele sare, și dracul după el.* (I. Creangă).

De asemenea, în cazul a două predicate coordonate exprimate prin verbe la forme compuse, auxiliarul poate să nu mai fie repetat pentru al doilea predicat: *Am mîncat și băut*⁷⁰ *tot ce mi s-a dat.*

Mai poate fi omis verbul de declarație în vorbirea directă sau indirectă:

* *Ai visat, Bocuță...*

Și ea tot încet și șiret:

* *Cînd ne-om mărita noi împreună...tu... ai să fii popă.* (B. Delavrancea).

Sau verbul din locuțiunile verbale: *Mișu meu, una și bună: vrea să mă ducă să văd pe Mateescu jucînd pe „Millo director”!* (Ghica); *Unde veni scroafa c-o falcă în cer și în pămînt, și năvală la argatul orbului să-l sfîșie și mai multe nu* (P. Ispirescu).

Cf. *De venit vine, dar nu știu cînd* [vine].

Elementele absente ale predicatului pot fi recuperate anaforic și deictic; anaforic, prin trăsăturile de construcție și selecționale ale restului enunțului, iar deictic, prin situația de comunicare. Sînt avute în vedere mai ales construcții imperative sau exclamative, în care absența verbului (și deci incapacitatea de atașare a mărcilor de predicatie) este suplinită prin alte mărci de predicativitate, de obicei prin intonație:

- *Jos! Sus! Dreapta! Stînga împrejur!* (unde advebul, prin natura imperativă a enunțului „sugerează” verbul predicat absent. Dacă la această recuperare parțială se adaugă informația oferită de contextul situațional, se obține uneori recuperarea

⁷⁰ Se consideră greșeli de limbă.

integrală a verbului absent („stai!”, „așază-te!”, „mergi!” etc.), în funcție de situația de comunicare.

- **Ce casă! Ce idee! Ce copil!** - enunțuri exclamative, în care intervine decodarea situațională și, de aici, diversitatea de semnificații: *Ce casă are (a pierdut, și-a cumpărat!)*.
- **Gura! Fleoanco! Porcule!** – enunțuri imperative nominale, cu utilizare argotică, în care predicatul absent este decodat prin conexiuni contextuale: *Tacă-ți gura! Ești un porc!* tc.

Între cuvântul relativ (subordonator) și predicatul subordonatei introduse se stabilește raportul obligatoriu de 1:1. În situația când, dintr-un motiv sau altul, verbul-predicat reclamat de relativ nu este exprimat, poziția lui sintactică este liberă și avem de-a face cu fenomenul subînțelegerii. Aceasta are consecințe asupra analizei frazei.

Deosebim două tipuri de situații în care prezența cuvântului relativ reclamă subînțelegerea unui predicat:

1. În frază apar două sau mai multe cuvinte relative (subordonatoare) în succesiune și un singur predicat subordonat, exprimat fie după ultimul cuvânt relativ, fie după primul: *Spune-mi unde, când și cum vrei să ne întâlnim; Nu mi-a comunicat exact când va veni, cu ce și pe unde.*

Se analizează: *Spune-mi unde [vrei], când [vrei] și cum vrei să ne întâlnim. Nu mi-a comunicat exact când va veni, cu ce [va veni] și pe unde [va veni].*

Coordonarea se realizează, de obicei, între subordonate de același fel, dar, mai rar, și între subordonate diferite: *Vine când [poate] și cum poate (CCT și CCM); Dă cât [vrea] și cui vrea (CCM cantitativă, CI).*

2. Relativul apare la sfârșitul unei propoziții (principale sau secundare), dând „impresia” că propoziția este completă, întreagă, nelipsindu-i nimic: *Nu știu de ce [mă enervează], dar parcă mă enervează persoana lui; Nu-mi dau seama cum [s-a descurcat], dar el s-a descurcat; Voi veni în mod sigur, dar nu știu când [voi veni]; Mi-a transmis că va trece pe la voi, dar n-a precizat când [va trece]; S-a supărat pe toată lumea, dar nu știu de ce [s-a supărat]; Îl ascultă orbește, fără să știe de ce [îl ascultă] și pînă când [îl va asculta].*

3. Alteori poate să fie neexprimat verbul de după o conjuncție subordonatoare, creînd, de asemenea, aparența unei părți de propoziție introduse prin conjuncție: *Mîine vei face mai multe exerciții și poate că [le vei face] mai bine.*

4. O falsă coordonare apare între un participiu pasiv, component al diatezei pasive, și un complement: *Ea a fost admisă, dar din întâmplare.* [Ea a fost admisă, dar a fost admisă din întâmplare]; *Propunerile au fost reținute și încă repede; Meciul a fost câștigat, dar cu mari sacrificii.*

În fapt, problema se pune în același fel și pentru verbe predicative: *El merge, dar [merge] cu mașina; Vin și eu, dar nu [vin] azi, ci [vin] mîine.*

Elipsa predicatului este parțială atunci când adverbul negativ sau afirmativ preia anaforic informația verbului absent și adaugă propria informație: *Doi nebuni se înțeleg sau întotdeauna sau niciodată; doi cuminți, când da, când nu* (N. Iorga).

Aplicație:

G. G. Neamțu, *Elemente de analiză gramaticală. 99 de confuzii / distincții*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 307-310.

5. Valoarea predicativă a modurilor impersonale

În ultimele decenii, tradiționalul concept că predicatul verbal simplu se exprimă numai printr-un verb la un mod personal a fost revizuit de către lingviști. Tot mai des se vorbește azi despre valoarea predicativă a formelor nominale (non-finite), mai ales în situațiile când acestea au subiect propriu⁷¹.

Exprimată fragmentar și inconsecvent, poziția adoptată de *Gramatica Academiei* se dovedește a fi ineficientă în soluționarea problemei discutate. Admițând natura duplicitară⁷² (adică și verbală) pe care o au modurile nepredicative, se acceptă că acestea sunt în măsură să îndeplinească și funcții sintactice specifice verbului, dar sfârșește invariabil prin a ilustra acest fapt cu posibilitatea verbelor aflate la respectivele moduri de a accepta determinări / compliniri specifice verbului (complement direct, indirect și circumstanțial), nemaiamintind deci de funcțiile sintactice asumabile în calitate de verb.

Primul dintre gramaticienii români care acceptă modurile nepredicative ca predicat verbal sau nominal (verb copulativ) e H. Tiktin: „Indiferent de tipul predicatului, [verbul] trebuie să stea la unul din cele patru moduri propriu-zise (sau personale). Totuși, în propozițiile dependente se aplică câteodată și numele verbale în funcțiunea de verb al predicatului” (*Până a nu se risipi norii, aerul nu se va încălzi* – infinitiv; *În anul 1520, murind Selim, urmașul său Soliman îndată ridică armele...* – gerunziu)⁷³.

Considerând că absența mijloacelor de natură morfologică pentru exprimarea categoriei persoanei și a numărului, așa cum se procedează în gramatica clasică, este lipsită de relevanță în validarea modurilor nepredicative drept predicative, și acceptând realizarea analogică a predicativității, adică prin intermediul adverbului și a interjecției, unii lingviști (bunăoară I. Diaconescu, C. Dimitriu, A. Merlan ș.a.) admit valoarea predicativă a infinitivului, a supinului și a participiului în funcție de poziția sintactică a verbului în structura propoziției al cărei nucleu predicativ îl reprezintă.

Subiectul propriu al verbului aflat la mod nepredicativ, diferit de subiectul verbului predicat, nu mai reprezintă astăzi o restricție. În mod explicit, prezența sau absența unui subiect propriu al verbului la mod nepredicativ nici nu mai este considerată a fi un criteriu pertinent, cu atât mai mult cu cât, în situații particulare, el este omis chiar în relația cu verbe aflate la moduri predicative. În cazul în care verbul la mod nepredicativ are totuși subiect⁷⁴, diferit de cel al verbului regent, acesta poate fi considerat o modalitate de

⁷¹ Bunăoară, C. Dimitriu, exemplifică propoziția completivă directă astfel: *Nu se rușinează a ascunde adevărul; Subalternii nu se satură admirându-și protectorul.* (*Tratat de sintaxă*, p. 1406, 1416).

⁷² Gerunziul și infinitivul „au o situație intermediară în cea ce privește caracterul personal, prin faptul că uneori au posibilitatea de a exprima categoriile persoanei și numărului cu ajutorul subiectului sau al pronumelui reflexiv ” [GA, 1966, I, p. 216]; infinitivul este un mod „ține prin natura lui și de verb și de substantiv, putând avea funcțiuni sintactice specifice fiecăreia dintre aceste două categorii” [*idem*, p. 224]; participiul „ține prin natura lui de verb și de adjectiv, având trăsături specifice fiecăreia din aceste categorii” [*idem*, p. 228]; supinul se comportă „ca un infinitiv lung, deci ca un substantiv verbal, dar și ca un verb” [*idem*, p. 233].

⁷³ Tiktin H. , *Gramatica română. Etimologia și sintaxa*, Ed. Tempo, București, 1953 [ed. revăzută de I.A. Candrea]

⁷⁴ Subiectul verbului aflat la infinitiv, gerunziu sau participiu din „construcțiile absolute”, considerate nepredicative, ar putea fi denumit, după I. Diaconescu [Diaconescu, Ion, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale. Construcție și analiză*, EȘE, București, 1989, p. 95-96], **subiect secundar**, pentru a-l distinge de subiectul verbului-predicat, care este un **subiect principal**. Cf. *DEZBATERILE sfârșindu-se, s-a trecut la vot*).

determinare a persoanei și a numărului. De asemenea, inexistența desinențelor de persoană și de număr nu mai reprezintă pentru lucrările contemporane de gramatică un argument suficient în sprijinul nepredicativității, căci lipsit de desinențe este și conjunctivul perfect, unanim încadrat între modurile predicative. În felul acesta, unii lingviști fac concesii substanțiale modurilor nepersonale, legat de capacitatea lor de a constitui, în situații speciale, predicatul unei propoziții.

Gerunziul

Astfel, în stabilirea valorilor și a funcțiilor gerunziului, I. Diaconescu distinge două tipuri de gerunzii:

(1) **gerunziul independent**, gerunziu care poate apărea numai ca predicat al unei propoziții coordonate copulativ, rezultate prin expansiunea predicativă a gerunziului (*L-am ascultat cu atenție și i-AM APRECIAT eleganța stilului* > *L-am ascultat cu atenție, APRECIINDU-i eleganța stilului; Gândirilor dând viață, suferințele întuneci*). În această poziție sintactică, gerunziul poate fi definit ca **predicat secundar** sau ca **predicat semidependent**.

Notă: Trebuie de menționat faptul că gerunziul independent poate fi un component al unui predicat verbal compus (*Ion, NEPUTÂND cumpăra cartea, a împrumutat-o*), sau al unui predicat nominal (*FIIND băiet păduri cutreieram*), sau a unui predicat nominal compus (*Ion are dreptul să aleagă, PUTÂND deveni șef*).

Gerunziul independent (denumește un proces în curs de desfășurare) exprimă acțiuni simultane cu cele exprimate de verbul-predicat la un mod personal, dar care se pot realiza și în timp diferit: *Studenții învață vorbind* (*Soldații merg cîntînd*). Gerunziul *vorbind* exprimă o acțiune simultană cu cea redată de verbul-predicat: *Studenții învață și vorbesc*. Acțiunea de a vorbi se poate realiza independent de acțiunea predicatului și în timp diferit (*Studenții azi învață, dar mine vorbesc*). Reieșind din această realitate linguală, s-a ajuns la concluzia că gerunziul independent „e un al doilea predicat în propoziție, care, convențional, ar putea fi denumit predicat gerundival” (A. Ciobanu, *Părțile principale ale propoziției*, Ch., 1969, p. 33; P. Tolocenco, *Gerundiul. Natura gramaticală și funcțiile sintactice*, Ch., Știința, 1978).

Valoarea predicativă a gerunziului e și mai pregnantă atunci cînd el își are un subiect al său, diferit de subiectul verbului regent: *În adevăr, ostașii nemiîmpotrivindu-se, norodul începuse a se cățăra pe ziduri* (C. Negruzzi).

Considerăm totuși că la analiza sintactică, gerunziul independent trebuie considerat cu valoare predicativă (element predicativ suplimentar), și nu predicat.

Atribuirea gerunziului independent funcția de complement circumstanțial de mod, cum se făcea tradițional, la fel nu poate fi acceptată.

Recunoașterea predicatului gerunzial ar avea următoarele consecințe: așa cum numărul propozițiilor se stabilește după numărul predicatelor, ar trebui să considerăm exemplele de tip *Studenții învață vorbind* drept fraze; se impune revizuirea conceptului de propoziție ca „cea mai mică unitate comunicativă care exprimă un gând sfîrșit, saturat semantic”. Or un gerunziu sau o construcție gerunzială niciodată nu va satisface asemenea cerințe⁷⁵.

⁷⁵ Or, gerunziul nu are indici de predicție – timp, persoană, modalitate.

(2) gerunziul dependent, folosit ca bază a funcțiilor de determinare (adică: subiect, atribut, complement).

În categoria **gerunziului dependent** se includ gerunziile:

1. Cu valoare adverbială – denumesc o caracteristică modală a acțiunii redată de verbul-predicat. În aceste cazuri subiectul verbului regent și al gerunziului e întotdeauna același. În structurile de tipul *Ion merge șchiopătînd* avem de a face cu un singur verb, care denumește o acțiune, ce, prin realizarea sa, generează, provoacă efectul semnalat de gerunziu

Între acțiunea verbului-predicat și gerunziu se stabilește relația cauză-efect: dacă are loc acțiunea verbului, constatăm și un anumit efect. Dacă lichidăm cauza, dispăre și efectul. Dacă *Ion merge*, efectul (șchiopătatul) e de față. Dacă *Ion* a încetat să mai meargă, a dispărut și efectul sau însușirea. Asemenea gerunzii au valoare adverbială și răspund la întrebarea *cum?* Ele îndeplinesc funcția de complement circumstanțial de mod, aflîndu-se în raport de subordonare față de verbul-predicat. Spre deosebire de gerunziile independente, acțiunile exprimate de aceste două verbe sînt simultane: *Avionul zboară vuind; Căruța merge hodorogînd; Apa curge șopotînd; Doarme sforăind; Vîntul suflă vijînd; Vine alergînd.*

Practic, e foarte ușor a determina valoarea verbală și cea adverbială a gerunziului: dacă acțiunile verbului-predicat și ale gerunziului se pot realiza în timp diferit, înseamnă că avem de a face cu un gerunziu independent, iar dacă nu - un gerunziu adverbializat

2. Cu valoare adjectivală. Identificarea lor nu prezintă nici un fel de dificultăți, întrucît el determină substantive, se acordă cu ele: *Mîna tremurîndă (mîini tremurînde); rana sîngerîndă (răni sîngerînde), frunze foșnînde, apa lucindă etc.*
3. Gerunzii ce pot fi transformate în propoziții subordonate complete sau circumstanțiale: *Îl văd venînd // Îl văd că vine*. Gerunziul *venînd* răspunde șa întrebarea *văd ce?* și îndeplinește funcția de complement direct.

Situația este identică și în cazul construcțiilor gerunziale. Înlocuim, dacă e posibil, construcția gerunzială printr-o subordonată cu funcție sintactică similară: *Ploaia trecuse, dar vîntul venea umed din cîmpie și ciuturenii, temîndu-se de răceală, stăteau în casele lor* (I. Druță) – *fîndcă se temeau de răceală* (CCCauzal); *Întors de la lucru, Efim iar a simțit pe inimă o greutate ca de piatră – cînd s-a întors de la lucru; Pentru a nu răzleși feciorii de pe lîngă sine, baba mai dură încă două case alătura* (I. Creangă) – SCF.

Infinitivul

În mod excepțional, formele verbale nepersonale (nonfinite) de infinitiv sau supin pot dobîndi, contextual, asociate și cu o intonație specială imperativă, funcția de predicat.

Infinitivul apare ca un mijloc nespecific de actualizare a unui act directiv „de recomandare”. Aceste construcții cu infinitiv se disting de cele imperative canonice (ce se caracterizează prin natura adresată a construcției) prin neexprimarea alocutorului, ceea ce înseamnă pierderea naturii deictice a enunțului. Efectul îl constituie creșterea valorii generice a construcției, „recomandarea” fiind valabilă pentru orice alocutor și pentru orice moment al enunțării: *A nu se face zgomot! A nu se rupe florile! A se consuma rece! A se consulta lucrarea!; A se vedea la pagina următoare!; A se consulta studiul dat!; A organiza odihna! A se scutura bine (a se agita) înainte de întrebuintare! A nu se fuma în încăpere! A se reține următoarele! Religia este un amestec de poezie și virtute, a se ghici,*

prin urmare, a cui temelie este ea (Novalis); A nu se apleca afară !; A se păstra în loc uscat ! A se reține că toți au fost de accord ș.a.

Supinul apare și el în enunțuri imperative, fiind un mijloc rar și nespecific de exprimare a actului directiv de „ordin” / „recomandare”. Se utilizează în condiții limitate de recuperare contextuală, din situația de comunicare, a alocutorului: *De studiat lucrarea!; De rezolvat ultimele două probleme!; De observat procedeele utilizate de către autor! De văzut și paginile următoare* etc.

În concluzie, subliniem că în ce privește interpretarea sub aspect funcțional a formelor nominale, nu s-a produs o schimbare de esență. Modurile impersonale sînt inapte de a primi morfemele de predicativitate⁷⁶. Vom releva doar valoarea predicativă a gerunziului independent, nu și funcția lui de predicat, precum și a supinelor, infinitivelor și a construcțiilor de tipul celor menționate mai sus. A se considera propoziții, tradițional, numai structurile cu predicate exprimate prin verbe la modurile personale. Nici un fel de construcții nu vor fi considerate propoziții.

Aplicați

1. Subliniați predicatele, apoi rescrieți textul punând predicatul la începutul propoziției:
Primăvara a sosit. Totul se trezește la viață. Zăpada se topește. Rândunelele se vor întoarce în curând. Ciripitul lor se va auzi din nou. Agricultorii vor ieși la arat. Prin grădini se pregătește locul pentru cultivarea legumelor. Peste tot e veselie.

2. Subliniați predicatele și aflați numărul propozițiilor din textul de mai jos:

*N-are mâini și totuși bate,
Bate-ntruna, zi și noapte
Șade oriunde l-ai pune
De-l privești, timpul ți-l spune. (Cearul)*

*Ziua ninge, noaptea ninge, dimineața ninge iară,
Cu o zale nesfârșită se îmbracă mândra țară.
Soarele rotund și palid se prevede printre nori,
Ca un vis de tinerețe printre anii trecători. (V. Alecsandri – Iarna)*

*S-a dus zăpada albă de pe întinsul țării
S-au dus zilele babei și nopțile-nvierii”
(V. Alecsandri- Sfinșitul iernii)*

⁷⁶Deși au autonomie sintactică (păstrează posibilitățile combinatorii ale verbului) sînt lipsite de autonomie comunicativă, fiind inapte de a îndeplini funcția de predicat.

Predicatul verbal compus

1. Definiția PVC. Discuții în jurul PVC
2. Caracteristica lexico-gramaticală a verbelor semiauxiliare. Discuții și controverse vizavi de verbele semiauxiliare
3. Semiauxiliarele modale
4. Semiauxiliarele aspectuale
5. Condițiile necesare pentru existența unui PVC
6. Dificultăți în ce privește identificarea PVC
7. PVC plurimembru

Bibliografie:

1. *Limba moldovenească literară contemporană. Sintaxa*, sub red. prof. A.I.Ciobanu, Chișinău, Lumina, 1987.
2. M. Avram, *Gramatica pentru toți*, București, Ed. Academiei, 1986.
3. S. Berejan, *Infinitivul*
4. A. Ciobanu, *Probleme dificile de gramatică*, Chișinău, Editura Lumina, 1969.
5. A. Ciobanu, *Sintaxa practică*, Chișinău, Editura Lumina, 1991.
6. Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București, Ed. Științifică, 1998.
7. C. Dimitriu, *Gramatica, Sintaxa*, București, Editura Junimea, 1982.
8. M. E. Goian, *Limba română. Probleme de sintaxă*, București, Editura Recif, 1995.
9. V. Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române, Probleme și interpretări*, București, Editura Științifică și pedagogică, 1973, p.129-131.
10. G. G. Neamțu, *Predicatul în limba română*, București, Editura Enciclopedică, 1986
11. D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iași, Polirom, 2000.

1. Definiția PVC. Discuții în jurul PVC

Una dintre problemele cu care se confruntă gramatica contemporană, în special sintaxa, este cea care ține de tipologia predicatelor, clasificarea lor. Gramatica tradițională a limbii române (reprezentată, întâi de toate de GA) recunoaște doar două tipuri de predicate: predicat verbal (constituit, de obicei, printr-un singur verb) și predicat nominal (construit dintr-un verb copulativ sau semicopulativ și un nume predicativ). PVC reprezintă o categorie sintactică discutată în gramatica românească, asupra căreia nu s-a căzut de acord. Problema PVC în limba română a fost tratată mult prea contradictoriu și confuz. Faptul acesta se explică prin lipsa unei teorii generale despre predicat și prin absența unei reprezentări clare privind semnificația gramaticală a acestei părți principale a propoziției.

O serie de lingviști (printre care lingviștii basarabeni, precum și unii de peste Prut: V. Guțu Romalo, C. Dimitriu, I. Iordan, parțial și D. Irimia, etc.) contestă clasificarea predicatelor în verbale și nominale, considerând că, în așa fel, s-ar pune semnul identității între verb, ca unitate morfologică, și predicat, ca unitate sintactică. Cu alte cuvinte, se pune semnul egalității între părțile de vorbire și cele de propoziție, ceea ce ni se pare ca fiind incorect, întrucât categoriile sintactice au, în mod obișnuit, o sferă mai largă decât categoriile morfologice (bunăoară, deși sferele lor se suprapun parțial, sînt categorii absolut diferite substantivul și subiectul, adjectivul și atributul, adverbul și complementul circumstanțial etc.). La fel stau lucrurile și în cazul verbului și predicatului: toate predicatele trebuie să conțină, cel puțin, un verb personal, dar nu toate verbele personale sînt apte de a forma de unele singure predicatele propoziției. În anumite cazuri este nevoie de două sau chiar mai multe verbe, pentru a construi un predicat. Concluzia firească din cele de mai sus este că la identificarea predicatelor trebuie să ne bazăm pe criteriul logico-semantic și dialectica dintre conținut și formă, conform căreia un anumit conținut îmbracă o anumită formă: o structură simplă poate transmite o informație simplă, iar o structură complexă poate reda o informație mai bogată în conținut.

Notă: Așa, bunăoară, un PVS redă o informație simplă, fiind capabil doar să numească sau să nege ce face subiectul, în ce stare se află: *Lacul codrilor albastru, / Nuferi galbeni îl încarcă, / Tresărind în cercuri albe, el cutremură o barcă* (M. Eminescu). PVS doar constată, dar nu motivează acțiunea, nu ne informează care este atitudinea agentului față de această acțiune: o

consideră necesară, dorită, pe puterile lui sau acțiunea este la stadiul inițial, continuă sau e pe sfârșite etc.: *La bine și la rău, la bucurie și durere, omul trebuie să trăiască, copacul trebuie să-și țină frunza, cerul trebuie să picure seninul peste noi* (I. Druță); *Vasile Nicolaevici și geometria știa să ți-o bage în cap, și a cânta la chitară știa* (I. Druță); *Căci trebuie să vă spun că la Humulești torc și fetele și băieții, și femeile și bărbații* (M. Eminescu); *Căci întreb, la ce-am începe să-ncercăm în luptă dreaptă / A turna în formă nouă limba veche și-nțeleaptă* (M. Eminescu); *Satel nici n-au îndrăznit să iasă din văi; Deodată Tudorache Moraru sare pe bancă și începe a se furișa cu pași mărunți spre ușă* (I. Druță) etc. Altfel zis, dacă intenția vorbitorului este nu numai de a reda ce face subiectul, dar și de a exprima atitudinea acestuia față de acțiunea realizată sau stadiul la care ea se află, atunci el va recurge la o structură complexă, constituită din două sau chiar mai multe verbe. Destrămarea acestor structuri în cadrul analizei sintactice ar duce la denaturarea sensului propoziției.

Așadar, **predicatul verbal compus** se prezintă ca un bloc predicativ, o structură complexă formată din două sau mai multe verbe (respectiv, el poate fi bimembru, trimembru sau polimembru) dintre care un verb (respectiv 2, 3 etc.) e semiauxiliar + verb de bază la conjunctiv (infinitiv, supin sau participiu).

Predicatul verbal compus bimembru e constituit dintr-**un verb semiauxiliar + verb de bază (la conjunctiv, infinitiv, supin sau participiu).**

2. Caracteristica lexico-gramaticală a verbelor semiauxiliare. Discuții și controverse vizavi de verbele semiauxiliare

Lingviștii au expus opinii contradictorii cu privire la verbele numite semiauxiliare⁷⁷. Prin verbe *semiauxiliare* se înțelege o grupă nu prea numeroasă de verbe (ne)predicative⁷⁸, care, în îmbinarea cu un alt verb, servesc doar la nuanțarea acțiunii sau stării redată de verbul de bază (devin niște etaloane pentru marcarea nuanțelor modale sau aspectuale ale acțiunii materiale, cuprinse în verbul de bază) și pentru desemnarea indicilor gramaticali (= purtător, suport material, punct de sprijin al categoriilor gramaticale) de număr, persoană, timp, mod) în cazul în care verbul de bază este la infinitiv sau supin. Însuși termenul de **semiauxiliar** ne sugerează statutul aparte al acestor verbe: ele nefiind nici predicative ca atare, adică verbe propriu-zise, „pline”, „saturate”, sub aspect semantic, dar nici auxiliare verbale, asemenea celor din structura modurilor și timpurilor compuse (între ele existînd deosebiri de natură semantico-lexicală și distribuțională care le separă de ambele grupe – predicative și auxiliare). Se poate releva o abstractizare avansată a conținutului lor lexico-semantic, o abstractizare și gramaticalizare care nu sînt duse pînă la capăt, fapt reflectat cu ajutorul prefixoidul *semi-*. Altfel zis, verbele semiauxiliare sînt parțial desemantizate și tot parțial gramaticalizate, nici unul din procese nefiind desăvîrșit, „prezentîndu-se „jumătate” ca lexem, „jumătate” ca morfem” [G.G. Neamțu, *Predicatul în l. rom.*, p. 34]⁷⁹.

Verbele semiauxiliare își pierd capacitatea de a îndeplini funcția de PVS, avînd o funcție specifică. Semiauxiliarele se aseamănă cu verbele auxiliare, fiindcă și unele, și altele se îmbină cu un alt verb și ajută la formarea structurii compuse: cele *auxiliare* – *a structurii compuse morfologice*, iar *semiauxiliarele* – *a structurilor compuse de ordin sintactic*. Pe lîngă aceasta,

⁷⁷Unii recunosc existența acestor verbe (și implicit a PVC) în limbile romanice, alții o contestă.

În literatura de specialitate cu referire la acest fenomen se poate întîlni și termenul de *auxiliare* (de mod și de aspect). Acest termen e mai vechi decît cel de semiauxiliar, atestîndu-se încă la Fr. Diez, W. Meyer-Lubke. Termen care „îngustează”, limitează și chiar denaturează specificul verbelor în discuție. Auxiliarele sînt doar niște instrumente gramaticale, golite aproape în întregime de sens, ajunse la un grad maxim de abstractizare, ceea ce le permite să formeze unități morfologizate, gramaticalizate cu un alt verb.

⁷⁸Semiauxiliarele sînt verbe predicative care în anumite anturaje (cînd se îmbină cu un alt verb, își pierd independența predicativă, servind doar pentru nuanțarea acțiunii redată de verbul al doilea și pentru indicarea indicilor gramaticali.

⁷⁹Fără a dispune, prin forța lucrurilor, de instrumentele unei aprecieri cantitative exacte a locului ocupat de aceste verbe pe o imaginară axă „verbe (pline) – verbe auxiliare, se poate totuși aprecia că ele se află mai aproape de verbe decît de auxiliare, printr-o serie de trăsături lexico-semantice și gramaticale (ceea ce ne face să considerăm modalitatea în l. română ca o categorie în stadiu incipient, nicidecum avansat sau încheiat. (G. G. Neamțu, p. 34).

auxiliarele sînt desemantizate complet, devenind instrumente gramaticale, din care cauză au forme reduse, scurte, pe cînd semiauxiliarele nu se desemantizează, păstrîndu-și parțial autonomia semantică.

Verbe auxiliare

Sînt verbe predicative care intrînd în structurile respective, devin nepredicative.
Se îmbină cu un verb pentru a forma structuri compuse (morfologice sau sintactice).

Verbe semiauxiliare

Se desemantizează complet
Îndeplinesc funcția de instrumente gramaticale.

Ajută la conjugarea verbelor la timpurile și
modurile compuse;

Își reduc corpul fonetic, dînd forme scurte;

Ajută la formarea structurilor morfologice.

Nu se desemantizează; sînt nesaturate
semantic, insuficiente semantic din punct
de vedere comunicativ (propoz. cu un asemenea
predicat nu redă un gînd clar pentru interlocutor: *Ion vrea*).

Servesc la nuanțarea modală sau aspectuală

a acțiunii;

Îndeplinesc funcții de ordin gramatical,
indică nr., pers., timpul

Ajută la formarea structurilor sintactice.

O caracteristică semantică a semiauxiliarelor este că ele nu denumesc (arată) acțiuni. (Verbul care redă un proces, la realizarea căruia trebuie depus un efort, se numește *acțiune*, ce are la bază materia). Or, în componența PVC există un singur verb de bază și deci este exprimată o singură acțiune.

Notă: Numesc acțiuni verbele care denumesc procese, operații la realizarea cărora se cere depunerea unui efort, unei forțe fizice. Reieșind din sensul adjectivului „fizic” (care se referă la corpul ființelor vii, în special la activitatea mușchilor, care se referă la materie – material) vedem că nu există nici un fel de dificultăți la identificarea verbelor-acțiuni. Deci, dacă procesul, operația se realizează, avînd la bază un instrument material (materia), vom avea de a face cu verbe acțiuni. Iată de ce verbele *a gîndi, a propune, a zice, a spune, a cugeta* etc. Arată acțiuni. Ele se realizează cu ajutorul instrumentului material – creierul sau a coardelor vocale, care sînt mușchi.

Notă: O serie de specialiști resping semiauxiliarele (și PVC), motivîndu-și punctul de vedere prin lipsa indicilor gramaticali veritabili (cu unele excepții la verbul *a putea*), nonmorfologizarea celor două verbe care se îmbină, absența criteriilor sigure pentru delimitarea verbelor numite semiauxiliare de altele. Astfel, M. Emilia Goian consideră că „unitatea lexicală (între părțile constituente ale PVC) este doar aparentă, deoarece semiauxiliarele aduc un plus de informație semantică și în combinație cu alte părți de vorbire: *Începe să plouă. // Începe ploaia.*

Încep să citeșc. // Încep cartea. Faptul că putem afirma coocurența lor în cadrul sistemului lexical nu trebuie absolutizat, deoarece nu formează sintagme stabile, de genul locuțiunilor sau al expresiilor, semiauxiliarele păstrîndu-și, în combinație cu orice alte cuvinte, semnificația.” (M. E. Goian, *Probleme de sintaxă*, p. 52).

Aceste obiecții sînt, doar parțial, întemeiate. Da, afară de comunitatea subiectului gramatical la cele două verbe, alți indici gramaticali nu se pot invoca, dar nu e nevoie, întrucît analiza se face la nivel sintactic, și nu la cel morfologic. Ne interesează, în primul rînd, ce raport logico-semantic și funcțional se stabilește între cele două verbe ale îmbinării. În propoziția *Ion vrea să citească*. Verbul *să citească* nu se subordonează semiauxiliarului *vrea*, ci se leagă de subiectul *Ion*. Și semiauxiliarul, și verbul al doilea se află în raport de inerență, interpătrundere, determinare gramaticală cu subiectul propoziției. Situația poate fi redată grafic în felul următor:

Ion vrea să citească.

Semiauxiliarele, ca o categorie de verbe, pot fi determinate numai de anumite contexte, adică în sintaxă; pentru că fuziunea lor cu verbul de bază rezidă nu atît în indici gramaticali, ci în indici semantici, ca, de altfel, majoritatea categoriilor sintactice. (Ce fapte gramaticale, decît numai cele de valoare semantică ni se cer, de exemplu, la determinarea unui atribut invariabil sau la găsirea unui complement circumstanțial?).

În *vreau să cînt și încep să cînt*, ambele verbe semiauxiliare formează cu modul conjunctiv un tot întreg semantic-sintactic și funcțional: dar în alte contexte: *vrem apă, începem lucrul* etc. aceleași verbe devin predicative. Deci nu există și nici nu trebuie căutată o morfologizare sau gramaticalizare a elementelor componente ale PVC, pentru că „gradul de fuziune a componentelor acestor îmbinări n-a ajuns încă la stadiul, cînd ele ar putea fi considerate forme aspectuale ale verbelor, cu atît mai mult, cu cît verbul dominant n-a devenit încă element pur formal, auxiliar veritabil, ca în formele verbale propriu-zise, păstrîndu-și sensul său lexical bine definit.

S. Berejan a semnalat că „îmbinările în discuție nu pot fi încă numite „unități morfologizate”. Aceasta ar fi o prea îndrăzneță apropiere a îmbinărilor sintactice de formele morfologice întregi.

Cu totul altfel se prezintă situația în propozițiile: *Nu-mi trebuie flamuri, / Nu voi sicriu bogat...* (M. Eminescu);

Ion vrea apă; Ion vrea să bea apă.

În primul caz, substantivul *apă* se subordonează verbului *a vrea*, devenit acum predicativ, căci se întrebuințează în mod independent, iar în al doilea caz același substantiv *apă* realizează un raport de obiect față de întreaga îmbinare *vrea să bea*, și nu față de verbul *a bea*.

Nu e vorba de două acțiuni independente (ex: *mă duc să citesc*), ci de una singură, redată prin două verbe.

Cele demonstrate pot fi reprezentate prin următoarele trei scheme:

Maria a terminat de spălat.

Maria a terminat spălatul.

Maria a terminat de spălat rufe.

Deși din punct de vedere structural, în cadrul PVC avem de a face cu două verbe personale, totuși din punct de vedere semantic și sintactic ele constituie un tot întreg o unitate indestructibilă și aceasta din motivul că semiauxiliarul nu poate avea un rol sintactic independent. Cele două verbe exprimă o singură idee procesuală, cu o singură valoare temporală, modală și aspectuală.⁸⁰

Semiauxiliarele sînt de două feluri: modale și aspectuale.

3. Semiauxiliarele modale

Semiauxiliarele modale arată atitudinea subiectului vorbitor față de acțiunea denumită de verbul de bază, adică dau îmbinării predicative o coloratură modală. Bazîndu-ne pe criteriul logico-semantic și funcțional, am putea delimita mai multe grupe tematice (semantice) de verbe semiauxiliare, indicînd:

* **Posibilitatea sau imposibilitatea:** *a putea* și sinonimele contextuale ale acestuia: *a (nu) reuși, a dovedi, a îndrăzni, a rămîne, a ajunge, a-i conveni*, uneori *a fi în stare, a izbuti, a fi în putere, a (nu) a vea puțință, a fi cu puțință* etc. Numai dorul mamei *poate // Să pătrundă-n lume toate, // Ca să afle mîngîiere // La cumplita sa durere* (V. Alecsandri); *Da! Da! Aș fi fericite, de-aș fi încă o dată // În patria-mi iubită, în locul meu natal, // Să pot a binezice cu mintea-nflăcărată // Visările juniei, visări de-un ideal* (M. Eminescu); *Cînd a ajuns (voinicul) aproape de palatul împăratului celuia, nu era chip să treacă, așa de strașni* (M. Eminescu); *Dacă se întîmplă să treacă pe uliți un regiment de soldați, conduși de sunetul dorobanelor, apoi nu-ți rămîne alta de făcut decît să-ți atupi urechile* (V. Alecsandri); *Astăzi satul a ajuns să aibă trei școli.*

* **Dorința:** *a vrea, a voi, a binevoi, a dori, a-i veni, a căuta, a ține, a spera, a-i arde, a-i abate* etc.: *Aș vrea să văd acuma natala mea vîlcioară, / Scăldată în cristalul pîrăului de-argint* (M. Eminescu).

Notă: Un loc separat în subgrupa acestui tip de PVC îl ocupă îmbinările formate din expresia *îmi vine* (la diferite timpuri ale modurilor personale) + un verb sau locuțiune vrebilă la infinitiv sau conjunctiv (*îmi vine a rîde – îmi vine să rîd*). Este de observat că verbul *a veni* s-a desemantizat în cazul de față, nemaiindicînd ideea de mișcare materială (cf. *Îmi vine soacra în fiecare zi*), redînd sensul unei mișcări sentimentale, psihologice, echivalînd, în linii mari, cu *a vrea*: *Odorul meu..., o,*

⁸⁰ Verbele semiauxiliare nu conțin informație suficientă despre obiectul-subiect, nu exprimă îndeajuns indicii predicativității, iar, pe de altă parte, verbul de bază nu poate întotdeauna să exprime semnificațiile gramaticale.

prea frumoasă fată, // Ca marmura-i de albă a ta față, // Îmi vine să alerg la tine-ndată // Ş-aşfel cum dormi, să te cuprind în brațe (M. Eminescu).

* **Necesitatea:** a trebui(verb tip), a urma, a rămîne, a se cere, a se impune, a fi dator, a fi nevoit, a fi silit, a fi constrîns, a fi silit, a se vedea nevoit, a rezulta etc. Multe sînt (trebuie) de făcut şi puţine de vorbit, dacă ai cu cine te-nţelege (I. Creangă); Şi cînd era de făcut ceva treabă (= trebuia de lucrat), o cam rărea de pe acasă (I. Creangă); O piesă trebuie scrisă mult timp; Ea trebui de el în somn / Aminte să-şi aducă (= trebui să-şi amintească) / Şi dor de-al valurilor Domn / De inim-o apucă (M. Eminescu); Omul e dator să lupte cît va putea cu valurile vieţii (I. Creangă); Oşlobanu fu nevoit să-şi ieie tălpăşiţa spre Humuleşti, lehametindu-se de popie şi lăsînd toate merindele sale în stăpînirea noastră (I. Creangă); - Te-ai purtat cu vitejie / şi eu sînt îndatorat / Să-mi îndeplinesc juruinţa / ce la război ți-am fost dat (C. Negruzzi).

* **Capacitatea:** a şti, a se pricepe, a se dumeri, a fi capabil etc.: Mama ştia a face multe şi mari minunăţii (I. Creangă); Uitat între pămînturi şi ceruri, în strîmtoare, / Nu mai ştiam cunoaşte nici calea, nici solia, / Şi-am doborît cu pumnii şi umerii stihia (T. Arghezi).

* **Încercarea:** a încerca, a căuta, a întreprinde, a se căzni etc.: Cînd amintirile-n trecut / Încearcă să mă cheme, / Pe drumul lung şi cunoscut / Mai trec din vreme-n vreme (M. Eminescu)

După ce ți-i împlini anii, să ai a lua (să poţi lua) din casa lui, ce-i vrea tu. (I. Creangă); etc.

Notă: A nu se confunda noţiunile de **verb modal** şi **complement circumstanţial modal** (de mod): semiauxiliarele modale arată atitudinea subiectului faţă de acţiunea, starea denumită de verbul de bază (în asemenea propoziţii subiectul nu se prezintă ca agent al acţiunii, ci numai ca o persoană care are o anumită atitudine binevoitoare sau nu etc. faţă de această acţiune), pe cînd complementul modal determină un verb şi indică modul în care se desfăşoară acţiunea. Şi se stabileşte cu ajutorul întrebărilor *Cum? În ce mod?* etc.

4. Semiauxiliarele aspectuale

Semiauxiliarele aspectuale precizează aspectul acţiunii, adică cum se desfăşoară acţiunea în timp (e la începutul ei, continuă sau s-a terminat):

- **Incoative** (arată că acţiunea verbului de bază e la începutul ei): *a începe, a (se) porni, a încerca, a sta, a prinde, a (se) rezezi*: De la o vreme, văzînd că s-a pus în cîrd cu nebunii, începe s-o întoarcă la şurub. (I. Creangă);

- **Durative** (imperfective) (acţiunea e în proces de desfăşurare, continuă, durează): *a continua, a prelungi, a urma, a rămîne, a nu se orpîi, a nu înceta, a nu conţine* etc.: Putut-au oare atîta dor / În noapte să se stingă, / Cînd valurile de izvor / N-au încetat să plîngă (M. Eminescu).

- **Perfective** (finitive, terminative) (acţiunea se termină, s-a terminat, conteneşte): *a sfîrşi, a termina, a înceta, a izbuti, a reuşi* etc.: Ursul mai stă din băut şi iar începe a mărmaşi. (I. Creangă) etc.

5. Condiţiile obligatorii pentru existenţa unui PVC

Pentru a califica două sau mai multe verbe drept PVC, trebuie respectate următoarele condiţii:

1. Să fie prezente verbele necesare (unul sau mai multe verbe semiauxiliare şi un verb de bază la una din formele: infinitiv, conjunctiv, supin sau participiu).
2. Toate aceste verbe trebuie să se refere la aceeaşi persoană – subiect; să existe comunitatea subiectului pentru toate verbele. Dacă verbele au subiecte diferite, atunci ele formează predicate diferite, deci şi propoziţii aparte: *Doresc să recitaţi această poezie.*
3. Între semiauxiliar şi verbul de bază nu se admite inserarea a tot felul de jonctive (*trebuie ca să fac...*, fenomen caracteristic limbii vorbite).

Notă: În corpul PVC se pot întîlni conjuncţii atunci cînd apariţia lor e dictată de necesităţi de versificaţie: *Ah, de cîte ori voit-am, // Ca să spînzur lira-n cui, // Şi un capăt poeziei // Şi pustiului să pui!* (M. Eminescu); *Şi nu voi ca să mă laud, nici că voi să te-nspăimînt, // Cum veniră, se făcură toţi o apă ş-un pămînt* (M. Eminescu); *Virtutea despletită şi patria-ne zeie // Nu pot ca să aprindă o singură scînteie // În sufletu-ngheţat* (M. Eminescu).

4. Să constituie o integritate semantică şi formală (un întreg, o unitate indestructibilă).

Nota 1: Partea materială a predicatului este exprimată de verbul de bază, pe când semiauxiliarul are misiuni de ordin semantic (indică nuanțele modale sau aspectuale) și de ordin formal-gramatical (marchează indicii de persoană, număr, timp, mod).

Nota 2: În ce privește modul la care stă verbul de bază, trebuie să amintim de concurența dintre conjunctiv și infinitiv. În limba latină clasică, verbele modale *posse, velle, debere* etc. se îmbinau, de regulă, cu infinitivul. Modelul acesta „infinitival” a fost moștenit de toate limbile romanice occidentale (fr. *je veux chanter; je peux chanter*; it. *ho voluto cantare; ho potuto cantare*). Excepție face, în această privință, limba română, unde din vechime s-a observat o tendință de substituție a infinitivului prin conjunctiv⁸¹ (cu excepția graiurilor din Bucovina de nord). În ce privește cauzele substituției, au apărut mai multe teorii: teoria substratului, teoria despre influența limbii grecești, teoria poligenetică (pentru detalii a se vedea A. Ciobanu, *Probleme dificile de gramatică*, p. 32-34).

Există și **PVC angrenat**: *De vorbit nu poate vorbi, că măselele și dinții i-au căzut mai bine de o mie de ani* (I. Creangă). În această categorie de predicate se înscriu și structurile cu verbul **a avea** și **a fi**, de tipul: *n-am ce zice, n-ai când veni, n-am încotro mă duce, nu-i ce vinde* etc. (a se vedea P. Butuc, *Predicatul angrenat în limba română*, p. 138-153): *Și cui să-i spui, când n-ai cui spune, și ce să-i faci, dacă n-ai ce-i face* (I. Druță); *Era orfan de tată și n-avea de cine se teme* (I. Druță); *Ferice de dînsa c-a murit, că știu că are cine-o boci* (I. Creangă); *Și dacă mă vezi așa de jignit, este că n-are cine să mă hrănească ca el* (I. Creangă) etc.

6. Unele dificultăți la identificarea PVC în propoziție

1. La stabilirea PVC, cel mai dificil lucru este de a determina dacă avem de a face cu un verb semiauxiliar (deci arată atitudinea sau aspectul) sau predicativ (arată o acțiune).
2. Topica nefirească: *Astăzi chiar de m-aș întoarce, // A-nțelege n-o mai pot, // Unde ești, copilărie, // Cu pădurea ta cu tot?* (M. Eminescu); *Ș-atunci inima numai de-a bate să încete, // Când voi culca sub țărână a dușmanilor cete!* (V. Alecsandri); *Dar dacă vrei cu crezămînt // Să te-ndrăgesc pe tine, // Tu te coboară pe pămînt, // Fii muritor ca mine.* (M. Eminescu); *Ar trebui alături // De al iubitei nume // În sckipetul verigii // Să-l scriem și pe al mumei.* (Gr. Vieru); - *Cum? Când lumea mi-i deschisă, a privi gîndești, că pot // Ca întreg Aliotmanul să se-mpiedice de-un ciot?* (M. Eminescu) etc.
3. Elementele componente ale PVC pot fi exprimate prin expresii sau locuțiuni, ce atribuie predicatului o structură voluminoasă. La analiză, trebuie să găsim echivalentele acestor expresii, să le aranjăm în ordinea cuvenită, apoi să verificăm dacă sînt respectate cele trei condiții anterioare: *Cerbul... se așterne pe somn și unde nu începe a mîna porcii la jir.* (I. Creangă); *sînt capabili să răspundă...; a nu avea dorință să dea ochii cu cineva... etc.*
4. PVC poate fi confundat cu PVN atunci când verbul de bază este exprimat prin diateza pasivă (sînt prezente două subiecte: gramatical și logic): *Arta trebuie să fie înțeleasă de popor; Cartea trebuie să fie citită în timpul cel mai scurt; Casa poate fi construită într-un an.* *Notă:* Dacă verbul *a fi* poate fi omis, predicatul e PVC.

7. Predicatul verbal compus trimembru

Utilizarea criteriului logico-semantic în vederea determinării categoriilor sintactice ne duce inevitabil la constatarea că în limba română contemporană există un predicat constituit din trei verbe, care, în anumite condiții, se dovedesc a fi insuficient de predicative, de aceea, numai în urma interferenței, interpătrunderii, ele ajung să redea un tot întreg semantic și sintactic.

Este constituit din două semiauxiliare și un verb de bază. Tipuri:

- **PVC triplu cu modalitate dublă** a acțiunii: *Un literat ... trebuie să știe a trece peste multe cărți, pe care ar putea să le scrie.* (I. Druță); *Și din pricina lui Pepelea de moș Bodrîngă, Pavel mai nu le putea (ciubotele) dovedi de cîrpit.* (I. Creangă); *Un bun călăreț trebuie să știe a stăpîni zburdălniciile calului său* (v: Alecsandri) etc.

Notă: A nu se confunda PVC trimembru cu un PVC bimembru „angrenat” cu un supin, format de la verbul de bază al PVC bimembru: *de tradus am să încerc să traduc; de plecat trebuie să plec...*

⁸¹ Modelul cu modul conjunctiv e specific și pentru alte limbi din Peninsula Balcanică: greaca, albaneza, bulgara ș.a.

- **PVC triplu modal – aspectual:** *În totului-tot, a fi trecut la mijloc vreo jumătate de ceas, cît a zăbovit mama acolo, mai vreo trei-patru, de cînd fugisem de acasă, și ar trebui să înceapă a mi se pune soarele drept inimă, după cum se spune, căci era trecut de amiază.* (I. Creangă); *Vreau să încep a lucra...*

- **PVC triplu aspectual – modal:** *Dacă tu știai problema astei vieți cu care lupt, // Ai vedea, că am cuvinte pana chiar să o fi rupt, // Căci întreb, la ce-am începe să-ncercăm în luptă dreaptă // A turna în formă nouă limba veche și-nșealeaptă?* (M. Eminescu); *încep să pot a descifra...*

Predicatul verbal compus polimembru

Este constituit din trei semiauxiliare și un verb de bază: *Adică de n-ar fi fost ce era, el ar fi trebuit să se deprindă să știe să priceapă o mie și una de lucruri.*

Condițiile pentru existența unor asemenea predicate sînt identice ca și pentru PVC bimembru.

Aplicație:

Comentați citatele de mai jos. Ce argumente sau contraargumente aveți?:

Gh. Constantinescu-Dobridor: „Sub influența gramaticilor străine (franceză, germană, engleză și rusă), unii lingviști români, au adoptat o a doua clasificare a predicatului, după structura expresiei sale: predicate simple și predicate compuse... („complexe”, dacă ținem seama că noțiunea de „compus” nu se aplică părților de propoziție, ci părților de vorbire, iar structurile în cauză corespund celor „complexe” din sintaxa propoziției: sînt structuri verbale cu sensuri lexicale suficiente, precedate de verbe auxiliare de modalitate...”

Deoarece aceste verbe au un criteriu de delimitare semantic, și nu gramatical (putînd fi considerate mai degrabă „auxiliare semantice” decît „auxiliare sau semiauxiliare morfologice de modalitate”); fiindcă ele sînt mai degrabă mijloace lexicale, și nu gramaticale de exprimare a modalității în limba română; întrucît sensul îmbinărilor acestora nu est unitar, unic, fiecare element component participînd la ele în mod inegal (verbul de modalitate atît semantic – prin sensurile de „posibilitate”, de „necesitate”...- cît și gramatical prin semnele predicativității) și întrucît categoria „predicatul compus” („complex” mai bine zis) nu este precis conturată din punct de vedere gramatical, problema în sine fiind controversată, iar analiza lor devenind destul de complicată din punct de vedere didactic, cea mai indicată interpretare a acestor structuri negramaticalizate din limba română este cea tradițională, de analizare separată a fiecărui element component...” (p.151).

D. Irimia: „Predicatul verbal compus este constituit dintr-un verb semiauxiliar, expresie a perspectivei enunțării, și un verb predicativ (sau o formă verbală absolută), expresie a semanticii enunțului: *Mihai trebuie să fi pierdut trenul, de n-a venit.*” (p. 380). Atît.

Predicatul nominal

1. Conceptul de predicat nominal
2. Verbele de relație
3. Clasificarea semantică a verbelor de relație
4. Elipsa elementelor constitutive ale PN sau elipsa PN
5. Exprimarea numelui predicativ
6. Clasificarea numelui predicativ
7. Topica elementelor componente ale unui PN
8. Predicatul verbal-nominal

Bibliografie

- Gramatica limbii române. Enunțul.* Vol. II, București, Editura Academiei Române, 2005.
- Gramatica limbii române.* Vol. II, Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Academiei Române, 1966.
- Limba moldovenească literară contemporană, Sintaxa,* Chișinău, Lumina, 1987.
- Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București, Editura Științifică, 1998.
- C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iași, Editura Institutul European, 2002.
- V. Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, București, Editura didactică și pedagogică, 1973.
- I. Iordan, Vl. Robu, *Limba română contemporană*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978.
- D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iași, Polirom, 2000.
- R. Nagy, *Sintaxa limbii române actuale*, Institutul European, 2005.

1. Conceptul de predicat nominal

Predicatul nominal⁸² este partea principală a propoziției care atribuie subiectului gramatical o calitate, o însușire sau neagă prezența acestuia la subiect și răspunde la una din întrebările: cum este subiectul? Ce este subiectul? Al cui este subiectul? *Inimi mari, tinere încă, deși voi sînteți bătrîni. // Noi sîntem iarăși trecutul, fără inimi, trist și rece.* (M. Eminescu); *Cum că eu sînt nemuritor // Iar tu ești muritoare?* (M. Eminescu).

Numele predicativ este o poziție⁸³ care aparține clasei de compliniri obligatorii ale verbului, fiind cerută de trăsăturile matriciale ale acestuia. Se aseamănă sub multe aspecte de clasa complementelor direct și indirect, de care, la nivel sintactic, se deosebește prin natura **ternară** a relației (NP implicînd atît verbul-centru de tip copulativ, cît și subiectul).

Numele predicativ se apropie foarte mult de atribut: el se exprimă prin aceleași părți de vorbire ca și atributul, cu excepția verbului la gerunziu (care poate fi atribut, dar nu și nume predicativ), iar prin conținutul lui, arată, ca și atributul, o caracteristică a obiectului indicat prin termenul cu care se află în relație, termen exprimat prin substantiv sau substitutul acestuia. Ca dovadă este faptul că, prin înlăturarea verbului copulativ, din numele predicativ **se poate obține un atribut**. Am putea spune că NP este un atribut al subiectului, cu următoarele particularități care îl deosebesc de atributul propriu-zis: este o parte principală (necesară) pentru înțelesul integral al propoziției: este legat de subiect printr-un verb copulativ / semicopulativ la mod personal⁸⁴.

⁸² În gramatica românească, ideea de verb copulativ (în calitate de component al PN) nu a existat dintotdeauna, ci ea și-a făcut loc în timp, specialiștii ale căror nume ar trebui reținute în această privință: Ion Eliad în *Gramatica românească*, Sibiu, 1828, pornind de la logică deduce caracterul copulativ al verbului *a fi*.

⁸³ G.A.(2005, p. 263) propune o nouă soluție sintactică pentru NP, și anume ca poziție sintactică distinctă (deci nu în cadrul predicatului), aparținînd clasei determinărilor obligatorii ale verbului -un complement de tip special. La nivel semantic, poziția NP se distinge de celelalte compliniri obligatorii ale verbului prin interpretarea semantic-predicativă și prin cea de restrîngere a referinței – și deci posibilitatea exprimării prin adjectiv. De altfel, NP este singurul complement al verbului realizat prin adjectiv.

⁸⁴ În gramatica limbii franceze numelui predicativ i se spune chiar *atribut al subiectului*. Posibilitatea de a obține din numele predicativ un atribut îți poate servi ca mijloc de control în analiza propozițiilor în care NP are o exprimare mai deosebită sau se află la distanță mai mare de subiect.

Notă: Din unele NP se obține o apozitie, care se izolează prin pauză în vorbire, iar în scris, prin virgulă ori prin linie de pauză sau care poate primi înaintea lui adverbul explicativ *adică*. Astfel de apozitii rezultă, de obicei, din construcțiile în care subiectul sau NP la c. N este exprimat printr-un substantiv propriu, pronume sau numeral cu valoare substantivală: *Vitalie este prietenul meu. / Vitalie, prietenul meu... El este Ion, colegul meu. / El, adică Ion, colegul meu...*

Predicatul Nominal este alcătuit din două componente: **un verb (semi)copulativ (la un mod personal) și un nume predicativ.**

2. Verbele de relație

Copulativul este, matricial, purtătorul informației sintactice, căci el „atrage” / determină apariția unui NP, iar prin încorporarea morfemelor predicativității este purtătorul predicatului enunțative.

Verbul de relație (copulativ, de legătură) este prima componentă a predicatului nominal. El este un instrument gramatical care leagă numele predicativ de subiect. Calitatea de instrument gramatical a acestui verb este dată prin slăbirea prin abstractizare a conținutului său noțional și lexical, prin gramaticalizarea sa, în comparație cu verbele care au suficiență noțională și lexicală. Din acest punct de vedere, există diferite grade de abstractizare (și gramaticalizare) a verbelor de relație, evidențiindu-se, în mod special, verbul *a fi*, cel mai abstract, cel mai gramaticalizat și cel mai folosit dintre toate. Așadar, verbele de relație se clasifică în verbe **copulative** și **semicopulative**. *Verbelor copulative* lexico-gramaticale prin conținutul lor lexical fundamental, originar: *a deveni, a fi*, (D. Irimia îl include în această categorie și pe *a părea*) li se alătură alte verbe, *semicopulative*, variante nepredicative ale unor verbe predicative, odată cu dezvoltarea unor sensuri lexicale derivate, insuficiente pentru realizarea componentei semantice de tip lexical a predicatului: *a ajunge, a se face, a ieși* (=a deveni), *a rămîne, a însemna* etc.

Notă: 1. Unii cercetători consideră că în realitate, verb copulativ propriu-zis este numai verbul *a deveni*, care niciodată nu poate fi predicativ. (G.A. 2005, p. 280). Meditați: *Motivele acțiunii devin clare. // Totul devine* (= „se transformă”) *pe lumea asta; În univers nimic nu e static, ci totul devine.*

2. A nu se confunda astfel verbele când au funcție de copulă cu acele care îndeplinesc singure funcția de PVS: *Mișcarea înseamnă sănătate // Ciobanul însemnează oile; La față arăta sănătos // Îi arată greșelile făcute; Mă găseam student la facultate // Acest metal se găsește în Apuseni; Cuiburile au rămas goale // În vacanță voi rămîne la bunici; Zarea părea de smalt // Pare că ninge; În final, dungile ajung negre // Am ajuns la mal.*

Există situații când același verb se caracterizează prin cumul de funcții: raportat la regenți diferiți, el e simultan și verb de legătură, și verb predicativ: *Dacă nu ne vom hrăni cu Eminescu acesta; atunci vom rămîne în cultură mai departe înfometate.* (Noica).

Aplicație

Identificați valoarea verbelor în aceste enunțuri:

Le-am dat învățători, ca să ne fie în slujbe, de folos și devotați. / Să ție fiecare de-o moșie. / Fiindu-ne-n provincii și-n București argași (T. Arghezi);

Să-nvățăm să fim și să devenim;

Maria este șeful de ceată și mîndră de succesele ei;

Dar Melina nu era nici slabă de inger, nici duioasă din fire și nici stăpînită de mari elanuri de iertare creștinească (I. Vulpescu) etc.

3. Tot cu valoare de copulă, în cadrul unui PN, este folosită și interjecția **Iată** (cu variantele populare *iacă, iaca* și *iacătă*): *Obținerea cunoștințelor trainice – iată obiectivul studentului!*

Toate verbele compatibile cu poziția NP (verbele de relație) sînt intransitive. Unele (*a fi, a deveni, a ajunge, a ieși, a părea*) sînt totdeauna intransitive, altele sînt transformate în intransitive prin asocierea cu reflexivul (*a se face, a se alege*). **A arăta**, tranzitiv, sinonim cu *a părea* nu mai are capacitatea de a avea un complement direct: cf. *Ion arată tînăr; Ea arată furioasă; Ea arată furioasă geamul spart.* În ultimul exemplu *a arăta*, compatibil cu poziția sintactică complement direct (*geamul*), are sensul „a indica o anumită direcție, a orienta privirea cuiva într-o anumită direcție”. În primele exemple, *a arăta*, intransitiv, are sensul „a avea aparența, a părea”. Decurge din cele analizate că poziția NP este incompatibilă cu cea de CD; un verb care prezintă valența

combinatorie corespunzând poziției sintactice „NP”, nu admite, în același enunț, realizarea poziției sintactice „CD” (aceste poziții nu sînt niciodată coocurente în același enunț).

În concluzie, menționăm că trei proprietăți disting verbele copulative de verbele care au capacitatea de a forma singure predicatul: impun o complinire atributivă, nu pot avea pasiv și nu adaugă prin ele însele mărci semantice, ci, eventual, nuanțe aspectuale, ceea ce înseamnă că se află întotdeauna într-o structură primară.

3. Clasificarea semantică a verbelor de relație

În funcție de sensul lor, verbele de relație se clasifică în câteva grupe:

* Deveniendi (trecerea subiectului dintr-o stare în alta): *a deveni, a se face, a ajunge, a ieși, a crește* etc.: *Dac-ar fi să iasă toți învățați, după cum socoți tu, n-ar mai avea cine să ne tragă ciubotele* (I. Creangă).

* Constandi (subiectul își păstrează un timp îndelungat sau nelimitat o calitate sau o stare): *a rămîne, a sta, a se menține...*: *Cine apuca a se duce pe atunci într-o parte a lumii, adeseori dus rămînea pînă la moarte* (I. Creangă); *El... rămase încremenit de frumusețea priveliștei* (M. Eminescu); *Cînd arde soarel de mai, / Cînd vîntul iernii geme, / Mărețul brad pe-naltul plai / Stă verde-n orice vreme* (B. P. Hasdeu)

* Nominandi (subiectului i se atribuie o însușire, o caracteristică în calitate de denumire, nume, dar care nu întotdeauna constituie o trăsătură specifică lui): *a se numi, a-și zice, a-și spune* etc.: *Casă de oameni de treabă se cheamă asta?* (I. Creangă);

* Declarandi (subliniază că subiectul se declară ceva sau pe altul îl declară astfel): *a se declara, a se proclama, a se pune, a se alege* etc.

* Considerandi (subiectul își atribuie sieși sau altuia diferite caracteristici sau calități proprii sau improprii): *a se considera, a se crede, a se socoti* etc.

* Senatiendi (subiectul se consideră posesor al unor calități): *a se simți, a se ști, a se vedea* etc.

* Hipotandi (arată că însușirile, calitățile atribuite subiectului sînt, într-o măsură oarecare, ipotetice, presupuse, nesigure, aproximative, deoarece nu întotdeauna corespund realității obiective, dar sînt rodul aprecierii subiective a vorbitorului în raport cu subiectul): *a se părea, a semăna* etc.: *Părea un tînăr Voievod, / Cu păr de aur moale, / Un vînt giulgi se-ncheie nod / Pe umerele goale* (M. Eminescu)

* Exagerandi (subiectul își atribuie în mod exagerat niște calități, închipuindu-și că ele îi aparțin): *a se pretinde, a-și închipui* etc. *El se pretinde șef; Ea se închipuie atotștiutoare.*

* Simulandi (subiectul simulează o calitate, o caracteristică): *a se preface, a se face* etc.

* Similandi (arată că subiectul propoziției echivalează ca sens noțional conținutul predicatului): *Orice cuvînt înseamnă un destin.*

* Finali (arată cu ce scop este folosit subiectul, într-o situație concretă): *Odaia aceasta îmi servește drept dormitor.*

A **face** în operații matematice, de asemenea, este copulativ: *Doi și cu trei (subiect) fac cinci* (PN); *Cinci fără (minus) trei fac doi*.⁸⁵

Notă: Stabilirea inventarului de verbe copulative este o operație anevoioasă și, pentru unele verbe, adoptată prin decizie. În afara nucleului sigur de verbe semicopulative, recunoscute ca atare de orice gramatică, limita dintre copulativele contextuale și verbele noncopulative (ultimele construite cu EPS) este o chestiune litigioasă. Criteriul de separare a verbelor contextual-semicopulative l-a constituit caracteristica verbului de a cere, pentru actualizarea unui sens diferit, complinirea obligatorie prin nume predicativ. Astfel în cazul verbelor *a trece* (copulativ), *a ieși* (copulativ), *a se da* (copulativ), pentru actualizarea sensurilor „a fi considerat”, „a deveni”, „a-și atribui o falsă calitate”, sensuri totalmente diferite de ale altor apariții ale formelor în discuție, prezența numelui predicativ este absolut obligatorie, vecinătatea NP avînd un rol semantico-

⁸⁵ Pentru verbul *fac* sînt posibile două interpretări: 1) e verb copulativ, echivalent cu *înseamnă* și 2) verb predicativ, echivalent cu *rezultă*, iar numeralul din dreapta lui are funcție de circumstanțial cantitativ în cazul acuzativ

În ce privește subiectul în *Cinci fără (minus) trei fac doi*, de asemenea, există două opinii: M. Avram: subiectul e reprezentat de întreaga sintagmă care indică operația aritmetică (*unu plus doi; cinci fără trei* etc.), iar C. Dimitriu e de părere că subiectul e doar numeralul cardinal ce apare în poziție inițială (*unu, cinci* ș.a.): Fără complementul din acuzativ, ar rezulta: *Cinci fac doi*. Propoziția e nelogică. Așadar, subiect e întreaga sintagmă. Predicatul chiar se acordă în plural.

sintactic distinctiv (*Ion trece învățat / El trece strada; El iese profesor / El iese din cameră; El se dă mare / El se dă pe mîna prietenilor*).

Aplicație:

1. Alcătuiți propoziții în care verbul *a rămîne* să aibă diverse valori din punct de vedere funcțional (verb personal, verb impersonal, semicopulativ în cadrul PN sau regent pentru o propoziție subordonată predicativă).

2. Alcătuiți enunțuri în care verbele *a fi*, *a părea*, *a însemna*, *a ajunge*, *a ieși*, *a rămîne*, *a se face* ș.a. să aibă diverse valori: de verb predicativ și verb de relație.

4. Elipsa elementelor constitutive ale PN sau elipsa PN

Spre deosebire de alte limbi unde elementul copulativ (verbul *a fi*) poate lipsi constant (cf. limba rusă), în limba română copula este indispensabilă pentru realizarea unui predicat nominal. Totuși verbele de relație pot lipsi din cadrul predicatului atunci cînd ele se subînțeleg ușor din context: *Fetișoara lui – / Spuma laptelui, Mustăcioara lui – / Spicul grîului etc.*; *Fală goală, traistă ușoară; Ochii ei – două nopți tulburi, gura ei – un haos căscat, dinții ei – șiruri de petre de mori* (Mama – Pădurilor) (M. Eminescu); *S-ajungi mireasă, s-ajungi crăiasă! / Calea să-ți fie numai cu flori, / Și casa – casă, și masa – masă / Și sînul – leagăn de pruncușori!* (V. Alecsandri); *Religia – o frază de dînșii inventată* (M. Eminescu); *Vorba lungă, sărăcia omului.* (este sărăcia); *Care sînt averile unui voinic? ... Puterile lui!* (sînt puterile lui) (V. Alecsandri); *Zăpezile mi-au părut aproape calde, cerul – mai puțin plumburiu* (G. Meniuc); *Grele-s pulberea și duhul, / Greu pe umeri chiar văzduhul.* (Lucian Blaga).

Nota 1: Dacă numele predicative se raportează la subiecte diferite, auxiliarul predicativ fiind același la forme gramaticale diferite, avem atîtea predicate nominale cîte cupluri „subiect – nume predicativ”: *El e o capacitate, iar tu – un nimic* [El este o capacitate, iar tu ești un nimic]; *Ori tu ești nevinovat și ea, mincinoasă, ori amîndoi, niște farsori* [Ori tu ești nevinovat și ea este mincinoasă, ori amîndoi sînteți niște farsori]. Trebuie să menționăm că în lingvistica românească există specialiști care infirmă această afirmație (a se vedea C. Dimitriu, p. 1305)

Nota 2: Spre deosebire de auxiliarul predicativ, care nu se subînțelege pe lîngă fiecare component al numelui predicativ multiplu, numele predicativ pe lîngă două sau mai multe copulative coordonate se reclamă obligatoriu subînțeles pe lîngă fiecare verb copulativ în parte, avînd tot atîtea predicate nominale cîte verbe copulative: *Amicul tău a fost, este și va rămîne toată viața un visător* [Amicul tău a fost un visător, este un visător și va rămîne toată viața un visător]; *Ești sau pari obosit?* [Ești obosit sau pari obosit?]; *Erai de mult profesor sau ai devenit abia acum?* [Erai de mult profesor sau ai devenit profesor abia acum?]; *Verzi sînt dealurile tale, frumoase pădurile și dumbrăvile spînzurate de coastele dealurilor, limpede și senin ceriul tău* (A. Russo); *Pădurea-n primăvară-i o frescă luminoasă /... / O frescă luminoasă și dulce-n primăvară / Un mare triptic vara și toamna un panou, / În friză de zăpadă schimbată iarna iară, / Pădurea e de-a pururi același – alt tablou* (V. Voiculescu).

Nota 3: Cf. : *Ionel este ascultător și încă de bunăvoie.* Cîte propoziții sînt? Avem NP multiplu? Prin definiție un nume predicativ nu poate fi coordonat decît cu alt nume predicativ (coordonare omogenă funcțional), nu și cu altă parte de propoziție. Aparența coordonării ne-o dă prezența unei conjuncții coordonatoare, cel mai adesea adversative, dublată de neexprimarea a doua oară a PN, ca termen regent complementului: *Ionel este ascultător și este ascultător încă de bunăvoie; El este ca pîinea caldă, dar numai pentru unii.* [El este ca pîinea caldă, dar e ca pîinea caldă numai pentru unii].

Aparent coordonate cu un NP pot fi aproape toate complementele, dar de fiecare dată considerăm predicatul subînțeles în propoziția a doua: *Totdeauna ai fost generos, dar [ai fost generos] mereu cu aceiași; A rămas repetent, dar numai o dată; Azi ați fost ascultători, însă numai de frică; Colegul tău e într-adevăr curajos, dar acasă la el; Copilul e bolnav și încă de ieri.*

Aplicație:

G. G. Neamțu, Elemente de analiză gramaticală. 99 de confuzii / distincții, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 163-165, 210-213.

5. Exprimarea numelui predicativ

Numele predicativ poate fi exprimat prin următoarele părți de vorbire:

substantiv: *Promisiunea este o datorie.* (N); *Hainele sînt pentru Maria.* (A.); *Rezultatele sînt contrar așteptărilor.* (D.); *Rechizitele sînt ale colegului meu.* (G). *Decanatul este împotriva întârzierilor.* (G); *A cunoaște-nseamnă iarnă, a iubirii primăvară.* (L. Blaga); *Acela este tipograful care, / În primul tău poem din zăpăceală / Ți-a mutilat trei strofe lapidare.*” (G. Topârceanu).

Notă: Uneori, din rațiuni stilistice, numele predicativ e în nominativ-construcție tautologică. Cf. *Căderea este pentru Homer căderea* unui mac de rod (T. Vianu); *Un lucru mi se pare cert că lumea oamenilor simpli este o lume complicată, iar lumea oamenilor complicați e o lume simplă.* (N. Steindardt).

Notă: De regulă, substantivul cu funcție de nume predicativ este articulat hotărît/ehotărît, determinarea maximă fiind obligatorie în cazul în care urmează un atribut. În mod excepțional, substantivele-NP sînt nedeterminate dacă sensul lor general este reliefat în context sau în cazul în care denumesc profesii: *De fapt, m-ar îngrozi să fiu idee și să stau cîteva secunde în capul tău.* (A. Buzura); *A te naște este condamnare la moarte.* (N. Stănescu).

- adjectiv: *Codrul pare tot mai mare, parcă vine mai aproape // Dimpreună cu al lunei disc, stăpînitor de ape.* (M. Eminescu);
- numerale (cardinale, ordinale, multiplicative, fracționare, adverbiale): *Haina este a celui dintîi.*
- pronume (personale, posesive, demonstrative, interogative, relative, nehotărîte, negative): *El nu mai era el* (M. Eminescu); *Cine ești // De vii mut și nevăzut ca-n povești?* (T. Arghezi); *Datoria este a fiecăruia dintre noi; Ce e amorul? E un lung / Prilej pentru durere, / Căci mii de lacrimi nu-i ajung / Și tot mai multe cere* (M. Eminescu).
- Verbe (la infinitiv (cu prepoziție), la supin, la participiu): *Grija noastră era de a ajunge la timp; Lucrurile acestea sînt de aruncat; A vorbi de mizeria materială a lui Eminescu însemnează a întrebuința o expresie nepotrivită cu individualitatea lui* (T. Maiorescu); *Durerea este de neimaginat.*

Notă: Uneori este foarte greu de făcut distincția între un predicat nominal cu numele predicativ exprimat printr-un participiu și un PVS exprimat printr-un verb la diateza pasivă. Această confuzie poate apărea, desigur, numai atunci cînd avem de a face cu un participiu al unui verb tranzitiv: *Cartea este deschisă. Merele sînt coapte.*

Adesea conținutul ne ajută să facem distincție între cele două tipuri de predicate. Astfel, în exemplul următor e clar că avem de a face cu un PN, și nu cu un verb la diateza pasivă: *Ferestrele erau căptușite bine cu rogojini, încît nu se zărea rază de lumină.*

Pentru a nu confunda PVS exprimat printr-un verb la diateza pasivă cu PN a se reține:

- Adjectivul (provenit din participiu) cu funcția de NP îi atribuie subiectului o caracteristică (însușire, calitate): *Coperta este ruptă* (=nu este în stare bună); *Caietele sînt rupte* (= nu sînt în stare bună); *Felinarele erau aprinse; Discuția a fost înfocată; Mîncarea e fiartă; Fața-i era rumenită; Toate biletele au fost vîndute; Povestirea era prea dezlînată; Drumul era desfundat* etc.
- Verbul la diateza pasivă exprimă o acțiune pe care o suferă subiectul: *Coperta a fost ruptă intenționat.* Dacă participiul e urmat de compliniri verbale (complemente circumstanțiale), valoarea lui verbală apare pe primul plan.

De cele mai multe ori, diateza pasivă a verbului poate fi recunoscută datorită prezenței în text a complementului de agent care indică cine este agentul acțiunii: *Coperta a fost ruptă de el.*

- adverbe: *Ei sînt altfel; Iar noi locului ne ținem, cum am fost așa rămînem.* (M. Eminescu).

Notă: Adverbul, exprimînd o caracteristică a verbului, adică o notă a unei acțiuni sau stări sau o caracteristică a unei caracteristici are anumite particularități atunci cînd se combină cu un verb copulativ. Or, NP, prin definiție, exprimă o caracteristică a numelui subiect, nu a verbului, ca în cazul adverbului. De aceea, atunci cînd aceste adverbe funcționează drept nume predicative ele trec, prin conversiune, în clasa adjectivelor.

- interjecții: *Cu o asemenea șefă este vai de ei. În acest caz e halal de voi. Invitația este hodoronc-tronc; În cea vale de-oi sălta, / Vai ș-amar de viața ta* (V. Alecsandri).
- construcții (infinitivale, adjectivale, substantivale): *Condiția este de a fi bun. Ea pare a fi constantă; A ajuns a fi nepăsător; E rumen la față (lat în spete); E cu geamurile larg deschise.*
- frazeologisme: *Banu-i ochiul dracului.*
- Blocuri de cuvinte mai puțin osificate a căror unitate funcțională se stabilește după sens: *Poezia populară este întâia față a civilizației unui neam* (Al. Russo); „*Aprodul Purice*” *a fost o palmă dată de trecutul glorios prezentului mișelesc* (V. Alecsandri)

Notă: Expimarea NP fiind atât de variată, întrebările la care ar putea răspunde sînt numeroase.

Nu este nevoie însă de o listă a întrebărilor și de memorarea acestora, pentru că NP nu se identifică prin întrebări, ci prin **constatarea faptului că o anumită parte a propoziției arată o caracteristică a subiectului exprimată cu ajutorul unui verb copulativ**. În unele propoziții folosirea întrebărilor ar putea duce la confundarea NP cu diferite complemente.

Aplicație:

1. Identificați predicatele, stabiliți tipul acestora:

El a fost iertat de Maria și invitat la petrecere a doua zi.

Maria este fidelă ideii de libertate și ostilă lui.

2. G. G. Neamțu, Elemente de analiză gramaticală. 99 de confuzii / distincții, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 152-170, 210-213, 179-182, 183-192, 194-197.

3. Rescrie predicatele din enunțurile următoare specificând felul lor. :

Mircea a ajuns la Sinaia înaintea noastră.

Mirela ajunsese profesoară în orașul ei natal.

El a rămas tot director și după ședința de săptămîna trecută.

Mihai a rămas la bunici în timpul vacanței de vară.

Părea că va ninge.

Părea fericit de reușita prietenilor săi.

4. Construieste enunțuri în care numele predicativ să fie exprimat prin:

- a. substantiv în cazul G.
- b. pronume demonstrativ.
- c. verb la modul supin.

5. Construieste enunțuri pentru a ilustra valorile verbului «a fi».

6. Clasificarea numelui predicativ

NP se poate clasifica după două criterii:

a) după structura expresiei sale:

- **NP simplu** (alcătuit dintr-o singură parte de vorbire cu înțeles lexical suficient): *Ea este bibliotecară.*

- **NP complex** (alcătuit dintr-o parte de vorbire cu sens lexical suficient, precedată de un adverb de mod de întărire, de precizare, de aproximație, de exclusivitate): *Acoperișul este tot roșu; Florile sînt chiar albe; Dunga este numai verde; Ușa era doar crăpată; Gheața e cam subțire.*

- **NP dezvoltat** (alcătuit dintr-un substantiv precedat de un numeral cardinal, dintr-un substantiv și un adjectiv posesiv, legate prin cratimă, sau dintr-o construcție nominală infinitivală; nume și prenume): *Ochelarii sînt pentru maică-sa; Grija lui era de a fi atent cu clienții; Eu sînt Lilia; Ea este tușa Ioana.*

- **NP multiplu**, alcătuit din mai mulți componenți, intrați în relație de coordonare copulativă sau adversativă: *Mîndră și vitează erai în bătaie, o țară română... (Al. Russo); (subordonate predicative multiple) Dar ceea ce nu știi poate e că el e nepotul și moștenitorul lui podesta din acest oraș, că duelurile sînt oprite și că poți ajunge la spînzurătoare. (M. Eminescu); Ziua era vînată, urâtă și geroasă. Și tot vînat și urât era locul cu apele grele, sărate... (Zaharia Stancu).*

b) după conținutul expresiei sale:

- **NP de calificare** atribuie subiectului o însușire propriu-zisă sau o anumită treaptă într-o ordonare de valori și se exprimă prin subst., adj., numerale, pron.: *Am aflat ce sînt oamenii aceia; Faptele sînt asemenea lor; Astea nu sînt de ascuns.*

- **NP de identificare** exprimă o noțiune singulară, a cărei sferă logică se suprapune sferei subiectului. Este accentuat în propoziție și se exprimă prin substantive comune sau proprii în N, prin pronume personale, interrogative, demonstrative, relative în N, prin verbe la modul infinitiv cu prepoziție: *Mama este autoarea acestei surprize; Păreră mea despre el este aceasta; Acesta este o cincime.*

7. Topica elementelor componente ale unui PN

De obicei, NP stă după verbul copulativ⁸⁶, dar poate sta și înaintea lui (cînd e accentuat, în propoziții exclamative, sau cînd este exprimat prin pronume interrogative sau adverb interrogativ *cum*): *Ticăloase sînt slugile boierești, dar mai ticăloși sînt boierii.* (Z, Stancu); *Ce este aceasta? Cum este lucrarea ta?*

Tot înaintea verbului copulativ stă NP și atunci cînd este exprimat prin pronume interrogativ-relativ sau prin adverbul interrogativ-relativ *cum*: *Spune-mi cine este șeful tău? Arată-ne cum este clădirea?* etc.

Între verbul copulativ și NP se pot intercala diferite cuvinte, părți de propoziție sau chiar propoziții întregi: *Prea mult un înger mi-ai părut / Și prea puțin femeie, / Ca fericirea ce-am avut / Să fi putut să steie* (M. Eminescu); *Apa era zilnic curată. Nu era însă deloc limpede. Problema nu este așadar clară. Ei sînt, așa spune articolul, exemple demne de urmat* etc.

Trebuie să facem distincție între subiectele și NP exprimate prin substantive, numerale, pronume în N sau verbe la infinitiv. Topica, accentul, intonația și acordul diferențiază cele două părți de propoziție: *Calitatea ei este curajul; Ion este al zecelea în listă; Acesta este al meu; A iubi înseamnă a trăi* etc. Cuvintele cu care încep propozițiile sînt subiecte (nu sînt intonate special și nici accentuate), iar cuvintele cu care se încheie propozițiile sînt NP ale verbelor copulative ce le preced (ele sînt intonate special și accentuate). Dacă inversăm însă ordinea celor două părți de propoziție, trebuie să intonăm în mod deosebit și să accentuăm cuvintele care trec pe primul loc în propoziție, pentru ca ele să fie înțelese, ca NP, nu ca subiecte: *Curajul este calitatea ei; Al zecelea în listă este Ion; Al meu este acesta; A trăi înseamnă a iubi.*

Trebuie relevat faptul că identificarea subiectului și a NP, în condițiile nemarcării accentului frastic, este o chestiune dificilă, uneori chiar imposibilă. Structura scindată, cu efect special de rematizare, face imposibilă distingerea subiectului de NP, oricare dintre acestea putînd ocupa, sub accent, poziția de NP. Cf. *Adu-ți aminte că ce trece e viața ta* (N. Iorga) – *ce trece* e NP / *Adu-ți aminte că ce trece e viața ta* - *ce trece* e P Sub., iar *viața ta* e NP.

În concluzie, menționăm că variația așa de mare a poziției componentelor în structurile cu NP, cu efecte atît de diverse, de la cel semantic (de schimbare semantică a tipului de predicatie), la cel stilistico-pragmatic (de emfază a construcției întregi sau de deplasare a interesului comunicativ de la un component pe altul) e posibilă numai și numai pentru că sintaxa limbii române are mari libertăți de topică.

Nota 1: Uneori NP conține arhisema (numele generic) al subiectului: *om, fată, băiat, băiețuș, femeie* etc. Aceste cuvinte nu pot forma singure NP al PN, deoarece, împreună cu subiectul, dau naștere unei construcții pleonastice: *Maria este o femeie frumoasă; Ea este o fată deșteaptă, ageră.*

Nota 2: Controverse: Mi-e bine (a se vedea V. Guțu Romalo: PN, p. 139-140)

Cf. *Caloriferul e cald.* și *E cald afară.* Predicatul în aceste două structuri numai pare a fi identic – predicat nominal. În primul enunț, într-adevăr este un PN, deoarece adjectivul cald

⁸⁶ Analizînd enunțul tautologic aparținînd lui Noica: *Îi reușea lui Hegel să scrie o carte cum nu se mai putuse scrie: ... una în care întâmplările sunt idei, sau mai degrabă ideile sunt întâmplări.*, D. Irîmia ajunge la concluzia că „schimbarea poziției substantivelor *întîmplări* și *idei* conduce la schimbarea, în fond, a funcției sintactice”. Substantivul *întîmplările* este subiect mai întîi și *ideile* nume predicativ, inversîndu-se în a doua parte a enunțului.

exprimă o caracteristică a numelui-subiect (*caloriferul*), cu care se acordă. Așadar, pentru a putea exista nume predicativ trebuie să existe subiect, iar existența acestor două elemente justifică existența copulei dintre ele. În enunțul al doilea nu există nume-subiect și ca urmare adverbul *cald* – neputînd exprima o caracteristică a ceva ce nu există (adică a subiectului) – nu poate fi admis ca nume predicativ. Respectiv, nu putem vorbi de copulă și deci de predicat nominal. Ceea ce Gramatica Academică (și alți specialiști) consideră a fi predicat nominal (*e cald, e sigur, e posibil, e soare, e lună* etc.) reprezintă niște îmbinări stabile verbale / perifraze verbale constituite dintr-un adverb (substantiv) și un verb. (a se vedea C. Dimitriu, p. 1318-1319, 1323).

Nota 3: O problemă specială apare în vecinătatea verbului *a fi*, cînd acesta primește ca determinanre obligatorie un grup prepozițional sau adverbial, exprimînd o relație locativ-situațională. Uneori aceste grupuri alunecă de la o interpretare spațială concretă (circumstanțiale de loc ale verbului *a fi* predicativ) spre valori mai abstracte, făcînd dificilă stabilirea limitei dintre utilizarea copulativă și cea existențială a verbului *a fi*: *Îngerii sînt, ierarhic, deasupra oamenilor*. Situația se complică atunci cînd apar în coordonare grupuri propoziționale / adverbiale interpretate diferit, unul ca NP, iar celălalt, ca circumstanțial: *Îngerul este și lîngă noi* (CL), și *împotriva noastră* (NP).

G.A. propune o soluție alternativă a interpretării lui *a fi*, și anume posibilitatea lărgirii interpretării copulative la toate construcțiile verbului *a fi* conținînd determinativi locativi. O asemenea soluție, în viziunea autorilor G.A., ar oferi avantaje semantice și de interpretare sintactică:

- s-ar explica paralelismul cu unele adjective locative, deictice sau anaforice: *Punctul este înăuntru / afară* (este interior / exterior); *Casa este departe / aproape / alături* (îndepărată / apropiată / alăturată);
- s-ar unifica modul de interpretare a predicăției de proveniență / origine și a celei locativ-situaționale, care actualmente are interpretare diferită: *Studentul este în Cluj* (CL) *Studentul este din Cluj*. (NP)

8. Predicatul verbal-nominal

PVN este partea principală de propoziție care atribuie subiectului o calitate nuanțată modal sau aspectual, punîndu-se accentul pe atitudinea față de calitate: *Măi tartorule, nu mînca haram și spune drept, tu ești Gerilă... Tu trebuie să fii, pentru că și focul îngheață lîngă tine*. (I. Creangă); *Moftangiul (...) poate fi sărac sau bogat, prost ori deștept (...) el a fost, este și va fi român adevărat...* (I. L. Caragiale); *Roadă e puțină, dar ciutoreanul caută să fie mulțumit – o să aibă pîine în casă, iar dacă are pîine, ce griji se mai pot lega de el?* (I. Druță); *Și trebuie să luptate războaiele aprinse. / Căci voi murind în sînge, ei pot să fie mari* (M. Eminescu); *Atunci o nație se apropie de moarte, cînd începe să fie surdă la glasul libertății* (V. Alecsandri); *Nădăjduiesc să-ți dovedesc că...nici o secundă n-am încetat de a fi ...al dumatiale credincios rob* (C. Negruzzi).

Condițiile de existență ale PVN sînt aproximativ aceleași cu ale PVC.

Notă: PVN poate fi confundat cu PVC bimembru cu verbul de bază la diateza pasivă: *Lucrarea trebuie să fie efectuată îngrijit și la timp ; Romanul trebuie să fie citit atent; Tu vrei un om să te socoți, / Cu ei să te asemeni?* (M. Eminescu); *Și trebuie să luptate războaiele aprinse, / Căci voi murind în sînge, ei pot să fie mari* (M. Eminescu); *Atunci o nație se apropie de moarte, cînd începe a fi surdă la glasul libetății* (V. Alecsandri).

Propoziția predicativă

Propoziția predicativă este propoziția care ține locul părții nominale a predicatului nominal sau verbal-nominal (la care se poate reduce prin contragere) din regentă: *Ion a devenit ce a visat; În mintea mea ea rămăsese cum fusese în copilărie; N-a ajuns ce-i fu hărăzit*.

Predicativa are deci în frază un rol identic cu acela pe care-l are componenta nominală a predicatului nominal, întrucît arată însușirea sau caracteristica atribuită subiectului din propoziția regentă, prin intermediul verbului copulativ din aceeași propoziție. Altfel spus, predicativa este un echivalent semantic al părții nominale, adică o perifrază a ei.

Notă: **Perifrază** = a spune același lucru cu alte cuvinte (relația invariantă-variantă).

A nu se confunda cu (**parafrază**) a parafraza = a adapta o maximă la o situație nouă: *Dumnezeu să te ferească de judecata măgărească / Dumnezeu să te ferească de omul care a citit o singură carte în viață*.

Predicativa ia naștere în rezultatul predicativizării numelui predicativ al predicatului nominal (verbal-nominal). Deci perifrazînd NP al PN putem obține o propoziție predicativă: *Adevărul este crud/Adevărul este că nu se aștepta la aceasta; Șeful nostru a ajuns om mare / Șeful nostru a ajuns ce nici nu gîndești.*

Propoziția predicativă nu se află cu ajutorul întrebărilor (întocmai ca NP), ea fiind recunoscută numai după conținut și locul ocupat de ea imediat după verbul copulativ din regentă.

În calitate de verbe regente pentru PP sînt verbele copulative (*a fi, a deveni, a părea, a rămîne, a se face, a însemna, a ajunge, a ieși* etc.): *A-l acuza pe Ștefan cel Mare înseamnă să condamnăm cu bună știință sentimentul dreptății și spiritul de independență al popoarelor* (M. Neagoie); *Ea poate ieși ce nici n-a visat; Dar mai cumplita lui vinovăție, / Ticăloșit de crima îndoielii, / E că a simțit în sînge o frăție / Și-o solidaritate cu rebelii* (T. Arghezi); *Visul meu cel mai drag era să port în suflet o nețărmurită dragoste pentru oameni* (L. Blaga); *Pentru noi primăvara întruchipează ceea ce întruchipează vara pentru ei.*

Tot ca mijlocitor al unei PP în relația cu subiectul regentei este folosită și interjecția iată: *Dicționarul de regionalisme – iată (= este) ceea ce ne lipsește! (= Dicționarul de regionalisme – iată (este) lipsa noastră!*

Uneori verbul copulativ din propoziția regentă a PP se află la un mod impersonal. În acest caz, PP urmează imediat după verbul copulativ sau după un nume predicativ al acestuia, cu care este coordonată: *Și-a pregătit totul, gîndul lui fiind să plece pînă la Craiova; Planul de a rămîne cum l-au montat a eșuat; Omul, fiind surd, dar cum nu mai întâlnește vreodată altul ca pricepere, îl privea nedumerit.*

Notă: Există situații în care subiectul propoziției regente a PP este reprezentat printr-o Psubiectivă. În această situație, regenta comună a lor este redusă numai la verbul copulativ, fapt care îi relevă insuficiența lexicală și sintactică: *Ce este mai interesant este să uiți banii acasă.* (Faptul mai interesant este uitarea banilor acasă); *Ceea ce este neplăcut în această călătorie este că permanent sîntem înțepați de țințari* (Neplăcerea în această călătorie este înțepăturile țințarilor); *Dacă vine acolo înseamnă să nu fii liniștiți; Să realizăm această lucrare – iată ceea ce ne propunem.*

În ceea ce privește raportul sintactic dintre propoziția predicativă și regentă, el se deosebește tranșant de raportul dintre numele predicativ și subiect (raport de inerență). Propoziția predicativă contractează cu verbul-predicat raportul sintactic de subordonare⁸⁷, demonstrată și de jonctivele subordonatoare prin care este introdusă predicativa.

Elemente introductive ale PP pot fi:

a) *că, să, dacă, de, ca să* etc.: *Tot ce-n astă lume mai poate pricepe / E că de-ncetează lucrul, foamea-ncepe* (M. Eminescu);

b) în exprimarea elevată: *fîindcă, pentru că, cu scopul ca* etc.: *Dacă totuși în aceste poezii au meritat și vor merita să figureze în opera lui literară este fîindcă în fiecare din ele apare deodată din mijlocul imperfecțiunilor o frumusețe de limbă și o înălțare de cuget care prevesteau ce avea să devie poetul* (T. Maiorescu);

c) pronumele și adjectivele pronominale relative: *cine, ce, care, cît* etc.: *X nu este cine se crede; Viața este cît timp trăiești.*

d) pronume și adjective nehotărîte: *orice, oricare, oricine* etc.: *Unii copii se fac orice doresc părinții lor;*

e) adverbe pronominale relative *unde, cînd, cum*, adverbe pronominale pe baza celor relative: *oricum, orișicum* etc.: *Lumea este după cum o vede fiecare.*

Cu anumite condiționări, se poate spune că subordonarea predicativei la regenta ei se realizează și prin juxtapunere: *Nu floare vestejită din părul bălai, / Căci singura mea rugă-i uitării să mă dai* (M. Eminescu).

⁸⁷ Dacă vom considera inerente predicativele de tipul *Problema e că doarme*, atunci trebuie interpretată la fel și completiva: *Se știe că vine* etc.

Topica și punctuația

PP stă după regentă, dar și înaintea acesteia, ca o excepție: atunci când are ca element corelativ adverbul de mod de întărire *și*: ***Cum e turcul este și pistolul***; ***Cum ți-e portul este și cinstea***.

Substitutul de propoziție predicativă

Problema e că ba (= „Problema e că nu găsim soluție”); *Întrebarea este dacă da*.

PREDICATUL ADVERBIAL

Bibliografie

- Gramatica limbii române. Enunțul.* Vol. II, București, Editura Academiei Române, 2005.
 Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București, Editura Științifică, 1998.
 C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iași, Editura Institutul European, 2002.
 D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iași, Polirom, 2000.
 R. Nagy, *Sintaxa limbii române actuale*, Institutul European, 2005.
 M. Timofte, *Actualitatea sintaxei românești „clasice moderne”*, Iași, 2005.

Predicatul adverbial constituie obiectul unei controverse în lingvistica românească actuală [În GA din a. 2004, paragraful unde este tratat acest subiect se numește: *Există un predicat adverbial?*, p. 249). Se au în vedere aici adverbele care aparțin clasei construcțiilor de atitudine propozițională, exprimând atitudinea locutorului (certitudine / în certitudine; aproximare) în legătură cu o întreagă structură propozițională: **Firește că e nedrept** etc. Opiniile extreme din literatura de specialitate constau, pe de o parte, în admiterea predicatului adverbial, indiferent dacă adverbele avute în vedere sînt urmate de conjuncție (**că**) sau nu, iar, pe de altă parte, în negarea predicatului adverbial⁸⁸. În afara acestor extreme, mai este și o opinie de mijloc, constînd în admiterea funcției sintactice de predicat la adverbe, dar numai la cele de felul *poate, firește, pesemne* etc. – atunci cînd sînt urmate de **că** (*Poate că-l bănuiau*).

Pentru a ajunge la o soluție convenabilă în această privință, considerăm necesară precizarea că – la fel cu predicatul verbal – nici predicatul adverbial nu poate fi definit, pentru că în propoziția din care face parte nu există elemente necesare definirii predicatului, adică nu există nici subiect și, ca urmare, nici raportul sintactic specific de inerență. Dacă la predicatul-tip verbul exprimă acțiunea ca proces și are categoriile gramaticale de diateză, mod, timp, persoană, număr, la predicatul adverbial se exclude în mod firesc atît ipoteza că adverbul exprimă acțiunea, memaicontînd dacă aceasta este sau nu privită ca proces (se poate vorbi doar de echivalența semantică a adverbilor respective cu anumite verbe perifrastice: *poate, pesemne* = „este posibil”, *firește* = „este normal” etc.). Așa sînd lucrurile, la admiterea predicatului adverbial un rol decisiv îl are conjuncția **că** care urmează după el, constituind *indicele lui de predicție*. Propoziția care urmează este una subiectivă. Atunci cînd adverbul e urmat de conjuncție, enunțul are următoarea structură de adîncime: *Poate că [așa stau lucrurile, adică] problema nu e rezolvată definitiv*. Dacă însă adverbul modalizator nu e urmat de **că**, atunci se constituie în planul comentariilor / incidenței: *Poate, așa stau lucrurile*.

Nu toate adverbele întrunesc condițiile predicativității, căci, prin conținutul pe care îl au, sînt incompatibile cu semnul predicativității. Pot deveni predicative unele adverbe (modalele): *desigur, firește, de bună seamă, cu siguranță, mai, chiar, aproape* etc. La aceste adverbe, predicativitatea nu este implicată, ci funcția lor rezultă semantic, din echivalența (semantică) cu verbe perifrastice cu care teoretic se pot înlocui în context fără schimbarea intenției comunicative a vorbitorului (*desigur, firește, cu adevărat, de bună seamă* = „e cert”. Gramatical - conjuncția subordonatoare **că**, ce urmează adverbilor date introduce o subiectivă, conținînd comunicarea propriu-zisă, iar predicatul adverbial doar „atrage” comentariul succint: **Și poate că** *nici este loc / Pe-o lume de mizerii / Printr-un atît de sfînt noroc / Străbătător durerii!* (M. Eminescu); **Mai că-mi vine să zic și eu ca boierul cela** (I. Creangă). Așadar, indicele de predicție al acestor adverbe este exterior predicatului, în

⁸⁸ Argumentul acestora fiind: „Conjuncția **că** este facultativă, poate fi substituită cu zero, fără să prejudicieze semnificația enunțului, așa încît enunțurile cu sau fără conjuncție pot fi considerate nu numai sinonime semantic, ci și echivalente sintactic” (E. Teodorescu).

În structurile cu autonomie enunțativă, „atitudinea modală” a locutorului este dublu exprimată: o dată prin morfemele predicativității, care, ca mărci modale, sînt încorporate în forma verbului-predicat, iar, suplimentar, prin modalizator, care, obligatoriu, lexicalizat, aduce informații de modalizare, privind ansamblul propoziției / frazei: **Poate că va ploua**. În structurile fără autonomie enunțativă, „atitudinea modală” se exprimă o singură dată, cu ajutorul modalizatorului: *Studenta, sigur șocată, mi-a vorbit realmente deschis, fiindcă nu mai avea nimic de pierdut*.

opoziție cu predicatele tip realizate de verbe, la care indicele de predicatie este interior, dat de caracterul personal al unei forme modale care se poate atașa unui nume în nominativ.

Predicatul adverbial se justifică semantico-gramatical și atunci când adverbul se află în interiorul comunicării propriu-zise dorite de vorbitor: *Știa, vezi bine, soarele cu cine are de-a face, căci eram feciorul mamei, care și ea **cu adevărat că** știa a face multe și mari minunății* (I. Creangă).

Mai trebuie menționat faptul că statutul *construcțiilor modalizatoare*, deși omogen din punct de vedere funcțional și semantic, este extrem de eterogen din punct de vedere sintactic. Funcțional, toate aparțin clasei largi a *modalizatorilor*, modalizând fie o predicatie **verbal-propozițională**: *Firește că este frumos* [caz discutat deja sub aspect sintactic], fie una **adjectivală**: *O imagine firește șocantă; Fată într-adevăr frumoasă; Soluție literalmente greșită*, fie una **adverbială**: *Mi-a vorbit firește deschis*, sau **prepozițională**: *Mă întorc negreșit după Paște, dar nu înainte; Au mers îmbrățișați probabil pînă la Universitate*.

În condițiile în care adverbele discutate nu apar ca modalizatori ai unei structuri sintactice cu predicat, ci ai unor adjective, adverbe, grupuri prepoziționale sau apar ca modalizatori propoziționali juxtapuși, izolați sau neizolați: *Într-adevăr nimeni nu mă respectă* - toate îndeplinesc funcția de **circumstanțiale de modalitate**.

Notă: Menționăm că încadrarea predicatului adverbial în capitolul predicatul verbal nu este binevenită (adverbul e altă o parte de vorbire decît verbul), căci acest tip de predicat se caracterizează prin specificul său.

În contextele de felul celor de mai sus, informația semantică a adverbului aparține *modus*-ului, în timp ce informația semantică a subiectivei introduse prin *că* aparține *dictum*-ului, fapt explicabil prin anacolutul generalizat, constînd în neexprimarea unei subiective cu sens general de tipul „așa stau lucrurile” din planul *modus*-ului și urmată de o apozitivă, deci prin atragerea planului *modus*-ului în planul *dictum*-ului. În situațiile cînd nu e urmat de *că*, adverbul respectiv nu îndeplinește funcția sintactică de predicat, căci, din punct de vedere semantic, trimite prin el însuși la *modus*, iar din punct de vedere formal / gramatical absența conjuncției *că* indică absența unei propoziții secundare/subordonate, fapt ce impune o interpretare sintactică diferită⁸⁹.

Cf. *Zice unul*: -*Dragul meu, așa cui făceam și eu / Poate chiar mai iscusit / Însă, vezi, nu m-am gîndit* (T. Arghezi).

Adverbul *poate* neurmat de *că* îl vom considera substituit de propoziție/frază incident, dat fiind faptul că nu are, în acest context, decît condiția semantică a predicativității, fiind echivalent cu perifrazele verbale de tipul *e posibil*, nu și condiția gramaticală a predicatului adverbial, adică nu e urmat de conjuncția subordonatoare *că*, prin care s-ar introduce o subiectivă.

Predicatul interjecțional

Bibliografie

- Gramatica limbii române. Enunțul*. Vol. II, București, Editura Academiei Române, 2005.
 Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București, Editura Științifică, 1998.
 C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iași, Editura Institutul European, 2002.
 D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iași, Polirom, 2000.
 R. Nagy, *Sintaxa limbii române actuale*, Institutul European, 2005.
 M. Timofte, *Actualitatea sintaxei românești „clasice moderne”*, Iași, 2005.

Predicatul analogic interjecțional (foarte rar întîlnit, se atestă mai ales în vorbirea populară și familiară) **nu este nici el definibil**, întrucît în propozițiile monomembre în care apare nu există elemente pentru definirea predicatului (nici subiectul, nici raportul sintactic de inerență). Totuși acest predicat poate fi acceptat doar prin asemănările cu predicatul verbal, asemănări prin excelență

⁸⁹ Cf. E. Tambă Dănilă, *Vechi și nou în sintaxa limbii române*, p. 117-118.

de natură semantică. Predicatul analogic interjecțional se aseamănă cu cel verbal prin aceea că exprimă o idee verbală (acțiunea ca proces), dovada constituind-o posibilitatea de comutare a interjecției predicative: cf. *Iată o fată frumoasă. - Privește o fată frumoasă; Na un măr – Ține un măr*. Anume această similitudine justifică de ce predicatul interjecțional se comportă ca centru / nucleu al propoziției monomembre din care face parte: *Pupăza zbr! pe-o dugheană*. (I. Creangă); *Bîzîiam la strană și hîrști! cîte un colac* (I. Creangă); *Se scoală împăratul necăjit foc și sart! o palmă lui Prîslea de a răsunat tot palatul* (I. L. Caragiale). Valoarea stilistică a interjecțiilor predicative e de a reda acțiuni momentane de foarte scurtă durată, ceea ce nu poate reda verbul, în locul căruia e folosită interjecția. Caracteristic pentru interjecții predicative e faptul că ele sînt întotdeauna însoțite în scris de semnul exclamării, care redă grafic intonația cu care ele sînt rostite.

Așadar, interjecția poate constitui, ca și verbul, centrul semantic, sintactic și pragmatic al unui enunț. Inapta morfologic de a primi morfemele predicativității, interjecția își îndeplinește rolul de predicat al enunțării în două tipuri de construcții, absența morfemelor de predicativitate fiind suplinită în alte două moduri:

a) Interjecțiile deictice prezentative (*Iată, uite*) și cele imperative (*Hai (haidem, haideți) la masă! Hai și noi în concediu*; (în propoziții bimembre, echivalente cu „mergem”), *Na-ți cartea!; Poftim cartea!*), care, în absența morfemelor predicativității, marchează predicativitatea prin intonație (apar în construcții intonate imperativ).

b) Interjecțiile onomatopeice, care numai accidental îndeplinesc rolul de predicat, substituind un verb pe care îl sugerează și preluînd toate caracteristicile verbului înlocuit (construcția integrală a acestuia, inclusiv posibilitatea de combinare cu un subiect), precum și trăsătura predicativității: *Scrîț, buf, trosc* etc. (în propoziții bimembre): *Ușa scîrț (=scîrție), cînd este deschisă; Copilul pleosc! o palmă* etc. Asemenea interjecții nu apar în enunțuri imperative, ci asertive. Deși preiau grila sintactică a verbului sugerat, nu acceptă însă și construcția cu clitice: *Copilul *o pleosc! o palmă*.

Funcția sintactică de predicat poate fi îndeplinită și de alte interjecții:

Zău: (în propoziții monomembre insuficiente): *Zău că așa a spus*.

Predicatul „încorporat”

Predicatul „încorporat”, adică imposibil de lexicalizat se obține prin alte mijloace decît cele de tip segmental, și anume prin *intonație și contextul situațional*, care servesc la recuperarea tipului de act de limbaj și de atitudine propozițională. De un asemenea tip de predicat putem vorbi în cadrul enunțurilor nestructurate, atipice (substitute de propoziții / fraze), în care lipsește un component predicativ lexicalizat:

- acte de limbaj expresive, realizate prin interjecții care sugerează stări psihice ale locutorului (dispreț, bucurie, satisfacție etc.) sau stări fizice ale acestuia: *Ah! Aoleu! Bravissimo! Ura! Of!* etc.
- acte de limbaj directive: *Bre! Hei! Mă!*
- Adverbe de confirmare, infirmare, validare a predicției, toate exprimînd acte declarative: *Nici vorbă! Da!*

ACORDUL PREDICATULUI CU SUBIECTUL

1. Noțiuni generale
2. Reguli speciale de acord
3. Acordul după înțeles
4. Acordul prin atracție
5. Acordul la distanță

Bibliografie

- Gramatica limbii române. Enunțul*. Vol. II, București, Editura Academiei Române, 2005.
 Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București, Editura Științifică, 1998.
 C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iași, Editura Institutul European, 2002.
 D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iași, Polirom, 2000.
 R. Nagy, *Sintaxa limbii române actuale*, Institutul European, 2005.
 M. Timofte, *Actualitatea sintaxei românești „clasice moderne”*, Iași, 2005, p. 65-151.

1. Noțiuni generale

Sintetizând, expresia raportului de determinare dintre subiectul și predicatul constă în acordul dintre ele, concretizat în raportul de inerență. Faptul că predicatul se acordă cu subiectul arată că, dacă se pune problema distingerii unui determinant și a unui determinat, subiectul poate fi considerat termenul determinat, iar predicatul determinantul lui. În GA se afirmă că relația de dependență se realizează ca relație de dependență bilaterală și de dependență unilaterală. Relația de dependență bilaterală sau de interdependență reprezintă o formă specială de dependență între doi termeni care se presupun reciproc. Acest tip de relație se stabilește între subiectul și predicatul unei propoziții, formînd „nucleul predicțional”. Fiecare dintre termeni impune celuilalt anumite restricții referitoare la categoriile gramaticale, în sensul că predicatul impune subiectului nominativul, iar subiectul impune predicatului numărul și persoana. În aceeași ordine de idei, relația de dependență unilaterală asociază doi termeni: regentul, adică termenul care nu poate fi omis și în jurul căruia gravitează actul comunicării și adjunctul, termenul care poate fi omis fără să se dezorganizeze comunicarea din punct de vedere semantic. La nivelul propoziției, relația de dependență se exprimă prin acord. Aceasta constă în repetarea, prin mijloace morfologice, a unei anumite informații gramaticale de la regent la adjunct⁹⁰.

⁹⁰ Raportul de inerență apare numai în limitele propoziției bimembre și numai între funcțiile sintactice de subiect și predicat pe care le generează. El are drept conținut raportul „importanța cea mai mare și egală a părților de propoziție principale numite subiect și predicat, gîndite o singură dată împreună, implicându-se una pe alta, indiferent dacă (pentru vorbitor și, deci, pentru interlocutor) apare întâi subiectul și apoi predicatul (*Omul cântă; Noi mergem*) sau invers, întâi predicatul și apoi subiectul (*Cîntă omul; Mergem noi*)”.

Propoziția bimembră, fiind unitate sintactică de bază, nu poate fi concepută în afara nucleului predicțional; întrucât ea comunică o judecată logică în care există un subiect al judecății și un predicat al judecății care sunt inerente unul cu altul (unul îl implică pe celălalt tot așa cum celălalt îl implică pe primul), din punctul de vedere al conținutului raportual, subiectul și predicatul sînt inerente, neputînd fi concepute unul fără celălalt. Rezultă că în cazul raportului de inerență „funcțiile sintactice de subiect și predicat au importanță egală”. Acest tip de părere o întîlnim și în concepția altor lingviști care apreciază că „relația de interdependență are rol determinant în organizarea enunțurilor sintactice verbale și verbal-nominale. În acest sens, verbul este singura categorie lexico-gramaticală capabilă să dezvolte sensuri temporale în mod abstract, prin intermediul categoriei gramaticale specifice. Funcția primordială a comunicării o reprezintă „predicația, funcție care implică plasarea în timp sau din perspectiva timpului actului lingvistic. Verbul este cel care dezvoltă sensuri în interiorul categoriei gramaticale de persoană, în raport de simultaneitate cu cea de număr”. Acest lucru face din verb singura clasă lexico-gramaticală în relație de imanență și inerență cu un subiect. Relația este implicită din punctul de vedere al persoanei, diferența specifică reprezentînd-o desinența: cf. *văd, vezi, vede*. Aceasta devine explicită, concretizându-se lexical-sintactic prin atragerea unui nume în sfera actului predicțional de tipul *eu văd, tu vezi, el vede*. Prin predicație, se intersectează planul subiectiv cu cel obiectiv, al comunicării / comentariilor în desfășurarea unei relații de interdependență, generându-se cele două funcții sintactice principale imanente nucleului predicțional: predicatul și subiectul.

Vorbind despre acordul predicatului verbal cu subiectul, distingem reguli generale și reguli speciale. Regula generală ne spune că predicatul verbal se acordă întotdeauna cu subiectul *în număr și persoană*.

Predicatul nominal se acordă cu subiectul în funcție de natura morfologică a componentelor sale. Astfel:

- a) Verbul copulativ se acordă cu subiectul în persoană și număr (întocmai ca predicatul verbal): *Eu sînt student. Tu ești student.*
- b) Numele predicativ exprimat prin adjectiv calificativ variabil (unele numere cardinale, numerele ordinale, multiplicative sau fracționare) se acordă frecvent cu subiectul în gen, număr și caz (întocmai ca atributul adjectival cu substantivul determinat): *Pomul este roditor. Florile sînt parfumate. Efortul este îndoit. Ea a fost prima.*

NP exprimat prin substantive se acordă cu subiectul, de obicei, în număr și caz (*Omul este o ființă cugetătoare; Plimbarea era un prilej favorabil*) sau numai în număr ori gen și număr: *Țesătura este de in. Scaunul este de lemn.*

Există și situații cînd acordul NP exprimat prin substantiv, pronume sau numeral nu se mai face: *Borcanele sînt de sticlă. Ea este ca și celelalte.*

2. Reguli speciale de acord

Dacă PV este situat după subiecte multiple, el capătă întotdeauna forma persoanei a III-a plural:

Cf. *Și cântecul și plînsul pe-nfundate nu-i mai ajung pentru asta.* (I.L. Caragiale);

Au murit și numărul din poartă / Și clopotul și lacătul și cheia. (T. Arghezi);

Fata, băiatul, mama și tata se înțeleg/ pot trăi împreună un timp;

Ion și Gheorghe îngrijesc grădina; Andreea și Victoria sînt oameni minunați.

Dacă în structura subiectului intră mai multe pronume personale, pronumele de persoana I le domină pe celelalte, iar pronumele de persoana a II-a se impune asupra pronumelui de persoana a III-a: Cf. *Dar și eu și ea nu suntem cazuri, suntem o realitate.* (C. Noica); *Tu și ea l-ați ticăloșit.*

3. Acordul după înțeles

Acordul după înțeles este numit în literatura de specialitate și „acord logic” sau „semantic”, și este întâlnit în majoritatea limbilor analitice: în latină, franceză, engleză, ori în rusă. Aspectul său cel mai frecvent se produce atunci cînd subiectul gramatical al propoziției este exprimat printr-un substantiv colectiv (*majoritate, mulțime, grămadă, grup, echipă*), urmat de un determinant la plural. Deși subiectul are formă de singular, predicatul se pune la plural. Cf. *O mulțime de oameni au pierit în războiul din Vietnam; Majoritatea copiilor africani sunt nefericiți; Când ai mai multă treabă, atunci dă peste tine o sumedenie de rude; Pașii trec/ eu rămân.* Între subiect și predicat se realizează exclusiv o potrivire logică sau semantică. În alte cazuri, cu toate că substantivul colectiv e urmat de un atribut substantival la plural, predicatul se pune la singular: *Grupul de turiști a părăsit localitatea; Stolul de lăcuste a nimicit întregul Egipt.*

Nu întotdeauna substantivul care funcționează ca element determinant pe lângă S gramatical impune ideea de pluralitate. Este cazul abaterilor de tipul:

Treptat, numărul verbelor neregulate de conjugare a II-a și a III-a se reduc.

Numărul bacteriilor rezistente la antibiotice cresc, oferind tablouri clinice complet modificate.

Numărul acceselor scad, bolnavul expectorează mai ușor.

Cînd subiectul este exprimat printr-un substantiv cu sens colectiv, dar care nu are o determinare anume la plural (exprimată ori măcar subînțeleasă), folosirea predicatului la plural este, de asemenea, greșită: *De la facerea lumii, omenirea întreagă n-au mai pomenit așa ceva.*

Lumea au comentat în fel și chip. Lumea m-au acuzat de lipsă de simțire și de umanitate față de Eminescu. (Veronica Micle)

Din punctul de vedere al normelor gramaticale românești este greșită și o exprimare ca *Familia Popescu au sosit de la mare (ori au plecat în străinătate)* cu predicatul la plural în loc de singular. Cei care se exprimă în acest fel gândesc că *familia Popescu* înseamnă membrii familiei Popescu sau Popeștii, deci s-ar părea că acordul logic are și aici o justificare. În realitate, substantivul *familie*, având formă de singular, ca de altfel și determinantul care îi urmează, predicatul trebuie să se acorde în număr și persoană cu subiectul *familie*, care exprimă, într-adevăr, o colectivitate, însă privită ca un tot unitar. Numai în engleza britanică forma de plural a verbului este corectă în astfel de cazuri. Cf. *My family are from California* (= “Familia mea sunt din California”).

Acordurile logice sau după înțeles pot fi considerate, de multe ori greșite, dar și de mai multe ori ele sînt tolerabile ori chiar recomandabile. Într-un context precum *Părul ei sunt valuri crețe / Spumă albă-i pieptul ei* - explicația licenței poetice coșbuciene ar putea fi următoarea: în primul vers (care formează o propoziție principală) subiectul este *părul* și cu acesta ar fi trebuit să se acorde verbul copulativ *a fi*. Dacă acordul s-a făcut cu numele predicativ (*valuri*), aceasta se datorează faptului că substantivul se află în imediata vecinătate a verbului copulativ.

Un alt caz de acord logic care s-a făcut ținîndu-se seama de sex sau de genul natural, ceea ce este indubitabil greșit și echivalează cu un dezacord din punctul de vedere al genului gramatical îl reprezintă un context de felul: *La vernisaj au fost prezenți (în loc de prezente) personalități ale vieții științifice și culturale*.

Substantivele epicene cunosc, de asemenea, o situație particulară: dacă numele predicativ ori subiectul este exprimat prin substantive epicene, nu avem acord în gen: *Cocostârcul* (= masculin) *este pasăre* (=feminin).

O situație asemănătoare se înregistrează în cazul substantivelor de gen comun, de tipul *Vasilescu, Ionescu*, care nu se acordă cu numele predicativ în gen. Cf. *Vasilescu este studentă. Ionescu este doctoriță*.

Cînd subiectul este exprimat prin pronume nehotărît *fiecare*, neurmat de determinări la plural, predicatul verbal și predicatul nominal al propoziției se pun la plural, numai dacă sînt urmate de un complement cu sens distribuțional sau de o propoziție coordonată cu prima, al cărei predicat este la plural și se referă la același subiect: *Au venit fiecare cu cîte un băț; Au fost distinși fiecare cu cîte o medalie de aur*.

Cînd subiectul este exprimat prin pronume negative *nici unul* și *nici una* (cu sens de „toți”, „toate”) sau prin pronumele nehotărîte *unul* (=”toți”), *una* (=”toate”), *vreunul*, *vreuna*, *careva* etc., neurmte de determinări la plural, predicatul verbal și PN se pun la pers. I sau la a II-a plural, deoarece vorbitorul se solidarizează sau solidarizează pe interlocutor cu colectivitatea: *Nici unul nu discutăm (discutați). Unul nu mai rămînem*.

Contradicție între formă și înțeles există în structurile enunțiative aparținînd stilului administrativ. În aceste enunțuri, începutul este întotdeauna standard – *subsemnatul, semnatul, contractantul, expeditorul*, limba română actuală preferă acordul cu subiectul inclus (*subsemnatul*, respectiv celelalte substantive fiind considerate apozitii): Cf. *Subsemnatul, Popescu Adrian, declar următoarele...* -față de care acordul cu *subsemnatul* sau cu celelalte substantive la persoana a III-a singular sau plural reprezintă o construcție învechită: *Subsemnatul, XY, declară...*

4. Acordul prin atracție

Cînd un cuvînt nu se acordă cu termenul pe care îl lămurește ori la care se referă, ci cu altul care se află mai aproape de el, ori se impune mai mult atenției vorbitorului, avem de a face cu acord prin atracție. Acest tip de acord este considerat de majoritatea lingviștilor o „greșeală de acord”, care apare în vorbirea populară și familiară. Vorbitorul înțelege acordarea diverselor elemente din componența predicatului nu cu partea de vorbire subiect, ci cu partea de vorbire mai apropiată de predicat. CF. *Mie-mi place dreptatea și omenia*. (L. Rebreanu).

Uneori, predicatul verbal și cel nominal al propoziției nu se mai acordă cu subiectul acesteia, ci cu alt cuvînt din propoziție, de care este mai aproape, de care este „atras” sau care se impune mai mult atenției vorbitorului:

a) Dacă subiectul este la alt număr decât numele predicativ, verbul copulativ ar trebui să se acorde în număr cu subiectul. Numai că acordul se face cu numele predicativ:

Trei sute de lei este o sumă mică.

Cinci sute de lei sunt o sumă potrivită.

Când verbul copulativ este mai aproape de numele predicativ decât de S, acordul prin atracție cu numele predicativ este mai ușor de justificat:

„Cocioaba... bărbatul, fata și boii... un țap și două capre slabe și râioase ce dormeau pururea în tindă era toată averea Irinucăi.” (Ion Creangă)

b) Când subiectul multiplu al unei propoziții este alcătuit din mai mulți termeni la singular, în raport de coordonare copulativă, așezați după predicatul verbal sau nominal, atunci acest predicat se pune la singular, acordându-se prin atracție numai cu subiectul mai apropiat de el: *A fost (era) odată un împărat și o împărăteasă; De departe se auzea cîntecul cocoșilor și lătratul cîinilor; Acolo i-a întâmpinat veverița cea roșcată și mierla cea fluierătoare.*

c) Propozițiile cu subiectul exprimat prin substantivele cu sens colectiv – cum ar fi *detașament, roi, stol, turmă, herghelie, cireadă* etc. au predicatul la singular sau la plural, după cum substantivul cu funcția de subiect se află la singular sau la plural, acordul predicatului făcându-se deci mai mult din punct de vedere gramatical decât semantic. Apar însă în vorbire, și excepții de la această regulă, datorită unui acord dublu (prin atracție și după înțeles): cf.

Stolul a zburat. Stolurile au zburat.

Stolul de vrăbii a zburat. Stolurile de vrăbii au zburat.

Au venit o mulțime (o sumedenie, o grămadă) de copii.

Cu cât se vinde o grămadă de mere?/ S-au stricat o grămadă de mere.

O grămadă de oameni veniseră pe jos; O mulțime de copii alergau prin curte;

O seamă de puieți păreau nedevelopați; Un sfert dintre ei nu erau prezenți.

Notă: Dintre construcțiile din limba vorbită, dubii suscită construcții precum *în ce privesc banii, în ceea ce privesc problemele*, în care verbul *a privi* nu trebuie folosit la plural, deoarece substantivele *banii* și *problemele* sunt complemente, nu subiecte. Corect este să se spună: *în ce privește banii, în ceea ce privește problemele* (cu verbul *a privi* la persoana a III-a singular). Greșite sunt și construcțiile: *ce-s cu astea?, Ce-s cu cărțile alea?*, în care *-s* se folosește în locul lui *sînt*. Greșeala rezidă în faptul că verbul *a fi* apare la persoana a III-a plural, în loc de singular.

Cîteva acorduri prin atracție pot fi considerate corecte și, deci, acceptabile în limba literară : *Era odată un moșneag și o babă.* (Ion Creangă).

Verbul copulativ se acordă în număr și în persoană cu numele predicativ imediat următor, nu cu subiectul care îl precedă, care se află la o distanță mai mică sau mai mare și care are formă de singular: *Averea lui sînt cărțile; Puterea în care trebuie să aveți încredere suntem noi; Omul acela sînt eu.* Subiectul *averea* este punctul de plecare în comunicare, fiind factorul caracterizat, pe când *cărțile* constituie elementul nou, care identifică sau caracterizează subiectul și care funcționează ca nume predicativ. Dacă acceptăm corectitudinea acestei interpretări, înseamnă că folosirea lui *sînt* în loc de *este* reprezintă un acord prin atracție, care poate fi tolerat, întrucât nimeni nu spune, probabil, **Averea lui e cărțile*. În schimb, foarte mulți vorbitori spun *Trei sute de lei este o sumă importantă* (în loc de „sunt o sumă importantă”).

Incongruență există și în ceea ce privește „schimbarea categoriei morfologice” a unor cuvinte: Cf. *Bacovia este un creator autentic, a cărui marcă de originalitate este dificilă de surprins, nu înseamnă că lipsește; Tragedia-sună aceste rînduri nici ușoare de tradus, nici limpezi-este imitația unei acțiuni alese și întregi.*

Alte greșeli constau în neacordarea predicatului exprimat printr-un verb pasiv reflexiv cu subiectul. Cf. *Pentru o cameră, se va plăti o sută optzeci de dolari pe lună.*

Eram convins că nu mi se va spune decât lucrurile cele mai bune.

5. Acordul la distanță

Potrivit unor specialiști, în limba română s-ar întâlni și un al patrulea tip de acord, pe care această direcție de cercetare l-a numit acordul la distanță. Acesta există într-un context de tipul: o

formă flexionară a pronumelui personal de persoana I sau persoana a II-a singular plus unul din pronumele relative *care, ce, cîți, cel ce, ăl de* plus un verb predicat sau din structura predicatului la persoana I sau a II-a singular sau plural, adică la aceeași persoană cu a formei de pronume personal care precede pronumele relativ: *Eu, care cînt, mă bucur de viață; Voi, care cîntați, vă bucurați de viață.*

Această direcție este inacceptabilă pentru mulți, în schimb, alți autori apreciază că această structurare actuală trebuie admisă ca o normă a limbii române, întrucît anacolutul pe care îl conține este generalizat.

În concluzie, putem menționa că, dată fiind complexitatea normelor și diversitatea problemelor pe care le ridică acordul predicatului cu subiectul în limba română, orice tip de investigație lingvistică este susceptibilă de exhaustivitate și necesită o prezentare cât mai detaliată și nuanțată a limbii. Or, „Nu noi suntem stăpânii limbii, limba este stăpâna noastră.” (Mihai Eminescu).

SUBIECTUL

1. Definiții și caracteristici
2. Mijloacele de exprimare a subiectului
3. Cazul subiectului
4. Tipuri de subiect
5. Momente dificile la identificarea subiectului
6. Topica subiectului

Bibliografie

1. *Gramatica limbii române. Enunțul*. Vol. II, București, Editura Academiei Române, 2005, p. 313-370.
2. *Gramatica limbii române*. Vol. II, Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Academiei Române, 1966, p. 87-95.
3. Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București, Editura Științifică, 1998, p. 116-132.
4. C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iași, Editura Institutul European, 2002, p. 1254-1276.
5. V. Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, București, Editura didactică și pedagogică, 1973, p. 109-118.
6. D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iași, Polirom, 2000, p. 385-394.
7. A. Merlan, *Sintaxa limbii române. Relații sintactice și conectori*, Iași, 2001, p. 36-55.
7. R. Nagy, *Sintaxa limbii române actuale*, Institutul European, 2005, p. 150-165.
8. G. Pană Dindelegan, *Teorie și analiză gramaticală*, Iași, Editura Coresi, 1994, p. 113-117.
9. M. Rădulescu, *Relația dintre subiect și predicat* // LR, XXIX, 1980, nr. 1, p. 11-27.
10. V. Ilincan, *Expresii verbale semiimpersonale* // Analele Universității „Ștefan cel Mare”, tomul VII, Suceava, 2002, p. 43-46.

1. Definiție și caracteristici

Definiția tradițională a *subiectului* e că acesta este obiectul gândirii noastre despre care afirmăm sau negăm ceva cu ajutorul predicatului. Altfel zis, subiectul arată cine înfăptuiește o acțiune, cui i se atribuie o însușire, despre cine sau ce se vorbește într-o propoziție etc. E de menționat faptul că valorile semantice ale predicatului, raportate la subiect sînt mult mai complexe decît cele prezentate în această definiție devenită una tradițională. Esența subiectului, ca parte principală de propoziție rezidă în raportul semantic ce se stabilește între cele două părți principale de propoziție. Așadar, o definiție exhaustivă ar fi:

Subiectul este partea principală a propoziției care arată cine face acțiunea denumită de verbul predicat sau cui i se atribuie o însușire, o calitate, o caracteristică sau acțiune, stare cu nuanțe modale sau aspectuale. Întrebări: Cine? Ce? Despre cine (ce) se spune ceva în propoziție? De exemplu: *În faptă lumea-i visul sufletului nostru* (M. Eminescu); *Aducerile-aminte pe suflet cad în picuri / Redeșteptînd în față-mi trecutele nimicuri* (M. Eminescu).

O asemenea definiție, deși dezvăluie esența fenomenului lingual în discuție, nu este practică. Pentru a nu complica totuși lucrurile, dar și fără a denatura adevărul științific, am putea folosi pentru comoditate următoarea definiție: *Subiectul este partea principală a propoziției care constituie obiectul gândirii noastre și stă întotdeauna în cazul Nominativ, despre el afirmîndu-se sau negîndu-se ceva cu ajutorul predicatului (cine? ce?)*.

Subiectul reprezintă, în mod obișnuit, punctul de plecare în comunicare, în formularea unei propoziții. De aceea, într-o topică neafectivă, obișnuită, îl găsim frecvent înaintea predicatului. Întrucît esența subiectului constă în relațiile semantice cu predicatul, identificarea lui în propoziție se va face găsind, mai întîi, predicatul (Identificăm predicatul, îl subliniem și îi adresăm întrebarea pentru a afla subiectul).

Notă: Subliniem că, în special în practica școlară, a devenit familiară întrebarea subiectului *despre cine se vorbește în propoziție?*, care a devenit una universală la analiza oricăror propoziții.

La o analiză superficială, întrebarea nu trezește suspiciuni și pare una admisibilă. Într-adevăr însă, ea nu corespunde exigențelor analizei sintactice, întrucât se știe că orice întrebare este și trebuie adresată unui cuvânt regent (care, de altfel, este rostit în componența întrebării). În situația pe care o discutăm, întrebarea nu are adresă, adică planează în aer. În așa fel, analizând propoziția *Ciobanii pășunează vitele* (*Ion paște vaca* etc.), și recurgând la întrebarea *despre cine se vorbește în propoziție?*, pot fi considerate subiecte toate substantivele din această propoziție. Asemenea gen de greșeală poate fi lesne evitată, dacă mai întâi se va identifica predicatul propoziției și lui i se va adresa întrebarea: *cine pășunează?*

Situații similare se întâmplă și atunci când este inversată topica dintre subiect și un complement, bunăoară. Există tentația de a considera drept subiect al propoziției primul cuvânt: *Lacul codrilor albastru / Nuferi galbeni îl încarcă; Lemnul strîmb focul îl îndreaptă; Ceasul pierdut nu-l întoarce anul.*

Funcția de subiect e cerută de verbul-centru, ceea ce înseamnă că verbul poartă matricial, ca particularitate virtuală de dicționar, schema sintactică pe care acesta o poate actualiza – capacitatea de combinare cu nominalul-subiect. În limba română există și verbe „inapte” sintactic de a se construi cu subiectul: *Plouă; Tună; Îmi pasă de tine; Mi-s-a urît de el; Îi arde de tine; I s-a cășunat pe cineva* ș.a.⁹¹. Așadar, „avînd în vedere că subiectul este o funcție cerută de verb, de aici urmează și dependența subiectului față de verb” (G.A., 2005, p. 314).

Concomitent cu concretizarea funcției de *predicat*, predicatia determină realizarea, implicită sau explicită, printr-un nume (pronume etc.) a funcției de *subiect* gramatical, principal complement semantic al verbelor personale și al verbelor impersonale relative. În desfășurarea comunicării ca act de cunoaștere și de transmitere a cunoașterii, numele (pronumele etc.) poate „preceda”, în conștiința vorbitorului, *predicatul*, poate fi, adică, punctul de plecare (elementul cunoscut) în interpretarea lingvistică a realității extralingvistice, dar el *devine subiect*, în organizarea unui enunț sintactic, numai din momentul în care un verb și-a asumat predicția, cel puțin prin componenta ei semantic-gramaticală. În funcție de planul lui semantic (lexical sau lexico-gramatical), verbul care realizează predicatia: a) o poate reține în sfera sa ca predicat⁹²; b) o poate desfășura în exterior prin implicarea unui nume (pronume etc.)-subiect⁹³.

⁹¹ Tiparul sintactic fără subiect este bine reprezentat în limba română, frecvența acestui tipar în registrul popular și în cel colocvial fiind mult mai mare: Cf. *Mă doare în gît* (*Mă doare gîtul*); *Mă mănîncă pe spate* (*Mă mănîncă spatele*); *Mă apasă la inimă* (*Mă apasă inima*) etc.

⁹² Rețin predicția în sfera predicatului: * verbele impersonale absolute: *a ploua, a tuna, a fulgera, a ninge* etc. Fiind autosuficiente, aceste verbe nu mai pot atrage în sfera lor semantică, *implinită la nivel lexical*, un nume (pronume etc.), care să devină subiect. Ele admit subiect dacă se produc mutații în sfera lor semantică; în enunțul *Hoții veneau la apusul soarelui, se lăsau pe rîpi și înnoptau sub maluri*. (E. Barbu), verbul *a înnopta* dezvoltă sensul personal de „a ramine peste noapte” sau „a petrece noaptea” și primește de aceea subiect gramatical: substantivul *hotii*. Verbul *a ploua* este întrebuințat uneori cu subiect *intern*, redundant, realizat prin substantivul *ploaie*: *Plouă ploaie rece de toamnă*; * expresiile impersonale absolute, alcătuite din verbul *a fi* (sau *a se face*) și un substantiv în nominativ: *a-i fi foame* (*frig, dor, teama* etc.), *a (nu) fi nevoie, a fi pacat, a nu fi chip, a fi duminică* (*toamna, primavara, seara* etc.) sau din verbul *a fi* și un adverb: *a fi tirziu* (*devreme* etc.); * locuțiunile verbale *a-i pare bine (rau)*; * verbe dezvoltînd diferite sensuri în relație obligatorie cu un pronume personal (forma atonă) în dativ: *a (nu)-i arde* (*de glumă* etc.), *a i se acri, a i se urî* (*de scoală*) etc.; * verbul *a (nu)-i păsa*.

⁹³ Între verbele care desfășoară predicția prin implicarea unui nume (pronume etc.) - subiect se disting două subcategorii: a) *verbe (locuțiuni verbale) personale*; verbe care, realizînd predicția, dezvoltă în realitate sintactică ceea ce avea existență virtuală, manifestată la nivel morfematic, în mod abstract, prin categoria gramaticală a persoanei. Subiectul acestor verbe funcționînd ca predicate reprezintă *prelungirea în expresie sintactică a persoanei verbale*. Cf. *Voi credeți în scrisul vostru, noi nu credem în nimic!* (M. Eminescu); *O pasare albastră zîcnise dintre ramuri / Și viața căprioarei spre zările tîrzii / Zburase lin...* (N. Labis). De altfel, la persoanele I și a II-a, realizarea sintactico-lexicală a subiectului este facultativă și, de aceea, se încarca cel mai adesea cu valori stilistice; b) *verbe impersonale relative*; verbe care, realizînd predicția, atribuie calitate de subiect unui nume (pronume etc.) - „obiect”. Subiectul acestor verbe-predicat este expresia sintactică a intrării unor nume (pronume etc.) în cîmpul lor semantic-sintactic. Cf. *Nu-mi trebuie flamuri, / Nu voi sicriu bogat.* (M. Eminescu); *Decît sa-mi toarca mitele-mprejur / Mi-ar fi placut,*

Cînd funcționează ca predicate verbele din prima categorie, *ele* au rolul activ în actualizare, particularizînd numele (pronumele etc.) devenit subiect, din perspectiva unei trăsături semantice dinamice, proprie conținutului lor lexical: *Copiii alearga/dorm/se joaca/studiaza* etc. Cînd funcționează ca predicate verbele din categoria a doua, predomină rolul particularizator al numelui (pronumelui etc.). Cf. *Imi trebuie timp / curaj / haine / bani* etc. Această deosebire - relativă - se reflectă în (și este întărită de) comportarea celor două subcategorii de verbe în organizarea enunțului sintactic. Verbele din prima subcategorie sînt verbe *personale* (*tripersonale*, majoritatea, sau *unipersonale*). În consecință, ele impun realizării concrete a subiectului doar restricții care țin de exigențe ale unei compatibilități semantico-lexicale: *Fetita pictează.* dar nu ***Privighetoarea*** *pictează.*, ***Cîinele*** *latra.*, dar nu ***Mircea*** *latra.*

Verbele din subcategoria a doua sînt, de fapt, *apersonale*. Ele impun subiectului restricții privind natura lexico-gramaticală a termenului prin care acesta se poate realiza în mod concret; ele nu pot atribui calitate de subiect unui pronume personal și numai unele dintre ele pot transforma în subiect un „obiect” - substantiv exprimînd realități umane. Cf. *Imi trebuie un copil.* dar nu *Se întîmplă un copil.*

În desfășurarea actului lingval, verbele pot trece uneori dintr-o subcategorie în alta: 1) verbele din prima clasă preiau comportamentul sintactic al verbelor din cea de a doua, cînd își pierd, prin diateză, caracterul personal: **El** *spune* multe. Se *spun* multe. 2) verbele din a doua clasă pot primi subiect „personal” cînd, prin concentrare sintactică și mutații semantice, își pierd caracterul *apersonal*: *Merg, părinte, încotro văd cu ochii; și fiindcă mi te-ai întîmplat sfîntia ta în cale, apoi merg și eu la schit.* (C. Hogas).

Sub aspect comunicativ-pragmatic, subiectul este adesea purtătorul **informației tematice**, altfel zis al părții de informație cunoscute de către locutori. Nu întîmplător în poziția subiectului apar frecvent deictice pronominale, a căror informație este recuperată situațional, și anafore pronominale, a căror informație este recuperată din contextul lingvistic, sursa referențială fiind de cele mai dese ori anterioară. **Subiectele anaforice** sînt cele care asigură transferul și continuitatea de informație de la un enunț la altul, iar **subiectele deictice** sînt cele care asigură ancorarea în situația de enunțare: *Am aflat că n-ai fost ieri la universitate. Dar asta* (subiect anaforic) *nu mă împiedică să te sun acasă; Acesta este un student bun* (subiect deictic). Mai rar, este posibil să acceadă la poziția de subiect componentul reprezentînd informația nouă – Rema: - *Cine lipsește astăzi la oră? / - Ion lipsește.*

2. Mijloacele de exprimare a subiectului

Subiectul poate fi exprimat prin următoarele părți de vorbire:

- substantive și locuțiuni substantivale, alte unități lexico-gramaticale sau elemente lingvale (foneme, silabe etc.) întrebuițate substantival, sintagme substantivate prin articolul demonstrativ *cel, cea* sau prin articolul posesiv-genitival *a, al*: *Dar legea ni-i deșartă și străină // Cînd viața-n noi cu greu se mai anină* (N. Labiș); *Azi n-are-nceput deslușit // Și pare o zi de sfîrșit.* (T. Arghezi); *Puternicii beznei și răii pădurii // S-au strîns pentru pradă ca furii.* (T. Arghezi); *Glasuri mă strigă cu nume străine // M-ați chemat pe mine? // Sînt eu cel căutat?* (T. Arghezi); *De-acum înainte aduceri-aminte (=amintiri) m-or troieni cu drag* (M. Eminescu); *Nu-l putea răpune te miri cine* (=orișicine) (I. Creangă); „*Pe*” este un semn distinctiv al complementului; *Ofurile și ahurile mulțimii erau impresiionante.*
- Pronume sau locuțiuni pronominale: *Noi cîrpin cerul cu stele, noi mînjim marea cu valuri, // Căci al nostru-i sur și rece – marea noastră-i de îngheț.* (M. Eminescu); *Colo lîngă lampă, într-un mic iatac, / vezi o fată, care pune ață-n ac* (M. Eminescu); *Unul caută-n oglindă, de-și*

fireste, un valtur. (T. Arghezi). Raportul general-particular se desfasoara în reciprocitate, dar predomină un sens al particularizării, în funcție de apartenența verbului la una din cele două subclase.

buclează al său păr, / Altul caută în lume și în vreme adevăr (M. Eminescu); *Era la mijloc un ceva, peste care nu putea trece* (I. Druță).

- Numerale (cardinale, ordinale, colective): *Cei doi se înțelesesă fără multă vorbă.* (I. Barbu); *Miile și sutele măritau slutele* (Folclor)
- Forme verbal-nominale: *E ușor a scrie versuri // Când nimic nu ai a spune* (M. Eminescu); *Cum fusese curtea era lesne de închipuit.* (M. Caragiale); *A te ocupa de îngeri devine încet-încet un mod de a revizita întreaga cultură a lumii* (A. Pleșu); *A-ți recunoaște greșeala este un prim pas spre căință; E o mare greșală a isprăvi anul cu iarna* (I. Iordan); *A fi înțeles pe omul care nu te-a înțeles dă totdeauna o mare superioritate.*

Notă: Infinitivul cu funcție de subiect se deosebește de un subiect obișnuit, deoarece el nu poate deveni nume de agent, nu poate atribui predicatului un caracter personal, adică nu poate impune predicatului anumite forme de număr și persoană. Când infinitivul ține locul subiectului, el nu se materializează, nu capătă sens de obiect, ci, după cum menționează acad. S. Berejan, „rămîne ceea ce este întotdeauna: denumire a unei acțiuni, necomplicate prin categoriile verbale ale timpului, persoanei și modului” (S. Berejan, *Contribuții la studiul infinitivului moldovenesc*, Chișinău, 1962).

De obicei, infinitivul în funcție de subiect apare în propozițiile în care predicatul are în calitate de prim element verbul *a însemna* sau *a fi* (PN): *A trăi înseamnă a lupta; A învăța de la literatura rusă* (sub.) *înseamnă a învăța de la izvorul nesecat al vieții* (pred.) (I. C. Ciobanu); *A propaga noul înseamnă a-l aplica în producție; A vorbi despre neajunsuri înseamnă a pune umărul la greu; A fi tânăr înseamnă a privi mereu în viitor.* Menționăm că în asemenea exemple subiectul, cât și numele predicativ nu se exprimă numai prin infinitiv, ci și determinativele lui.

O altă trăsătură specifică a subiectului exprimat prin infinitiv constă în faptul că acesta e plasat exclusiv în fruntea propoziției cu PN. Dacă această cerință nu se respectă, infinitivul își pierde funcția de subiect. Astfel în *A fuma este dăunător* – infinitivul e subiect, pe cînd în *Este dăunător a fuma*, infinitivul intră, după cum afirmă S. Berejan, în componența predicatului impersonal „al unei propoziții monomembre”. Aceeași situație este și în limba franceză:

Ecrire est difficile (infinitivul e subiect, iar în *Il est difficile à écrire* infinitivul nu mai are funcția de subiect.

Notă: În stilul poetic această cerință poate să nu fie respectată: *Iar în lumea cea comună a visa e un pericol* (M. Eminescu); *Oare glorie să fie a vorbi într-un pustiu?* (M. Eminescu).

Notă: În G. A. (2005, p. 324) se admite exprimarea subiectului prin gerunziu: *Se aude tunînd; Se simte venind; o adiere de vînt; Se vede apărînd curcubeul.* Exceptînd primul exemplu, în care al doilea verb este zerovalent, în celelalte, intervine frecvent reorganizarea construcțiilor, determinările gerunziului fiind atrase sintactic de regentul acestuia, ceea ce are ca efect, mai ales în construcțiile în care subiectul gerunziului este antepus (*Se aude un zgomot venind*), apariția unui nou tipar sintactic, conținînd un element predicativ suplimentar

3. Cazul subiectului

Cazul subiectului, în conformitate cu norma sintactică a manifestării raportului de inerență, este nominativul. **Cazul subiectului este nominativul.**⁹⁴ Există însă și realizări ale subiectului ale căror caracteristici de formă se îndepărtează real sau aparent de la tiparele considerate canonice, cînd subiectul stă în cazul nominativ. Aceste situații sînt doar aparente excepții, în realitate ele fiind construcții în care substantivul (respectiv substitutul lui) este atributul unui substantiv subînțeles.

O excepție reală de la regula de construcție a subiectului apare în structuri cu propoziții relative interogative (fără antecedent), în care relativul pronominal sau adjectival ocupă poziția de subiect sau aparține unui grup nominal așezat în poziția subiectului: e vorba de „împletirea” regentei cu subordonata (ancolut). Așadar, abaterile de la norma cazului nominativ, produse prin anacolut generalizat pot deveni la un moment dat noi norme – sînt admisibile în funcție de subiect și substantive (substitute) în alte cazuri decît nominativul: Cf.

* Cazul acuzativ.: *L-am văzut pe cine a venit ieri.*(„pe acela care a venit ieri”).

⁹⁴ Cf. În limba rusă subiectul poate sta și la alte cazuri: *Их било пиатеро; Грибов в етом году много.*

* Cazul dativ: *Împrumut cărțile cui le îngrijește.* („aceluia care le îngrijește”);

* Cazul genitiv: *Să mergem fiecare pe la casa cui ne are.* („aceluia care ne are”).

Să analizăm câteva situații:

a) În limba română populară și familiară există niște structuri cu aspect de genitiv care, prin gramaticalizare, au căpătat valoare de nominativ, îndeplinind astfel funcția sintactică de subiect: *Ai casei nu au sosit încă* (=locatarii); *Și-ai lui întârzieau* (= părinții, familia, neamurile); *Ai voștri ne-au primit cu bucurie*. Astfel, în aceste construcții, articolul *ai*, ține locul unui substantiv în nominativ, pe care îl determină genitivul. La acest tip de subiect s-a ajuns printr-un anacolut generalizat constând în sărirea peste „elementul” din comunicare considerat de prisos (elidarea unui termen în nominativ), care în structura inițială („de adîncime”) a fost un substantiv în nominativ. Astfel, în structura actuală apare doar un atribut nominal în genitiv precedat de articol posesiv⁹⁵.

Excepții de la norma generală că subiectul este în cazul nominativ se consideră uneori și exemplele: *Locul căruia/celuia ce/cui a plecat a fost luat de altul*; *Hai fiecare pe la casa cui ne are, că mai bine-i pare* (I. Creangă). Și în aceste exemple explicația o constituie anacolutul constând în sărirea peste o parte a „comunicării”, anacolut favorizat de capacitatea pronumelui relativ de a intra simultan în relație cu două „elemente”⁹⁶, unul aparținînd propoziției subordonate din care face parte și el (pronume relativ), iar altul – propoziției care este regentă a subordonatei respective. Structura inițială („de adîncime”) este: *Locul omului care a plecat a fost luat de altul* > *Locul căruia a plecat a fost luat de altul*. Acest model inițial era mai greoi, dar mai precis, întrucît conținea – pentru o singură informație semantică – și substantivul atribut în genitiv *omului*, subordonat regentului din stînga lui *locul*, și pronumele relativ în nominativ subiect *care*, cu o valență obligatorie la stînga pentru substantivul înlocuit *omului* și cu o valență obligatorie la dreapta pentru verbul-predicat *a plecat*. Existența a doi termeni pentru o singură informație semantică (*omului* și *care*) a făcut ca unul din acești doi termeni să apară de „prisos” și, ca urmare, să fie înlăturat / comutat cu zero; dat fiind faptul că pronumele relativ *care* era nu numai substitut al substantivului *omului*, care, „dispărînd”, a impus pronumelui relativ rămas forma lui de genitiv, astfel încît pronumele relativ respectiv și-a modificat forma din nominativ în genitiv.

Cf. și *Ion vorbește împotriva căruia nu este de față* (= *Ion vorbește împotriva omului care nu este de față*); *Vasile locuiește în fața celuiia ce este șef* > (= *Vasile locuiește în fața vilei celuiia ce este șef*).

O altă excepție este subiectul în dativ: *Îi dau această carte căruia/celuia ce/cui etc. o vrea*. Explicația e aceeași: anacolutul - *Îi dau această carte copilului care etc. o vrea*; *Așa se întîmplă oricui trăiește într-o lume de iluzii, în loc să meargă cu picioarele pe pămînt*.

Notă: A nu se confunda un asemenea subiect cu un complement indirect: *Îi ofer excursia căruia / celui ce, cui îi place să călătorească*. (Ne orientăm după caracterul verbului).

b) Structurile cu aspect de acuzativ de tipul *din oameni, dintre ei, din acelea, de-ai mei* (*Au mai plecat din oameni*; *Și aici se găsesc de-ai mei*) se considerau la început numai aparent subiecte, deoarece reprezintă în realitate niște attribute cu sens partitiv ale pronumelui nehotărît eliptic *unii* – *unele* (*unii din oameni, unii de-ai mei*): *Ah! Sînt printre voi (oameni) de-aceia care nu cred tabla legii* (M. Eminescu).

La momentul actual considerăm că au validitate argumentele în favoarea generalizării anacolutului care rezidă în omiterea din exprimare a substantivului în nominativ cu funcția de subiect regent al atributului în genitiv sau acuzativ din structura inițială și recunoașterea ex-atributelor drept subiecte.

⁹⁵Semnul elidării regentului, cel care de fapt ar fi trebuit să îndeplinească funcția de subiect, îl reprezintă apariția articolului posesiv-genitival, care vine să substituie regentul elidat, articolul păstrînd în situațiile de omitere a regentului, parțial, valoarea originară. El are rolul gramatical prim, fiind purtătorul informației gramaticale: indică numărul, genul și cazul substantivului/pronumelui.

⁹⁶Datorită funcției deconector în frază, pronumele relativ răspunde ecțiunii impuse de un termen din propoziția regentă, deși intră în relație de interdependență cu preedictatul din subordonata pe care o introduce și îndeplinește funcția de subiect (A. Merlan, p. 44)

O perifrază adjectivală cu sens peiorativ e *de-alde*. Cf. ***De-alde ăia*** nu inspiră nici o considerație, unde *De-alde ăia* e subiect complex.

c) În structurile cu aspect de acuzativ, construite cu „prepoziția” *la (de)* cu valoare afectivă: *În stradă erau la oameni. Era la lume!, Ce de lume era acolo!* subiectul este substantivul *oameni*. El este aparent cu regim cazual de acuzativ, deoarece *la* și-a pierdut statutul de prepoziție cu acuzativul, încorporând sensul adjectival de cantitate numerică, mare și nedeterminată, „mulți”, și contractând astfel funcția de atribut adjectival (*la* = numeral nehotărât).

La (de) din aceste structuri nu este prepoziție, pentru că prepozițiile sînt vide semantic, iar *la* are sensul lexical de „foarte mult”. Apelînd la criteriul semantic pentru gruparea cuvintelor în părți de vorbire, potrivit criteriului semantic, părțile de vorbire cu sens lexical cantitativ nehotărât se încadrează la adjective.

d) *Peste șase luni s-au întors cu toții la Mirești goi, bolnavi, morți de foame, înghețați de ger* (V. Alecsandri); *Și s-au adunat cu toatele la priveghi și unde nu s-au așternut pe mîncate și pe băute* (I. Creangă).

În construcțiile de tipul *cu toții* (*Apoi începem cu toții a mânca* (I. Creangă); *Și ca mumii egiptene stau cu toți-n scaun țepeni* (M. Eminescu)), avem a face cu omiterea pronumelor personale la cazul nominativ (*ei cu toții, noi cu toții*, care pot lipsi pentru că desinențele formelor verbale respective exprimă suficient persoana. Aceste pronume subînțelese sînt subiectele propriu-zise ale propozițiilor, iar construcțiile prepoziționale (*cu toții* etc.) sînt complemente circumstanțiale (A. Merlan – EPS, p. 45).

Notă: Justețea celor afirmate mai sus se confirmă și de faptul că prepoziția *cu* în structurile date nu îndeplinește funcția de instrument gramatical, adică de prepoziție propriu-zisă și, prin urmare, nu sînt indici ai cazului. Drept dovadă ne servește și faptul că ea poate fi omisă, ceea ce nu se poate întîmpla cu o prepoziție veritabilă. Cf. *Soluția au găsit-o cu toții; Soluția au găsit-o toți*. Confruntînd aceste două exemple, observăm că prepoziția *cu* apare în prima propoziție cu valoare stilistică de a reda ideea de mod al îndeplinirii acțiunii, adică nu-i nici unul care să nu fi găsit soluție. În cel de-al doilea exemplu, avem de a face cu ideea de aproximație, adică *Majoritatea au găsit soluția*. În asemenea cazuri obișnuim să spunem că *toți au găsit soluția*. Un alt moment important e și faptul că predicatul acestor prepoziții nu se acordă în număr și persoană cu structura *cu toții*. Cf: *Am plecat cu toții* (Noi); *Plecați cu toții* (Voi); *Să plece cu toții* (Ei). Și acesta e un argument că structura *cu toții* nu e subiect în propoziție, deoarece se știe axioma că într-o propoziție este subiect acel cuvînt care impune predicatului o anumită formă de număr și persoană.

e) În exemplele *Au plecat douăzeci de colegi; Cît de mulți absentează!; Destul de puțini măpot înțelege; O astfel de situație nu apare frecvent; Ne-au vizitat fel de fel de oameni; Au părăsit universitatea peste treizeci de studenți* ș.a. prepoziția ***de*** nu se grupează cu subiectul și nu impune acestuia restricții de caz. Subiectul (substantival sau pronominal, precedat de un numeral cardinal „complex”, de un adjectiv anaforic invariabil sau de o locuțiune adjectivală și de structuri de gradare) își păstrează caracteristica sintactică a unui subiect prototipic, fiind în cazul nominativ.

În concluzie, menționăm că oricîte situații deosebite s-ar putea aduna pentru ilustrarea tezei că subiectul poate fi exprimat și prin alt caz decît nominativul, ele ar reprezenta o infimă minoritate față de situația generală. De aceea, credem că la predarea subiectului se poate menține regula cunoscută și recunoscută că subiectul se exprimă printr-un substantiv sau substitut al acestuia în cazul nominativ (numărul de greșeli comise la analiză sintactică credem că ar fi mai mic). Din practica analizei pe text, se poate afirma că puținele situații care par că se depărtează de la această regulă pot fi explicate de la caz la caz.

4. Tipuri de subiect

După prezența sau absența expresiei sale lexicale în propoziție, subiectul se clasifică în:

- **subiect exprimat**⁹⁷ – prezent în propoziție la modul concret care, la rîndul său, poate fi clasificat după:

b) structura formei și a expresiei sale:

* **Subiect simplu**, constituit numai dintr-o parte de vorbire cu sens lexical suficient, însoțită sau nu de articol ori printr-o locuțiune: *Unii sînt absenți.*; *De la colț au apărut doi.*

Simplu este și subiectul precedat de adverbe de genul *nu*, *și nici* etc.: *Chiar și Vasile este vulnerabil* [pe lîngă toți ceilalți, a făcut și Vasile]; *Nu Ion este student*; *Nici Elena n-a venit*; *Numai Ecaterina a rezolvat problema* [există măcar o persoană care a rezolvat] etc. Atașarea adverbilor modifică informația semantică a ansamblului propozițional, deși sub aspect sintactic nu modifică organizarea propoziției. Acesta și reprezintă motivul pentru care adverbul se grupează cu substantivul subiect.

* **Subiect compus (complex)**, exprimat prin îmbinări nedezmembrabile de tot soiul (cu excepția locuțiunilor). Aceste subiecte sînt formate din îmbinări libere de cuvinte, care, eventual, sînt concepute ca un tot întreg semantic. Un asemenea subiect se stabilește convențional, pe baza sensului elementelor constitutive. Vom trece în revistă cîteva tipuri de subiecte compuse.

- Substantive sau pronume precedate de prepoziția *de* plus *alde*: *Între aceștia din urmă erau de-alde bătrînul Alecu Forăscu* (=,oameni de teapa sau ca bătrînul boier Forăscu), *poreclit Tololoi* (I. Creangă).

- Îmbinări din două sau mai multe substantive, denumind instituții, organizații obștești, asociații etc.: *Universitatea de Stat „Al. Russo” sărbătorește...*;

- Diverse îmbinări: *Douăzeci de studenți sînt restanțieri*; *Din doi unul dovedea*, // *Din doi unul jos cădea* (V. Alecsandri); *Fieștecare dintre noi se cumpănea în toate chipurile, pentru ca să nu se prăvale brișca* (V. Alecsandri); *Mii de fluturi mici albaștri*, // *Mii de roiuri de albine* // *Curg în rîuri sclipitoare* (M. Eminescu); *Nică al lui Constantin al Cozmei din Humulești se duce și el cu talpele beșicate pe urma lui Oșlobanu* (I. Creangă); *Patru minus doi fac doi* etc.

- O parte de vorbire precedată de un adverb de mod de precizare, de întărire sau de exclusivitate): *Chiar el l-a întîlnit*; *Tot bumbacul e mai bun*; *Numai Mihai a rezolvat problema*.

- Îmbinări formate dintr-un substantiv sau pronume în nominativ plus un substantiv în acuzativ precedat de conjuncția *și* plus prepoziția *cu* sau numai prepoziția *cu* (eventual, locuțiunea *împreună cu*). Acest subiect are misiunea de a arăta că la realizarea unei acțiuni (sau situații) iau parte, concomitent și în măsură egală, două sau mai multe persoane: *Și caii lunecau și se duceau de-a rostogolul și eu cu Dumitru mergeam zgribuliți și plîngeam în pumni de frig* (I. Creangă); *Soarele acum asfințise și luna împreună cu stelele se arătaseră pe cer* (V. Alecsandri); *Femeia lui Ipate și cu baba cînd se trezesc din amețală, nici tu drumeț, nici tu copil, nici tu nimica* (I. Creangă); *Și Nic-al lui Costache, dușmanul meu, și cu Toader al Catincăi, alt hojmălău, au trecut pe lîngă mine, vorbind cu mare ciudă* (I. Creangă).

Notă 1: Elementul al doilea al subiectului compus poate fi confundat cu un complement sociativ. Distanța o facem orientîndu-ne la numărul verbului-predicat: *Lăpușneanu mergea alături cu vornicul Bogdan* (complement sociativ), *amîndoi călări pe armăsari turcești* (C. Negruzzi).

Notă 2: Dacă substantivele se leagă între ele numai prin conjuncția coordonatoare *și*, vom avea de a face cu subiecte omogene, și nu compuse.

Ar fi greu să se stabilească măcar aproximativ toate tipurile eventuale de subiecte compuse, întrucît posibilitățile combinatorii ale cuvintelor în limba noastră sînt inepuizabile. La bază delimitării acestor subiecte este principiul logico-semantic: *Altul este al tău nume*, / *Alții ochii tăi acum*, / *Numai eu, rămas același*, / *Bat mereu același drum* (M. Eminescu); *Tustrei feciorii babei îmblau în cărăușie* (I. Creangă). Partizanii unei analize sintactice „prea analitice”, prea

⁹⁷ Verbele personale contractează, în mod necesar, o relație de interdependență cu un subiect, care vine să umple această valență sau acest „gol” semantic, subiectul fiind un „complement” necesar și unic ce se înscrie în configurația actanțială a verbului, a numărului lui de valențe.

morfologizate ar dezmembra îmbinările de mai sus în subiecte și atribute. Un asemenea exces de zel nu-i recomandabil, când e vorba de „a face sintaxă”, căci principalele categorii sintactice echivalează cu cele semantice.

***Subiect multiplu (subiecte omogene)**, alcătuit din două sau mai multe părți de vorbire cu sens lexical suficient, aflate în raport de coordonare: *Nisip, cenușă și lut // Sînt un trecut?* (T. Arghezi); *Inul și cînepa au crescut mari*.

Notă: O situație specială o au conjuncțiile adversative, care, chiar și în absența verbului, presupun coordonare între propoziții: *Astăzi soare, dar vînt; La examen a reușit Ion, ci nu Vasile* etc.

Condițiile omogenității: Să determine unul și același cuvînt; să răspundă la una și aceeași întrebare, să îndeplinească una și aceeași funcție sintactică; să fie legate între ele prin coordonare; să facă parte din aceeași noțiune - gen.

c) după numărul expresiilor sale:

* subiect **cu expresie unică** (exemplele de mai sus);

* subiect cu două expresii: **subiect pleonastic (subiect dublu exprimat / subiect reluat sau anticipat)**. Există 4 tipuri de subiect pleonastic:

1) o expresie de bază, fundamentală, reprezentată printr-un substantiv sau un pronume demonstrativ, și o expresie accesorie, reprezentată printr-un pronume personal de pers. a III-a, singular și plural, care anticipează sau reia conținutul expresiei de bază, realizînd astfel o echivalență de ordin valoric: *Vine el tata diseară!; Te căpușește ea Mărioara acuș!* (I. Creangă); *Virtutea pentru dîșii ea nu există* (M. Eminescu); *Știe el tata; A veni el iară vremea noastră, s-a ridicat el iară neamul nevoii* (B. Istru); *Dacă inteligența mea medita încă la moticul pentru care Dostoevski alesese frumusețea pentru a mîntui lumea, și nu adevărul, îmi dau seama că inima mea, și ea, alesese*.

Pronumele ajunge adesea să piardă legătura cu subiectul pe care-l reprezintă, nemaifiind în mod necesar acordat în gen și număr cu acesta, încît în vorbirea populară: *A veni el mama și-ai s-o pășești; Ei las, bre, că mi-a veni el apa la moară*.

2) Tot o reluare a subiectului este în realitate pronumele așezat după predicat din construcții cu verbul la persoana I sau a II-a: *Vii tu pe la mine și-ai să vezi! Văd eu ușa; Venim și noi; Ajung și eu acolo* etc. Aici subiectul, deși inclus în forma verbului, e reluat prin pronumele *tu*, iar verbul e pronunțat cu o intonație specială. Construcția are valoare afectivă, exprimînd amenințarea.

Valoarea afectivă pregnantă a unor asemenea construcții vine, pe de o parte, de la dublarea subiectului, iar, pe de altă parte, de la topica vădit încălcată. Deși predicatul este scos în fruntea propoziției, accentul cade nu pe el, ci pe subiectul redat prin pronume: *Ochilă se ia și el după Harap-Alb* (I. Creangă); *Harap-Alb vede el bine unde merge treaba ...* (I. Creangă). E un tipar emfatic, cu efect de insistență.

* *Profesorul de română despre care m-ai auzit adesea pomenind, acela e omul care unește talentul cu moralitatea*.

* *Că este foarte impertinent, faptul (aceasta) nu este o noutate pentru mine* (reluarea propoziției subiective).

Reluarea afectivă a subiectului reprezintă diverse tipuri în ce privește conținutul semantic. Astfel, reluarea afectivă poate să exprime:

- * amenințarea: *Vine el tata și-ți arată;*
- * convingerea: *Știu eu ce trebuie să fac;*
- * speranța: *Va veni el vremea noastră;*
- * concesiia: *Se ostenesec ei, dar nu prind nimic.*

Procedeele sunt de proveniență populară și familiară, este caracteristic limbii vorbite și are, de cele mai multe ori, o valoare afectivă. C. Dimitriu explică apariția unui asemenea subiect prin dorința vorbitorului de a sublinia subiectul. Necesitatea sublinierii subiectului este motivată mai ales atunci când între subiect și pronume apar diverse intercalări. „Distanța” dintre subiect și

Notă: Subiectul inclus gramatical primește expresie pronominală când vorbitorul îl încarcă cu o anumită valoare stilistică, cu rol activ în dezvoltarea semnificației poetice în enunțuri artistice, când vrem să punem în relief subiectul, pentru a-l preciza, pentru a sublinia o antiteză sau pentru a exprima anumite nuanțe afective: *Străin la vorbă și la port / Lucești fără de viață, / Căci eu sînt vie, tu ești mort/ Și ochiul tău mă-ngheață* (M. Eminescu); *Te-oi duce eu, Sînziană, eu, care venisem să ucid zmeul; Eu străjuiesc aici, voi la ferestre; Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreau... și dacă voi nu mă iubiți, eu vă iubesc pre voi* (C. Negruzzi); *Dar cum ai vrea să mă cobor? / Au nu-nțelegi tu oare / Cum că eu sînt nemuritor, / Și tu ești muritoare* (M. Eminescu); *Noi nu ne înțelegem: voi vreți a noastră limbă / S-o înnoiți, surpîndu-i temeiurile vechi!* (A. Mateevici).

Cînd verbul este la imperativ, subiectul ramine totdeauna *inclus*: *Incearca acum, daca zici ca nu ti-e frica, relua cea dintii. Ghiceste. Care-i tiganca?* (M. Eliade). Identitatea sa concret-lexicală poate fi transferată unui vocativ, pronominal, de persoana a II-a, sau substantival, care rămîne în afara unei funcții sintactice propriu-zise. Cf. *Tu, iartă-mă, fecioaăa, tu, caprioara mea!* (N. Labis)

* **subiect subînțeles** (deductibil) este subiectul neexprimat corespunzător unui predicat de persoanele a III-a și a VI-a, subiect a cărui recuperare semantică este integrală și se obține în exclusivitate anaforic, prin trimitere la o sursă referențială exprimată anterior¹⁰¹, adică e cunoscut din propozițiile anterioare și reprezentat prin pronumele personal de persoana a III-a, singular și plural: *Dumneata nu-l cunoști pe Simeon; Totdeauna a fost nițel scrîntit* (G. Călinescu); *Stă CASTELUL singuratic, oglindindu-se în lacuri, / Iar în fundul apei clare doarme umbra lui de veacuri; / Se înalță în tăcere dintre rariștea de brazi, / Dînd atîta întuneric rotitorului talaz.* (M. Eminescu). Principiul economiei limbii și exigențe ale organizării stilistice a enunțului lingvistic determină limitarea la o singură exprimare lexical-sintactică a unei aceleiași realități extralingvistice. În consecință, dacă identitatea lui concret-lexicală este cunoscută dintr-un enunț imediat anterior sau dintr-o parte a enunțului în desfășurare sintagmatică, unde a putut ocupa diferite poziții sintactice, subiectul nu mai primește expresie sintactică.

Notă: Dacă subiectul se realizează explicit și în relație cu alt predicat din același enunț, fiind redundant, primește relief stilistic, iar, în textele literare, se impune ca semn marcat în dezvoltarea semnificației artistice: *Toți nu mai sînt / Toți au plecat, de cînd ai plecat, / Toți s-au culcat* (T. Arghezi).

În ce privește cuvîntul subînțeles ca subiect, deosebim două situații:

1. Acesta are aceeași funcție (subiect) și în propoziția (precedentă sau succedentă) în care apare ca exprimat: *După ce și-au făcut lecțiile, copiii mei se uită la televizor.*

2. Cuvîntul subînțeles ca subiect are altă funcție sintactică în propoziția în care apare: *Cînd l-am văzut prima dată pe campion, nu m-a impresionat în mod deosebit; Lui Ionel îi place înotul și de aceea merge zilnic la bazin; Cărțile lui Mihai sînt curate, pentru că are grijă de ele.*

După sensul gramatical pe care-l exprimă:

* **subiect determinat**, cînd trimite precis la obiectul gramatical denumit (ființă, lucru, fenomen); sfera lui semantică se înscrie în limitele informaționale date, precis determinate sau determinabile în contextul extralingvistic al enunțului;

* **subiect nedeterminat**, cînd nu trimite precis la obiectul gramatical denumit sau la persoana reprezentată, avînd un caracter general; cînd nu este cunoscut ca autor sigur al acțiunii verbului-predicat sau ca destinatar al atribuirii unei calități: *Nu știi de unde sare iepurele; Să fim serioși!* Acesta, la rîndul său, poate fi:

* **subiect general** – identitatea lui semantică este deschisă; poate primi datele concrete ale oricărui subiect extralingvistic, variabil odată cu schimbarea protagoniștilor procesului de comunicare lingvistică: *Ce e rău și ce e bine // Tu te-ntreabă și socoate.* (M. Eminescu). *Bine faci,*

¹⁰¹În raport cu subiectul inclus, a cărui identificare referențială este deictică, în cazul subiectului subînțeles, identificarea este anaforică.

bine găsești; Ai carte, ai parte; Când ești tânăr, crezi că bătrânețea și moartea sunt pentru alții. N-ai carte, n-ai parte. Nu știu niciodată când ne vine rândul să murim. (Prezent mai ales în proverbe, el poate fi denumit aici **subiect gnomic**). Subiectul nedeterminat se poate concretiza în substantive al căror conținut este general, identitatea lui semantică e deschisă și ar putea fi atribuită întregii serii de referenți corespunzători clasei numite. Cf. *Cînd n-are omul noroc n-are ...*

* **subiect neidentificat** – identitatea semantico-sintactică a subiectului rămîne necunoscută sau este lăsată necunoscută, întrucît nu prezintă interes pentru protagoniștii actului verbal: *Bate la ușă; Scrie la ziare; Au scos unt pe la două*. Așadar, uneori vorbitorul nu este interesat de cine face acțiunea. Ea poate fi făcută de oricine și în acest caz, subiectul său nu este exprimat deloc: *Spunea astăzi la radio că va ploua toată săptămîna; Vezi că bate la ușă*.

Subiectul nedeterminat este un tip de subiect care se și aseamănă, dar și se deosebește de toate celelalte tipuri de subiect existente în română. De obicei, subiectul nedeterminat nu se exprimă prin părți de vorbire (la fel ca cel inclus sau subînțeles) și rezultă din mărcile pentru persoană și număr de la verbul-predicat (cf. *Nu știi (tu – subiect nedeterminat) de unde sare iepurele și Tu, băiete, afirmi, dar nu știi (tu – subiect inclus) că viața e frumoasă*). Deosebirea constă în faptul că subiectul inclus sau subînțeles trimite la persoane reale (locutor, interlocutor etc.), iar subiectul nedeterminat trimite la persoane generale, adică la oricine se află în situația avută în vedere de predicat. Foarte rar, subiectul nedeterminat se exprimă prin părți de vorbire, mai exact, prin cîteva substantive care pot avea „valoare generală” (*tînăr, om, mamă* etc.) sau printr-un pronume: *O fi viața chin răbdat / Dar una știu: ea ni s-a dat / Ca s-o trăim* (G. Coșbuc) – *noi* = orice vorbitor.

Această „nedeterminare” a subiectului obținută prin neexprimarea subiectului personal a avut ca efect crearea unor verbe de sine stătătoare caracterizate prin absența poziției subiect, diversificîndu-se sintactico-semantic două unități verbale. Cf. *Îmi zice Ion; Îmi spune Ion; Mă cheamă Ion*, unde verbele *zice, spune, cheamă* actualizează sensul „a se numi”, diferit de al sensului verbului corespunzător cu poziția subiectului „acoperită”.

- **subiect suspendat** (nominativ suspendat). Mai ales în comunicarea orală, datorită intervenției unor factori extralingvistici (starea afectivă a subiectului vorbitor etc.) sau lingvistici (dislocarea sintactică), relația dintre un subiect inițial (sau un termen gîndit astfel sub aspect sintactic) și verbul-predicat se întrerupe, generînd un *anacolut*. Verbul-predicat se constituie singur (dacă e un verb impersonal) sau cu un alt nume (pronume), devenit subiect, într-un nucleu predicțional, iar ceea ce a fost într-un prim moment subiect rămîne în afara nucleului predicțional, rămîne un subiect suspendat în *nominativus pendens*: *El iar, privind de săptămîni, / Îi cade dragă fata* (M. Eminescu); *Ea, cînd a aflat vestea, i s-a făcut rău ...; Eu, dacă mă gîndesc, îmi place piesa*.

Fetele împăratului întîmplîndu-se de față cînd a lovit spînul pe Harap-Alb li s-a făcut milă de dînsul (I. Creangă); *Muierea limbută, gura ei făcută ca toaca să turuiască* (I. Zane).

Eu sînt medic șef și cine nu se supune indicațiilor mele în douăzeci și patru de ore îi fac ieșirea (P. Săculdeanu); *Cine-au scornit urîtul // Nu-l înghiță pămîntul!; Cine-au îndrăgit străinii, / Mîncă-i-ar inima cîinii!* (M. Eminescu)¹⁰².

În exemplele de mai sus, discontinuitatea de tip anacolutic constă în modificări în plan sintactic, cauzate de părăsirea proiectului „inițial” de discurs. Pronumele (*el, ea, eu*) în nominativ, care ar trebui să îndeplinească – potrivit normei literare – funcția de subiect al unui predicat (următor) rămîne suspendat, iar verbul-predicat, care apare în context are un alt nume – subiect.

- **Subiect gramatical** e partea principală de propoziție care *denumeste obiectul gîndirii noastre* despre care afirmăm sau negăm ceva cu ajutorul predicatului și *stă în cazul nominativ*.

¹⁰² Omisiunea subiectului, intenționată sau neintenționată, creînd sau necreînd ambiguitate, cu efecte stilistico-pragmatice evidente sau mai puțin evidente, cu intenția de a pune în prim planul interesului comunicativ subiectul sau, dimpotrivă, de a-l marginaliza, este posibilă numai și numai pentru că sistemul sintactic al limbii române o permite.

- **Subiect logic** este partea principală de propoziție care numește agentul acțiunii denumite de verbul-predicat și poate sta și în cazurile oblice. Dacă subiectul logic e obiectul gândirii noastre și stă în c. N., el coincide cu subiectul gramatical.

Neconcordanța dintre subiectul gramatical și cel logic:

c) Când verbul-predicat e la diateza pasivă: *Toate exemplarele au fost capturate de vânători* (compl. de agent).

b) Unii lingviști consideră că subiectul logic își face apariția și în propoziții impersonale care arată diferite stări fiziologice sau psihologice ale cuiva, cum ar fi: *Mi-i foame; Mi-i sete; Mi-i somn* etc. În aceste propoziții nu există subiect gramatical, există numai subiectul logic redat prin pronumele personal în Dativ: *mi-; ți-; i-* etc.: *Nu mi-i foame, nu mi-i sete, / Ci mi-i dor de codrul verde* (Folclor).

Notă: Alți specialiști (a vedea Gh. Constantinescu-Dobridor) înclină a vedea în propozițiile de acest fel două subiecte: unul logic, realizat de pronumele în Dativ și altul – gramatical, exprimat prin substantive ce se conțin în aceste construcții: *foame, sete* etc. Raționamentul e următorul: *Mi-e foame = Foamea există la mine*. Cu alte cuvinte, analiza sintactică se realizează astfel: *Despre ce e vorba în propoziție? – Despre foame; - Ce afirmăm despre foame? – Că ea există, este; - Și la cine există? – La mine (tine etc.)*.

Așadar, *Mi-e sete; Mi se face dor; Îmi place pictura; Îmi convine de minune*. (subiecte gramaticale: *sete, dor, pictura...*, iar subiectele logice –complemente indirecte în dativ);

* *Îmi merge prost; Îmi stă bine; Îmi șade bine*, în care nu există subiecte gramaticale exprimate, doar cel mult niște subiecte gramaticale subînțelese, foarte diferite, pierdute prin gramaticalizarea construcțiilor și nemaiamintite în analiza gramaticală (*viața, serviciul, căsnicia* etc.; *pălăria, costumul, haina*) și subiectele logice, reduse la expresia unui complement indirect în dativ, pron. pers. *îmi*.

* *E rău de voi; Este plăcut pentru mine* în care, de asemenea, nu există subiecte gramaticale exprimate (fostele subiecte subînțelese s-au pierdut prin gramaticalizarea construcțiilor și nu le mai invocăm, chiar la modul abstract), ci numai subiecte logice care corespund formal expresiei unor complemente indirecte în acuzativ: *de voi, pentru mine*.

În viziunea noastră, o asemenea interpretare nu este una edificatoare și concludentă. În *mi-e foame*, după cum a demonstrat și I. Iordan, nu este vorba de existența foamei, ci de faptul că cineva este înfometat. Prin urmare aici se vorbește despre starea fiziologică a cuiva, și nu despre existența, ca atare, a foamei. Enunțurile în cauză le considerăm ca fiind impersonale.

5. Momente dificile la identificarea subiectului. Ambiguități și structuri opace

1. Din motivul că, pe de o parte, în practica lingvistică nu este respectată topica fixă a subiectului de a sta înaintea predicatului și în fruntea propoziției, iar, pe de altă parte, desinențele cazului nominativ la substantive (cu funcția sintactică de subiect) sînt identice cu cele ale cazului acuzativ (cu funcție de CD), pot să apară unele dificultăți la determinarea justă a subiectului, când în propoziție sînt de față două substantive: *Dar ispita o biruia voința; Părinții își iubesc copiii*. În asemenea situații trebuie, practic, pornit de la ideea că subiectul este întru cîtva independent în propoziție și arată de la cine pornește gândirea care se îndreaptă spre predicat. CD însă, subordonîndu-se verbului-predicat din propoziție, arată asupra cui se răsfrînge acțiunea pornită de la predicat.

La fel și în exemplele: *Osul gol nici cîinii nu-l mănîncă; Gura lumii pămîntul o astupă; Lemnul strîmb focul îl îndreaptă; Ceasul pierdut nici anul nu-l întoarce* etc.

La prima vedere s-ar părea că subiectele gramaticale sînt *osul gol, gura lumii, lemnul strîmb, ceasul pierdut*, căci de la ele a pornit gândul autorului. Și într-adevăr, dacă am admite că avem de a face cu niște construcții pasive ca: *Osul gol nu este mîncat nici de cîini*, îmbinarea *osul gol* ar funcționa drept subiect, iar substantivul *de cîini* – complement de agent sau subiect logic. Anume așa pare să fi fost raționamentul autorului. Dat fiind faptul că în limba vorbită populară s-a tîns și se tînde mereu spre substituirea construcțiilor pasive cu cele active, proverbele în cauză s-au cristalizat cu forme active, dar cu sens pasiv. În felul acesta, adevăratele subiecte (*osul gol* etc.) au devenit CD

reluate de pronumele atone, iar fostele subiecte logice (*cîinii* etc.) s-au transformat în subiecte gramaticale.

2. În funcție de subiect adesea se atestă și pronumele relative, printre care și invariabilul *ce*, care poate apărea și cu alte funcții sintactice decît subiect: *Moșoc întrebuința creditul, ce (CD) avea la domn, spre împilarea gloatei* (C. Negruzzi); *Canalia liberală a nimicit ideile ce (CD) mi le făuriseam despre lume* (M. Eminescu).

3. Subiectul există numai în prototipul de propoziție (propoziția clasică), adică o propoziție bimembră. Existența subiectului în aceste propoziții are legătură cu valențele obligatorii ale verbelor-predicat. Sînt însă o serie de verbe care nu posedă această valență:

* **Verbe impersonale:** *fulguiește, lapovițează, se imprimăvărează* etc.

* **Verbe perifrastice** (nu prea numeroase), care, în principiu, nu acceptă subiect în propoziție, întrucît subiectul, care este consumator al valenței obligatorii unice pentru subiect de la verbul-predicat respectiv, face parte din perifraza verbală în atenție. La origine, aceste verbe au aparținut unor propoziții bimembre (cu subiect și predicat exprimat), dar actualmente – potrivit intenției comunicative a vorbitorului – fostul subiect și fostul predicat au ajuns să constituie o perifrază verbală cu funcție sintactică numai de predicat, prin care se comunică o stare din natură, o „datare”, o stare fiziologică, o stare privitoare la psihicul uman etc. (neavînd importanță dacă în propoziția respectivă există sau nu și părți de propoziție secundare): *e cald, e soare, e crăciunul, e ianuarie, se face frig, se lasă ger, (mi-) e foame, (ți) s-a urcat părul în vârful capului* etc. O situație particulară din acest punct de vedere au fostele propoziții bimembre (de felul *nu-i voie, e păcat* etc.) care astăzi au devenit propoziții monomembre, datorită faptului că fostul subiect și fostul predicat constituie acum – din punctul de vedere al intenției comunicative a vorbitorului – perifraze verbale-predicat, întrucît verbul *a fi*¹⁰³ (*nu-i, e* etc.) din aceste perifraze verbale are o singură valență obligatorie pentru subiect, care este consumată în interiorul perifrazelor de fostul subiect, ce acum este component al perifrazelor verbale respective. Ar fi normal ca aceste perifraze să nu accepte subiect. Cu toate acestea, indiferent de explicație, perifrazele verbale de felul *nu-i voie, e păcat* etc. pot primi un subiect „general” (*asta, lucrul acesta* etc.) în propoziție sau o propoziție subiectivă (*Nu-i voie să cînți*). Prin analogie cu perifrazele verbale-predicat prin asemănarea cu foste predicate nominale de felul *nu-i bine, e sigur, ar fi normal* etc. pot avea subiect „general” în propoziție (*asta nu-i bine/e sigur, ar fi normal* etc.).

În favoarea interpretării componentului postverbal din cadrul acestor construcții ca nume predicativ, pot fi invocate următoarele argumente:

- apariția unor adverbe, greu de explicat în varianta interpretării componentului postverbal ca subiect: *Mi-e rău / bine/ greu / urît* etc.
- paralelismul cu unele adjective de stare fizică sau psihică: *Îmi este lene / frică / groază* etc.
- prezența opoziției static / dinamic (*Mi-e frică / rușine / silă: Mi se face silă / frică / rușine; E întuneric / Se face întuneric* etc.).
- posibilitatea gradării acestor substantive numai în această poziție (*Mi-e foarte frig; E foarte întuneric* etc.).

Verbe cu comportament dual: uneori (frecvent) aceste verbe-predicat se folosesc fără subiect : *plouă, vremeiește* etc., alteori (foarte rar) propozițiile în care aceste verbe funcționează ca predicate au subiect intern: *ploaia plouă, vremea vremeiește* etc.).

6. Topica subiectului

În privința topicii, se aserțiază că locul subiectului, este, în principiu, înaintea predicatului (mai aproape sau mai la distanță), dar aceasta nu este obligatoriu: *Și ultimele frunze îngălbenite*

¹⁰³ În aceste perifraze, actualmente verbul *a fi* este auxiliar.

căzură odată cu venirea ploilor de toamnă = Odată cu venirea ploilor, căzuseră și ultimele **frunze** îngălbenite. Ordinea depinde de prezența sau absența factorului subiectiv în vorbire, adică de ceea ce vrem să reliefăm în propoziție. În principiu, elementul care apare primul este mai reliefat. Există însă și situații în care, în limba curentă, ordinea obișnuită este predicat + subiect: *A venit **vara**. S-au copt **fructele**. Îmi place **muzica** clasică. Luni se deschide **expoziția** de icoane pe sticlă. Mă doare **capul** de azi dimineață. Nu mă interesează **colaborarea** cu tine. Îmi displac **conflictele** de orice fel. S-au ciocnit două **trenuri** de marfă.* Este posibilă însă și antepunerea subiectului, fără ca sensul propozițiilor să se schimbe, diferența este doar de cuvintele pe care vrem să le punem în evidență. Poziția postverbală a subiectului poate duce însă la confuzia acestuia cu complementul direct.

Așadar, într-o limbă ca româna, caracterizată printr-o mare libertate de topică, subiectul nu face excepție, acceptând atât antepunerea, cât și postpunerea față de verb, variație din care se pot obține numeroase efecte stilistice și pragmatice. Cu toată această libertate, există anumite preferințe de topică, precum și unele restricții, determinate fie de tipul sintactico-semantic de predicatie, fie de tipul de enunț sau de locul propoziției în enunț, fie de apariția subiectului în subordonare cu anumite particularități de construcție. Unele preferințe pot fi încălcate cu o anumită intenție pragmatilistică.

Postpoziție: - *Îmi place ciocolata; Îmi convine situația ș.a.*

- *Cine sînt eu?; Cînd pleacă ultimul tren?*

Antepoziție: *Ce s-a întîmplat?*

Aplicație

Tinerețea ne înșală poate ea pe noi, dar noi nu putem înșela nicicînd tinerețea. (I. Agârbiceanu);

Un fînțar, nervos și foarte / Slab de constituție, / în zadar vrea să ia parte / Și el la discuție (G.

Topîrceanu);

Atunçi cînd ți se pare că începe să cînte liniștea ea însăși (D. Anghel);

Căci toată-a mea viață îți fu ea închinată / Căci alt decît iubirea-ți ea nu avu mai sfînt, / Căci tu ești încă astăzi dorința-mi neschimbată / Și visu-mi cel din urmă aicea pe pămînt. (Gr. Alexandrescu);

*Leul văzînd că lupta nu se mai isprăvește / Trimise la maimuțe, vestita vrăjitoare / Ce **spun** că știe multe; și că propocea / Întîmplările toate, după ce trecea.* (Gr. Alexandrescu) – s. nedeterminat

Propoziția subiectivă

1. Definiția propoziției subiective
2. Raportul sintactic dintre propoziția subiectivă și regentă
3. Tipuri de propoziții subiective
 - 3.1. Subiective care au în calitate de regent un verb personal
 - 3.1.1. Elementele de relație
 - 3.2. Subiective care au în calitate de regent un verb sau o construcție impersonală
 - 3.2.1. Elementele regente ale subiectivei
 - 3.2.2. Elementele de relație
4. Anticiparea sau reluarea subiectivei
5. Topica
6. Punctuația
7. Contragerea

Bibliografie

1. *Gramatica limbii române*, vol. al II-lea, ediția a II-a, București, Editura Academiei, 1966.
2. C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată*. Sintaxa, Iași, Editura Junimea, 1982.
3. E. Theodorescu, *Propoziția subiectivă*, București, Editura Științifică, 1972.
4. E. Alexandrescu, *Cu privire la unele probleme ale propozițiilor subiective, predicative și ale regentelor acestora* // LL, 1967, nr. 15.
5. M. Rădulescu, *Relația sintactică dintre subiect și predicat* // LR, 1980, nr. 1.
6. L. Hoară Lăzărescu, *Probleme de sintaxă a limbii române*, Iași, Editura Cermi, 1999.
7. M. Avram, *Gramatica pentru toți*, București, Editura Academiei, 1986.
8. Gh. Constantinescu-Dobridor, *Morfologia limbii române*, București, Editura VOX, 1996.
9. D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iași, Editura Polirom, 2000.
10. M. Emilia Goian, *Limba română. Probleme de sintaxă*, București, Editura Recif, 1995.
11. S. Pușcariu, *Limba română, vol. I, Privire generală*, București, Editura Minerva, 1976.
12. A. Ciobanu, *Probleme dificile de gramatică*, Chișinău, Editura Lumina, 1969.
13. N. Matcaș, *Probleme dificile de analiză gramaticală*, Controverse și reconsiderări, Chișinău, Editura Lumina, 1978.
14. Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București, Editura Științifică, 1998.
15. *Sinteze de limba română* (coord. Th. Hristea), București, Editura Albatros, 1984.
16. *Dicționar general de științe ale limbii*, București, Editura Științifică, 1997.

1. Definiția subiectivei

Propoziția care îndeplinește funcția de subiect al altei propoziții și răspunde la una din întrebările *cine? ce?* se numește **propoziție subiectivă**¹⁰⁴.

Se pare cum că alte valuri

Cobor mereu pe-același vad,

Se pare cum că-i altă toamnă,

Ci-n veci aceleași frunze cad (M. Eminescu);

E o floare de pe mare, cine-i cată-n față moare (M. Eminescu);

Cine îmbrățișează multe puține adună; Cine crede că lumea a fost așa de când e dînsa, se înșeală. (Gh. Ghibănescu).

2. Raportul sintactic dintre propoziția subiectivă și regentă

O problemă care a suscitat discuții este aceea dacă propoziția subiectivă poate fi încadrată sau nu în categoria subordonatelor, ceea ce implică recunoașterea existenței corespondenței dintre o

¹⁰⁴Profesorul va releva faptul că în literatura de specialitate pot fi întâlnite și alte definiții. Bunăoară, în *Dicționar general de științe ale limbii* atestăm următoarea definiție: „Tip de propoziție subordonată, necircumstanțială aparținând în poziția sintactică a subiectului, deci constituind unul din termenii posibili ai clasei de substituție a subiectului” (p. 485).

parte principală de propoziție – subiectul – și o propoziție subordonată, deci secundară în planul frazei – propoziția subiectivă.

În literatura de specialitate, când se vorbește despre limitele corespondenței dintre părțile de propoziție și propozițiile corespunzătoare, este amintit, ca o primă deosebire, faptul că în timp ce subiectul, ca parte de propoziție, este **parte principală**, propoziția subiectivă nu este propoziție principală, ci **propoziție secundară, subordonată**¹⁰⁵.

Pentru unii cercetători, propoziția subiectivă este subordonată, deoarece, în primul rând, în cadrul frazei, are o importanță mai mică decât regenta ei și, ca urmare, poate fi comutată – principal – cu zero¹⁰⁶, iar, în al doilea rând, subiectivele, în calitate de propoziții secundare, conțin un element de relație subordonator în frază. Alți cercetători relevă că înscrierea subiectivei printre subordonate este justificată nu numai prin elementele introductive, ci și din punct de vedere structural, deoarece predicatul domină subiectul¹⁰⁷.

Ultimul timp, în literatura de specialitate și-a făcut loc și opinia potrivit căreia raportul sintactic de inerență transpare și în limitele frazei, între propoziția subiectivă / predicativă și regentele acestora. Astfel, propozițiile subiective, ca și cele predicative, „n-ar trebui să fie încadrate la subordonate, ci ar trebui să constituie o categorie aparte, care să fie numite propoziții inerente”. Această idee se poate fundamenta și după gradul de coeziune dintre subordonată și regentă, pe locul întâi situându-se „predicativele și subiectivele, care au caracter de inerență datorită insuficienței de conținut a regentelor”. Aprecierea că raportul de inerență se întâlnește nu numai în propoziție, ci și în frază este tot mai des întâlnită, condiție sine qua non între propoziția subiectivă și regenta ei: „în ciuda aspectelor care o deosebesc de subordonată, propoziția subiectivă se aseamănă cu subordonatele din punct de vedere formal: este introdusă printr-un conectiv subordonator”. Cercetătorii care opinează că între subiect și predicat există un raport de interdependență încadrează subiectivele în sfera propozițiilor nonomisibile și deci cu o importanță egală în cadrul frazei cu a subiectului în cadrul propoziției¹⁰⁸. Așadar, subiectivele nu adaugă, pur și simplu, diferite informații de natură semantică și gramaticală, ci aduc împliniri indispensabile, din punct de vedere gramatical, propozițiilor regente, ale căror subiecte sînt.

Considerăm că propozițiile subiective nu sînt propoziții subordonate¹⁰⁹, ci trebuie considerate propoziții „inerente”, pentru că aceste propoziții nu pot fi omise din enunț, fără ca acesta să sufere din punctul de vedere al informației semantice și gramaticale transmise. „Subiectiva, întocmai ca și corespondentul ei din plan propozițional, subiectul, aduce împliniri indispensabile din punct de vedere semantic și gramatical propoziției regente” [L. Hoară Lăzărescu, *Probleme de sintaxă a limbii române*, Iași, Editura Cermi, 1999, p. 58-59]. Altfel zis, subiectul este o parte principală¹¹⁰ de propoziție, iar propoziția subiectivă – o propoziție inherentă.

¹⁰⁵ A se vedea, în acest sens: *Gramatica limbii române*, vol. al II-lea, ediția a II-a, București, Editura Academiei, 1966, p.255.

¹⁰⁶ A se vedea C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată. Sintaxa*, Iași, Editura Junimea, 1982, p. 123.

¹⁰⁷ A se vedea E. Theodorescu, *Propoziția subiectivă*, București, Editura Științifică, 1972, p. 112.

¹⁰⁸ E. Alexandrescu, *Cu privire la unele probleme ale propozițiilor subiective, predicative și ale regentelor acestora* // LL, 1967, nr. 15, p. 167-177; M. Rădulescu, *Relația sintactică dintre subiect și predicat* // LR, 1980, nr. 1, p.11-26.

¹⁰⁹ Deși subiectiva are mărcile unei propoziții secundare, fiind introdusă prin elemente subordonatoare – *conjunții subordonatoare, pronume și adjective pronominale, adverbe relative* etc.

¹¹⁰ (În legătură cu termenii „părți principale de propoziție” și „părți secundare de propoziție”, profesorul va veni cu unele precizări.) Tradițional, majoritatea părților de propoziție au fost grupate *ierarhic* în două categorii:

- a) părți de propoziție „**principale**” – subiectul și predicatul -, care constituie minimul necesar pentru existența propoziției, reprezintă esența ei, constituie nucleul în jurul căruia se grupează „părțile secundare” ale unei propoziții dezvoltate;
- b) părți de propoziție „**secundare**”, care nu sînt elemente indispensabile în alcătuirea unei propoziții și constituie completări ale nucleului propoziției, se grupează în jurul celor „principale” și le complinesc înțelesul, subordonându-se acestora.

Distincția părților de propoziție în „principale” și „secundare” este o distincție exclusiv gramaticală și nu vizează importanța acestora în cadrul comunicării. Din acest al doilea punct de vedere, fiecare dintre „părțile secundare” poate avea o însemnătate mai mare decât oricare „parte de propoziție principală” (depinde de intenția vorbitorului de a evidenția prin accent și intonație o anumită „parte secundară” de propoziție): *Pe tine te iubesc.*; *Acolo vreau să plec.*;

3. Tipuri de subordonate subiective

În funcție de natura predicatului din regentă, distingem două tipuri de subordonate subiective:

3.1. Subiective care au în calitate de regent un verb personal

Primul tip de subiectivă corespunde subiectului-ființă, autor al acțiunii verbului-predicat din propoziția regentă exprimat printr-un verb personal. Cu alte cuvinte, subiectiva indică ființa sau lucrul care efectuează o acțiune, suferă un proces sau poartă (are) o însușire sau o caracteristică exprimată de predicatul verbal sau nominal din propoziția regentă. Ea răspunde la întrebarea *cine?* (mai rar *ce?*). De exemplu:

Cine își închipuie Spania numai cu mantile, castagnete, Carmene, lupte cu tauri și serenade se înșală profund (M. Ralea); *Cine se măsoară cu alții de dimineață până seara, nu e om mare și nici nu va putea să fie* (N. Iorga); *Nu e elocvent cine e totdeauna elocvent* (N. Iorga); *Ce-i căciulă nu-i tulpan* (Iuliu Zanne); *Ce e nou e și frumos*; *Cine dă din mâini nu se înecă*.

Elementul esențial în aceste propoziții subiective este pronumele prin care sînt introduse (întrucît ele țin locul persoanei care face acțiunea sau care are caracteristica exprimată de predicatul regentei).

Verificarea funcției de subiect a acestor propoziții se poate face prin înlocuirea lor cu un subiect exprimat printr-un substantiv sau prin pronumele demonstrativ *acela* (*aceea*). Altfel zis, se recurge la funcția sintactică a corelativului. Dacă elementul corelativ lipsește, el este restabilit din context, iar apoi se stabilește funcția lui sintactică cu ajutorul întrebărilor. Dacă acest cuvînt este subiect (la schimbarea numărului lui, se va schimba și numărul verbului-predicat), atunci și propoziția este subiectivă. Or cuvintele echivalente semantic sînt echivalente și funcțional.

De exemplu:

Cine știe carte (= "acela") *are patru ochi* (Acea **au** patru ochi);

Ce-a fost verde (= "aceea") *s-a uscat* (Acelea **s-au** uscat);

Nu-i frumos cine se ține (= "acela"), / *Ci-i frumos cui îi stă bine* (= "acela"). (Acea nu sînt frumoși);

Cine se scoală de dimineață (= "acela") *departe ajunge* (Acea departe **ajung**);

Oricine îl vede (= "acela") *rămîne uimit* (Acea rămîn uimiți);

Cui i-am spus (= "acela") *rămîne de aceeași părere* (Acea rămîn de aceeași părere);

Care dintre voi se simte destoinic a împărăți peste o țară așa de mare și bogată ca aceea (= "acela") *are voie, din partea mea, să se ducă...* (I. Creangă) (Acea **au** voie).

Notă: Vizavi de conținutul exprimat de subiective, putem releva și sensul accesoriu pe care acestea îl pot avea uneori. Este vorba de o cumulare funcțională, ca urmare a experienței extralinguale a purtătorilor de limbă, chiar a unor „tradiții” de actualizare logico-semantică a anumitor sensuri. Astfel, subiectivele introduse prin *cine* (mai rar prin *ce*, *care*) pot indica, pe lîngă „obiectul” care efectuează acțiunea exprimată de predicatul verbal din regentă și condiția necesară pentru îndeplinirea acestei acțiuni, timpul sau cauza ei:

Cine n-are frumoasă pupă și mucoasă (=Dacă cineva n-are frumoasă, pupă și mucoasă) (Iuliu Zanne);

Cine nu deschide ochii deschide punga (=Dacă nu deschizi ochii, deschizi punga);

Cine dă cu capul de pragul de sus vede pe cel de jos;

Cine are putere taie și spînzură;

Cine are viață scapă;

Care va miezu să spargă nuca;

Ce intră în pămînt curînd se uită (I. Zanne);

Frumoasă a fost vacanța noastră. Așadar, din punct de vedere informativ, toate părțile de propoziție sînt la fel de importante, deoarece fiecare transmite o anumită informație (în orice propoziție distingem două tipuri de informație: veche sau cunoscută deja și nouă, necunoscută). Reieșind din acest postulat, ușor putem demonstra că părțile secundare se încadrează, de obicei, în categoria cuvintelor care aduc informație nouă și deci sînt mai importante decît așa-zisele „părți principale”.

Cine s-a fript cu ciorbă suflă și în iaurt.

3. 1. 1 Elementele de relație

Subiectivele al căror regent este un verb personal sînt exclusiv pronominale. În asemenea cazuri, pronumele sau adjectivul pronominal nu este un simplu element conectiv, ci are (în calitatea sa de pronume) o funcție sintactică în propoziția pe care o introduce.

Propozițiile subiective pot fi introduse prin:

- pronume sau adjective pronominale relative (simple sau compuse): *care, ce, cine, cîți, cîte, cel ce, cel care, ceea ce, cele ce*¹¹¹ etc. De exemplu:

Cine (subiect) **nu înțelege lupta aceasta de trei ori sfîntă** trebuie să se coboare la locul potrivit cu gradul lui de înțelegere (L. Rebreanu);

Cine împarte parte-și face; **Cine se pripește** se pîrlește; **Cine se bucură la avere** ia fără plăcere; **Ce intră-n gură** nu e păcat; **Ce-i în inima treazului** stă în gura beatului; **De-ar fi lăsat Dumnezeu** // **Ce iubești** să fie-al tău;

Cîte zbor nu se mîncîncă; **Cel ce seamănă puțin**, puțin și adună;

Cel ce în astă lume a dus numai durere // **Nimic** n-are dincolo, **căci morți sînt cei muriți** (M. Eminescu); **Și apoi ceea ce face Vasile Baci**u e strigător la cer (L. Rebreanu); **Ceea ce-nconjoară mulțimea** i-o romantică copilă (M. Eminescu).

Pronumele relative completează clasa jonctivelor, și anume a cuvintelor conjunctive - unități lexicale semnificative, care își păstrează sensul lor lexical, proriu părților de vorbire de la care provin. Datorită acestui fapt, cuvintele conjunctive îndeplinesc funcții sintactice în propoziție, adică sînt părți de propoziție. Pentru a stabili funcția sintactică a cuvîntului conjunctiv, trebuie să stabilim cuvîntul din propoziția regentă, al cărui loc îl ține cuvîntul conjunctiv în propoziția subiectivă și să înlocuim cuvîntul conjunctiv cu această unitate lexicală. De pildă, **Cine** (=omul) **împarte parte-și face**, deci cuvîntul conjunctiv *cine* este subiect (*Cine împarte?*).

Nu trebuie să confundăm subiectiva introdusă prin pronumele relativ *care, cine* și intonată descendent cu subordonata atributivă introdusă prin același pronume relativ și intonată ascendent:

Cf. *Este un adevărat viteaz* **care luptă pieptiș cu viața** (propoziție subiectivă) cu *Este (el) un viteaz adevărat*, **care luptă cu viața** (propoziție subordonată atributivă).

* pronume sau adjective pronominale nehotărîte:

Oricine va privi pe oameni ca oameni nu poate fi decît bun (N. Iorga); **Oricare se da-n lături** i se-nchina plecat (C. Negruzzi); **Oricîți călători trec pe aici** se opresc și pe la izvorul acesta.

ective care au în calitate de regent un verb sau o construcție impersonală

Al doilea tip de propoziție subiectivă ține locul subiectului pe lîngă o regentă cu predicat exprimat printr-un verb sau construcție impersonală. Altfel zis, subiectiva corespunde subiectului-lucru, nonautor al acțiunii verbului-predicat din propoziția regentă, despre care se spune ceva cu ajutorul acestuia și răspunde la întrebarea *ce?* (arată un fapt oarecare).

De exemplu:

Se poate ca bolta de sus să se spargă,
Să cadă nimicul cu noaptea lui largă (M. Eminescu).

3.2.1. Elementele regente ale subiectivei

Predicatul regentei unei astfel de subiective (care exprimă un fapt) poate fi verbal sau nominal, dar, indiferent de tipul lui, predicatul este întotdeauna impersonal¹¹². El poate fi exprimat prin:

¹¹¹Pronumele de tipul *cel ce, ceea ce, cele ce* etc. le vom considera pronume relative gramaticalizate (grupuri unitare), asociindu-ne opiniei M. Avram, [7, 144], Gh. Constantinescu-Dobridor [8, 128], D. Irimia [9, 143] ș.a. (cu toate că există păreri conform cărora aceste pronume reprezintă grupuri analizabile (a se vedea, bunăoară, M. Emilia Goian [10, 84]).

¹¹² Caracteristica exprimării impersonale constă tocmai în lipsa unui subiect de la care să plece ideea verbală, acel „inițiu” (despre care au vorbit gramaticii latini), exprimat prin pronume sau nume în nominativ, care stau în directă legătură cu verbul. În timp ce propozițiile al căror predicat este un verb impersonal din categoria celor ce denumesc fenomene cosmice sînt într-adevăr, niște propoziții „fără gol” [11, 153-154], „avalete”, (propoziții autosemantice, suficiente), propozițiile ce regentează subiective sînt sinsemantice, insuficiente, au nevoie de o

- verbe impersonale însoțite de *se*: *se pare, se cade, se întâmplă, se poate, se vede, se spune, se crede, se bănuiește, se observă, se cunoaște, se presupune, se vorbește, se obișnuiește* etc.
Se cuvine să-i recunoaștem meritele.
Se crede că aici s-a dat lupta.
Se spune că tinerețea e timpul în care admirăm și ne umilim (M. Ralea);
Se zice că acest curios monument a fost înălțat mai întâi (A. I. Odobescu);
Nu se cuvine ... să comparăm după diferențele de astăzi popoarele de atunci ale Europei (M. Sadoveanu).

Unii specialiști, cum ar fi, bunăoară, A. Ciobanu, consideră că propozițiile care sînt regentate de unele dintre verbe impersonale însoțite de *se* sînt complete directe. În opinia lor, unele dintre aceste verbe (bunăoară, *se zice, se vorbește, se crede, se observă* etc.), deși par a fi impersonale, totuși permit intuirea în propoziție a unui anumit subiect, iar verbul implică o accepție tranzitivă. Bunăoară, în exemplul *Se zice că mîine va ploua* „aspectul logic este *Oamenii zic că mîine va ploua*”. Cu alte cuvinte, „un agent există în propoziția principală, deși nu e sesizat destul de concret”¹¹³. Acești cercetători susțin că, în asemenea cazuri, avem senzația prezenței subiectului „lumea”, „oamenii” etc. (ca și în cazul unor construcții sinonime semantic din limba franceză sau germană: *on dit = homme dit; man sagt = Mann sagt*).

Considerăm interpretarea construcțiilor de tipul *lumea zice (știe) că...* și *se zice (se știe că)* în același fel - deci regentînd complete directe - ca inadmisibilă pe motiv că, folosite cu *se*, formele de persoana a III-a ale verbelor *a zice, a spune, a crede, a observa* etc. încetează de a mai fi tranzitive și, deoarece în astfel de construcții ele refuză prezența unui subiect „personal”¹¹⁴, dar admit, în schimb, un complement de agent (autorul real al acțiunii) - *Se zice de către lume (oamenii, cineva etc.)*¹¹⁵ - este clar că aceste construcții impersonale ca formă au și sens pasiv¹¹⁶.

Procedeul de a identifica propoziția subiectivă numai cu ajutorul întrebării *ce?* (adresate predicatului) este, adesea, inefficient, pentru că la aceeași întrebare răspunde și completiva directă. Cf. *El spune că a sosit primăvara* (propoziție subordonată completivă directă); *Se spune că a sosit primăvara* (propoziție subiectivă). Aceeași propoziție este, în primul caz, o completivă directă, iar în cel de-al doilea - subiectivă (lucru de care ne dăm seama numai după ce, în prealabil, stabilim că regenta *se spune* nu are, în limitele ei, un subiect exprimat sau neexprimat și verbul *se spune* este intransitiv și deci nu poate regenta o propoziție subordonată completivă directă).

- verbe impersonale de tipul: *reiese, înseamnă, urmează* etc.
Înseamnă că totul este lipsit de importanță; Reiese că ai dreptate.
- unele verbe personale folosite sintactic ca impersonale: *a merita, a face, a ajunge, a strica, a merge* etc.

Niciodată nu strică cineva să facă o încercare (P. Ispirescu); *Nu merge să nu respecți opinia publică; De aici urmează că toate scîndurile balcoanelor sînt încrestate cu nume din toată lumea* (C. Hogaș); *Face să te sacrifici pentru asta;*

complînire care să acopere golul existent în jurul lor și, întrucît sînt intransitive, ele nu pot avea decît un singur gol (suplinit de subiectivă).

¹¹³ A se vedea A. Ciobanu, *Probleme dificile de gramatică*, Chișinău, Lumina, 1969, p. 74.

¹¹⁴ Introducerea acestuia se poate face numai prin „sacrificarea”, adică modificarea expresiei. În acest caz însă se va analiza o altă construcție: *Lumea (cineva) zice (crede, spune, observă etc.) că...* Altfel zis, fiind sinonime din punct de vedere semantic, enunțurile *Lumea zice că...* și *Se zice că...* nu sînt echivalente sintactic.

¹¹⁵ În situațiile cînd complementul de agent nu apare în planul expresiei, el este implicat de forma verbală ca în cazul oricărui verb aflat la diateza pasivă.

¹¹⁶ Pronumele *se* are, în asemenea cazuri, funcția desinenței *itur* din corespondentul latin *dicitur*, sensul construcțiilor *se spune, se zice, se admite, se presupune, se cunoaște* ș.a. fiind sinonim cu *este zis (spus, admis, presupus, cunoscut, înțeles* etc.). Situația din limba română nu se prezintă deci la fel ca în limba franceză sau germană, ci tocmai ca în latină: cînd cu ajutorul verbelor *dicere, creere* etc., ideea *on dit que..., on croit que..., on sait que...* etc., construcția logică este că infinitivul însoțit de acuzativul său subiect devine subiectul verbului principal și că acesta trebuie să fie pus la persoana a III-a, singular (*Dicitur Gallos in Italiam transisse* „Se zice că Galii ar fi venit (trecut) în Italia.”). În română, acțiunea din secvență este prezentată de vorbitor ca un *fact* știut, cunoscut etc. (așadar, în cadrul acestui raport, secvența, despre care se afirmă sau se neagă ceva prin predicatul regent, îndeplinește funcția de subiect, și nu a unui complement).

Merită să dai un ban pentru aceasta.

- adverb sau locuțiune adverbială predicativă, cu funcție de predicat adverbial: *poate, pesemne, disigur, firește, bineînțeles, negreșit, adevărat, bine, destul, evident, incontestabil, probabil, posibil, sigur, destul* etc.

Negreșit că ai spus adevărul; Cu siguranță că se va ține de cuvânt;

Bine că am aflat ce colegi am. Aproape să nu te recunosc;

Pesemne că ți s-au sucit și ți s-au răsucit mințile (Z. Stancu);

Desigur că au apărut multe manuscrise de pe urma rețetei (T. Arghezi).

Notă: A nu se confunda situațiile când adverbele constituie predicate ale propoziției care regentează o subiectivă cu situația când adverbul este un simplu cuvânt incident (cu ajutorul căruia se exprimă atitudinea vorbitorului față de cele comunicate), lipsit de funcție sintactică¹¹⁷: *Negreșit, ai spus adevărul. Cu siguranță, se va ține de cuvânt.*

- expresii (verbale) impersonale (predicate nominale alcătuite din verbul copulativ *a fi* + numele predicativ exprimat prin adverbe, locuțiuni adverbiale, substantive cu valoare adverbiale: *e bine, e rău, e ușor, e greu, e de mirare, e noroc, e păcat* etc.):

E bine să perseverezi; E rău că nu mai ai încredere în oameni; Era de așteptat ca toți fricoșii să te lovească; E fără importanță ce-mi spui; E drept că până acum n-a avut noroc în dragoste, dar cine nu pierde nădejdea trebuie să izbândească (L. Rebreanu).

- unele verbe (sau locuțiuni verbale) însoțite de construcții în dativ (mai rar în acuzativ): *a-i plăcea, a-i fi teamă, a-i fi sete, a-i fi în grijă, a-l dura, a-i veni la socoteală, a i se sui la cap, a-i veni în (la) cap, a-i face plăcere, a-i trece prin gând, a-i da cuiva mâna, a-i fi dat, a-i fi scris* etc.¹¹⁸:

Îmi place să te văd în cuvenitul cadru (L. Blaga); *Mi-i teamă să mai cred;*

Ne dura c-a fost scris așa (G. Coșbuc); *M-ar dura să te știu plecat;*

Săsei îi venea foarte greu să-i zică (B. Șt. Delavrancea); *I s-a suit la cap că-i poet* etc.

Notă: În asemenea cazuri, subiectivele pot fi confundate cu subordonatele complete directe: *Ah! Cui i-ar fi trecut prin gând*

Și-ar fi crezut vreodată,

Că mulți lipsi-vor în curînd

Din mîndra noastră ceată (V. Alecsandri).

Propoziția *Că mulți lipsi-vor în curînd / Din mîndra noastră ceată* are două propoziții regente. Ea e subiectivă în raport cu predicatul propoziției *Cui i-ar fi trecut prin gând* (= „Cui i-ar fi trecut prin gând **aceasta**”), întrucît predicatul regentei este o locuțiune cu o construcție în dativ (*a-i trece prin gând*) și este subordonată completivă directă în raport cu predicatul propoziției *Și-ar fi crezut vreodată* (= „Cineva ar fi crezut vreodată **aceasta**”), întrucît predicatul regentei (*a crede*) este un verb tranzitiv¹¹⁹.

¹¹⁷Exprimînd certitudinea sau incertitudinea subiectului vorbitor cu privire la cele comunicate, adverbele care exprimă modalitatea (fără verbul *a fi*) sînt termeni *determinanți*, și nu *determinați*, așa cum sînt întotdeauna predicatele regente, deoarece *nu ele sînt complete*, ci ele completează cu indici modali întregul enunț. De altfel, adverbul, prin definiție, nu poate să țină sub dependența sa un alt cuvînt. Ca să poată deveni determinat, adverbul trebuie să fie predicativizat.

¹¹⁸Referirea la un protagonist, în cazul acestor verbe și locuțiuni verbale, se face ca și la verbul personal, dar această persoană nu apare în propoziție ca subiect, ci este exprimată prin dativul sau acuzativul pronumelui personal. Prezența cazului oblic atestă persoana, dar, spre deosebire de verbele personale, în asemenea situații nu se realizează concordanța dintre persoana care desemnează vorbitorul, respectiv interlocutorul, nonconlocutorul, persoană simbolizată prin pronumele *eu, tu, el (ea), noi, voi, ei (ele)* și desinența verbală. Cf. *Eu iubesc, tu iubești, el iubește* etc. cu *îmi (își, îi, ne, vă șe) place* sau *eu sufăr, tu suferi, el suferă* etc. cu *mă (te, îl, ne, vă, le) doare* etc. Din punct de vedere semantic, dativul, respectiv acuzativul, pronumelui personal se apropie în astfel de construcții de subiect (în analizele gramaticale se vorbește în astfel de situații, de *subiectul logic*). Nici termenul de *subiect logic* nu e tocmai potrivit, deoarece subiectul logic este subiectul raționamentului (cu această semnificație s-a încetățenit în literatura de specialitate). Întrucît aceste pronume nu sînt înzestrate cu o caracteristică formală de caz a subiectului – nominativul – ele sînt impersonale prin formă, nu însă și prin conținut.

¹¹⁹A se vedea N. Măcaș, *Probleme dificile de analiză gramaticală, Controverse și reconsiderări*, Chișinău, Editura Lumina, 1978, p. 92-93.

3.1.1 Elementele de relație

Al doilea tip de subiective pot fi introduse prin:

* conjuncții subordonatoare (simple sau compuse): *că, să* (foarte frecvente), *ca, dacă, de* (= „că”, „să”, „dacă”):

Se vede că scrisorile de la Cluj ajung a treia zi după înmormântare (Cezar Petrescu); *Firește că n-am să-l pot refuza încă o dată; Fără doar și poate că timpul va șterge această amintire; E fără însemnătate dacă repetă lovitura; Mi-ar conveni ca să stau aici; S-a întâmplat de-au rămas locuri nesolicitate; Se cuvine să așteptăm; Se află repede dacă ai spus adevărul;*

E bine de vă găsește acasă.

În limba română populară și uneori chiar în limba literară (ca un reflex al limbii române vechi sau al limbii române populare) se folosește locuțiunea conjuncțională subordonatoare *cum că*: *Se vorbea în sat cum că fapta ar fi săvârșit-o Codruța.*

- adverbe sau locuțiuni adverbiale relative: *unde, când, cum, cât, încotro, de câte ori* etc.:

Mi-a trecut prin gând unde am putea pleca în vacanță; Era rău oricum ar fi procedat; Cum va fi făcând nu se știe; Îi este indiferent de câte ori repetă lovitura.

Notă: A nu se confunda subordonatele circumstanțiale (de loc, de timp și de mod), introduse prin adverbele relative *unde, când, cum* și cerute de anumite expresii verbale impersonale (care nu-și mai satisfac valența impersonală), cu propozițiile subiective, introduse prin aceleași mijloace și cerute de expresii verbale impersonale (cf. exemplele de mai jos în care subordonatele, privite din perspectiva structurii de adîncime, sînt subordonate circumstanțiale: *E bine când se odihnește. E nemaipomenit unde lucrează. E rău cum lucrează.*)

- pronume și adjective pronominale:

E fără însemnătate cine face asemenea fapte.

Nota 1. Pronumele relative și nehotărîte care introduc subiectivele pot sta în diferite cazuri, avînd funcții sintactice corespunzătoare acestora: *Se observă pe cine* (complement direct) *îl așteaptă; E sigur cu cine* (complement sociativ) *a plecat; Se cunoaște al cui* (atribut) *este scrisul; Se știe cui* (complement indirect) *îi sînt adresate aceste cuvinte frumoase; Se presupune a cui* (nume predicativ) *este această carte.*

Nota 2. Cînd propozițiile subiective depind de verbe cu sens de informare, ele sînt introduse, de obicei, prin pronume, adjective sau adverbe cu valoare dublă (interogativ-relativă) și prin conjuncția subordonatoare *dacă*. Subiectivele au, în asemenea cazuri, valoare de interogative indirecte: *Se presupune cine a făcut aceasta; Se cunoaște cine a scris; Interesează dacă vor pleca; Se va vedea cine are dreptate; E de mirare cum poate munci atît de mult.*

4. Anticiparea sau reluarea subiectivei

O problemă importantă, care poate duce la concluzii eronate, este aceea a posibilității reluării subordonatei subiective printr-un subiect în cadrul regentei.

Cine fuge, acela-i hoțul;

Acela te urăște mai tare, pe care l-ai ajutat; Învinge acela care luptă; Care dintre cai a veni la jărat să mănînce, acela are să te ducă la împărăție (I. Creangă); *Cîți au venit, toți au vrut să participe la concurs*¹²⁰ etc.

Trebuie să menționăm că în ceea ce privește această problemă, opiniile lingviștilor nu coincid. Gh. Constantinescu-Dobridor, de exemplu, consideră aceste propoziții drept subordonate **atributive** (a se vedea Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București, Editura Științifică, 1998, p. 366).

¹²⁰ Cînd în regentă apare un verb de declarație sau de interogație care participă la transpunerea vorbirii directe în vorbire indirectă, în acest caz pronumele demonstrativ capătă o valoare neutră, substituind întreaga subordonată: *Dacă va fi premiată, asta nu se știa.*

Notă: Acest cercetător admite însă posibilitatea reluării sau anticipării propoziției subiectivei prin formele accentuate ale pronumelui personal, intonate specific (procedeu cu valoare afectivă, fenomen propriu limbii române vorbite): Cf. *Nu prinde el nici unul cine aleargă după doi iepuri* Sau *Cine aleargă după doi iepuri nu prinde el nici unul* [ibidem, 368].

Th. Hristea însă consideră astfel de propoziții drept **subiective**, relevând fenomenul *reluării subiectului* (care este exprimat prin subordonata subiectivă)¹²¹. Și M. E. Goian este de aceeași părere, menționând că avem de a face [...] cu un fenomen de reluare, la nivelul propoziției regente, a unei funcții sintactice exprimate printr-o propoziție¹²².

O altă părere, cu care ne solidarizăm, aparține E. Teodorescu. Cercetătoarea interpretează asemenea propoziții drept **subiective apozitive**, întrucât ele „concretizează în frază conținutul corelativului, iar de predicatul regent se leagă indirect, prin intermediul termenului echivalent” [E. Teodorescu, *Propoziția subiectivă*, București, Editura Științifică, 1972, p. 107]¹²³. Raportul care se stabilește între subiectivă și termenul corelativ nu este „un raport de determinare de tip atributiv, ci un raport de echivalență între două unități dintre care cea care dezvoltă, concretizează etc. conținutul unității la care se referă este apozitivă” [ibidem, 108].

Fenomenul reluării trebuie considerat ca atare, în strânsă legătură cu corelativele (facultative) ale propoziției subiective. Corelatorii îndeplinesc în frază diverse roluri: **structural** (procedeu de construcție facultativ la propozițiile subiective, dar necesar la alte tipuri de subordonate), **semantic** (mijloc de dezambiguizare a mesajului), **stilistic** (preocedeu de reliefare) și **metodologic** (indice în definirea unor construcții sintactice).

5. Topica

Locul subiectivei nu este fix, ci depinde de natura elementului regent și de existența corelativului. Putem înregistra următoarele situații:

- subiectiva precede regenta:
 - * în construcțiile fixe prin uz (frazе cu caracter aforistic):
Ce e val ca valul trece.
Cine nu muncește nu greșește.
 - *dacă subiectiva este reluată prin corelativ:
Că nu recunoști, asta mă neliniștește.
- subiectiva urmează regenta:
 - *după adverbele predicative: *Desigur că așa vom proceda.*
 - *după expresiile impersonale: *Ar fi fost cuminte să mediteze.*
 - *după verbele impersonale: *Reiese că am greșit în oameni.*

Modificarea topicii capătă o funcție expresivă, mai ales prin sublinierea, accentuarea subiectivei: *Ceea ce bănuieți e foarte adevărat.*

Notă: O atenție specială reclamă analiza sintactică a frazelor care conțin ceea ce am putea numi *subiective în lanț*. Iată câteva exemple de fraze care încep cu o propoziție principală, urmată de două sau mai multe subiective într-o succesiune continuă¹²⁴: *Este de la sine înțeles că ne-ar plăcea să ascultăm o muzică frumoasă. Se vede că era necesar să se întâmple și cu el ceea ce s-a petrecut cu toți ceilalți. Probabil că ar trebui să li se spună mult mai limpede că nu este îngăduit să procedeze într-un mod atât de arbitrar.*

Așadar, o regentă poate avea două sau mai multe propoziții subiective coordonate: *Îmi plăcea s-o provoc și s-o necăjesc cu galanteriile mele* (V. Voiculescu); *Urâte, urâte!.../ Cu tine nu-mi place // Mai mult să trăiesc, // Să mă chinuiesc // Și să-mi amăresc // Inimioara mea* (B. P. Hasdeu);

¹²¹ Sinteze de limba română (coord. Th. Hristea), București, Editura Albatros, 1984, p. 304.

¹²² M. Emilia Goian, *Limba română. Probleme de sintaxă*, București, Editura Recif, 1995, p. 85.

¹²³ Nu vom fi de acord cu interpretarea termenului corelativ, în asemenea fraze, drept apozitie a propoziției subiective, întrucât credem că nu corelativul, dar anume propoziția subordonată îndeplinește funcția fundamentală a apozitiei: concretizarea, denumirea, explicarea.

¹²⁴ În asemenea cazuri, numai examinarea atentă și de fiecare dată a predicatului regent (impersonal) ne ajută să identificăm subiectivele.

Să rămînă **cine vrea și cine poate**;

Ce bine e să trăiești și să mori sătulă (Em. Gîrleanu).

O propoziție subiectivă poate avea două sau mai multe regente:

Cine are pămîntul să-l muncească ori să renunțe la el (L. Rebreanu);

Cine are bani bea și mănîncă (I. Creangă);

Cine-i vedea mersul, cine-i zărea chipul, cine-i auzea glasul nu putea să o privească și să nu o îndrăgească (Al. Odobescu);

Cine nu lucrează cu lipsa vărează și cu ea iernează.

Cînd propoziția regentă este coordonată cu o altă propoziție sau este subordonată, propoziția subiectivă se poate intercala între conjuncția coordonatoare ori conjuncția ce introduce regenta și propoziția regentă:

S-au spus multe, dar [ceea ce era mai important] a fost trecut cu vederea.

Și ce dovadă vrei de adevărul zicătoarei că [cine se adună] se aseamănă? (Al. Brătescu-Voinești).

6. Punctuația

De obicei, propoziția subiectivă, ca și subiectul în propoziție, indiferent de topică, nu se desparte prin virgulă de regenta ei: **Cine s-a fript o dată cu borș** suflă și în iaurt.

Propoziția subiectivă așezată înaintea regentei se desparte totdeauna prin virgulă, dacă este reluată în regentă printr-un pronume demonstrativ: *Cine nu respectă pe alții, acela nu merită să fie respectat.*

Notă: Folosirea virgulei sau a liniei de pauză este admisă numai ca mijloc de dezambiguizare a unor fraze în care lipsa punctuației permite segmentări diferite (atunci cînd apar în regentă și alte părți de propoziție secundare antepuse).

Cf. *Ce ți-e scris, în frunte ți-e pus.*

Cine nu lucrează, în lipsă iernează.

Virgula se mai poate întrebuința și pentru a evita interpretări diferite ale termenilor raportului de subordonare: *Cine vrea, să plece.*

7. Contragerea

Subiectivă se poate reduce, prin contragere, la echivalentul ei sintactic din planul propoziției – subiectul: *Cine se scoală de dimineață departe ajunge* (= **Harnicul** departe ajunge); *Nu-i place dacă întîrzie* (= Nu-i place **întîrzierea**); *Femeilor le-a plăcut să-și împodobească iile* (= Femeilor le-a plăcut **împodobirea** iilor); *E ușor să rezolvi probleme* (= E ușoară **rezolvarea** problemelor).

Notă: Subiectivele dependente de un adverb predicativ nu pot fi contrase.

Nota bene!

Spre a decide că o propoziție este subiectivă, trebuie să se țină cont de următoarele:

1. Subordonatele necircumstanțiale depind de valența sintactică a regentului și de aceea trebuie să se identifice termenul regent al subiectivei și să se verifice dacă acesta face parte din categoria regenților subiectivei.
2. Să se identifice elementul de relație (conectivul subordonator) și să se constate dacă acesta poate introduce o subiectivă.
3. Să se controleze dacă nu cumva regenta propoziției identificate ca subiectivă are un subiect exprimat (printr-o parte de vorbire precum: substantiv, pronume, numeral substantivat, verb la infinitiv, gerunziu sau supin).
4. Dacă s-a constatat că în regentă nu există un subiect exprimat, să se verifice dacă nu ne aflăm în situația unei regente care are subiect inclus sau subînțeles.
5. Să se contragă subiectiva într-o parte de propoziție – subiect (Dacă acest cuvînt este subiect, la schimbarea numărului lui se va schimba și numărul verbului-predicat. Cf. *Îi trece prin gînd aceasta și îi trec prin gînd acestea*).

ATRIBUTUL

1. Definiție, întrebări
2. Clasificarea atributelor
3. Atributul circumstanțial
4. Izolarea atributului

Bibliografie

- Gramatica limbii române. Enunțul.* Vol. II, București, Editura Academiei Române, 2005, p. 592-618.
- Gramatica limbii române*, vol. II, Ediția a doua revăzută și adăugită, București, Editura Academiei, 1966, p. 120-137.
- D. Copceag, *Tipologia limbilor romanice (în opoziție cu limbile germanice și slave) și alte studii lingvistice*, Cluj, Clusium, 1998.
- Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București, Editura Științifică, 1998, p. 165-189.
- C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iași, Institutul European, 2002, p. 1341-1360.
- D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iași, Editura Polirom, 2000, p. 469-483.
- G. Ivănescu, *Curs de Sintaxa Limbii Române Moderne*, Iași, Junimea, 2004.
- N. Mățaș, *Atribute acordate? // Probleme dificile de analiză gramaticală. Controverse și recomandări*, Chișinău, 1978, p. 64-70.
- R. Nagy, *Sintaxa limbii române actuale*, Institutul European, 2005, p. 197-227.
- Gh. Trandafir, *Atribut adverbial sau complement circumstanțial de mod? // Probleme controversate de gramatică a limbii române actuale*, Craiova, 1982, p. 49-53.

1. Definiție, întrebări

Partea de propoziție care determină un substantiv sau un substitut al lui se numește atribut: *Neguri albe, strălucite* / *Naște luna argintie* (M. Eminescu); *Ceva ciudat, ca un destin* / *Mămpinge să mă-ntîrzi prin / Căzuta frunză din alei* (T. Arghezi); *Cu săgeata-i otrăvită* / *A sosit ca să mă certe* / *Fiul cerului albastru* / *Ș-al iluziei deșerte* (M. Eminescu); *Cînd sufletele toate de tot vor fi tăcut* / *Va mai rămîne, poate, un clopot viu la poartă* (T. Arghezi); *Cu cel dintîi fir de păr alb se duce tinerețea, chiar dacă soarta ni-l ninge-n plete la douăzeci de ani* (M. Codreanu).

Tradițional, attributele se află cu următoarele întrebări: *care?* (din alei); *ce fel de?* (albe etc.); *al (a, ai, ale) cui?* (cerului, al iluziei); *cît (cîtă, cîți, cîte)?* (toate); *al cîtelea?, a cîta?* (cel dintîi).

Atributul particularizează (restrînge) sfera semantică a regentului (fie din perspectiva unor trăsături interne distinctive pentru obiectul către care trimite regentul, permanente sau numai momentane, obiective sau subiective). Spre deosebire de complement, care **este cerut de regent** (verb mai ales) pentru a împlini un cîmp semantico-sintactic, atributul realizează o îngustare a cîmpului semantic al regentului prin intermediul și în spațiul căruia se introduc sau numai se relevă noi componente semantice, cu rol particularizator.

Notă: Cu privire la principiul tipologic determinat/determinant, părerile lingviștilor s-au bifurcat. Există tendința de a clasifica limbile în funcție de ordinea determinat/determinant și teza contrară conform căreia ordinea determinat/determinant nu este pertinentă, deci nu reprezintă un parametru tipologic. Prima tendință prezentă în lucrări străine și românești se bazează pe stabilirea paralelismului dintre logic și lingvistic (specific gramaticilor clasice), precum că există o ordine naturală a gîndurilor care se reflectă în ordinea cuvintelor. Astfel, L. Tesnière identifică limbi „*moderat centrifuge*” /limbile romanice) și „*moderat centripete*” (limbile germanice și slave). Interpretări similare descoperim și în lingvistica românească: G. Ivănescu asertează că topica reprezintă un principiu clasificator al limbilor prin cele două realizări – *regresivă* și *progresivă*. Limbile romanice au o topică progresivă determinat/determinant care nu favorizează formarea

compuselor și a derivatelor cu prefixe. Limbile germanice și slave însă posedă o topică regresivă: determinant / determinat (caracteristică și limbii latine, și limbii greaca veche). Pornind de la două „universalii lingvistice absolute” - ordinea elementelor din planul expresiei și existența unor elemente determinate și a altor elemente determinante, D. Copceag admite că între ordinea ideilor și a cuvintelor există nu numai un paralelism, ci o totală identitate, căci cuvintele sînt ele înseși idei, asociate cu secvențe sonore” [D. Copceag, *Tipologia limbilor romanice (în opoziție cu limbile germanice și slave) și alte studii lingvistice*, Cluj, Clusium, 1998, p.79]. Această premisă îndreptățește clasificarea limbilor studiate în două categorii: limbile care coboară de la generală la particular, de la abstract la concret, de la concept la calitate, de la gen la speță – limbile romanice – și limbile care se ridică de la particular la general, de la concret la abstract, de la speță la gen – limbile germanice și slave. Primul tip reunește limbile deductive, care divid și în care predomină o viziune substanțializată, al doilea – limbile inductive, care clasifică, avînd o viziune calitativă.

Cealaltă ipoteză, a irelevanței ordinii determinat/determinant în clasificarea limbilor a fost emisă de F. De Saussure, care aserțiază că „un procedeu lingvistic nu este determinat, în mod necesar, de cauze psihice” și că ordinea determinat/determinant se poate datora unui hazard morfologic și fonetic. E. Coșeriu pledează în favoarea ideii că poziția determinat/determinant variază în funcție de limbile istorice, singura proprietate generală este existența determinanților și dependența lor față de determinați (proprietate universală incompatibilă cu clasa parametrilor tipologici). [cf. R. Nagy, *Sintaxa limbii române actuale*, Institutul European, 2005, p. 161-162].

Notă: În afara dezvoltării relației și realizării funcției de atribut, termenul regent nu-și pierde identitatea semantică. Substantivul *cartea*, de exemplu, din enunțul: *El vede o carte*. nu prezintă deosebiri fundamentale de natură semantică în raport cu el însuși din enunțul: *El vede o carte frumoasă*. Verbul *vede*, în schimb, din enunțul: *El nu vede*, întrebuintat fără complement direct, prezintă o însemnată mutație semantică, exprimă o trăsătură dinamică a subiectului: *El este nevăzător*.

2. Clasificarea atributelor

După natura morfologică a expresiei sale:

Atribut adjectival (adjectiv variabil sau invariabil, adjective pronominale, locuțiuni adjectivale): *Ion este un băiat de ispravă; Preferă culoarea roz. Mircea însuși mîna-n luptă vijelia-ngrozitoare* (M. Eminescu); *Este o formulare fără înțeles* (neinteligibilă).

Notă: Uneori atributul adjectival este însoțit de articolul adjectival: *Sania-mi cea mică, murgul meu cel dalb / Lăsau umbre albe pe omătul alb* (V. Alecsandri).

* **Gerunziu adjectivat:** *Și s-a întors spre soldații grăbind alături de el* (Camilar); *Eram biruitor, însă într-o stare jalnică, cu straietele șiroind și lipite de trup* (M. Sadoveanu); *Pe-un pat alb ca un lînțoliu / Zace lebăda murindă; Nici o țipenie de om în ogrăzile băltoase, cu cară dejugate, părăsite în ploaie, cu viței mugind sub șoproane sparte* (Cezar Petrescu).

* **Participiu** cu sens pasiv: *Pomii plantați de voi au dat roade*.

Atribut substantival:

* în cazul **Nominativ** (falsă apozitie): *Profesorul Balanici este decanul facultății. (Profesorul care se numește Balanici – PSA);*

* în cazul **Acuzativ** (construit de obicei cu o prepoziție): *Zburător cu negre plete, umbră fără de noroc* (M. Eminescu); *Taina liniștei înalte să ne fure / Prin cotire luminișuri de pădure* (G. Topîrceanu); *Plopii și rîsurile / Spun că vine-un vînt de iarnă* (G. Topîrceanu).

Atributul substantival în Acuzativ fără prepoziție e utilizat rar, numai în limba română modernă și în structuri care nu au întotdeauna aspectul cel mai firesc – se subordonează unor substantive de origine verbală: *Cititul ore în șir i-a afectat vederea; Cercetarea ani de-a rîndul a gramaticii l-a deformat; Absența trei săptămîni l-a scos din circuit* etc.

* în cazul **genitiv**: *Ș-a ars acolo codrul toată vara și toată toamna, pînă-n luna lui răpciune* (M. Sadoveanu); *Nimic nu-i mai de rîs ca plînsul / În ochii unui luptător* (G.

Coşbuc); *S-arată-n deal, cu fața purpurie, / A nopților fermecătoare Doamnă* (D. Zamfirescu).

Notă: În limba română el se mai construiește și cu prepozițiile *a, la și de la* (ultimele două fiind caracteristice limbii populare): *Puterea a doi oameni întrece puterea unui singur om; Părerea a numeroși savanți trebuie luată în seamă; A rupt nasturele de la rochie; A lăsat ușa la casă descuiată.*

Notă: În limba română vorbită, populară și familiară, sensul specific genitivului se redă prin intermediul construcțiilor prepoziționale. Cf. *A lăsat ușa la casă deschisă; A rupt coperta de la carte.*

* în cazul **dativ (adnominal)** (cu sau fără prepoziție). Când determină substantive nearticulate, se construiește fără prepoziție și este specific limbii române vechi: *Și bogat în sărăcia-i ca un astru el apune, / Preot deșteptării noastre, semnelor vremii profet* (M. Eminescu); *Acest prunc fi-va poate, cîndva, domn țării* (M. Sadoveanu); *Du-mă prin lunci, unde soarele / Bînd dimineața izvoarele / Merge nuntaș, iar tu ginere / Florilor tinere* (Zamfirescu); *Se bate miezul nopții în clopotul de-aramă / Și somnul, vameș vieții, nu vrea să-mi ieie vamă* (M. Eminescu); *Copiii mei sînt nepoți surorii mele; Nu mă lăsa să sper / Că liber-mare-mîndru prin condamnarea ta / N-oi coborî în iaduri de demoni salutat, / Ca unul ce menitu-i de a le fi stăpîn - / Stăpîn geniilor pierii.* (M. Eminescu).

Cînd atributul substantival în Dativ determină substantive articulate, el se construiește cu prepoziție, se izolează între virgule și este specific limbii române literare contemporane: *Soluționarea rapidă a problemei date, grație intervenției lui, i-a mulțumit pe toți; Executarea întocmai a programului, conform ordinului, aduce beneficii.*

Un tip de structură cu atribut în Dativ se întâlnește prin excelență în limba română modernă în contexte conținînd: un determinat (substantiv comun articulat hotărît provenit dintr-un „infinitiv lung”) + o intercalare – atribut în Dativ: *Acordarea unui spațiu exagerat problemei divorțului; Înapoierea bogățiilor țării poporului etc.*

Atribut numeral: *A fost un geamăt întreit / Din totul inimii pornit* (G. Coşbuc); *Îmi pare rău că n-am luat măcar spînul cel de-al doilea cu mine* (I. Creangă); *Copierea de zece ori a aceluiași text e utilă uneori; Conflictul cu al doilea surprinde pe mulți* (Ac.); *X este nepoată celor doi* (D).

Notă 1: Interpretarea atributelor exprimate prin numerele ca attribute „adjectivele” (chiar dacă uneori există un acord al unora dintre ele cu substantivele determinate), ca attribute „substantivale” sau ca attribute „adverbiale” este cu totul greșită, deoarece numerele respective nu și pierd sensurile lor fundamentale de numere, nu trec, prin schimbarea valorii lor gramaticale, în clasa adjectivelor, a substantivelor sau a adverbilor.

Notă 2: Numerele cardinale compuse de tipul *douăzeci* etc. (*A cumpărat douăzeci de cărți*) ridică probleme de interpretare sintactică. Pentru unii lingviști, prezența prepoziției *de* între numeral și substantiv ar fi un indiciu că aceste numere se comportă formal ca niște determinate ale substantivelor, ca niște elemente regente ale acestora, cu funcție de complement sau de subiecte, după care ar urma niște substantive attribute, legate de ele prin prepoziția *de*. Pentru alți lingviști însă ele se comportă ca niște determinate ale substantivelor complement sau subiecte pe care le preced, ca attribute ale acestora. De fapt, logic și semantic, trăsătura fundamentală a numeralului (ca și aceea a adjectivului) este cea de „determinant”, și nu cea de „determinat”; cea de subordonat, și nu de regent. *Substantivul are deci prioritate, ascendență în raport cu numeralul, subordonîndu-și-l.*

Atribut pronominal (pron. sau locuțiune pronominală):

* în **dativ (dativul posesiv)**. Se exprimă cu ajutorul formelor neaccentuate de dativ ale pronumelui personal și reflexiv. El stă mai ales pe lîngă substantive sau adjective articulate hotărît (rar pe lîngă substantive nearticulate) și e prezent mai ales în limbajul poetic. Sensul fundamental al structurii pronominale este de posesie: *Toamna cu-a ei albă frunte / Și cu galbenii-i conduri / A lăsat argint pemunte / Și rugină pe păduri* (G. Topîrceanu); *Dar cînd inima-ți frămîntă / Doruri vii și patimi multe* (M. Eminescu); *Iar*

Manea turba, / Mîndra-și săruta (Mănăstirea Argeș); *Cînd ajung cu ea alături / Răsuflarea-mi mi se curmă* (M. Eminescu); *Frumusețile-ne tineri, bătrînii lor distrug* (M. Eminescu); *Și-n gură-ți s-adunase și sînge și pămînt* (G. Coșbuc); *În van mai caut lumea-mi în obositul creier* (M. Eminescu).

Notă: Uneori, atributul realizat prin **dativul posesiv** al pronumelui personal sau reflexiv se distinge de complementul indirect pe baza articulării unui substantiv din enunț, care își manifestă astfel în planul expresiei poziția sa de regent al pronumelui: Atributul pronominal în D. poate fi exprimat și prin formele accentuate ale pronumelui personal (sau prin alte pronume), dar precedate de o prepoziție corespunzătoare (ca și cel substantival): *Obținerea permisiunii de plecare, grație purtării lui, l-a bucurat nespus*; *Procurarea presei, datorită insistenței sale, l-a obligat și mai mult*.

* **în genitiv:** Poate fi exprimat prin pronume personale, posesive, demonstrative, interogative, relative, nehotărîte și negative: *Rar trezesc în a lor cale / Cîte-o piatră sub copită* (G. Topîrceanu). *I-a dat brațul în văzul tuturor* (M. Sadoveanu); *Nici nu prea pricepea ce vrea să zică a fi un copil al cuiva* (Zamfirescu); *Părerea cui s-o iau în calcul? Faptele unora te lasă perplex*.

* **în acuzativ:** *Încrederea în sine duce la succes; Frica de tine m-a făcut să te ocolesc; Și-n fiecare din voi / Știi să streкори chei mici și moi* (T. Arghezi); *Au iscusiță ca meșterii de iazuri și ca lemnarii de la noi* (M. Sadoveanu).

Notă: La problemele puse de atributul pronominal în acuzativ cu prepoziție trebuie notată și aceea a structurilor *Cartea din fața mea este interesantă*. Lăsînd la o parte faptul că în acest tip de structură *mea* (la fel cu care se comportă *ta, sa, noastră* etc.) precedat de o locuțiune prepozițională de felul *din fața, din spatele, contra, asupra, înaintea* etc. este convenabil să fie considerat pronume în cazul Genitiv¹²⁵. Totuși pronumele sînt în acuzativ. Explicația acestei „abateri” o găsim în valoarea de adjectiv a pronumelui în faza lui inițială, acordîndu-se cu regentul său *fața* nu numai în gen și număr, ci și în caz (nominativ). După ce îmbinarea *în fața* (și toate cele similare ei) a fost simțită ca o perifrază prepozițională, pronumele și-a schimbat funcția sintactică (nu mai reprezintă un atribut adjectival pe lîngă substantivul *fața*, ci cu loc. prep. *în fața* îndeplinește funcția cerută de regent *cartea din fața mea; pleacă din fața mea* etc.), dar și-a păstrat forma cazuală de Acuzativ. Cf și forma pronumelui (la genitiv ar fi *mele, tale* etc.)

Atributul verbal:

* **Infinitiv** (construit, de obicei, cu prepoziția *de*): *Oricît s-ar fi silit Felix să nu participe la convorbire, fața lui exprima jena de a nu pricepe despre ce vorbea anume Pascalopol* (G. Călinescu); *Deoarece, cînd mă aflu singur, prea ai meșteșugul de a mi te vîrî nepoftită în suflet* (Hogaș).

Notă: Atributul infinitival este echivalentul unui atribut substantival în genitiv și exprimă aceleași raporturi (jena nepriceperii) sau a unui conjunctiv, care formează o propoziție atributivă.

* **Supin** (cu prepozițiile *de, pentru*): *Că de-i mic și ghemuit, / Are fața de-ngrozit* (V. Alecsandri); *Lucrul de furat nu ține de cald. Manie de savant și basme de necrezut, cugeta el, ascultînd distrat pe tovarășul său* (M. Sadoveanu).

* **Locuțiune verbală:** *Gîndul de a scoate în evidență cuvintele-cheie a ajutat-o*.

Atributul adverbial (adverbe, locuțiuni adverbiale): *Tovarășii mei au trecut pe malul dîmpotrivă; O să răspundeți. O să plătiți. / Pentru morții de azi / Pentru rana de-acum și rana de ieri* (Banuș); *El vedea că nu e de nasul lui o așa bucățică* (P. Ispirescu). *Părăsirea hoște a adunării i-a supărat. Expunerea pe îndelete a faptelor i-a convins*.

Notă: Trebuie arătat că unele adverbe de mod de tipul *aieavea, alene și anevoie*, atunci cînd determină substantive, devin adjective invariabile cu funcție de atribute adjectivale: *Nu putea fi decît o împlînire aieavea; Mersul lui alene trăda siguranță; Mi-am ales în viață un drum anevoie*.

În cazul adverbului *repede* se ajunge la o confuzie a atributului adverbial cu cel adjectival, deoarece atunci cînd acesta determină substantive, ar putea fi interpretat tot atît de bine și ca atribut

¹²⁵ Or prepozițiile date sînt cu regim cazual de genitiv.

adjectival (mai ales că poate fi trecut la plural): Zborul **repede** al avionului i-a dezorientat; Zborurile **repezi** ...

Atributul interjecțional este o specie săracă (nici nu e menționat în G.A), întâlnită în limba populară, în limba vorbită și, accidental, în limba literaturii artistice: *Are o căruță **zdronca-zdronca!**; Halal prieten!*

După forma lor atributele se clasifică în:

* **Simplu** (parte de vorbire cu sens lexical suficient, însoțită sau nu de prepoziție)

* **Complex** (o parte de vorbire cu sens lexical suficient, precedată de un adverb de mod, de precizare, de întărire, de exclusivitate sau de aproximație: *Plecarea lui **chiar acum** ar simplifica mult lucrurile. Am fost expuse niște bijuterii **exclusiv false**. A tras un câmp **cam strâmb**.*

* **Multiplu** (două sau mai multe părți de vorbire cu sens lexical suficient, aflate în raport de coordonare: *Era duminică și lumea, câtă fusese și câtă nu fusese la biserică, năvălise în crîșmă* (C. Hogaș); *Dascălul, subțire și palid, dădea alături răspunsul pe alt glas* (E. Barbu).

* **Dezvoltat**: *Hărnicia **bunică-sii** era recunoscută; Drumul de zeci de kilometri l-a plictisit. Vestea de **acum câteva zile** l-a dărîmat. Programul de **azi încolo** este cel afișat. Plecarea de **mîine în două zile** ridică serioase probleme.*

Notă: În limbile romanice există o categorie de atribute adjectivale indispensabile în configurarea unor sintagme introduse prin prepoziția **de** (cf. l. portugheză *Casa de dimensão média*, l. franceză *Un homme de taille moyenne*). Și româna conține asemenea construcții, calchiate ca structură, în care adjectivul atribut este cerut de insuficiența semantică a substantivului regent și de insuficiența gramaticală a acestuia, pe care o probează imposibilitatea aplicării testului comutării cu zero (cf. *Om **de talie mijlocie**; M-a impresionat fata **cu ochi albaștri***).

Sub aspectul semantic, atributele se clasifică în:

* **calificativ** (realizează o caracteristică dominantă, obiectivă sau subiectivă, a realității extralingvistice către care trimite termenul regent): *Un coșmar **fără limite** ar fi un coșmar **zadarnic*** (O. Paler);

* **de identificare** (atribuie „obiectului” interpretat lingvistic prin regent o anumită identitate, în desfășurarea raportului general-particular, care face posibilă recunoașterea lui de către amîndoi protagoniștii actului lingvistic): *Deasupra casei **tale** ies / Și azi aceleași stele* (M. Eminescu); *Am chei pe toate ușile-ncuiată* (T. Arghezi); *Cerul se dăruiește apelor **de jos*** (L. Blaga)

* **de clasificare** (detașează dintr-o clasă de „obiecte” (spre care trimite regentul, prin conținutul său lexical) o anumită subclasă, aceasta, individualizată printr-o anumită trăsătură distinctivă (descrisă de termenul atribut): *Complemente **indirecte** care determină verbe **unipersonale** sau forme **unipersonale** ale unor verbe **personale** au rol de subiect logic.*

* **de complinire** (împlinește câmpul semantico-sintactic deschis de regent, ca expresie a unei limite exterioare a acțiunii (stării exprimate, substantival, prin planul semantic al regentului): *De mine au nevoie pînă la apariția **altuia** cu un dosar mai bun; Vederea **acelei clădiri** care tipărea cărți parcă m-a apropiat vertiginos de un scop pe care îl aveam în minte.* (M. Preda).

* **descriptiv** (introduce în enunț componente semantice care descriu în sine obiectul spre care trimite regentul, fără a-l individualiza în interiorul raportului obiect-clasă de obiecte. Din acest punct de vedere, „obiectul” spre care trimite termenul regent este deja individualizat, prin alte atribute, mai ales prin cel de identificare, prin ASH sau prin însăși natura lexico-gramaticală a regentului (subst. propriu sau pronume): *Untarul, **alb**, s-a ridicat fără să spună un cuvînt; Rudele, **cu capetele descoperite**, ascultau glasul preotului* (E. Barbu).

După caracterul legăturii gramaticale dintre atribut și cuvîntul determinat:

* **Acordate** (se uniformizează din punct de vedere morfologic cu cuvîntul determinat, adică capătă același număr, gen și caz) – adjectivele, locuțiunile adjectivale (*lat în spete, bun la suflet, rumen la față, bun la inimă* etc.), adjectivele deverbale (postverbale: participiile, gerunziile; unele numerale (cardinale, ordinale, colective, nehotărîte), pronume (posesive, de accentuare, demonstrative, nehotărîte), construcții participiale. Acordul poate fi complet sau incomplet.

Notă: În cadrul atributelor acordate sînt incluse și attributele pronominale în Dativ posesiv. Deoarece atributul exprimat prin pronume posesiv e acordat, dar pronumele personal îi ține locul, el e considerat acordat (e vorba de acordul semantic).

* **Neacordate** (nu-și uniformizează genul, numărul și cazul după cuvîntul determinat) – substantivele, adverbiale, verbale (infinitiv, supin), interjecționale, îmbinări de cuvinte (*Băiatul, cu capul în umeri, părea că nu mai suflă*).

3. Atributul circumstanțial

Atributul circumstanțial exprimă o caracteristică suplimentară a elementului determinant care este în același timp legată și de ideea exprimată de predicat; el exprimă, deci, odată cu caracterizarea obiectului, și o idee circumstanțială referitoare la predicat” [GA, p. 138]. Întocmai ca elementul predicativ suplimentar, el are deci o dublă referire: la substantivul subiect și la verbul predicat: *Malca, îmbărbătată de moș Nichifor, se suie în căruță și se culcă* (I. Creangă).

Fiind o determinare facultativă, atît a numelui (pronumelui), cît și a verbului, termenul-atribut poate lipsi, fără consecințe asupra autonomiei semantice sau structurale a enunțului: *Malca se suie în căruță...* Enunțul sintactic își păstrează autonomia și în absența regentului nominal, dar funcția termenului determinant se poate schimba; înscriindu-se într-o relație de dependență simplă, unilaterală, termenul realizează funcția de circumstanțial: *Îmbărbătată de moș Nichifor, se suie...* Întrucît regentul verbal funcționează ca predicat, absența sa ca atare, ca predicat, sau ca regent al atributului circumstanțial, face imposibilă structurarea enunțului: *Malca îmbărbătată*.

Sub aspect semantic, atributul circumstanțial poate avea următoarele nuanțe circumstanțiale:

* **Cauzală:** *Mirat de răspuns, omul a făcut ochii mari. Prevăzătoare, mama făcu toate cumpărăturile din timp.*

* **Temporală:** *Tînăr, omul avuse mulți prieteni. Bătrîn, el rămase aproape singur.*

* **De condiție:** *Nu constituie infracțiune fapta prevăzută de legea penală, săvîrșită în stare de legitimă apărare (CP); Numai atent la fiecare oră, el poate avea succese la învățătură; Sănătos, omul se poate apuca de orice lucru.*

* **De concesie:** *Doctrinile pozitive, fie religioase, filozofice, de drept, ori de stat, nu sînt decît tot atîtea pledoarii ingenioase ale minții (M. Eminescu); Frumos ca fizic, el avea multe defecte; Supărat pe el, se dusesse totuși la concert.*

* **De finalitate:** *Aici întâlnește un bătrîn pe care îl rugă să-i îndrepteze la vreun han, unde să mîie noaptea. (PSA)*

Un rol important în apariția acestor nuanțe semantice circumstanțiale îl au intonația, pauza, unele adverbe (de exclusivitate - **numai** - pentru valoarea condițională, **totuși** - la valoarea concesivă) etc.

4. Izolarea atributului

1. Se izolează un atribut circumstanțial adjectival, cînd e plasat înaintea cuvîntului regent, păstrîndu-și forma gramaticală pe care o avea cînd stătea în locul lui obișnuit: *Deșteaptă, fata a replicat prompt. (Deșteapta fată a reacționat prompt).*

Situație: *Studentul perseverent are rezultate bune.*

Perseverent, studentul are rezultate bune.

Perseverentul student are rezultate bune.

2. Se izolează un atribut exprimat prin două adjective legate prin conjuncția *și* atunci când determină subiectul propoziției. Izolarea e obligatorie dacă subiectul e la forma hotărâtă. Dacă subiectul e la forma nehotărâtă, izolarea nu e obligatorie. Cf. *Un elev harnic și deștept muncește mult*. Ea se va realiza numai atuncicând atributul primește accent logic: *Soarele, rotund și palid, se prevede printre nori; Noi eram încântați de soarele rotund și palid*.

Se va izola asemenea atribut, dacă primește accent logic.

3. Se izolează orice atribut, indiferent de structura lui, dacă determină un nume propriu sau un pronume personal: *Ioana, emoționată, nu mai putea să asculte; Ea, emoționată, nu mai putea asculta; El, cu pixul în mână, lucra fără încetare; Noi, albi ca varul, n-am scos nici un cuvânt*.

4. Se izolează un atribut neacordat dezvoltat, când este distanțat de cuvântul regent: *Casa vecinei, cu ușile larg deschise, aștepta oaspeții*.

5. Se izolează un atribut neacordat dezvoltat, când nu e distanțat de cuvântul regent, dacă primește accent logic: *Copacul, cu ramurile doldora de roadă, își aștepta culegătorii*.

6. Se izolează un atribut adjectival, când urmează după un atribut neacordat: *Țăranul purta o pălărie de paie, veche; Ciorapi de dame, lungi ...*

7. Se izolează attributele legate prin conjuncții adversative: *Buturuga mică, dar periculoasă...*

APOZIȚIA

1. Definiție. Controverse
2. Mărcile apozitive
3. Mijloacele de exprimare a apozitivei
4. Clasificarea apozitiilor
5. Topica și punctuația
6. Propoziția apozitivă

Bibliografie

- L. Hoară Lăzărescu, *Probleme de sintaxă a limbii române*, București, 1999.
- V. Hodiș, *Apoziția și propoziția apozitivă*, București, Editura Științifică, 1990.
- Gramatica limbii române. Enunțul*. Vol. II, București, Editura Academiei Române, 2005, p. 619-631.
- Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București, Editura Științifică, p. 261-268.
- I. Coteanu, *Gramatica de bază a limbii române*, București, Albatros, 1982.
- I. Diaconescu, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.
- C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iași, Institutul European, 2002, p. 1493-1506.
- A. Merlan, *Sintaxa limbii române*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2001, p. 249-264.
- V. Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, București, Editura didactică și pedagogică, 1973, p. 43-45.
- A. Mitran, *Despre apozitive și raportul apozitiv* // LR, XII, nr. 4, 1963, p. 36-45.
- R. Nagy, *Sintaxa limbii române actuale*, Institutul European, 2005, p. 197-227.
- Ecaterina Teodorescu, *Raportul apozitiv și cel predicativ*, AUI, 1974.
- M. Timofte, *Actualitatea sintaxei românești „clasice moderne”*, Iași: Casa Editorială Demiurg, 2005, p. 123-151.

1. Definiție. Controverse

Apoziția a generat, de-a lungul anilor, în literatura de specialitate o serie de controverse. Fenomen lingvistic complex, ea a cunoscut mai multe abordări, după cum relația dintre termenul de bază și termenul apozat a fost interpretată ca fiind de natură sintactică, semantică sau pragmatică. Funcția sintactică de apozitive constituie (în lingvistica românească actuală și nu numai) obiectul unor discuții prelungite, la care după desprinderea apozitivei de atribut au participat mulți specialiști români. Urmărind discuțiile privitoare la funcția sintactică de apozitive, observăm că nu există unitate de vederi mai ales în legătură cu „conținutul” apozitivei, cu antecedentul ei și cu raportul sintactic dintre apozitive și antecedent.

Ne propunem o scurtă analiză a perspectivelor din care a fost tratată această construcție, relevând necesitatea unei noi abordări a apozitivei:

* În ce privește **perspectiva sintactică**, în majoritatea abordărilor tradiționale, apozitiva a fost considerată o unitate sintactică și, potrivit celor două raporturi sintactice dintr-un enunț, a fost apropiată de subordonare, respectiv de coordonare.

A. Subordonarea.

Între cei doi termeni ai sintagmei apozitive se consideră că există o relație de dependență unilaterală; termenul în apozitive intră în relație cu enunțul nu numai prin intermediul bazei, de care depinde. Apoziția este, așadar, atribut substantival în cazul Nominativ, indiferent de cazul termenului determinat sau acordat în caz cu acesta. (GLR, II, 1966, p. 128)¹²⁶.

¹²⁶G.A. situează apozitiva între variantele de realizare a atributului, substantival, mai ales: „Apoziția este atributul substantival pus în cazul nominativ, indiferent de cazul termenului determinat, sau acordat cu acesta” (p. 128), dar și pronominal: „Apoziția pronominală are de obicei valoare de precizare” (p. 135). În ceea ce privește regentul apozitivei, autorii GA recunosc că: „Pot fi determinate printr-o construcție similară cu aceea a apozitivei și părți de vorbire ca verbul, adverbul și chiar propoziții întregi” (p. 130). Această situație însă nu-i determină pe autorii GA să dea o altă

B. Coordonarea.

Identitatea sintactică a termenilor, distribuția identică, posibilitatea intervertirii lor sau posibilitatea inserării unei conjuncții coordonatoare sunt argumente care apropie construcțiile apozitive de cele coordonate. (I. Coteanu – subordonatele explicative)

* În ce privește **perspectiva semantică**, admitând natura non-sintactică a raportului dintre termenii unei sintagme apozitive, susținătorii perspectivei semantice teoretizează independența constituentilor. Aceștia apar într-un raport negramatical, non-sintactic, argumentat printre altele, la nivelul expresiei, de poziția parantetică în care apare apozitia. Apozitia nu este actant, nu este funcție (subordonată), ci duplicatul termenului prim și a funcției acestuia.

* **Nondependența (apozitia în ipostaza de comentariu al unui referent fixat)**

Termenii relației apozitive desemnează același referent realizând o echivalență referențial-sintactică. (Valeria Guțu Romalo).

P. Diaconescu definește apozitia ca un tip de reluire: fiind o reluire a bazei, apozitia nu intră în raporturi sintactice propriu-zise de subordonare sau coordonare cu aceasta - Adordonarea (apozitia ca tip de expansiune semantică)¹²⁷.

În ce privește perspectiva pragmatică, perspectiva interpretativă revine din ce în ce mai frecvent, în câmpul cercetărilor privind apozitia. Apozitia este considerată un tip de relație contextuală, care implică planul extralingvistic, termenii sintagmei întâlnindu-se prin comunitatea referentului (Irimia 2000, p. 510). În cercetările recente, apozitia începe, așadar, să fie considerată ca un fapt eminamente discursiv. Pentru a-i determina rolul, este imposibil de conceput exclusivitatea perspectivei frastice; utilizarea ei variază considerabil de la un tip de discurs la altul, în funcție de locutor. Astfel, apozitia deține, incontestabil, și o funcție pragmatică, derivată din apartenența sa la unele dintre strategiile de „negociere” a semnificației, între emițător și receptor: deoarece actul de comunicare produs are ca finalitate eficiența și reușita, semnificația enunțului la polul receptării trebuie să fie cvaziechivalentă cu cea intenționată. Dacă emițătorul consideră că un segment de comunicare nu transmite suficientă informație semantică, atunci acesta propune o reevaluare a lui și deci o nouă perspectivă asupra realului, materializată la nivelul sintactic prin apozitie. Aceasta din urmă poate facilita revenirea asupra comunicării inițiale, nuanțarea sau explicarea acesteia, comentariul metalingvistic etc.

Așadar, relația apozitivă este un tip special de relație, de echivalență discursivă, care se constituie între două secvențe lingvistice coreferențiale – baza (pe prima poziție) și apozitia (pe cea de-a doua). Cf. *Numai tu le poți porunci să adoarmă, / Numai tu, Fratele meu întru negăsire, / Tu, Întru căutare mire, / Tu, / Cel ce-ți astupi cu aripa urechile* (A. Blandiana); *Voi munților mândri, moșnegi cununați / Cu stelele bolții albastre, / În leagănul vostru de codri și stînci / Dorm toate poveștile noastre*. (O. Goga). Deși au caracteristici comune, relația apozitivă se delimitează de relațiile sintactice de subordonare și de coordonare. Între termenii construcției apozitive nu se dezvoltă ierarhia sintactică, specifică raportului de subordonare.

Apozitia **depinde obligatoriu de un antecedent – nefiind posibilă o apozitie fără antecedent**¹²⁸. Dependența apozitivei de antecedent (indiferent de topica lor) este întotdeauna de

interpretare structurilor cu apozitie, ci doar să formuleze ipoteze, care lasă confuză esența sintactică (semantico-sintactică) a apozitivei”. Aceste construcții de tip apozitional pe lângă un verb, un adverb sau o propoziție (...) sînt categorii intermediare între complement și atribut sau propoziții aparte, neclarificate încă suficient” (p. 131).

¹²⁷ Orice enunț presupune un proces de ordonare a cuvintelor realizat prin două relații: adordonarea (unitățile se distribuie în structuri lineare) și subordonarea (unitățile se integrează în structuri ierarhice) - I Diaconescu (1986, p. 127-205).

Termenul de *adordonare* își găsește un corespondent în conceptul de non-dependență, teoretizat de Guțu-Romalo (1973, p. 41-45) și reunește coordonarea și apozitionarea. Deși forme ale acelorași legături asintagmatice, afuncționale, aceste două relații sunt foarte diferite: apozitionarea reunește unități identice, din punct de vedere referențial, în timp ce coordonarea reunește unități diferite. În funcție de conținutul său și de mijloacele de expresie, apozitionarea poate fi realizată prin apozitie, reluire sau repetiție.

¹²⁸ Rezultă deci că apozitia și antecedentul ei nu au importanță egală în cadrul comunicării: numai existența apozitivei este condiționată de existența antecedentului, nu și viceversa: existența unui antecedent nu impune prezența unei apozitive. Importanța antecedentului e, așadar, mai mare. Există însă și situații cînd nu e necesară materializarea

natură semantică, fiind motivată prin vorbitor, care are impresia / certitudinea că interlocutorul sau nu cunoaște unul / mai multe „elemente” ale codului, sau poate decoda neconvenabil (din cauza omonimiilor) unul sau mai multe elemente ale codului. Ca urmare, vorbitorul „traduce”, pentru interlocutor, „elementul” / „elementele” susceptibile de a nu fi decodate (deloc sau neconvenabil) de interlocutor, ceea ce înseamnă că din punctul de vedere al vorbitorului antecedentul și apozitia nu-și pot schimba „locul” (și nici nu permit comutarea cu zero). Cf.: o comunicare ambiguă ca *Broasca nu mai merge* se dezambiguizează printr-o apozitie: *Broasca, **adică instrumentul de încuiat ușa**, nu mai merge. Prolepsa, **adică anticiparea**, există în mai multe limbi; Are un hobby, **adică face ceva de plăcere** etc.*

Dacă excludem îmbinările de cuvinte de genul *Moșul Ion, Rîul Nistru* etc. (acestea sînt „false apozitii”; în esență, sînt attribute substantivale în Nominativ și pot fi extinse la o propoziție subordonată atributivă: *Moșul care se numește Ion*), situate fără îndreptățire alături de structuri ca *Tatăl său, **medicul satului**, a salvat multe vieți*. deosebirea între apozitie și clasa atributului în care este înscrisă sînt fundamentale și determină întrebări privind însăși identitatea ei sintactică: **Este apozitia într-adevăr o funcție sintactică – o variantă de atribut, generată prin dezvoltarea unei relații de dependență sau reprezintă o altă categorie sintactică?**

Apoziția este distinctă de toate funcțiile, inclusiv de atribut. Deosebirea față de atribut rezidă în faptul că **apozitia nu exprimă o caracteristică a antecedentului, ci un „alt nume” al antecedentului**.

Apoziția este deosebită de funcțiile sintactice (adică atribut, subiect etc.), întrucît nu poate fi imaginată fără un antecedent, pe care vorbitorul îl „traduce” pentru interlocutor printr-o apozitie. Motivația apozitiei este, așadar, dată de faptul că vorbitorul, care codifică lingvistic mesajul, are impresia / certitudinea că interlocutorul nu poate decodifica mesajul lingval – în totalitate / parțial – sau pentru că nu cunoaște unele elemente ale codului, sau pentru că unele elemente ale codului permit decodificări variate: vorbitorul poate apozitiona orice element cu informație semantică a codului lingvistic utilizat.

Așadar, ***apozitia este partea secundară de propoziție care are ca antecedent un substantiv, un pronume, un numeral întrebuințat pronominal, un adjectiv, un adverb sau o interjecție și indică, în chip de „traducere” prin sinonime sau prin „descriere” (pentru interlocutor) un alt nume pentru entitatea / realitatea la care a trimis deja antecedentul*** [după C. Dimitriu, p. 1518].

Caracterul suprimabil, mobil sau relativa independență sintactică a termenilor în cadrul enunțului sînt trăsături care apropie structurile apozitive de categoria construcțiilor incidente sau detașate, turnuri de frază cu trăsături semantice și sintactice particulare.

O altă definiție o propune D. Irimia: ***Apoziția este partea de propoziție izolată care reia, lămurește, explicitează și precizează conținutul termenului la care se referă sau care califică, clasează obiectul denumit de acest termen, indiferent de clasa lexico-gramaticală și de cazul acesteia, și cu care logic este pe același plan*** (p.).

Altfel zis, raportul apozitiv este expresia sintactică a intersectării a două sau mai multe perspective semantice din care este interpretată, la un moment dat, o aceeași realitate extralingvistică. Între termenii raportului apozitiv se instituie o relație de echivalență gramaticală, relație care anulează dezvoltarea unei ierarhizări sintactice. **Apoziția este o a doua expresie a aceluiași conținut posedat de un termen oarecare**. Din acest punct de vedere, seamănă (fără a se identifica!) cu părțile de propoziție reluate (subiectul, complementul, predicatul ¹²⁹ etc.).

Termenul la care se referă apozitia și al cărui conținut îl precizează poate fi:

- * Substantiv: *Ion, vecinul de la parter, este un băiat bun.*
- * Adjectiv: *E un copil liniștit, **adică pașnic**.*
- * Numeral: *Primul, un tînăr înalt, m-a impresionat.*

bazei (un subiect inclus poate fi traductibil printr-o apozitie. Cf. *Pornim mai înainte și trecem / Prin fața peșterii tale, / Oamenii cu torțe aprinse*. (M. Sorescu)

¹²⁹ R. Nagy aserțuează că apozitia îndeplinește diverse funcții sintactice: de subiect, predicat, complement etc. (cf. R. Nagy, *Sintaxa limbii române actuale*, p. 230).

* Pronume¹³⁰: *Ea, o doamnă bine, nu-mi imaginam să procedeze astfel.*

* Verb: *Părul îngrijit, adică pieptănat zilnic, își păstrează calitățile. Casa făcută, adică construită de tata, este una veche deja.*

* Adverb: *Aici, în acest oraș, mi-am petrecut cei mai frumoși ani ai vieții.*

După cum am menționat, conceptul de apozitie e strâns legat de pragmatică. Apozitia este un act de limbaj, o strategie discursivă cu o anumită intenție de comunicare, care impune selecția la nivel lexico-semantic. Locutorul prezintă două conținuturi diferite ca fiind coreferențiale, astfel încât alocutorul, într-un context extralingvistic bine determinat, să perceapă sintagma ca apozitivă. Din perspectiva pragmaticii, apozitia este o întrerupere a mesajului sub forma unui element suplimentar, prin care locutorul dublează prima denumire, considerată prea vagă sau generală pentru a fi înțeleasă corespunzător de către interlocutor.

Apoziția **nu răspunde la întrebări** asemenea subiectului, predicatului, complementului etc.: ea poate fi delimitată pe baza contextului specific, întocmai ca numele predicativ sau ca elementul predicativ suplimentar. Izolarea prin virgulă și asemănarea de conținut cu termenul de referință explicat reprezintă deci indici de identificare a apozitiei¹³¹.

2. Mărcile apozitiei

*Apoziția poate fi semnalată într-un enunț printr-o serie de mărci (sau „elementele formale”) lexico-semantice, prozodice și grafice: **apozemele** (selectate în funcție de semnificațiile modale ale apozitiei în raport cu baza), **pauza, intonația, virgula/linia de pauză**. La nivel prozodic, apozitia e o structură ce presupune un flux verbal continuu, intonație joasă sau identică cu a bazei, accent independent, nesintagmatic: Amintirile- refugiul ei spiritual – erau intacte; Tot satul: oameni, copii, câini se strânsese. (Caragiale); Toată suflarea omenească – de la copii până la bătrâni – a fost prezentă.*

Adverbele-semnal („adverbele explicative” – D. Irimia; „apozeme adverbiale” – P. Diaconescu) *adică, anume, altfel spus, cu alte cuvinte, alias, recte* etc. nu sînt mărci pentru funcția sintactică de apozitie, întrucît se află în planul comentariilor, care diferă de planul „comunicării” propriu-zise, dar atrag atenția interlocutorului / constituie o probă pentru interpret că în context există funcția sintactică de apozitie.

Putem releva următoarele tipuri de apozeme:

* *argumentative: bunăoară, ca de exemplu, precum;*

Păsările răpitoare, bunăoară uliul, vulturul, au vîzul foarte dezvoltat.

* *metalingvistice: cu alte cuvinte, altfel spus, mai bine zis, mai exact, pe românește; Neparticiparea ta, mai bine zis absența nemotivată, l-a supărat.*

* *de specificare: de obicei, de regulă, în general, în particular, în realitate, de fapt, în speță, în fond, mai ales, mai cu seamă, mai exact, mai precis, îndeosebi, în special;*

Elevii, mai ales cei mici, au fost entuziasmați.

* *explicative: respectiv, anume, adică, sau;*

Acidul acetic sau oțetul intra în compusul chimic.

¹³⁰ Apozitia pronominală se manifestă cu o frecvență redusă în uzul actual, fapt explicabil prin aceea că un pronume, în calitate de substitut al substantivului, nu are un conținut semantic autonom, informația sa semantică fiind diminuată în comparație cu informația bazei.

¹³¹ Privitor la opiniile existente în literatura de specialitate în ce privește „legătura” dintre apozitie și antecedent există două direcții: I. apreciază că apozitia și antecedentul sînt **sinonime lexicale**; II. apreciază că apozitia și antecedentul sînt **sinonime sintactice**: Ambele aceste opinii sînt neconvenabile: I – ar însemna că în contextul *Bunicul, Manole Crețu, la noi în Viișoara văzuse lumina lumii aceștia: bunicul și Manole Crețu* sînt sinonime lexicale, ele de fapt trimit la noțiuni diferite, deși ambele trimit la aceeași entitate, sau referent (apozitia și antecedentul vizează o singură „realitate”/referent. Despre sinonimie lexicală se poate vorbi doar în anume cazuri particulare: *Am cumpărat niște paradize, adică roșii*. II. Nici a doua ipoteză nu e convenabilă. Prin **sinonimie sintactică** se înțelege faptul că la o singură funcție sintactică apar uneori două sau mai multe mărci diferite: *Soldatul este nevinovat, pentru că n-a cunoscut situația; Soldatul este nevinovat, întrucît n-a cunoscut situația; Soldatul este nevinovat, deoarece n-a cunoscut situația* etc. Apozitia și antecedentul său au funcții sintactice diferite și deci nu satisfac condiția sinonimiei sintactice.

Sau își pierde calitatea de conjuncție coordonatoare disjunctivă și devine adverb într-o structură apozitivă, marcând identitatea semantică dintre apozitie și bază.

* **modalizatoare: poate, probabil, cu siguranță, în mod sigur, desigur, probabil;**

Un coleg, probabil un student mai bun, l-a depășit.

Vorbitorul transpune baza care aparține unui alt registru stilistic, în propriul său registru, printr-un verb de tip “dicendi” - *a zice, a spune: aș zice, cum se zice, s-ar putea spune:*

Sentimentul de disponibilitate și chinuitoare hotărâre, s-ar putea spune de nedeterminare, rămase același. (Ivasiuc)

Fuga de la fața locului, s-ar fi convenit să zic lașitatea, nu este de iertat.

A redactat o lucrare slabă, o capodoperă că să zic așa.

3. Mijloacele de exprimare a apozitiei

Apoziția poate fi exprimată sau reprezentată prin aceleași părți de vorbire, al căror conținut îl reia și-l precizează:

* Substantive la orice caz: *Ion, contabilul, este fratele Mariei. (N); Pe Ion, grădinarul, l-am vizitat ieri. (acuzativ); I-am expediat o invitație lui Mihnea, matematicianului (matematicianul).(dativ/acuzativ). Ideea profesorului, domnului Teodorescu (dl Teodorescu), a stîrnit discuții în contradictoriu. (genitiv/acuzativ); Locuiesc în casa unei rude, a unui unchi îndepărtat (genitiv); Ei, mamei, îi datora totul; Copile, năzdrăvanule, unde te-ai ascuns? (vocativ) etc.*

* Adjective calificative: *Vecinii, sărmăni, au suferit mult din cauza lui. A venit abătut, adică foarte supărat.*

* Numerale cardinale, ordinale, colective: *Ion și Maria, ambii, își rezolvă toate problemele în comun. Studentul, al doilea, a răspuns excelent.*

* Pronume personale, demonstrative sau nehotărâte: *Colegii mei, aceștia, m-au susținut . o prietenă, alta, mia- propus să vin în oșpeție.*

* Verbe la infinitiv, gerunziu sau supin: *Citind toate operele, adică muncind mult, poți avea rezultate foarte bune. Cartea citită, adică studiată din scoarță în scoarță, nu o va uita nicicînd.*

* Adverbe de loc, de timp, de mod: *Aici, la Bălți, îmi fac studiile.*

Apoziția și baza pot aparține unor clase morfologice diferite: *Ceilalți comercianți, al doilea și al treilea, se mulțumiră să încuviințeze ș.a.*

Notă: Apoziția nu trebuie confundată cu atributul substantival în Nominativ, de care se deosebește prin:

* Apoziția întotdeauna se izolează de termenul reluat, explicat și precizat;

* Apoziția se caracterizează printr-o intonație specifică, printr-o pauză marcată cu ajutorul virgulei (a două puncte, a liniei de pauză sau paranteze);

* Legătura sa cu termenul reluat este slabă.

Așadar, apozitia se aseamănă prin expresie, conținut, referire și topică, cu subiectul, cu atributul, cu numele predicativ, cu complementul și cu elementul predicativ suplimentar. Ea poate înlocui fără a modifica sensul comunicării.

4. Clasificarea apozitiilor

După natura morfologică a expresiei sale:

* Apoziție substantivală

* Apoziție adjectivală

* Apoziție numerală

* Apoziție pronominală

* Apoziție verbală

* Apoziție adverbială

După structură:

* simplă (o parte de vorbire cu sens autonom însoțită uneori de prepoziții)

* complexă: /// + adverbe: *Unul dintre studenți, anume Ion, este vinovat de toate. Acolo, tocmai la Cheile Bicazului, am călătorit vara. Deșteptul, chiar prietenul meu, m-a trădat.*

* multiplă: *Dorina, colega și prietena mea, m-a ajutat întotdeauna.*

* dezvoltată: *Ioana, fiica colegei mele, este o fetiță foarte ingenioasă. Vasile, fratele tatei, a fost întotdeauna corect cu tine.*

După asemănarea prin expresie, conținut, referire:

- * de tip subiectiv
- * de tip atributiv
- * de tip predicativ
- * de tip completiv etc.

C. Dimitriu relevă: apoziții atributive, circumstanțiale (și explicative sînt propozițiile apozitive), p. 1505.

După gradul de individualizare a obiectului denumit:

* de identificare (definește, individualizează obiectul denumit): *Dorin, fotbalistul, a jucat spectaculos.*

* de calificare (califică, clasează): *E un copil fără părinți, al nimănui.*

Notă: Relația de apoziție implică uneori trei sau mai mulți termeni – **apoziții înlănțuite** (D. Irimia), **apoziții de diverse grade** (C. Dimitriu – apoziții de gradul al II-lea: apoziții la apoziții): *Iar duh dă-i tu, Zamolxe, sămînță de lumină* (M. Eminescu); *N-am telefonat nimănui, nici lui Venea, care nu dădea pe-acolo cu săptămînile, nici patronului, lui Șeicar* (M. Preda).

5. Topica și punctuația

În gramatica de tip clasic se menționa că apoziția stă numai după termenul la care se referă, pe care îl reia și-l precizează. În gramatica modernă se vorbește despre apoziții antepuse și postpuse:

* **apoziții la dreapta**: Cf. *L-a revăzut pe Alex, (pe)(eu cred ca nu se pune aici ,pe') prietenul meu.*

* **apoziții la stînga (frontale)**: au doar subiectul ca argument și rol sintactic și discursiv special: de deschidere frastică. Cf. *Prieten de nădejde, Radu m-a ajutat.*

Apoziția se desparte întotdeauna prin virgulă - mai rar, linie de pauză sau două puncte - de termenul la care se referă.

6. PROPOZIȚIA APOZITIVĂ

Funcția sintactică de apoziție constituie obiectul unor prelungite controverse în literatura de specialitate românească. Una dintre teoriile referitoare la funcția sintactică în discuție este aceea că apoziția este o funcție sintactică generată de raportul de subordonare, și anume, „o specie de atribut substantival” (V. Șerban, Gh. Bulgăr), iar în planul frazei, o „propoziție atributivă” (GA). Potrivit acestei teorii, raportul de subordonare este generator al funcției sintactice de apoziție, respectiv al propoziției apozitive, deoarece la „raportul apozitiv” se întîlnesc atît forma, dar mai ales conținutul raportului de subordonare, afirmație susținută prin faptul că „apoziția și propoziția apozitivă depind de un element al comunicării anterioare (C. Dimitriu). Cei care susțin această teorie consideră că, în funcție de natecedentul apoziției, respectiv de calitatea sa morfologică – de tip nominal sau de tip verbal – apoziția poate fi de tip *atributiv* sau de tip *completiv* (respectiv circumstanțial). Există și opinia că funcția sintactică numită apoziție este generată de un raport sintactic diferit de cele cunoscute tradițional (coordonare și subordonare), numit raport apozitiv. Din această perspectivă, raportul apozitiv are anumite trăsături definitorii, ce îl diferențiază de alte raporturi sintactice, și anume: a) între termenii raportului se stabilește un raport de conexiune orizontală; b) termenul cu funcție de apozie se găsește în relație mediată cu supra/subordonații termenului apozat; c) testul omisiunii fiecărui termen în parte nu afectează comunicarea (L. P. Bercea, *Contribuții la cunoașterea raportului apozitiv*, LR, 1972, nr. 5. p. 454). S-a insistat asupra faptului că termenii raportului apozitiv desemnează același referent (vorbindu-se de un raport de coreferență în cadrul

raportului apozitiv, sau s-a considerat că termenii implicați în raportul apozitiv sînt echivalenți sintactic, acest raport numindu-se „de tip aparte” (Ecaterina Teodorescu, *Raportul apozitiv și cel predicativ*, AUI, 1974, p. 5) sau „relație de echivalență”.

O altă opinie privind problema în discuție este aceea care consideră că raportul apozitiv este o variantă a raportului de coordonare. Astfel, apozarea poate fi considerată drept o „variantă a invariantei relaționale coordonative”, adică apozarea este „coordonarea termenilor coreferenți” (V. Hodiș). Ca argument care să susțină această teorie, sînt invocate adverbele *adică*, *anume*, care, din acest punct de vedere, sînt conjuncții care leagă propoziții coordonate. Această coordonare se constituie în a cincea variantă a raportului de coordonare, respectiv, este o coordonare de tip „explicativ” (I. Rizescu).

O ultimă teorie referitoare la funcția sintactică de apozitie, și, respectiv, la „raportul apozitiv” se dezvoltă din cea anterioară. Raportul de coordonare, cît și cel apozitiv sînt variante ale raportului de „adordonare” (I. Diaconescu) și deci, după părerea cercetătorilor care susțin această teorie, ele nu sînt generatoare de funcții sintactice și deci apozitia nu este o funcție sintactică, descrierea și clasificarea ei supunîndu-se nu criteriilor semantice, legătura dintre termenii raportului fiind exclusiv semantică, și nu sintactică. (A se vedea L. Hoarță Lăzărescu, *Probleme de sintaxă a limbii române*, București, 1999).

Propoziția apozitivă este propoziția izolată care reia, lămurește, explicitează și precizează conținutul termenului, al grupului de termeni sau conținutul unei propoziții întregi, la care se referă și cu care logic și semantic se află pe același plan. Altfel zis, propoziția apozitivă exprimă o identitate de înțeles cu termenul de referință explicat, reprezentînd, în ultimă instanță, a doua expresie a celuiiași conținut, posedat de termenului de referință. Ea are o funcție asemănătoare cu aceea a apozitiei. Izolarea propoziției apozitive de elementele ei de referință (părți de vorbire care pot avea toate celelalte funcții sintactice cunoscute în propoziție) îi este caracteristică și se poate face cu ajutorul intonației, al pauzei marcate prin virgulă sau prin două puncte (frecvent), prin linie de pauză, prin paranteze și chiar prin punct. Propoziția apozitivă este tot atît de bine reprezentată sub aspect cantitativ ca și apozitia.

Propoziția apozitivă nu se află cu ajutorul întrebărilor, valoarea ei fiind dedusă din referirea pe care o face, din conținutul ei logico-semantic, din topica, pauza și punctuația acesteia, nu pe baza unei relații sintactice stricte.

Întrucît relația apozitivă nu este una de subordonare și nici de coordonare, nu putem vorbi deci de elemente regente și determinate. Termenul de referință poate fi exprimat prin diverse părți de vorbire: *Să nu uitați un **lucru**: că timpul nu se mai întoarce*; *Am veni cu automobilul **lui Alexandru**, a cui ne-a așteptat atunci*; *Să pui cartea neapărat pe **masă**: unde se afla și înainte*; *S-a afirmat ca un **specialist** bun: cum de fapt și era* (substantiv). *Mi-a dus niște trandafiri **roșii**: seamănă cu niște mici torțe aprinse*; *Masa este **bună**, ceea ce corespunde doinței mele* (adj.); *Le păstre pentru cei **doi**: pentru cei ce au dovedit măiestrie*; *Muncește îndoit: cît muncești tu și toată gupa* (num.); *Adevărul este **acesta**: este cel mai bun din grupă*; *De-a vreme te văd **altul**: ești permanent preocupat* (pron.); *Te descurci numai **citind**: prin ceea ce acumulezi*; *Acestea sînt bune **de mîncat**: să le înghiți pe nerăsuflăte* (verb); *Au veni toți aici: unde s-au simțit bine*; *Venea pe la noi **din cînd în cînd**: ori de cîte ori își amintea* (adverb/locuțiune adverbială).

Menționăm că propoziția apozitivă poate înlocui în frază termenul de referință, fără ca fraza să suporte vreo modificare sub aspect logico-semantic: *Îi venise o **idee**: să se ducă la discotecă* - *Îi venise să se ducă la discotecă*; *Gîndul lui era **unul** (NP): să nu dea înapoi* - *Gîndul lui era să nu dea înapoi*; *L-am văzut mereu **supărat**: ca și cum i s-ar fi înecat corăbiile* - *L-am văzut mereu ca și cum i s-ar fi înecat corăbiile*.

Propoziția apozitivă poate apărea, față de elementele sale de referință, pe care le explicitează, în două ipostaze: a) juxtapuse (mai rar): *În cazul acesta aș avea și eu o obiecție: suma este exagerat de mare*; și b) legate cu elemente jonctive (frecvent): *Vine sigur Alexandru: cel ce are șanse mai mari*.

Propoziția apozitivă stă numai după propoziția de referință sau care include elemente de referință. În mod excepțional, o găsim și înaintea ei, izolată de aceasta: *M-a primit ieri/și,/ ceea ce nu-i în obișnuința lui,/ mi-a vorbit urât.*

Propoziția apozitivă se desparte obligatoriu de propoziția la care se referă sau care include elementele de referință prin virgulă, două puncte (frecvent), linie de pauză (rar), paranteze.

Notă: În literatura de specialitate, opinia cea mai răspândită este aceea că există propoziții circumstanțiale de loc, de timp, de mod etc. „cu corelativ în regentă”: *Merge acolo unde vrea; Vorbește atunci când are ceva de spus; Așa se comportă, cum îi este felul* etc. Întrucât însă comunicările din propozițiile considerate circumstanțiale trimit (în formă de propoziție) la aceeași realitate ca și adverbele-parte de propoziții regente, putem presupune că este convenabil ca propozițiile în atenție să fie trecute în rîndul propozițiilor apozitive circumstanțiale (a se vedea C. Dimitriu, p. 1502).

COMPLEMENTUL. COMPLEMENTUL DIRECT

1. Definiția complementului
2. Clasificarea complementelor după conținut (circumstanțiale și necircumstanțiale)
3. Complementul direct
 - 3.1. Definiție, caracteristici
 - 3.2. Regenții complementului direct
 - 3.3. Mărcile complementului direct
 - 3.4. Exprimarea complementului direct
 - 3.5. Reluarea și anticiparea complementului direct
 - 3.6. Topica complementului direct
4. Propoziția subordonată completivă directă
 - 4.1. Definiție, caracteristici
 - 4.2. Elemente regente
 - 4.3. Conective
 - 4.4. Topica și punctuația
 - 4.5. Reluarea și anticiparea
5. Complementul secundar
 - 5.1. Verbe dublu tranzitive

Bibliografie

1. C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iași, Institutul European, 2002, p. 1377-1384.
2. V. Guțu-Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, București, Editura didactică și pedagogică, 1973, p. 154-172.
3. D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iași, Polirom, 2000, p. 408-415.
4. R. Nagy, *Sintaxa limbii române actuale*, Institutul European, 2005, p. 239-267.
5. G. Pană-Dindelegan, *Complementele necircumstanțiale (direct, indirect și de agent) și propozițiile corespunzătoare* // LLR, nr. 3, 2003, p. 3-6.
6. F. Asan, *Reluarea complementului în limba română* // SG, vol. III, 1961, p. 93-105.
7. V. Ciobanu, „Dublarea” complementului direct și a celui indirect (în sincronie și diacronie) // RLȘL, nr. 6, 1998, p. 62-67.
8. D. D. Drașoveanu, *Tranzitiv / intransitiv și direct/indirect – două antinomii contextuale* // CL, nr. 1992, p. 53-63.
9. N. Iacob, *Exprimarea complementului direct în limba română. Privire diacronică* // RLȘL, nr. 4, 1995.

1. Definiția complementului

Complementul este partea de propoziție care determină verbe, adjective, adverbe sau locuțiuni adverbiale și interjecții predicative /rar un numeral): *Am străbătut și codrii și țara-n sus și-n jos. / Călare-n șa, de-a fuga pe vânt, ca Făt-Frumos* (T. Arghezi); *Și șart! part! o pereche de palme fierbinți peste urechile degerate* (I. L. Caragiale); *Na-ți aripa asta* (I. Creangă).

Dacă subiectul, predicatul și atributul reprezintă fiecare câte o funcție sintactică, complementul este o clasă de funcții sintactice secundare. Toate complementele care constituie o realitate sintactică conțin o informație semantică în strânsă legătură cu informația semantică a regentului lor de tip verbal, astfel încât regentul (cu toate că are importanță mai mare decât complementul) este lipsit de stabilitate, în sensul că nu poate realiza comunicarea dorită de vorbitor decât dacă există (exprimat/neexprimat) și complementul (la nivelul propoziției sau al frazei). Făcând abstracție de întrebuintarea absolută a unor regenți de tip verbal, un verb ca *a vedea* poate avea sensul de „a cerceta cu privirea”, „a cunoaște prin văz” etc. numai dacă în subordinea lui există un complement direct ca *lumea* (*omul vede lumea* etc.), un verb ca *a ara* poate însemna „a răsturna brazde cu plugul” numai dacă este determinat de un complement intern ca *ogorul* (*țăranul ară*

ogorul etc.), un verb ca *a fi văruit* poate trimite la acțiunea „a da cu var” numai dacă de el depinde un complement de agent ca *un zugrav (peretele este văruit de zugrav etc.)*, un verb ca *a se baza* poate apărea într-o structură reperată numai determinat de un complement indirect ca *pe părinți*, în contextul *copilul se bazează pe părinți* etc. Cu alte cuvinte, regenții de tip verbal ai clasei complementului sînt insuficienți completiv, adică au valențe obligatorii pentru complementul direct, pentru complementul indirect, de agent, intern. (complementul direct și complementul indirect se încorporează în matricea lexico-semantică. Altfel zis, complementul direct și complementul indirect sînt funcții atribuite verbului-centru ca disponibilitate matricială a acestuia). Distingerea clasei complementului de clasa circumstanțialului este convențională, în sensul că se bazează pe cazul general: complementele nu sînt comutabile cu zero, în timp ce circumstanțialele sînt comutabile cu zero: Cf. *Amețiți de limbe moarte, de planeți, de colbul școlii, / Confundăm pe bietul dascăl* [complementul direct necomutabil cu zero] *cu un crai mîncat de molii* (M. Eminescu). – *În prezent* [circumstanțialul de timp, comutabil cu zero] *cugetătorul nu-și oprește a sa minte* (M. Eminescu).

Complementul este foarte bine reprezentat în limba română, atît ca frecvență, cît și ca mijloace specifice de construcție.

2. Clasificarea complementelor după conținut

Complementul se clasifică după **conținut**:

- complemente **circumstanțiale** și
- **necircumstanțiale**, adică care nu exprimă circumstanțe, împrejurări, ci fac referire la acțiuni, însușiri, caracteristici. Acestea sînt strîns legate de termenii determinați și au un conținut mai abstract decît al celor circumstanțiale și mai greu de definit: direct, indirect, de agent.

3. Complementul direct

3. 1. Definiție, caracteristici

Complementul direct arată obiectul asupra căruia se exercită nemijlocit, direct acțiunea unui verb tranzitiv, a unei locuțiuni verbale tranzitive sau conținutul verbal tranzitiv al unei interjecții predicative și răspunde la întrebările *pe cine?* (pentru cel exprimat prin substantive sau pronume ce se referă mai ales la persoane și ființe) și *ce?* (pentru cel exprimat prin substantive sau pronume ce se referă mai ales la lucruri, prin unele numerale, prin verbe și prin interjecții): *Mai mult, tu nu vei mai vedea / Nimic, nici cer, nici flori*¹³² (T. Arghezi).

În **plan comunicativ-pragmatic**, complementul direct face parte din complinirile obligatorii ale verbului prototipic și aparține părții rematice a enunțului, aducînd o informație nouă. Din punct de vedere semantic, complementului direct i se atribuie anumite roluri tematice: de tip agentiv, iar rolul prototipic fiind pacientul (*Deschide ușa. Citesc o carte. Aranjează cărțile*) sau rolul tematic de beneficiar (*Maria ajută pe cineva / pe copil*), de experimentator (*Mă ustură ochii*), de întă (*El ne ajunge din urmă*), de locativ (*Copiii colindă satele*) etc.

3. 2. Regenții complementului direct

Complementul direct poate regentat de un verb tranzitiv¹³³ la diateza activă. Verbele ce intră în relație cu un complement direct sînt insuficiente semantico-gramatical, cu una sau două valențe libere în dreapta verbului. Verbele date sînt de două categorii:

- a) verbe care cer compliniri: *a declara, a vrea, a spune, a zări, a anunța, a permite, a obține, a ridica, a repeta* ș.a. Cf. *Cînd n-ai de-acum să mai privești / Pe cel frumos cum însuși ești* (M.

¹³² Ultimele două sînt complemente directe apozitive.

¹³³ Amintesc studenților despre grade diferite de tranzitivitate a verbului: v. monotranzitive (construite cu un singur CD); verbe bitranzitive (construite simultan cu două CD) și verbe tranzitive utilizate absolut (cu valența de tranzitivitate liberă, adică CD e nelexicalizat, dar posibil de a fi introdus).

Test pentru verificarea tranzitivității verbului

Pentru a verifica dacă un verb este sau nu tranzitiv, recurgem la un test: 1) dacă verbul, cu sensul, cu funcția, la diateza și în structura dată are sau poate avea ca determinant pe (î)l atunci este tranzitiv: *îl vede – văzîndu-l; îl doare – durîndu-l* etc. 2) dacă acest verb poate fi pus la diateza pasivă cu *a fi* la persoanele I și II: *văd – sînt văzut; exist – *sînt existat* (intransitiv).

Eminescu); *Iară luna argintie, ca un palid dulce soare / Vrăji aduce peste lume printr-a stelelor ninsoare* (M. Eminescu).

b) verbe care pot funcționa cu și fără compliniri: *a vorbi, a mânca, a bea, a vedea, a auzi, a cânta, a coase, a găti, a picta* etc. Cf. *Am auzit vorbindu-se afară; Joace unul și pe patru, / Totuși tu ghici-vei chipu-i*. (M. Eminescu).

Notă: În limbajul poetic, unde se produc o serie de deviații sintactice, complementul direct poate determina și verbe care, în limbajul standard, nu solicită și nici nu admit o asemenea complinire, ele fiind considerate intransitive – fenomen numit „tranzitivare forțată” a verbelor prin încălcarea restricțiilor de natură semantică și sintactică (în scopul situării „eului liric” în centrul unui univers dominat de legi proprii. Cf. *Te implor, hai să tăcem natura* (N. Stănescu); *De mult viu mă mult murisem* (N. Stănescu); *Șuier luna și o răsar și o prefac într-o dragoste mare* (N. Stănescu).

Fenomenul vatriției sintactice

Uneori construcția tranzitivă este în variație liberă cu cea intransitivă.

Cf. *MI-l amintesc pe Ion* (tranzitiv) / *Îmi amintesc de Ion*. (intransitiv); *A spera ceva* (complement direct) / *a spera la ceva* (complement indirect); *a vorbi rău pe cineva / a vorbi rău de cineva; a băga seamă ceva / a băga seamă la ceva; a-și aduce aminte pe cineva / ceva / a-și aduce aminte de cineva* etc.

În calitate de regent al complementului direct mai poate apărea o interjecție (cu valoare predicativă): *Poftim (ține!) cartea! Am auzit vorbindu-se afară. Ai auzit trosc!; Iată lacul. Luna plină / Poleindu-l îl străbate* (M. Eminescu); *Măi Păsărilă, Iacătă-o, ia! Colo, în dosul pământului* (I. Creangă).

3. 3. Mărcile complementului direct

Majoritatea specialiștilor relevă următoarele mijloace de marcare a identității funcției sintactice de complement direct:

- recțiunea cazuală asociază cu flexiunea (complementul direct contractează cu regenții săi – verbali sau interjecționali – raport de subordonare);
- dublarea clitică;
- joncțiunea cu prepoziția-morfem *pe*¹³⁴, care antrenează recțiunea și flexiunea.

Folosirea prepoziției *pe* este o marcare sintactică de tip analitic, adesea coocurentă cu o altă marcă sintactică, dublarea clitică, cumulând funcția de marcă sintactică a poziției de complement direct și de marcă semantică de individualizare.

Din punctul de vedere al utilizării prepoziției *pe* la acuzativul-complement direct, trebuie să menționăm diferența dintre limba română veche (unde complementul direct - nume de persoană putea să apară și fără *pe*) și cea modernă (unde *pe* este obligatorie (*Îl văd pe Vasile, Mă cunoști pe mine* etc.)).

1) Precizăm totuși că așa-zisul „gen personal” (= clasa cuvintelor ce trimit la persoane) nu este nici astăzi riguros individualizat, acuzativele-complemente directe ale substantivelor comune ce trimit la persoane, în mod special cele ce indică grade de rudenie: *tată, frate, mamă* etc., putând fi precedate de prepoziția *pe* (*Îl văd pe fratele meu* etc.), dar și neprecedate de această prepoziție-morfem (*Îmi văd fratele meu* etc.). 2) În cazuri particulare, *pe* poate preceda complementul direct exprimat prin acuzativul unor substantive care nu trimit la persoane: când un substantiv se repetă în aceeași propoziție, o dată având funcția de subiect și a doua oară – complement direct (*Lupul pe lup nu-l mănâncă*); 3) Când în aceeași propoziție se află substantive – „perechi”, principial antonime (*sătul - flămînd, tînăr - bătrîn* etc.): *Sătul nu-l crede pe flămînd*. Numeroase interferențe între folosirea neprepozițională și folosirea prepozițională cu *pe* probează că deosebirile semantice, alături de celelalte distincții menționate, deși deosebit de importante, nu sînt suficiente pentru o delimitare riguroasă între construcțiile cu *pe* și cele fără *pe*. De altfel, suprapunerea lor este posibilă, uneori chiar frecventă. Cf. *Admiră părinții copiii / Îi admiră părinții pe copii; Caută altul / Îl caută pe altul*.

¹³⁴ A se comenta: *Cartea e pe masă*. (*Pe* – prepoziție veritabilă) // *Îl iubesc pe Ion*. (*Pe*-prepoziție-morfem).

Reguli de utilizare a lui *pe* în cazul complementului direct

Substantive inanimate

Prietenul mănîncă (ce?) – bomboane
Colegul admiră (ce?) – florile
Eu văd (ce?) – un munte
El vede (ce?) - niște copaci

Substantive animate (gen personal)

A. Persoane necunoscute

(gradul minim de individualizare)

Caut un prieten.
Văd un profesor.
Aștept pe un student.
Întreb pe colege.

B. * Persoane cunoscute

(gradul maxim de individualizare)

O aștept pe mama.
Îl caut pe prietenul meu.
Îl văd pe profesorul acesta.
Le întreb pe colegele voastre.

* Nume proprii

În contrazic pe Radu.
O stimez pe Lilia.

- **Topica** este modalitatea prin care se marchează identitatea funcțională a complementului direct realizat prin pronume nepersonal sau substantiv, cînd opoziția nominativ/acuzativ se neutralizează: complementul direct urmează verbul-predicat, în timp ce subiectul îl precede. Cf. *Părinții iubesc copiii. / Copiii iubesc părinții.*

Notă: Dacă modificarea topicii duce la schimbarea funcției sintactice, determinarea prin **articol**, asociată cu **topica** și cu **intonația** contribuie la distingerea complementului direct de subiect. Cf. *Apele trec. (subiect) // Ape trec. (complement direct)*

3. 4. Expimarea complementului direct

Poziția sintactică de complement direct este susceptibilă de diferite realizări:

a) substantiv în acuzativ cu sau fără *pe*:

*Ți-am spus uneori: ia sfatul vestalelor, dacă / Flacăra vrei s-o-ntreții. / Ți-am zis alte
dăți: vezi tu jăraticul, truda în vatră? (L. Blaga)*

b) pronume: *Pe acesta îl aștept o viață; Îi iubesc și-i apreciez pe amîndoi.*

c) numerele: *Am luat numai trei.*

d) verbe la moduri nepredicative: *Văzuse dispărînd coloana.*

e) interjecții: *Am strigat ura! (interj.) pînă cînd într-un nor de praf s-a pierdut departe
trăsura domnească cu ale suitei (I. L. Caragiale).*

Notă 1: Complementul direct mai poate fi exprimat prin substantive nearticulate, la plural, precedate de ex-prepoziția *la*, care are o valoare afectivă și chiar un sens de cantitate numerică, mare și nedeterminată („atîția”, „atîtea”, „mulți” etc.): *Am descoperit la defecte; Am făcut la cumpărături.*

Notă 2: Sînt complemente directe și cele exprimate prin substantive comune, precedate de numerele și așezate după anumite verbe tranzitive, deși dau impresia unor complemente circumstanțiale de mod de măsură (datorită faptului că ne impresionează în primul rînd mărimea sau cantitatea exprimată de numerele care ocupă primul loc în construcție): *Am douăzeci de cărți noi; Ți-am cumpărat 30 de lucruri; Am văzut trei țări.* Prepoziția *de* care apare nu se grupează cu substantivul și nu impune acestuia restricție de caz.

După verbe ca *a costa*, *a cîntări*, *a valora*, *a alerga*, *a sări*, *a înota* etc., asemenea construcții se apropie mai mult de un complement circumstanțial de mod, părăsind sfera complementului direct (mărimea și cantitatea exprimată prin numerele domină construcția: *Cumpărătura cîntărește 10 kg*; *Sportivii aleargă zilnic 3 km*; *Cartea valorează 200 de lei*).

Nota 3: Construcțiile cu valoare partitivă de tipul *ca acestea*, *de acestea*, *din acestea* sînt numai aparent complemente directe, deoarece ele determină de fapt, ca attribute, niște substantive sau pronume eliptice, deduse din context, care sînt adevăratele complemente directe: *Am văzut și eu de-aceștia*. Totuși vom observa că asemenea structuri au pornit pe drumul gramaticalizării, preluînd treptat funcția substantivelor și a pronomelor eliptice.

Nota 4: Complementul direct se mai poate exprima uneori și prin **construcții infinitivale nominale**: *Are ce vinde* (marfă); *N-are sărmanul unde dormi* (Locuință); *N-are cînd rezolva problema* (timp); *N-are cum veni* (mijloc de transport); *N-are pe cine vedea*; *Nu are cui spune*; *Nu are cînd pleca* etc. În GA (2005, p. 384) asemenea construcții sînt considerate **construcții cu propoziții relative**. Există și o altă modalitate de interpretare a acestor construcții ce aparține cercetătorului P. Butuc, care consideră că este vorba aici de un tip special de predicat și anume **predicatul angrenat** (a se vedea P. Butuc, *Predicatul angrenat în limba română*, Ch, 2004).

Nota 5: O structură deosebită în poziție de complement direct este realizată prin forme de tip adverbial, devenite, contextual, denumiri de limbi, după verbe ca *a învăța*, *a înțelege*, *a ști*: *Învăță englezește*; *Învăță franțuzește* etc.

3. 5. Reluarea și anticiparea complementului direct¹³⁵

În limba română complementul direct poate fi exprimat de două ori (dintre care una este o formă atonă a pronumelui personal sau reflexiv). Dacă complementul direct precedă verbul-predicat, în acest caz e **reluat** prin forma neaccentuată a pronumelui: *Și trăsnetele cerului le cheamă / Asupra celor ce-asupresc poporul* (Șt. O. Iosif); *Și brazdele negre le-neci / În aur de soare* (Neculiță); *Cîntecul, lumina, taina, unda, -ntinsurile-albastre / Noi le ținem, noi le strîngem, cei căzniți, urîți și goi* (T. Arghezi); *Pe mine mă puteți crede pe cuvînt și fără greșală* (L. Rebreanu).

Dacă complementul direct urmează după verbul-predicat, atunci el poate fi **anticipat** de pronume: *Ascultă-mă pe mine, domnule, păstrăvul nu e de mîncat de viu* (C. Petrescu). *Eu te sfătuiesc să n-o iei pe asta* (I. Creangă).

Complementul direct este anticipat prin formele neaccentuate de acuzativ ale pronumelui personal sau reflexiv, atunci cînd este așezat după verb și cînd este exprimat prin:

* pronume (personal, demonstrativ, posesiv sau reflexiv): *Îl ajută pe el (pe al meu, pe acesta)*.

* nume de persoană, substantiv comun, articulat cu articol hotărît enclitic și precedat de prepoziția *pe*: *Am susținut-o pe sora*. (cf. *Am susținut sora*).

* substantiv propriu, nume de persoană, precedat de prepoziția *pe*: *L-a iubit pe Ion*

Notă: Nu trebuie să confundăm complementul direct, exprimat prin substantiv, care răspunde la întrebarea *ce?* cu subiectul exprimat prin substantiv cu aceeași formă, răspunzînd la aceeași întrebare. În asemenea cazuri, apelăm la prepoziția *pe*, semn distinctiv al acuzativului-complement direct: *Elevii așteaptă profesorul*. (*Elevii îl așteaptă pe profesor / Profesorul îi așteaptă pe elevi*). Cf. *Osul gol nici cîinii nu-l mănîncă* (Folclor); *Traiul lumii, dragă tată, / Cine vor, aceia lese-l* (M. Eminescu).

În concluzie, putem formula cîteva reguli pentru dublarea clitică a complementului direct.

a. Reluarea obligatorie

Dublarea clitică este obligatorie cînd cea de-a doua realizarea a complementului direct este reprezentată prin:

¹³⁵Fenomenul dublării în limba română, considerat de unii specialiști balcanism a fost motivat nu prin influența reciprocă, ci ca reflex al tendinței comune în evoluția limbilor balcanice (macedoneană, albaneză, neogreacă și bulgară) spre analitism, tendință proprie însă și tuturor limbilor romanice. Cu referință la limbile romanice, originea fenomenului dublării (cu particularizări în spaniolă, italiană, franceză și română) este situată fie în latina vulgară, fie în procesul de formare a limbilor romanice.

- substantiv comun articulat definit sau determinat de un adjectiv demonstrativ așezat înaintea verbului regent: *Lecția au învățat-o perfect.*
- substantiv propriu precedând verbul regent: *Odesa am cunoscut-o de curînd.* etc.
- un substantiv, comun sau propriu, sau un pronume, precedat de *pe* și plasat înaintea regentului: *Pe Ion îl iubesc; Pe altul l-am așteptat.*
- un pronume personal sau de politețe precedat de *pe*, indiferent de topică: *M-au așteptat pe mine.*

b. Reluarea exclusă

Dublarea clitică nu se admite cînd a doua realizare este exprimată prin:

- * substantiv comun sau propriu (fără prepoziție), plasat după regent: *Aștept tatăl.*
- * substantiv comun nearticulat, plasat înaintea verbului: *Ape trec. Produse cumpără*
- * pronumele negative *nimeni, nimic*, pronumele relative *cine, ce*, pronumele nehotărîte *ceva, cineva*: *Pe nimeni nu iubește.*

c. Reluarea facultativă

Dublarea clitică e facultativă cînd a doua realizare a complementului direct este reprezentată prin:

- substantiv determinat nehotărît (fără prepoziția *pe*), plasat înaintea regentului:
O dificultate (o) constituie lipsa cursului elaborat.

- substantiv sau pronume precedat de *pe* și plasat după verbul regent:
Îi iubește pe părinți. // Iubește părinții

Plasat după verbul regent, complementul direct poate fi anticipat cînd cel ce formulează propoziția vrea să atragă atenția, să precizeze sau să insiste asupra lui.

Anticiparea complementului direct se realizează, de asemenea, în trei ipostaze:

a. Anticipare obligatorie:

- * dacă plasat în urma regentului, complementul direct este exprimat prin forma accentuată de acuzativ a pronumelui personal, prin pronume posesive sau demonstrative: *Am ajuns-o pe aceasta.*

b. Anticipare facultativă

- * dacă este exprimat prin substantiv (propriu sau comun) nume de persoană, cu sau fără articol, dar cu prepoziția *pe*: *Îi iubesc pe oameni.*
- * dacă este exprimat prin pronume nehotărît: *Îl iubește pe altul.*

c. Anticipare exclusă

- * dacă complementul direct, plasat după verb, este exprimat prin substantiv articulat (enclitic sau proclitic) și nearticulat, fără a fi însoțit prepoziția *pe*:

Astăzi n-o să mai cert nici o ființă, nici pietrele, nici oamenii... (L. Blaga)

3. 6. Topica complementului direct

Complementul direct poate fi așezat atît după verbul-predicat, precum și înaintea lui (într-o topică afectivă), fără a se despărți prin virgulă de acestea. Complementele directe exprimate prin pronume interogative sau relative stau întotdeauna înaintea elementelor regente amintite. Cf. *Pe cine aștepți? Ce planifici?*

Aplicație

G. G. Neamțu, *Elemente de analiză gramaticală. 99 de confuzii / distincții*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 171-179.

4. Complementul secundar

Complementul secundar funcționează în grupul verbal ca termen subordonat față de centrul grupului într-o structură ternară din care face parte și un complement direct subordonat aceluiași centru verbal. Așadar, poziția de complement secundar este determinată de tranzitivitatea dublă a verbului-centru (verbul este obligatoriu trivalent). Prezența complementului secundar implică prezența complementului direct, nu și invers: *El te-a învățat a vorbi cu atîta dîrzenie ?* (C. Negruzzi); *Profesorul îi învață pe elevi declinările*; *L-a examinat toată materia*; *Se silea din răspuțeri să-l învețe pe Briceag un cîntec nou*; *Îl roagă nu știu ce* etc.

Notă: Verbele **dublu tranzitive (verbe cu complement duplex** – N. Matcaș, p. 81) - *a asculta, a învăța, a sfătui, a întreba, a verifica, a dăscăli, a chestiona, a examina, a anunța, a informa, a ruga, a iscodi, a convinge, a traversa* etc.- pot avea simultan, în aceeași propoziție, două complemente, diferite după conținut: un complement direct al ființei (pe cine?) și un complementul secundar al lucrului (ce?): *L-a învățat multe lucruri interesante*; *M-a sfătuit lucruri utile*. Aceste două complemente nu sînt omogene: nu răspund la aceeași întrebare și nu sînt legate prin coordonare.

Notă: Mai poate primi în limba română două complemente verbul *a trece*, mai ales cu sensul de „a traversa” (mult mai rar): *L-am trecut strada*. Verbul dezvoltă, de fapt, în asemenea enunțuri o mutație în planul său semantic, devine verb cauzativ: *L-am făcut (ajutat) să treacă strada*. (cf. *Timpul trece*). Mai mult, există situații cînd acest verb acceptă două complemente directe realizate prin nume nonpersoană. Cf. *A trecut mărfurile Dunărea*.

Deși complementul secundar presupune, obligatoriu, coocurența complementului direct, cele două poziții sintactice subordonate aceluiași centru verbal sînt însă diferite sub raport referențial, ceea ce explică și trăsăturile semantice diferite ale părților de vorbire prin care se exprimă: [- Animat] pentru complementul secundar, și [+ Animat] pentru complementul direct coocurent. Dar și un complement direct se poate caracteriza prin trăsătura [- Animat]: *A învățat lucruri (complement direct) interesante la facultate*. Această caracteristică și explică interpretarea în gramatica tradițională a complementului secundar ca al doilea complement direct, cel inanimat. Totuși aceste două complemente au o serie de particularități distinctive:

- complementul secundar nu acceptă realizarea cu **pe**.
- complementul secundar nu admite substituirea printr-o formă clitică a pronumelui personal, nici dublarea prin clitic: **El m-a anunțat-o*.
- complementul secundar nu poate fi coordonat cu un complement direct: **Profesorul îi învață pe elevi și declinările*. Construcția cu *și* este posibilă numai în cazul folosirii lui *și* ca semiadverb de precizare.
- complementul secundar e incompatibil cu complementul indirect. Cf. *El îmi anunță ora (complement direct) plecării / El mă anunță ora (complement secundar) plecării*.

Informația pe care o aduce complementul secundar este de natură rematică – aduce o informație nouă. Complementul secundar poate fi exprimat prin următoarele părți de vorbire:

- substantiv; pronume: *Ce ne anunță? Îl învață una, alta*; *Ne roagă te miri ce (nu știu ce)*; *înfinitiv: L-am convins a spune adevărul*; *M-am învățat și eu a scrie* etc. (Nu apar în această poziție nici gerunziul, nici supinul.

Poziția sintactică de complement secundar poate fi ocupată și de o propoziție: *O va anunța ce să facă*; *Ne va învăța cînd să ne apropiem* etc.

Topica și punctuația

Topica firească a complementului secundar este postpoziția față de verbul regent. În enunțuri marcate stilistic, poziția lui e tematizată prin inversarea topicii, adică prin plasarea complementului secundar pe primul loc: *Nimic nu mă mai întreabă*; *Asta ne-a sfătuit* etc. Complementul secundar, ca și propoziția corespunzătoare nu se izolează de regent prin niciun semn de punctuație.

PROPOZIȚIA SUBORDONATĂ COMPLETIVĂ DIRECTĂ

1. Definiție, caracteristici
2. Elemente regente
3. Topica și punctuația
4. Anticiparea și reluarea

Bibliografie

Gramatica limbii române. Enunțul. Vol. II, București, Editura Academiei Române, 2005, p. 383-391.

A. Ciobanu, *Probleme dificile de gramatică*, Chișinău, Lumina, 1969.

Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București, Editura Științifică, 1998, p. 392-399.

C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iași, Editura Institutul European, 2002, p. 1384-1387.

N. Mățaș, *Delimitarea unor tipuri de subordonate în cadrul frazei* // Probleme dificile de analiză gramaticală, Chișinău, Editura Lumina, 1978, p. 91-114.

O. Medvețchi, *Sinonimele subordonatelor complementare directe* // Probleme actuale de predare a limbii moldovenești, Chișinău, 1971, p. 21-30.

1. Definiție. Caracteristici

Subordonata completivă directă este subordonata care îndeplinește funcția sintactică de complement direct pe lângă un verb tranzitiv, o locuțiune verbală tranzitivă sau o interjecție predicativă cu sens asemănător cu al unui verb tranzitiv din propoziția sa regentă: - *Blanca, află că din leagăn / Domnul este al tău mire* (M. Eminescu); *Acum iată că din codru și Călin mirele iese* (M. Eminescu); *Nu credeam să-nvăț a muri vreodată* (M. Eminescu); *Și când se va întoarce pământul în pământ, / Au cine o să știe de unde-s, cine sînt?* (M. Eminescu).

Propoziția subordonată completivă directă răspunde la aceleași întrebări la care răspunde complementul direct, adresate verbelor, locuțiunilor verbale și interjecțiilor predicative determinate din propoziția regentă: **pe cine?** și **ce?**

Propoziția subordonată completivă directă arată obiectul asupra căruia se exercită direct acțiunea unui verb tranzitiv din propoziția regentă, fie rezultatul unei asemenea acțiuni. Subordonata completivă directă îndeplinește deci în frază o funcție identică cu aceea a unei părți secundare de propoziție (complementul direct), la care se poate reduce prin contragere: *Ți-am adus caietele* – *Ți-am adus ce mi-ai cerut*. Corespondența dintre propoziția subordonată completivă directă și complementul direct este aproape totală și ea se reflectă nu numai în conținut (ideea de obiect direct) și în denumirile lor asemănătoare, ci și în folosirea acelorași întrebări, a acelorași elemente determinate, a acelorași procedeu de anticipare și reluare, a aceleiași topici și punctuații, în absența elementelor corelative. La fel, ea se reflectă și în faptul că această subordonată este tot aflat de bine reprezentată cantitativ, în planul frazei, ca și complementul direct în planul propoziției.

2. Elemente regente

- un verb activ tranzitiv (la diateza activă): - *Rege, nimeni nu cunoaște / Ce-i în sufletul femeii* (G. Coșbuc); *Vedea ca-n ziua cea de-ntîi / Cum izvorau lumina* (M. Eminescu);
- un verb activ dublu tranzitiv (inclusiv la diateza pasivă): *I-a anunțat că nu mai vine; Ion este ascultat de profesor ce-a învățat pînă acum; Îi voi învăța pe cine vrea / ce știu și eu.*
- un verb reflexiv tranzitiv : *Și-a zis că mai are de lucru; Își cumpărase ce-i plăcuse.*

Notă: A nu se confunda PSCD cu Propoziția subiectivă (A. Ciobanu): Unii specialiști consideră că subordonatele care sînt regentate de unele dintre verbe impersonale însoțite de *se* sînt complemente directe. În opinia lor, unele dintre aceste verbe (bunăoară, *se zice, se vorbește, se crede, se observă* etc.), deși par a fi impersonale, totuși permit înțelegerea în propoziție a unui anumit subiect, iar verbul implică o accepție tranzitivă. Bunăoară, în exemplul *Se zice că mîine va ploua*. „aspectul logic este *Oamenii zic că mîine va ploua*.” Cu alte cuvinte, „un agent există în propoziția

principală, deși nu e sesizat destul de concret”. [A. Ciobanu, *Probleme dificile de gramatică*, Chișinău, Lumina, 1969, p. 74]. Acești cercetători susțin că, în asemenea cazuri, avem senzația prezenței subiectului „lumea”, „oamenii” etc. ca și în cazul unor construcții sinonime semantic din limba franceză: *on dit* = *homme dit*, sau în germană *man sagt* = *Mann sagt*. De exemplu: *Se crede că a ajuns cu bine.* (= „Oamenii cred că a ajuns cu bine.”). Considerăm interpretarea construcțiilor de tipul *lumea zice (știe) că...* și *se zice (se știe că)* în același fel - deci regentînd complete directe - ca inadmisibilă pe motiv că folosite cu pronumele *se*, formele de persoana a III-a a verbelor *a zice*, *a spune*, *a crede*, *a observa* etc. încetează de a mai fi tranzitive și deoarece în astfel de construcții ele refuză prezența unui subiect „personal”*, dar admit, în schimb, un complement de agent (autorul real al acțiunii) – *Se zice de către lume (oameni, cineva etc.)* - este clar că aceste construcții impersonale ca formă au și sens pasiv.

- o locuțiune verbală (cu sens tranzitiv): *Am băgat de seamă că nimeni nu mai era pe stradă; Și atunci găsi cu cale să se mai rețină.*
- interjecție predicativă: *Uite ce face ea; Poftim ce-ai uitat la mine.*

3. Conectivă

- Conjunctii subordonare **ca, să, dacă, de, ca să, ca ... să** etc.: *Savanții cercetează dacă atmosfera pământului se încălzește; Aș cere ca binele pe care ți l-a făcut să i-l întorci; Zicea supărat precum că dușmanul n-a mai dat de mult pe la ei.*
- Locuțiuni conjuncționale subordonatoare: **cum că** (veche și populară), **precum că**: *Au aflat de la iscoadele trimise cum că dușmanul tăbărîse la Dunăre; Zicea upărat precum că n-au mai dat nici astăzi pe la dînsul.*
- Pronumele sau adjectivele pronominale relative: **care, ce cît cîtă, cîți, cîte, cine** etc.: *Presupun pe care îl va invita la nuntă; Iată cîți îmi doresc aceasta; Apreciez pe cel ce dovedește cumpătare.*

Notă: A nu se confunda propoziția subordonată completivă directă și subordonata atributivă atunci cînd ambele sînt introduse prin aceleași pronume relative. Cînd subordonata nu are elemente corelative, este completivă directă, iar cînd are este atributivă: *L-am ales pe care mi-ai propus* (Propoziția subordonată completivă directă); *Pe acela mi l-am ales pe care mi l-ai propus tu* (propoziția subordonată atributivă);

- Pronumele și adjectivele pronominale nehotărîte: **oricare, orice, oricît, oricine** etc.: *Să blesteme pe-oricine de mine-o avea milă* (M. Eminescu); *Mănînci oricîte mere vrei.*

Notă: A nu se confunda propoziția subordonată completivă directă, introdusă prin pronumele și adjectivele nehotărîte cu funcție de relație, cu subordonatele circumstanțiale concesive, introduse prin aceleași mijloace. Adeseori limita dintre ele este minimă și numai topica, prezența sau absența prepozițiilor, punctuația și intonația ușurează interpretarea corectă: *Plătește el orice-o fi* (orice cheltuieli faci); *Îl ghicesc pe oricine-ar fi* (Propoziția subordonată completivă directă). Dacă între subordonate și regente facem însă pauză, marcată cu virgulă sau dacă inversăm locurile propozițiilor în frază, tot cu pauză marcată, subordonatele devin concesive: *Plătește el, orice-o fi. Orice-o fi, plătește el; Plătește el, orice cheltuieli faci; Îl ghicesc oricine-ar fi; Oricine-ar fi, îl ghicesc.*

Valoarea concesivelor este și mai pregnantă, dacă adăugăm regentelor adverbul corelativ *totuși*.

- Adverbe relative: **unde, cînd, cum, cît, încotro** etc.: *Află încotro s-au dus; Am văzut cît rezistă firul; Țin minte cînd ați plecat.*

Notă: Cînd propoziția subordonată completivă directă depinde de verbe tranzitive, cu sens de informare, ca *a întreba*, *a cerceta*, *a studia*, *a analiza*, *a afla*, *a ști*, *a cunoaște* etc., ea este introdusă, de obicei, prin pronume, adjective sau adverbe cu valoare dublă (interogativ-relativă) și au, în același timp, valoarea unor propoziții interogative indirecte: *A întrebat cine a pregătit tema pentru acasă* (ce mai fac copiii; unde au plecat, cît costă etc.).

* Introducerea acestuia se poate face numai cu sacrificarea, adică modificarea expresiei. În acest caz însă se va analiza o altă construcție: *Lumea (cineva) zice (crede, spune, observă etc.) că...* Altfel zis, fiind sinonime din punct de vedere semantic, enunțurile *Lumea zice că...* și *Se zice că...* nu sînt echivalente sintactice.

4. Topica și punctuația

Propoziția subordonată completivă directă stă, în mod obișnuit (într-o topică neafectivă), după propoziția regentă. Ea poate sta însă și înaintea propoziției regente (într-o topică afectivă): *Că nu mai putea spune nimic, am văzut de îndată; Cum au lucrat la ore, am văzut zilnic.*

Propoziția subordonată completivă directă, așezată după regentă, nu se desparte prin virgulă de aceasta. Cea așezată înaintea regentei se desparte prin virgulă de aceasta.

5. Anticiparea și reluarea

Propoziția subordonată completivă directă introduse prin pronume sau adjective pronominale relative sau nehotărâte referitoare la persoane și însoțite de prepoziția **pe** pot fi dublate (reluate sau anticipate) printr-un pronume personal neaccentuat, în Acuzativ, așezat în regentă. Reluarea este mai răspândită decât anticiparea, fiind obligatorie: *Pe oricine întâlnești să-l saluți; Pe cine mi-a telefonat ieri, l-am întâlnit.*

Anticiparea nu e niciodată obligatorie, ci doar facultativă în unele situații: *L-aș identifica pe oricare l-aș întâlni*, iar în alte situații este imposibilă: *Servea frumos pe oricine intra în magazin.*

Dublarea propoziției subordonată completivă directă nu trebuie confundată cu folosirea ei alături de un complement direct diferit ca referent sau cu folosirea a două propoziții subordonate complete directe – necoordonate – pe lângă același verb regent: *M-a învățat ce am vrut; M-a anunțat că vine; Am rugat acest lucru pe câți am întâlnit; Sfătuiesc pe oricine deprinde cuvinte noi să consulte dicționare.*

COMPLEMENTUL INTERN

1. Definiție, caracteristici. Distincția complementului intern de complementul
2. Regenții complementului intern direct

Bibliografie

1. V. Ciobanu, *Complementul intern – funcție sintactică de sine stătătoare?* // RLȘL, 1996, nr. 6, p. 43-47.
2. C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iași, Institutul European, 2002.
3. R. Nagy, *Sintaxa limbii române actuale*, Institutul European, 2005.

1. Definiție, caracteristici.

Distincția complementului intern de complementul direct

Partea de propoziție care determină verbe tranzitive și e actualizată sub aspect morfologic prin substantive comune în acuzativ fără prepoziția *pe*, care au același radical sau sînt înrudite semantic cu verbul regent, specificînd esența semantică a acestuia. Cf. *Și fără somn un vis visam / Eu și cătunele maghiare* (Ady Endre); *Vreau să nu vreau nimic de-al lumii, deci îmi vreau vrerea proprie* (C. Noica) etc.

Funcția sintactică de *complement intern* constituie de puțin timp obiectul atenției deosebite a specialiștilor, existînd lucrări de gramatică recente, unde complementul intern nu constituie o funcție de sine stătătoare. De obicei, el este circumscris complementului direct (care e clasificat în intern și extern), deși există și păreri contrare. Bunăoară, C. Dimitriu relevă chiar cîteva deosebiri dintre complementul direct și complementul intern:

1) complementul direct se poate realiza atît în propoziție, cît și în frază – Propoziție subordonată completivă directă, iar complementul intern se realizează numai în propoziții, neexistînd propoziții complete interne. Cf. *Și-a trăit traiul, și-a mîncat mîlaiul. – Și-a trăit ceea ce a avut de trăit, și-a mîncat ceea ce a avut de mîncat* - Propoziție subordonată completivă directă, și nu complete interne);

2) complementul intern se exprimă numai prin substantive comune și numai prin cele cu radical comun cu al verbului-predicat;

3) complementul intern este exprimat numai prin substantive în acuzativ fără prepoziții. [Cf. C. Dimitriu, p.1388). Lipsa prepoziției *pe* la complementul intern se explică prin aceea că actualizarea unui complement intern este incompatibilă cu substantive proprii sau comune nume de persoane. De asemenea, complementul intern nu permite dublarea clitică.

La fel, mai putem releva și faptul că complementul direct și cel intern, deși determină verbe tranzitive, totuși, din punct de vedere semantic, complementul intern este facultativ, deoarece informația lui semantică este superfluă, integrîndu-se în sfera semantică a verbului.

În această ordine de idei, am putea adăuga doar că, indiferent cum este interpretat – ca fenomen independent sau ca o subcategorie a complementului direct, complementul intern reprezintă, la ora actuală, o realitate ce nu poate fi ignorată.

Considerat un caz de recurență (din punct de vedere lexical), complementul intern se utilizează cu preponderență în limba veche, unde frecvența mare a fenomenului are drept cauză precaritatea limbii. În limba actuală, frecvența complementului intern este extrem de redusă, valorificată, cu preponderență, în stilul beletristic: Cf. *Vin să-și trăiască mai departe în noi viața trăită* (L. Blaga); *Stați și să vă uitați cu toții și nu știți ce vă așteaptă, uite-i cum rîd, or să plîngă lacrimi amare* (N. Steinhardt).

2. Regenții complementului intern

Complementele interne sînt exprimate prin substantive comune, nume de lucruri, care au aceeași rădăcină ca și verbul tranzitiv sau care fac parte din aceeași sferă semantică cu acesta (construcții învechite de factură populară): *Cîntă-ți cîntecul; Dansează-ți dansul; Scrie-ți scrisoarea; Joacă un joc; Merge un drum; Și-a trăit traiul; A visat un vis frumos*. Prin analogie cu

complementul intern al verbelor tranzitive în limba română au apărut complemente interne ce determină verbe intransitive (construcții rare, cu tentă arhaică): *Își trăiește **traiul***; *Își doarme somnul*; *Ați luptat **luptă** grea*; *Și tînjesc și mă topesc / Și **viața**-mi viețuiesc* (Neculuța); *Ttrăiește-ți, doamnă, **viața** ta!* (G. Coșbuc); *Dormii **somnul** omului fericit* (C. Hogaș). Complementul intern *luptă* al regentului *a lupta* este superfluu (ca și *a ordona un ordin, a plănuî un plan* etc.), însă, datorită modelului eminescian, în limba literară modernă se exprimă uneori voit. O situație deosebită au verbele de felul *a avea, a dăruî, a dormi, a juca, a merge, a povesti, a respira* etc., la care complementul intern este deductibil din verbul regent: *avere* pentru *a avea, somn – a dormi, joc – a juca poveste – a povesti, aer – a respira* etc., cu toate acestea însă la verbele regente de acest fel se exprimă complementul intern, cu mențiunea că substantivul - complementul intern respectiv are o determinare atributivă individualizatoare și justificatoare: *Are o avere mare / moștebită; Dăruiește un dar frumos / util etc.; Doarme un somn bun / odihnitor* etc.

Frecvența redusă a complementului intern se explică prin numărul mic de substantive principial comune în care se poate concretiza complementul intern numai la nivel de propoziție (nu și la nivel de frază).

COMPLEMENTUL INDIRECT

1. Definiție și caracteristici
2. Regenții complementului indirect
3. Exprimările complementului indirect
4. Delimitarea complementului indirect de alt tipuri de complemente
5. Anticiparea sau reluarea complementului indirect
6. Topica și punctuația
7. Propoziția subordonată completivă indirectă
 1. Definiție, caracteristici
 2. Elemente regente
 3. Conectori
 4. Anticiparea sau reluarea
 5. Topica și punctuația
 6. Contragerea

Bibliografie

1. *Gramatica limbii române*. Enunțul. Vol. II, București, Editura Academiei Române, 2005, p. 397-415.
2. V. Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, București, Editura didactică și pedagogică, 1973, p. 173-181.
3. Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București, Editura Științifică, 1998, p. 195-201.
4. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iași, Institutul European, 2002, p. 1397-1406.
5. D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iași, Polirom, 2000, p. 415-420.
6. V. Ciobanu, *Dublarea complementului direct sau a celui indirect (în sincronie și diacronie)* // RLȘL, 1998, nr. 6, p. 62-67.
7. M. Rădulescu, *Note despre complementul indirect în genitiv și regentul său* // LR, 1992, nr. 1-2, p. 95-99.
8. A. Dîrul, *Delimitarea complementului indirect de cel circumstanțial* // LLM, nr. 2, 1959.

1. Definiție și caracteristici

O altă funcție sintactică din cadrul determinării complete, considerată ca plasându-se pe locul al doilea din perspectiva relevanței determinative.

Complementul indirect arată obiectul spre care se îndreaptă o acțiune sau căruia i se atribuie o acțiune, o însușire, o caracteristică, determină un verb (sau o locuțiune, un adverb, sau o interjecție predicativă) și răspunde la una din întrebările: *Cui? Contra (împotriva) cui? Asupra cui?*¹³⁶ etc.: *Tuturora le doresc tot binele din lume; Dar pînă atunci na-ți o palmă* (I. Creangă); *Bravo mie; Vai mie!* ș.a.

Complementul indirect se actualizează în grupul verbal, interjecțional, adjectival sau adverbial. În majoritatea situațiilor, complementul indirect este un constituent **obligatoriu** al grupului verbal și, în consecință, nesuprimabil: *Mi-e foame; Îți este dor de tata* ș.a. (Enunțuri de genul **E foame; *E dor de tata* sînt agramaticale). Complementul indirect poate fi însă și un constituent **facultativ** al grupului, în vecinătatea unor regenți care nu-l implică matricial: *Ea îmi zîmbește; Îți este simpatic Gheorghe* ș.a.

Din punct de vedere comunicativ-pragmatic, complementul indirect este un component rematic al enunțului, aducînd informații noi legate de Destinatarul (*Îți adresez scuze*) sau de beneficiarul acțiunii verbului (*El vă datorează stimă și respect*), sursa (*El îi cere lui Ion bani*) ș.a.

¹³⁶Într-o definiție „prin negare”, am putea spune că complementul indirect este determinantul unui regent de tip verbal (verb, adjectiv, adverb, interjecție etc.), nici circumstanțial (de loc, de timp, de mod etc.).

În legătură cu informația semantică a complementului indirect, în raport cu informația semantică a regentului său, considerăm utilă reactualizarea distincției – nerigidă (una și aceeași lucrare, indiferent de momentul apariției ei, are și elemente „mai vechi”, și elemente „mai noi”) – dintre gramatica „mai veche”, în care complementul indirect (cuprinzând tot ce nu se încadra în „celelalte” complemente sau circumstanțiale) apărea ca o funcție sintactică eterogenă (un fel de mozaic) sub aspectul informației, și gramatica „mai nouă”, în care se încearcă o limitare a complementului indirect, prin „extragerea” din cadrul lui pe de o parte a complementului de agent, complementului prepozițional, iar pe de altă parte, a circumstanțialului instrumental, de relație și a altor circumstanțiale.

2. Regenții complementului indirect

Un complement indirect poate determina, în principiu,

- **regente verbale** insuficiente completiv: Spiritului european dr. Al. G. Îi reproșează atașamentul ferice, animalic, pentru viață (N. Steinhardt).

Notă: Uneori complementul indirect în Dativ (cui?) poate determina un verb eliptic, subînțeles din context: *Salutări tuturor!; Cinste fruntașilor în muncă!; Succes studenților! Patriei – dragostea noastră eternă! Murindului [i-a dat] speranța, turbării (i-a dat) răzbunare, / Profetului [i-a dat] blestemul, credinței [i l-a dat pe] Dumnezeu, / La sinucid [i-a dat] o umbră ...* (M. Eminescu) etc.

- Complementul indirect poate fi regentat și de un **adjectiv**. Majoritatea unor asemenea adjective sînt neologice: *accesibil, adecvat, aferent, analog, anterior, fatal, favorabil, indispensabil, inerent, loial, necesar, propriu, util* etc. Au însă regim de dativ și unele adjective mai vechi: *binevoitor, dator, drag, familiar, firesc, potrivit* etc.: *Fata recapitula poate clipa bună a unei copilării mie necunoscute* (S. Golopenția); *Un concurs de poezie deschis elevilor din toată țara a fost organizat la Bălți* etc.
- **Adverbe:** *Am procedat adecvat situației; Vorbește adecvat împrejurărilor.*
- **Interjecții:** *Na-vă de cheltuială, ghiavoli ce sînteți! Nici noaptea să nu mă pot hodini de incotele voastre* (I. Creangă); *Vai mie, vai ție, / Păianjeni mulți au umplut apa vie* (L. Blaga);

3. Exprimările complementului indirect

La nivelul propoziției, complementul indirect se exprimă:

- fie numai prin substantiv: *Și atunci el jap! o palmă lunganului.*
- fie numai prin clitic pronominal în dativ: *Dar pînă atunci na-ți o palmă* (I. Creangă);
- pronume în dativ fără prepoziție: *Vai mie, nenorocitul lăsat pradă!* (M. Sorescu);
- numeral: *Spune celor doi să de grăbească.*

Notă: În limba română populară (vorbită, familiară) apare complementul indirect în acuzativ cu prepoziția *la*, al cărui conținut corespunde unui Dativ (Dativul analitic = tendința analitică a limbii române): *Am spus la toți oamenii; Trebuie să dau mîncare la păsări.* Prepoziția dată ajută la declinarea numeralelor: *Numai la doi din cei trei candidați li s-a dat notă pozitivă.*

În limba română veche și regional se folosește complement indirect în cazul acuzativ cu prepoziția **către**, tot cu înțeles de dativ: *A grăit către dînsul (dînsului); A zis către aceștia (acestora); David cel prea mare în făptuire zice către Domnul (Domnului) ș.a.*

Notă: Nu trebuie să confundăm complementul indirect cu **dativul etic** (fără funcție sintactică) - *Pe l-apus de soare ca să mi-l omoare* (Miorița) - sau cu **dativul posesiv** (atribut acordat, pronominal, complement posesiv): *În van mai caut lumea-mi în obositul creier* (M. Eminescu); *Să-mi fie somnul lin și codrul aproape* (M. Eminescu).

4. Delimitarea complementului indirect de alt tipuri de complemente

Enunțurile de tipul: *De ești om bun, **aproape de chilioara** mea, iară de ești om rău, **departe de locurile** aceste* (I. Creangă); *Acționează **conform legii** statului Moldova; Am muncit **împreună cu el** ani de zile*, unii cercetători le interpretează drept complement indirect ce determină un adverb (*aproape de, departe de, conform, împreună cu*). Dacă la început asemenea expresii erau cu

adevărat niște complemente indirecte ale unor adverbe, atunci cu timpul structurile (*aproape de, departe de, conform, împreună cu*) s-au transformat, prin gramaticalizare, în niște locuțiuni prepoziționale ce preced complemente circumstanțiale de loc, respectiv, de mod, sociativ. Cf. *Lucrează concomitent cu colegii săi; Și-a închipuit că aci are să găsească o atmosferă favorabilă unei acțiuni în cercurile aristocratice* (G. Călinescu).

5. Anticiparea sau reluarea complementului indirect

Ca și complementul direct, complementul indirect poate fi reluat sau anticipat, adică se poate exprima prin nume nonclitice dublate prin clitice coreferențiale, tot în cazul dativ: *Numai imbecililor le e indiferent ce opinie au* (Camil Petrescu); *Altora le cîntă-n crîng privighetoarea; I-am scris mamei o scrisoare; Pînă și cea mai corectă pedeapsă i se pare injustă celui asupra căruia este aplicată* (A. Pleșu) ș.a.

Cînd un complement indirect este exprimat prin pronume personale neaccentuate plasate înaintea verbului, atunci are loc fenomenul de reluare, iar cînd este exprimat în urma verbului, are loc anticiparea. Vom menționa regulile de dublare clitică a complementului indirect:

* **Reluarea obligatorie** se realizează:

- dacă complementul indirect este exprimat prin substantive în cazul dativ: *Copilei îi plăcea să-l vadă în preajma ei* (M. Sadoveanu);

- dacă complementul indirect este exprimat prin pronume personale, demonstrative sau relativ interogative (cu excepția lui *cine*): *Mie, uneia, îmi este indiferent ce veți face.*

* **Reluarea facultativă** se realizează:

- dacă complementul indirect este exprimat prin dativul pronumelor nehotărîte, negative și al relativ-interogativului *cine*: *Grija noastră n-aib-o nime / Cui ce-i pasă că-mi ești drag?* (M. Eminescu).

Anticiparea complementului indirect este reversul reluării, avînd adesea caracter popular și fiind o precizare stilistică provenită din vorbirea curentă. La fel ca și reluarea, ea are două aspecte:

* **Anticiparea obligatorie** se realizează:

dacă este exprimat prin formele accentuate de dativ ale pronumelui personal sau prin pronume demonstrativ, plasate în postpoziția verbului: *Le-a spus celorlalți să se grăbească.*

* **Anticiparea facultativă** se realizează:

- dacă este exprimat prin substantive, nume de persoană (proprie sau comune): *Dar aceasta nu i putea spune lui Ion.*

- dacă este exprimat prin pronume nehotărît sau negativ: *Nu i-am promis nimănui că voi putea soluționa toate problemele.*

6. Topica și punctuația

Complementul indirect poate fi plasat după regent (topica firească, în enunțuri nonemfatice) sau înaintea lui (topică afectivă), fără a se despărți prin virgulă de regent. Dacă e plasat în poziție tematică (topicalizat) și între el și regent se intercalează un alt component al enunțului, complementul indirect se desparte prin virgulă de segmentul intercalat: *Mariei, nu lui Ion, i-am oferit acest loc.*

PROPOZIȚIA SUBORDONATĂ COMPLETIVĂ INDIRECTĂ

1. Definiție, caracteristici

Propoziția subordonată completivă indirectă este subordonata care îndeplinește funcția sintactică de complement indirect pe lîngă un verb (o locuțiune verbală, un adjectiv, un adverb sau o intejecție predicativă) din propoziția regentă, arătînd obiectul asupra căruia se răsfrînge indirect acțiunea unui verb sau căruia i se atribuie o acțiune (prin intermediul unui verb), o însușire (prin intermediul unor adjective) sau o caracteristică (prin intermediul unui adverb): *Sisif nu întrevece ceva care le scapă celor ce-l privesc, ci depășește lucid absența nădejdi* (Sanda Golopenția).

Corespondența dintre propoziția subordonată completivă indirectă și complementul indirect este aproape totală și ea se reflectă nu numai în conținut (ideea de obiect indirect) și în denumirile lor asemănătoare, ci și în folosirea acelorași întrebări, a acelorași elemente determinate, a acelorași procedeu de anticipare și reluare, a aceleiași topici și punctuații, în absența elementelor corelative. De asemenea, ea se reflectă și în faptul că această subordonată este tot atât de bine reprezentată cantitativ, în planul frazei, ca și complementul indirect în planul propoziției.

Întrebări. Propoziția subordonată completivă indirectă se află cu aceleași întrebări ca și complementul indirect: *Cui? Contra (împotriva) cui? Asupra cui?* ș.a. Cf. *Răspund cui mă întreabă* (cui răspund?);

2. Elemente regente

Propoziția subordonată completivă indirectă are ca elemente regente:

- Un verb activ (tranzitiv sau intransitiv): *I-a dat cui i-a cerut.*
- Un verb copulativ + un nume predicativ: *Cui îi place analiza sintactică a frazei îi pare un deliciu.*
- Un adjectiv: *Este o comisie favorabilă celor ce s-au pregătit; Nu era un om în stare (locuțiune adjectivală) să se supere.*
- O interjecție: *Vai celui ce strigă în urechea surdului; Și pe neașteptate, pleosc una cui spunea aceasta.*

Notă: A nu se confunda subordonatele complementive indirecte cerute de verbe de adresare și introduse prin *către cine* („cui”) și *spre cine* („cui”), cu subordonatele circumstanțiale de loc, cerute de verbele de mișcare și introduse prin aceleași mijloace, dar lipsite de sensul amintit (cf. *M-am adresat către cine intrase și Se îndreaptă către cine-i vorbise în felul acesta; A pornit furios spre cine îl striga.*

3. Conectori

Elemente de relație care introduc o propoziție subordonată completivă indirectă în frază pot fi pronume și adjective nehotărâte cu funcție de relație (de obicei în cazul dativ sau în acuzativ, folosite singure sau cu prepoziții): **oricare, oricine, orice, oricîți, oricîte.** Cf. *Am răspuns la oricare întrebare mi s-a pus; Expediază-le oricui are nevoie de ele* ș.a.

4. Anticiparea și reluarea

Propoziția subordonată completivă indirectă, ca și complementul indirect, poate fi anticipată sau reluată (mai frecvent) prin formele neaccentuate de dativ, persoana a III-a singular, ale pronumelui personal (procedeu cu valoare afectivă la origine, de proveniență populară și familiară, gramaticalizat cu timpul): *Nu-i dă cui nu-i trebuie – Cui nu-i trebuie nu-i dă; Îi face observație celui ce nu ascultă - Celui ce nu ascultă, îi face observație.*

5. Topica și punctuația

Propoziția subordonată completivă indirectă stă, în mod obișnuit (într-o topică neafectivă), după propoziția regentă. Ea poate sta însă și înaintea propoziției regente (într-o topică afectivă): *Să-ți tot ajut, m-am saturat; Cui i-au trebuit, i-am dat întotdeauna; Cum se va fi descurcat fără ea, mă mir și-n ziua de azi.*

Propoziția subordonată completivă indirectă, așezată după regentă, nu se desparte prin virgulă de aceasta. Cea așezată înaintea regentei se desparte prin virgulă de aceasta.

6. Contragerea

Îi răspund cui întreabă > Îi răspund lui Ion; Se interesează dacă sosește mîine > Se interesează de sosirea de mîine.

Aplicație

G. G. Neamțu, *Elemente de analiză gramaticală. 99 de confuzii / distincții*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 270-277; 265-269.

COMPLEMENTUL PREPOZIȚIONAL

1. Definiție, caracteristici
2. Regenții complementului prepozițional
3. Expresimile
4. Delimitarea complementului prepozițional de alte părți secundare de propoziție
5. Topica și punctuația
6. Propoziția subordonată completivă prepozițională

Bibliografie

1. *Gramatica limbii române. Enunțul*. Vol. II, București, Editura Academiei Române, 2005, p. 416-431.

1. Definiție, caracteristici

Complementul prepozițional este un component actanțial al grupului verbal, avînd o semantică bogată și fiind exprimat printr-un nume însoțit de o prepoziție (și se află la cazul cerut de această prepoziție. Întrebările la care răspunde complementul prepozițional sînt: *de cine? de la ce? după cine? după ce? pentru cine? pentru ce? peste cine? peste ce? cu cîți? cu cîte? despre cîți? cu al cîtelea? la cîți? pentru cîți?* etc.: Și Gherlaș, în fața unui public atît de avid de spectacol își începea scamatoriile (Sahia); Simple surîsuri, sau priviri lungi explicau pentru noi situația; Din partea mea, vai de mine, toată voia (L. Rebreanu); El tace – pentru că-i e frică de cuvinte (L. Blaga); Așadar, cînd plin de visuri, urmărești vre o femeie (M. Eminescu); Manifestați față de cei doi (num.) tot respectul; Vedeam reviste pline de informații noi ș.a.

În tradiția gramaticii românești, complementul prepozițional și complementul în dativ au fost considerate o singură parte de propoziție - complement indirect. Desigur, între aceste tipuri de complemente există o serie de similitudini (aparțin acelorași grupuri – verbal, adjectival, adverbial; au roluri semantice comune ș.a.)¹³⁷, dar există și o serie de deosebiri importante:

- centrul de grup impune acestor complemente regim sintactic diferit: cazual – dativul pentru complementul indirect, dar prepozițional pentru complementul prepozițional;

- complementul indirect poate fi realizat numai / și prin clitic pronominal, realizare exclusă în cazul complementul prepozițional, de unde și imposibilitatea dublei sale exprimări sau a substituirii sale prin clitic (* *El mă colaborează cu mine*).

Diferențele relevate, dublate de „principiul unicității” (un verb atribuie o singură dată o anumită poziție sintactică în enunț. Or există o serie de enunțuri în care complementul indirect și complementul prepozițional sînt coocurente, fără a fi coordonate¹³⁸: *Lui nu-i pasă de nimic; Le-am vorbit despre noi* etc.), constituie argumente în vederea considerării celor două tipuri de complemente drept poziții sintactice diferite.

Notă: În unele lucrări de specialitate sînt menționate încă două posibile realizări ale complementului prepozițional: ***Din roșu*** (adj.) *s-a făcut galben; Nu se mai satură citindu-l*, unde avem, de fapt, element predicativ suplimentar., dat fiind faptul că acestea se subordonează la doi regenți.

Notă: Complementul prepozițional este uneori sinonim cu un complement direct. Cf. *Ne amintim adesea de copilărie. / Ne amintim adesea copilăria; Îi place de mine. / Mă place.*

2. Regenții complementului prepozițional

Complementele prepoziționale pot fi regentate de:

¹³⁷ Anume din aceste motive complementul indirect și cel prepozițional se pot substitui reciproc. Cf. *Maria seamănă mamei. / Maria seamănă cu mama. Procedează aidoma ție. / Procedează aidoma cu tine.*

¹³⁸ Coordonarea celor două complemente e imposibilă tocmai pentru că reprezintă funcții sintactice diferite:
* *Nu-i pasă nici lui, nici de nimic.*

* verbe la toate modurile și timpurile personale. Cf. *Noi subscriem la părerea ta; Tu nu deosebești binele de rău. Lasă-te de glume!*

* locuțiuni adverbiale. Cf. *Mi-am dat seama prea târziu de greșeală; Își vei mai aduce aminte de mine.*

* adjectiv. Cf. *M-am decis să nu mai fiu cochetă cu tine;*

* derivate postverbale. Cf. *Marile texte revelate sînt accidente dătătoare de personalitate.*

* interjecție. Cf. *Mulțumesc pentru masă.; Halal de noi!*

3. Exprimările

Complementul prepozițional poate fi exprimat prin diverse părți de vorbire (însoțite, de obicei, de prepoziții):

- Substantiv: *El se caracterizează prin ambiție.*
- Pronume: *Oare ce s-o fi ales de ei? Ion se gîndește la toți; Nimeni nu se uită la nimeni.*
- Verbe la moduri impersonale: *Am auzit vorbindu-se.; Se teme a spune adevărul.; M-am apucat de gătit; Strugurii sînt numai buni de cules; S-a lecuit de spus minciuni*
- Numeral: *M-am apucat de ambii.*

4. Delimitarea complementului prepozițional de alte părți secundare de propoziție

Posibilitatea construirii complementului prepozițional cu numeroase prepoziții, ca și faptul că prin el sînt complinite multe părți de vorbire (verbe, adjective, adverbe, interjecții), duce de multe ori la dubiu în ce privește delimitarea complementului indirect de alte tipuri de complemente:

Complementul prepozițional / Complementul direct

Contez pe Ion; Mizez pe fratele meu; Mă bizui pe el. (CP) // *Îl cunosc pe Ion; Mă pasionează lectura* (CD).

Complementul direct construit cu **pe** poate fi dublu exprimat (nume și clitic), substituit prin clitic sau exprimat numai prin clitic de pronume personal sau reflexiv, iar complementul prepozițional nu poate fi dublu exprimat (nume și clitic), nu poate fi substituit prin clitic și nici nu poate fi exprimat numai prin clitic de pronume personal sau reflexiv. Cf. **Îl contez pe Ion; *Îl mizez pe fratele meu ș.a.*

Complementul prepozițional / Complementul indirect

S-a gîndit la doi dintre ei; Noi n-am apelat la nimeni (CP) // *Li s-a adresat la doi dintre ei; N-am spus (= nu le-am spus) la nimeni (nimănui) adevărul* (CI).

Complementul indirect poate fi dublat prin clitic pronominal în dativ sau poate fi substituit prin nume în dativ (*Li s-a adresat ambilor/copiilor*), iar complementul prepozițional nu. Cf. **Li s-a gîndit la doi/copiilor.*

Complementul prepozițional / Complementul de agent:

Și-a amintit de ei; Cîntecul i-a amintit de privighetoare; Hainele ei erau (PN) *pline de pete* (CP); / *Lucrarea e făcută de ei; Asemenea trıl e realizat de privighetoare* (CA)

Complementul de agent deoarece este agentul acțiunii verbelor la diataza pasivă.

Pentru a delimita complementul prepozițional de un circumstanțial trebuie luat în considerație caracterul neomisibil al complementului prepozițional și caracterul omisibil al circumstanțialului, care, de cele mai multe ori, e un component facultativ al grupului verbal. Așadar, grupul prepozițional are funcție de complementul prepozițional în enunțuri în care este nesuprimabil, dar este circumstanțialul dacă e suprimabil. Cf.

Complementul prepozițional / Circumstanțialul de loc (prep. la, în):

S-a atentat la siguranța statului (* *S-a atentat*); *Noi am participat la discuții* (**Noi am participat*); *Marea mă predispune la visare* (**Marea mă predispune*); *Mă gîndesc încontinuu la el; A lovit în el* (CP) // *Mergem în ospeție la el; S-a dus la el.* (*S-a dus*).(CL).

Complementul prepozițional / Circumstanțialul de timp

*Noutatea rezidă în metodă (*Noutatea rezidă); El excelează în domeniul său (*El excelează) // Ne-am cunoscut în vacanță (Ne-am cunoscut) (CT).*

Complementul prepozițional / Circumstanțialul de cauză (de, pentru):

*Soluția aleasă depinde de părerea ta (*Soluția aleasă depinde); Mă bucur de succesul tău; Am cumpărat aceste lucruri pentru tine (CP); Plîng de fericire; Suferă pentru tine; Sare de bucurie (C de cauză).*

Complementul prepozițional / Circumstanțialul de scop (de, pentru):

Vorbim de nenorociri și calamități; Muncește pentru copii (CP); Ne pregătim de examene // Le păstrăm pentru copii; Am plecat la cumpărături. (C de scop)

Complementul prepozițional / Circumstanțialul instrumental (cu)

*El jonglează cu argumentele (*El jonglează); Comportamentul vostru rimează cu prostia (*Comportamentul vostru rimează); A umplut saltelele cu lînă; A încărcat automobilul cu cutii (CP) // A cusut saltele cu ață; A reparat mașina cu cheia (CI)*

Complementul prepozițional / Circumstanțialul sociativ

Se înțelege de minune cu soțul (CP); Cu moșul nu-i chip să discuți obiectiv (CS): CP se bazează pe ideea de reciprocitate, nu de însoțire în aceeași direcție.

Notă: Pentru rarele cazuri în care circumstanțialul e un component obligatoriu al grupului verbal, se poate apela la testul substituției cu un adverb, test la care răspund numai circumstanțialele, dar nu și complementul prepozițional: *Ion pleacă la Paris (Ion pleacă acolo) // Ion se gîndește la Maria (*Ion se gîndește acolo); Neînțelegerea datează de mulți ani (Neînțelegerea datează de atunci) // Aceasta depinde de tine (*Aceasta depinde de atunci); El se comportă cu tact (El se comportă așa) // Părerea ta coincide cu a mea (*Părerea mea coincide așa).* Un alt test concludent este cel ce ține de trăsăturile semantice diferite [+Animat] / [-Animat] ale numelui – complement: în primul caz [+Animat] avem de a face cu un CP, iar în al doilea caz [-Animat] – cu un CL: *Oprobriul public s-a abătut asupra lui Ion / lui (CP) // Furtuna s-a abătut asupra satului / într-acolo (CL).*

Informația adusă de complementul prepozițional este de natură rematică. Numai în construcții mai ample, cînd e exprimat prin pronume anaforic, CP poate fi purtător al unei informații tematice: *Îl cunosc bine pe Ion și contez pe el.*

Notă: În vecinătatea anumitor verbe (a căror semantică implică două argumente în poziția complement prepozițional), nu avem a face cu două complemente coordonate, ci cu un CP complex: *Personajele s-au împărțit în îngeri și demoni; Amîndouă pendulează între rigorism fad și ipocrizie înfatuată (A.Pleşu).* Tot un CP complex e și cel din structuri comparative: *Hermogene apelează mai degrabă la o instituție decît la o demonstrație (M. Zamfir).* Caracterul de structură unitară a tuturor acestor construcții (în comparație cu cele realizate prin coordonare, alcătuite din două elemente) se probează prin nonomisibilitatea celui de-al doilea component: sînt nereperate enunțuri ca **Personajele s-au împărțit în îngeri; *Amîndouă pendulează între rigorism; *Hermogene apelează mai degrabă la o instituție.*

4. Topica și punctuația

În enunțuri nonemfatice, complementul prepozițional nu se izolează prin niciun semn de punctuație de regentul său. Se pot despărți prin virgulă numai cele topicalizate (cu topică inversă): *La tine, nu mă mai gîndesc de mult.* Cele reluate se izolează în mod obligatoriu: *De copilărie, de asta își aduce aminte el aminte.*

Relativ frecvent CP e în variație liberă cu un CI: *El nu rezistă la presiuni (El nu rezistă presiunilor); este dator față de mine (Îmi este dator).*

5. PROPOZIȚIA SUBORDONATĂ COMPLETIVĂ PREPOZIȚIONALĂ

La nivelul frazei, complementului prepozițional îi corespunde propoziția subordonată completivă prepozițională. Cf. *Ca să vad-un chip se uită / Cum aleargă apa-n cercuri (M. Eminescu); Pentru cine o cunoaște, / Toate-s vechi și nouă toate (M. Eminescu). S-a lovit de ce-i*

stătea în cale (de ce s-a lovit?); *Manifestă înțelegere față de toți cei care pătimesc* (față de cine manifestă înțelegere?); *Locurile sînt rezervate pentru cei care vor întîrzia* (pentru cine sînt rezervate?); *Omul se cunoaște după ceea ce face* (după ce se cunoaște?).

Regenți

- Un verb reflexiv: *Vă mirați cum de minciuna astăzi nu vi se va mai trece?* (M. Eminescu); *Se temea că i-o fi moartea din reumatism; M-a bucura să vină vara.*
- Un verb la diateza pasivă: *Sînt încredințat că nu vine; Au fost ajutați să facă analiza sintactică a frazei.*
- O locuțiune verbală sau o expresie verbală: *Îmi aduc aminte ce zarvă a fost; N-are habar de ce facem noi la lecții; Mi-e dor să-l mai văd.*
- Un adverb (de loc): *Era departe de ce se făcea aici; S-a așezat aproape de cel ce i-a adus vestea.* Notă: Cînd acestor adverbe li se dă o valoare predicativă (cu ajutorul intonației predicative), PSCI e mai bine evidențiată: *Dacă ești om bun, aproape de cel ce-ți vorbește, dacă însă ești om rău, departe de cel ce ți se adresează.*

Jonctive

a) conjuncții subordonatoare (nespecifice): **că, să, dacă, de** (= „dacă”) etc. : *S-a informat dacă acolo sînt condiții de cazare; I-a împins nevoia de-u terminat reparația într-o lună.*

Notă: Subordonatele introduse prin conjuncția subordonatoare **că**, după verbe care exprimă stări sufletești, emoții, ca *a se mira, a se minuna* sau teama: *a se teme, a se înfricoșa, a se înspăimînta, a se îngrozi, a se speria, a se zăpăci, a se tulbura, a se neliniști, a se intimidă* etc. sînt la granița dintre completivele indirecte și completivele circumstanțiale de cauză (frecvent fiind considerate cauzale): *Se miră că nu știe asta; Se neliniști că a întîrziat prea mult; S-ar mira să-l vadă șef; S-ar minuna să-i găsească acolo.* Dacă aceleași subordonate, după unele dintre aceleași verbe amintite mai sus, sînt introduse prin conjuncția **să**, ele sînt clar PSCI: *Mă tem să merg acolo; Se neliniștește să nu piardă examenul.*

După verbe sau locuțiuni verbale care exprimă o mulțumire – ca *a se bucura, a-i părea bine* sau un regret – *a se căi, a-i părea rău* etc., subordonatele introduse prin conjuncția **că** sînt niște completive cu nuanță cauzală: *Mă bucur că ai venit; Ne pare bine că are rezultate; S-a căit că nu i-a spus.* Cînd verbul regent e la imperfect, subordonatele au mai multe nuanțe (cauzală, temporală, condițională - cumul): *Ea se bucura că-i lăudăm rezultatele* sau condițională: *S-ar căi să nu-i arate; I-ar părea rău să nu-l vadă.*

Notă: Verbele reflexive dinamice, intransitive: *a se gîndi, a se chibzui, a se îndoi* cer în propoziție complemente indirecte, nu directe, de aceea și subordonatele acestor verbe sînt PSCI, nu PSCD: *Mă gîndesc că este la timp; Se îndoiește că va veni.*

b) locuțiuni conjuncționale subordonatoare (nespecifice): **ca nu cumva să, nu care cumva să** etc.: *Nu mă îndoiesc deloc cum că au luat-o pe alt drum.*

Notă: Subordonata introdusă prin locuțiunea conjuncțională **pentru că** este, chiar după verbele sau locuțiunile verbale care exprimă o mulțumire: *a se bucura, a se înveseli, a se distra, a se amuza, a jubila* sau un regret: *a regreta, a se căi, a avea remușcări, a avea păreri de rău* etc. o completivă circumstanțială de cauză: *Se bucură pentru că vine primăvara; Regretă pentru că s-a comportat în așa fel; Are păreri de rău, pentru că nu l-a cunoscut.*

c) pronume și adjective relative (de obicei în c. D. sau în Ac., folosite singure sau cu prepoziții): **care, cine, ce, cîți, cîte** etc.: *Mă mir cine ți-a mai băgat asta în cap; Îi dau cui vine la mine; Nu s-a gîndit de care să cumpere; Ne străduim pentru cei ce ne urmează; A luat din ceea ce mai rămăsese.*

Notă: A nu se confunda subordonata prepozițională, cerută de verbul *a avea* sau de adjective, introduse prin pronumele relativ cu prepoziții *de la cine* și *la cine*, cu subordonatele circumstanțiale de loc, cerute de verbe de mișcare și introduse prin aceleași mijloace (cf. *Le am pe toate de la cine mi le-a dat; Ele sînt vizibile la cine suferă de această boală* cu *Veneau de la cine îi chemase; Se duc la cine îi primește.*

e) adverbe relative (folosite singure sau cu prepoziții): **unde, cum, încotro, cât**: *Nu-mi dau seama unde mă aflu; Nu-mi aduc aminte când s-a întâmplat; Se miră cum a reparat singur casetofonul; Nu are idee încotro se duce.*

Notă: Când propoziția subordonată completivă prepozițională depinde de verbe de informare, ca *a se interesa, a se informa* sau de verbe și locuțiuni verbale de îndoială, ca *a se îndoii, a se gândi, a se mira, a ezita, a șovăi, a sta în cumpănă, a sta la îndoială*, ea este introdusă prin pronume, adjective sau adverbe cu valoare dublă (interogativ-relativă) și are, în același timp, valoarea unei propoziții interogative indirecte (frecvent): *Se informează care apartament i-a fost repartizat; Stă în cumpănă să meargă sau să nu meargă.*

COMPLEMENTUL DE AGENT

1. Definiție, caracteristici
2. Regenții complementului de agent.
3. Mărcile de identificare a complementului de agent
4. Complementul de agent și alte funcții sintactice
5. Propoziția subordonată completivă de agent
 - 5.1. Regenții subordonatei complete de agent
 - 5.2. Jonctive
 - 5.3. Topica și punctuația. Contragerea

BIBLIOGRAFIE

- Gramatica limbii române. Enunțul.* Vol. II, București, Editura Academiei Române, 2005, p. 432-439.
- C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iași, Editura Institutul European, 2002, p. 1393-1395.
- Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București, Editura Științifică, 1998, p. 201-203.
- D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iași, Polirom, 2000, p. 424-426.
- M. Avram, *Cu privire la definirea complementului de agent și a complementului sociativ* // LR, 1968, nr. 5, p. 468-471.
- I. Diaconescu, *Exprimarea complementului de agent în limba română* // LR, VIII, 1959, nr. 2, p. 3-18.
- G. Gruică, *Subordonata completivă de agent (variante nepronominale)* // CL, nr. 1-2, 1991, p. 57-59.
- A. Șerbănescu, *Principiul corespondenței: constrângeri în operațiile de contragere și dezvoltare* // LR, nr. 1-2, 1992, p. 73.

1. Definiție, caracteristici

Complementul de agent arată autorul acțiunii unui verb pasiv sau reflexiv cu înțeles pasiv, adică arată de cine este făcută acțiunea unui verb și răspunde la una din întrebările: **De cine? De către cine?**, iar uneori și de întrebarea **de ce?**: *Religia – o frază de dîșii inventată* (M. Eminescu); *Căci ora aceea așa de plăcută... îi era tulburată de viermele unei griji* (M. Sadoveanu); *Tinerii au fost binecuvîțați de ambii*; *Jaluzelele au fost izbite de rafale de vînt*; *Domnule Iancule, cronica dată de d. Caracudi am oprit s-o culeagă* (I. L. Caragiale); *Colonii de lumi pierdute / Sînt atrase în viață de un dor nemărginit* (M. Eminescu); *Ideea nu mai poate fi contestată de nimeni*; *Statutul fundației este revizuit numai de membrii* (Complementul de agent + semiadverb de precizare) *ei fondatori*.

Complementul de agent se construiește cu prepoziția *de* sau cu prepoziția compusă *de către*.

Pentru a-l deosebi de complementul indirect, construit cu prepoziție, și de cel circumstanțial instrumental, transformăm construcția pasivă în construcție activă, în care complementul de agent devine subiect: *Dîșii au inventat fraza*.

Cînd diateza pasivă a verbului regent se exprimă prin pronume reflexiv, complementul de agent rămîne, în general, nerealizat, interesul comunicării fiind concentrat asupra acțiunii verbale și a subiectului gramatical: *De cîte ori era chemat la interogatoriu i se atrăgea atenția să scrie mai citeț* (M. Eliade).

2. Regenții complementului de agent

* Regentul tipic al complementului de agent în limba literară modernă este **verbul la diateza pasivă cu a fi**, la care formă a diatezei pasive complementul de agent este și marcă principală pentru pasiv: cf. *Peretele este vîruit de zugrav* – Predicatul *este vîruit* e la diateza pasivă, din cauză că există autorul acțiunii concretizat în complement de agent *de zugrav*. În caz

contrar ar putea constitui un predicat nominal activ (datorită faptului că nu există un autor pentru adjectivul de proveniență participială *văruit*, care are sensul de „curat”. Pentru a distinge predicatul la diateza pasivă de un predicat nominal trebuie luat în calcul faptul subiectiv (niciodată riguros exact) constînd în intenția comunicativă a vorbitorului: cînd vorbitorul dorește să reliefeze acțiunea cu sens pasiv, atunci complementul de agent există, fie exprimat sau neexprimat (în ultima situație, introducerea complementului de agent nu schimbă, ci clarifică intenția comunicativă a vorbitorului): *Cartea aceasta nu a fost citită* poate impune complementul de agent *de nimeni*, indiferent dacă acest complement de agent este sau nu exprimat; cînd însă vorbitorul vrea să pună în lumină **calitatea**, care reprezintă **rezultatul acțiunii**, atunci complementul de agent nu există (și deci nu se pune problema exprimării lui): *Cartea aceasta nu a fost citită* poate însemna „Cartea aceasta este proastă / de calitate inferioară”, situație în care complementul de agent nu poate fi introdus în context decît dacă se schimbă intenția comunicativă a vorbitorului.

* Și forma cu *se* a diatezei pasive (**pasivul reflexiv**) guvernează principal complementul de agent – care există și aici întotdeauna: deosebirea dintre cele două forme ale diatezei pasive din acest punct de vedere rezultînd din habitudinea exprimării/neexprimării acestuia: dacă la forma cu *a fi* a diatezei pasive se obișnuiește, pentru dezomonimizarea predicatului verbal pasiv de predicatul nominal activ, să se exprime complementul de agent (*Cartea e citită de iubitorii cuvîntului scris; Pîinea e mîncată de orice ființă apropiată omului* etc.), la forma cu *se* a diatezei pasive nu se obișnuiește să se exprime complementul de agent (Cf. *Cartea se citește; Pîinea se mănîncă* etc.), doar unii vorbitori – din exces de corectitudine sau pentru evitarea unor posibile confuzii – exprimă Complementul de agent.

* **Adjectivele** determinabile de complementul de agent sînt, de cele mai multe ori, născute pe terenul limbii române, prin excelență din participiile verb-adjectiv: *scris* (*Romanul scris de autor e bun*), *auzită* (*Vestea auzită de noi nu a fost adevărată*), *căutate* (*Din spectacolele căutate de tineri sînt cele antrenante*) etc.; într-un număr mai mic sînt determinabile de complementul de agent adjectivele formate cu *-bil* pe terenul limbii române sau al altor limbi, de unde româna le-a preluat. Cf. *O carte comparabilă de oricine; O teorie atacabilă de cunoscători; Un slogan utilizabil de adepți* etc.

* Cît privește **adverbele** (provenite pe terenul limbii române din verbe la supin) care pot fi determinate de complementul de agent, acestea apar în contexte: *Fapte greu de imaginat de neofiți; Calcule imposibil de făcut de către oamenii obișnuiți* etc.

Așadar, un complement de agent reprezintă un tip de determinare completivă care (exprimat sau nu) saturează insuficiența completivă a regentului materializat în verbe la diateza pasivă sau în adjective sau adverbe provenite din verbe la participiu, supin sau derivate cu sufixul *-bil*.

3. Mărcile de identificare a complementului de agent

Complementul de agent își marchează identitatea sa specifică prin:

* prepozițiile *de* sau *de către*.

În ce privește prepoziția *de*, ca marcă formală a complementului de agent, ea e folosită în contextul oricărui nominal și în toate stilurile limbii. Conectorul specific al acestei poziții sintactice, prepoziția *de către*, se folosește actualmente rar, cu precădere în stilul științific sau în cel elevat / solemn, și numai în vecinătatea unor substantive (sau substitute ale lor), avînd trăsătura semantică inerentă [+Uman]: *Dacă vom fi descoperiți pe scară, în joc apăsător de către vecini*. Conform normelor limbii literare, nu se recomandă formulări de tipul **Știrea a fost difuzată de către posturile de radio*.

* regentul este verb la diateza pasivă, adjectiv sau adverb provenit de la un verb (pasivul participial sau pronominal): *Teologii pricepuți nu pun mare preț pe argumentul invocabil de colegii lor mai puțin pricepuți* (N. Steinhart).

4. Complementul de agent și alte funcții sintactice

- Uneori complementul de agent poate fi confundat cu cel prepozițional, datorită sensului echivoc pe care-l are construcția prin folosirea prepoziției *de*: *S-au spus de ei multe (despre*

ei? sau **de către ei?**). Anulăm echivocul cu ajutorul prepozițiilor compuse *despre ei* sau *de către ei*.

- Alteori, când subiectul propoziției nu este autorul-persoană al acțiunii exprimate de verbul la diateza pasivă sau de participiul cu sens pasiv, apropierea de conținut între complementul de agent și complementul instrumental este atât de mare, încât ele se diferențiază doar formal, prin prepozițiile specifice cu care se construiesc. În acest caz sferele lor se suprapun, exprimând amândouă același lucru. Cf: *Acțiunea este exprimată de un verb tranzitiv; Am la mine cartea obținută de Dobrescu* (Complement de agent).

Acțiunea este exprimată printr-un verb tranzitiv; Am la mine cartea obținută prin Dobrescu (complement instrumental).

- Complementul de agent este susceptibil uneori de a fi confundat și cu alte poziții sintactice:

Ion a fost detașat (sens pasiv) *de șeful său* (Complementul de agent-adjunct facultativ) // *Ion e detașat* (=„face abstracție”) *de cele lumești*. (Complement prepozițional – adjunct obligatoriu). În enunțuri de tipul *Ion e / a rămas mirat / uimit / încântat / satisfăcut de evoluția evenimentelor*, care nu sînt corespondentele pasive ale enunțurilor *Evoluția evenimentelor îl miră / uimește / încântă / satisface / impresionează pe Ion*, numele precedat de prepoziția *de* este CP, și nu complementul de agent, regentul său fiind un PN.

Fereastra a fost trîntită de vînt (complement de agent) // *Fereastra s-a trîntit de vînt* (verb intransitiv ergativ *a se trînti*, de aceea avem *de a face* cu un circumstanțial de cauză, iar grupul prepozițional la care participă poate fi substituit cu locuțiunea adverbială *de aceea / din cauza*). *Alimentele sînt alterate(/ foarte alterate) de căldură*, care nu reprezintă corespondentul pasiv al enunțului *Căldura alterează alimentele* (PN + circumstanțial causal). În enunțul *Paltonul este murdărit / stropit de noroi*, avem complementul instrumental, și nu complementul de agent, dat fiind că participiul regent nu are sens pasiv, iar conectorul prepozițional este substituibil prin *cu*: *Paltonul este murdărit / stropit cu noroi*.

Propoziția subordonată completivă de agent

Propoziția subordonată completivă de agent este subordonata care îndeplinește funcția sintactică de complement de agent pe lîngă un verb sau o locuțiune verbală (sau un verb la participiu cu sens pasiv din prop. regentă), arătînd agentul, autorul real al unei acțiuni exprimate de verbul sau loc. v. la diateza pasivă din prop. regentă și răspunde la întrebările: **de către cine? De cine?** (foarte rar **de ce?**): *Prietenul meu este solicitat de cine are nevoie de el; Cartea se citește de către cine are plăcerea lecturii; Am ascultat o melodie interpretată de cine a compus-o; A luat o decizie inatacabilă de către care era nemulțumiți; Vestea adusă de cine a fost acolo s-a dovedit a fi adevărată; Copilul este ajutat de cine i-a dat viață.*

1. Regenții subordonatei complete de agent

Subordonata completivă de agent are în calitate de regenți structuri verbale:

- verb (la diateza pasivă): *Lucrarea este citită de către oricine e interesat.*
- o locuțiune verbală (la diateza pasivă): *Ordinele sînt aduse la cunoștință de cei care sînt abilitați.*
- un verb reflexiv (cu sens pasiv): *Lucrările de licență se scriu / de cei care absolvesc facultatea.*
- un verb la participiu (cu valoare adjectivală): *Lucrările de licență scrise / de cei care absolvesc facultatea se păstrează la catedră.*
- un verb la supin: *Argumentele respective sînt ușor de contestat de către cei care știu carte.*
- adjective derivate cu sufixul *-bil*: *Creditele rambursabile / de cine a împrumutat bani / sînt de proporții.*

2. Jonctive

a) pronume relative (precedate de prepozițiile *de* sau *de către*): **cine, cel ce, cei ce, ceea ce** etc.: *În momente dificile ești ajutat de cine îți este mai apropiat; Avionul a fost urmărit îndeaproape de ceea ce părea o farfurie zburătoare.*

b) prin pronume nehotărâte cu funcție de relație (precedate de prepoz. **de, de către**): **oricine, oricare**: *Sălile sînt vizitate de către oricine iubește arta; Frica este cunoscută de oricare a cunoscut plăcerea vieții.*

3. Topica și punctuația

PSCA stă, în mod obișnuit, după propoziția regentă. În mod excepțional, și înaintea propoziției regente (într-o topică afectivă): *De cine-or fi avînd nevoie de ele or fi folosite astea; De cei ce îngrijesc străzile sînt măturate frunzele* (un rol deosebit îl au aici intonația și accentul).

PSCA și CA nu se desparte prin virgulă de regent, indiferent de locul pe care-l ocupă față de aceasta.

Contragerea

Sălile sînt vizitate de către oricine iubește arta > Sălile sînt vizitate de către iubitorii de artă.

Frica este cunoscută de oricare a cunoscut plăcerea vieții > Frica este cunoscută de oricare.

COMPLEMENTUL POSESIV

1. Definiție, caracteristici. Controverse
2. Caracteristici sintactice și semantice
3. Caracteristici comunicativ-pragmatice
4. Topica și punctuația
5. Confuzii

BIBLIOGRAFIE

Gramatica limbii române. Enunțul. Vol. II, București, Editura Academiei Române, 2005, p. 441-449.

Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București, Ed. Științifică, 1998.

1. Definiție, caracteristici. Controverse

Complementul posesiv este un component al grupului care se actualizează într-o structură ternară și exprimă posesorul printr-un clitic de pronume reflexiv sau personal cu trăsătura semantică [+Animat], stabilind prin intermediul verbului regent o relație semantică de posesie cu un nume din structură, care exprimă, la rândul lui, obiectul posedat: *Și-nlănțuindu-mi gîtul cu brațe de zăpadă / Îmi întindeai o gură deschisă pentru sfadă* (M. Eminescu).

În tradiția gramaticii românești, complementul posesiv (numit „dativ posesiv”), a fost considerat o formă a complementului indirect, și nu o poziție sintactică aparte. Vizavi de acest subiect, specialiștii de sintaxă au și o altă opinie. Cf. Pronumele *mi* funcționează ca atribut pentru substantivul – regent *gîtul*, articulat cu articol substantival hotărît, iar pronumele *îmi* este complement indirect pentru verbul regent *întindeai*, determinat, în același timp, de complementul direct *o gură*. Funcționarea indirectă, ca marcă distinctivă, a articulării hotărîte a substantivului este asigurată de conținutul semantic al termenilor implicați direct în relația de dependență: verbul și substantivul (Gh. Constantinescu-Dobridor).

În exemplul *Deci lasă-ți deprinsul de-a geme* (Zamfirescu) pronumele neaccentuat *-ți* este legat de verb și ușor poate fi interpretat ca un complement indirect. Dar analiza arată că în această situație nu poate fi vorba de un complement indirect, ci de un atribut pronominal în dativ. Nu se poate interpreta: *cui lasă deprinsul de-a geme?* – *ție (ți)*, căci acest deprins este tocmai a persoanei a II-a; deci *deprinsul tău*.

Cf. și *M-a cîntărit de astă dată îndelung, parcă ar fi încercat să-mi hotîrască prețul* (I. Gheție); *Nu e nimic rău în a-ți spune deschis părerea; Iată-ne fratele; Îți știi de frică; Îți pîndeam sosirea; Îți plîngem de milă; Pisica își ascunde ghearele; Aș vrea să-l cunosc pe tatăl acestui copil și să-i strîng mîna ș.a.* *Blîndu-i sunet se împarte / Peste vîi împrăștiat* (M. Eminescu); *Cine-i acel ce-mi spune povestea pe de rost / De-mi țin la el urechea și rid de cîte-ascult / Ca de dureri străine?... Parc-am murit de mult* (M. Eminescu).

Specificul complementului posesiv constă în faptul că el devine component al grupului verbal prin amalgamarea acestuia cu un grup nominal, din care își păstrează rolul semantic de posesor, neatribuit de verb. Mai mult decît atît, conform „principiului unicității”, un verb atribuie o singură dată o poziție sintactică în enunț: există însă enunțuri în care numele + complement indirect și pronumele în „dativul posesiv” sînt coocurente, fără a fi coordonate (Cf. *Îți dai numărul de telefon oricui ți-l cere; V-am trimis volumul de versuri unui editor dispus să-l publice; Și-a consacrat viața educării copiilor etc.*).

2. Caracteristici sintactice și semantice

Poziția sintactică denumită complement indirect e atribuită de verbul-centru al grupului, fiind conținută în matricea sa sintactico-semantică și, de aceea, complementul indirect participă la subcategorizarea verbului. Poziția sintactică denumită complementul posesiv nu e atribuită de verb, ci rezultă din amalgamarea grupului verbal cu un grup nominal. Ca urmare a amalgamării se produce o reorganizare sintactică: adjectivul posesiv devenit clitic pronominal de dativ (Cf. *Și-*

nlănțuind gîtul **meu** cu brațe de zăpadă > Și-nlănțuindu-**mi** gîtul cu brațe de zăpadă). Așadar, verbul se recategorizează, dobîndind o valență de dativ pe care, matricial, n-o avea.

În contextul unor verbe care se construiesc și cu un complement indirect, cliticul de pronume personal poate fi ambiguu, comportînd două citiri: *Ți-am expediat coletul* (= 1. Am expediat coletul tău; 2. Ție ți-am expediat coletul); *Na-ți caietul!*. Există și posibilitatea ca pronumele clitic să cumuleze două funcții: complement posesiv și (dublarea unui) complement indirect: *Nu-i e permis nici să-**i** vîre pe gît unui client vechi ceva compromițător* (G. Schwartz).

Trebuie menționat și faptul că în unele dintre aceste structuri, complementul posesiv e în variație liberă cu un atribut posesiv: Cf. *I-a murit nevasta sa / A murit nevasta sa; Mi-a sărit în gît / A sărit în gîtul meu*. În altele complementul posesiv reprezintă singura modalitate de exprimare a posesiei inalienabile în limba română: *Îmi țiue urechile; Își acoperă genunchii* (* *Țiue urechile mele; * Acoperă genunchii săi*).

3. Caracteristici comunicativ-pragmatice

În ce privește aspectul comunicativ-pragmatic, menționăm că complementul posesiv e forma predominantă prin care se exprimă ideea de posesie în limba română. Folosirea adjectivului posesiv sau a pronumelui personal în genitiv pare să fie în declin, preferat fiind complementul posesiv. Adesea chiar complementul posesiv figurează în enunț în poziție tematică: *Mi-a amorțit mîna; Își știe lungul nasului* ș.a.

La nivel de frază, complementul posesiv poate fi dezvoltat într-o propoziție relativă fără antecedent, dublată prin clitic în regentă: *Cui ți spuneam-au plecat toate rudele în străinătate; Îi vin mereu rudele în vizită cui știi tu*.

Complementul posesiv e obligatoriu dublu exprimat (prin pronume anaforic și prin clitic de pronume personal, ambele în dativ) în subordonate atributive cu antecedent: *E liniștit, cuminte, atent față de mama, căreia îi mîngîie părul* (I. Gheție).

4. Topica și punctuația

Cu privire la topica și punctuația complementului posesiv, relevăm că are topică fixă, și anume precedă întotdeauna verbul determinat. În enunțurile fără caracter emfatic, numele implicat în relația de posesie stă după verbul regent. În enunțurile emfatice, poate fi deplasat înaintea verbului regent și înaintea complementului posesiv: *Limba nu ne-o mai vorbim fără greș și năsocitpr. Meseria nu ne-o mai practicăm* etc.

5. Confuzii

A nu se confunda complementul posesiv cu atributul în dativul posesiv exprimat prin clitic („dativ adnominal”): *Se gîndește la frumusețea-**i** trecută; Mă obsedează trista-**i** privire.*, cliticul nu poate fi deplasat în grupul verbal (nu recategorizează verbul și, în consecință, nu îi poate fi subordonat).

COMPLEMENTUL COMPARATIV

1. Definiție, caracteristici
2. Clasificarea complementelor comparative
3. Regenții
4. Exprimările
5. PROPOZIȚIA COMPARATIVĂ
6. Topica și punctuația
7. Confuzii

Bibliografie

Gramatica limbii române. Enunțul. Vol. II, București, Editura Academiei Române, 2005, p. 450-461.

Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București, Ed. Științifică, 1998.

C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iași, Institutul European, 2002.

1. Definiție, caracteristici

Complementul comparativ este partea secundară de propoziție care în general (adică în afara unor realizări) determină un regent de gradul I (un adjectiv, un adverb) și un regent de gradul II (un substantiv, un pronume, un numeral întrebuițat pronominal), exprimând o comparație ce privește „elementele” determinate: *Și mă-mbrac în părul galben, ca un strai ușor, țesut, / Și zărind rotundu-mi umăr mai că-mi vine să-l sărut* (M. Eminescu); *Iar de sus pîn-în podele un păianjăn prins de vrajă / A țesut subțire pînza străvezie ca o mreajă* (M. Eminescu); *[Calul] ... mai zboară încă o dată pînă la lună și iar se lasă în jos mai iute decît fulgerul* (I. Creangă).

Dacă regentul e un adjectiv sau adverb, complementul comparativ apare ca al doilea termen al unei comparații [pînza străvezie ca o mreajă; calul se lasă mai iute decît fulgerul].

Din punct de vedere sintactic, complementul comparativ se deosebește de toate celelalte complemente (pentru care e specifică poziția în grupul verbal) prin faptul că e un adjunct al adjectivului sau al adverbului.

Notă: Absența mărcilor de comparație poate crea unele ambiguități în stabilirea regentului: cînd adjectivul este atribut, e posibilă interpretarea construcției comparative ca depinzînd fie direct de substantivul centru, fie de adjectiv: [o zi frumoasă] [ca un dar] / [o zi] [frumoasă ca un dar]. La fel poate fi considerat regent fie verbul centru al unui grup verbal, fie adverbul cu funcție de circumstanțial de mod: [curge repede] [ca un șuvoi] / [curge] [repede ca un șuvoi].

2. Clasificarea complementelor comparative

Din punct de vedere semantic, complementul comparativ indică termenul care constituie reperul comparației. Subtipurile complementului comparativ sînt:

A) complementul comparativ de inegalitate: *Înțeleptul soune că nebunia lumii este mai înțeleaptă decît el* (C. Noica)

B) complementul comparativ de egalitate: *Sunt melancolic ca un cotoi năpîrlit* (A. Pleșu); *A avut ocazia să-și vadă dosarul, ținut la zi, gros cît o Biblie; lubește-ți aproapele ca pe tine însuși* etc.

Notă: Un subtip al complementului comparativ de egalitate este comparativul proporțional, care are obligatoriu ca element corelativ (*pe cît ... pe atît*), urmat de prepoziția *de*: *Conduce pe cît de repede, pe atît de periculos; Încunună culturile cu un nimb pe cît de fatal, pe atît de periculos* (E. Cioran) – și comparativul ireal (ipotetic), care se realizează doar propozițional.

C) complementul comparativ partitiv, care complinește un adjectiv sau adverb la gradul superlativ relativ și se realizează prin grup prepozițional format din prepozițiile *din* sau *dintre* și grupul nominal: *Eu sîn băiatul cel mai cuminte din lume* (C. Petrescu); *Abisulul Caragiale [...], cel mai eficient dintre marii români demascatori ai Prostei* (Al. Paleologu).

3. Regenții

Complementul comparativ poate determina:

- * un verb: *Duc ca la noi sacoșe de plastic în mâini;*
- * un adjectiv: *Au un aer tern, la fel ca străzile pe cae umblă;*
- * adverb: *Ziua respectivă e mai aproape astăzi decît ieri;*
- * interjecție: *Hai ca și atunci la pescuit.*

Notă: Dacă complementul comparativ determină adjective sau adverbe la anumite grade de comparație, atunci el devine o complinire obligatorie a verbului respectiv. Cf. *Azi ai mîncat mai puțin bine decît ieri.*

4. Exprimările

Complementul comparativ poate fi exprimat prin:

- * substantive sau substitute ale acestora în cazul acuzativ, impus de o prepoziție sau locuțiune prepozițională sau de un adverb utilizat prepozițional (dintre, între, față de, decît, ca): *Cu nebunii te porți altfel decît cu oamenii normali;*
- * substantive sau substitute ale acestora în cazul dativ, precedate de prepozițiile asemenea, aidoma, întocmai: *Noi ne comportăm asemenea lor;*
- * verbe la supin: *În orice om există mai multe lucruri de prețuit decît de disprețuit;*
- * adverbe de timp, de loc, de mod: *Au venit mai veseli decît ieri.*
- * construcție infinitivală: *Își dorea să fie profesor mai mult decît a ajunge președinte al țării.*

5. PROPOZIȚIA COMPARATIVĂ

La nivelul frazei complementului comparativ îi corespunde propoziția comparativă. Cf. *Cînd unul trece, altul vine / În astă lume a-l urma, / Precum cînd soarele apune / El și răsare undeva* (M. Eminescu); *Știe mai bine să deseneze decît să cînte;* *Acum cu ciorapii noroioși și boturile atîrnînd, e mai rău decît dacă aș fi desculț* (C. Petrescu); *Sînt mai numeroase decît le credeam;* *Întîlnirea cu Noica, pe cît de benefică mi-a fost în plan cultural, pe atît de nefastă mi-a fost în planul vibrației de ființă* (prop. comp. proporțională); *Era trist de parcă i se înecară corăbiile* (prop. comparativă ireală (ipotetică) etc.

6. Topica și punctuația

Complementul comparativ e, în mod normal, plasat în imediata vecinătate a adjectivului sau a adverbului regent. În stilul livresc, e posibilă inversarea complementului comparativ: *Un copac decît turnul mai înalt;* *Parcul ca o jucărie de mic* (structuri cu inversiune, marcate prin reorganizare sintactică). În general, o caracteristică a complementului comparativ este imposibilitatea de a-l separa prin pauză (în rostire) sau prin virgulă care ar nota pauza) în scris), căci manifestă o solidaritate sintactică extremă în grupul adjectival sau adverbial. Excepție face comparativul proporțional, care necesită izolare.

7. Confuzii

În ce privește confuzia complementului comparativ cu alte părți de propoziție, menționăm că comparativul de egalitate fără mărci explicite de comparație apare în situații ambigue, în care interferează cu atributul (în grupul nominal) sau cu un circumstanțial de mod (în grupul verbal). Decisivă în asemenea cazuri este interpretarea semantică: *Cratere [negre ca smoală]* (complement comparativ, subordonat adjectivului); *Cratere negre negre* [ca niște roți de locomotivă] (atribut, subordonat numelui); *Aleargă repede* [ca gîndul] (complement comparativ, subordonat adverbului); *Aleargă* [ca tine] (Complement circumstanțial de mod, subordonat grupului verbal).

CIRCUMSTANȚIALUL

1. Noțiuni generale.
 2. Circumstanțialul de timp
 3. Circumstanțialul de loc
 4. Circumstanțialul de mod
 5. Circumstanțialul de cauză
 6. Circumstanțialul de scop
 7. Circumstanțialul condițional
 8. Circumstanțialul consecutiv
 9. Circumstanțialul instrumental
 10. Circumstanțialul de referință
 11. Circumstanțialul de măsură
- Circumstanțialele cu dependență dublă
1. Circumstanțialul concesiv
 2. Circumstanțialul sociativ
 3. Circumstanțialul de opoziție
 4. Circumstanțialul cumulativ
 5. Circumstanțialul de excepție

Bibliografie

- Gramatica limbii române. Enunțul.* Vol. II, București, Editura Academiei Române, 2005.
- P. Butuc, *Predicatul angrenat în limba română*, Chișinău, Editura Iulian, 2004.
- Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București, Editura Științifică, 1998.
- C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iași, Editura Institutul European, 2002.
- D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iași, Polirom, 2000.
- I. Iordan, Vl. Robu, *Limba română contemporană*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978.
- V. Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, București, Editura didactică și pedagogică, 1973.
- A. Merlan, *Sintaxa limbii române. Relații sintactice și conectori*, Iași, 2001.
- R. Nagy, *Sintaxa limbii române actuale*, Institutul European, 2005.
- G. Pană Dindelegan, *Sintaxa limbii române*, P. I, București, 1976.
- V. Botnariuc, *Circumstanțialul de timp și propoziția temporală, Circumstanțialul de loc și propoziția spațială* // V. Botnariuc, *Părți de propoziție în gramatica limbii române, Analize, cercetări, reconsiderări*, Chișinău, 2002, p. 45-132.

1. Noțiuni generale

Complementele circumstanțiale sînt complementele care exprimă circumstanțe, împrejurări. Ele sînt mai slab legate de termenii determinați decît cele necircumstanțiale, au un conținut mai concret decît al acestora și sînt mai ușor de definit. Circumstanțialele intră în relație sintactică și semantică cu centrul verbal, dar nu cerute de semantica și sintaxa matricială a acestuia, fiind, din punct de vedere semantic, omisibili. Cu referință la numărul și tipologia circumstanțialelor, se consideră că tradiția gramaticală nu va putea avea niciodată o listă coerentă și exhaustivă a tipurilor semantice de circumstanțiale, de aceea unii autori străini, în vederea rafinării clasificărilor, sugerează renunțarea la criteriul semantic, optînd pentru un termen generic – circumstanțial.

D. Irimia grupează toate complementele în compelemente și circumstanțiale (p. 427). Funcția de compelement este cerută (impusă) de regent, ca o complinire absolut necesară. Verbele tranzitive cer complement direct (*Citesc... – o carte*), sau complement indirect (*Transmit un mesaj*

cui? – colegilor). Verbele la diateza pasivă cer complemente de agent etc. Funcția de circumstanțial este, cel mai adesea, o complinire facultativă a verbului (mai rar a adjectivului, adverbului, interjecției). Numai unele verbe cer cu necesitate un circumstanțial, prin care să se descrie o coordonată spațială sau temporală etc. Bunăoară enunțul * *Universitatea se află*; * *El procedează...* fără circumstanțialul *în centrul orașului* ar fi incomplet atât sub aspect structural, cât și sub aspect semantic (circumstanțiale matriciale).

Așadar, circumstanțialele conțin o informație semantică (directă, dacă se exprimă prin cuvinte noționale: indirectă – substitute) care este **facultativă** pe lângă regentul de tip verbal (verb, adjectiv, adverb etc.), regentul verbal respectiv putând realiza o comunicare stabilă și fără determinarea circumstanțailă: *Vino (aici)*; *A cumpărat o cafea consumabilă (seara)*; *Ceasul nou merge (aproape bine)*; *Hai (acum) la plimbare* etc. Facem totuși precizarea că informația semantică a circumstanțialelor este doar principal facultativă, întrucât există circumstanțiale a căror informație semantică este indispensabilă anumitor elemente regente (regentele nu pot realiza o comunicare stabilă decât dacă au în subordine un circumstanțial „specific” (a se vedea valențele obligatorii și facultative ale verbelor). Astfel, ca și în alte limbi, în cea română există verbe insuficiente semantic, cu valența obligatorie completabilă prin determinarea circumstanțială. De aici, putem releva o clasificare a circumstanțialelor:

- circumstanțiale tipice (facultative);
- circumstanțiale atipice (obligatorii).

Din punctul de vedere al numărului de elemente față de care se subordonează, circumstanțialele se clasifică în felul următor:

- circumstanțiale propriu-zise, care determină un regent de tip verbal (verb, adjectiv, adverb, interjecție) și indică o circumstanță în general facultativă (uneori obligatorie) – circumstanțialele de loc, opozițional, de timp, de mod, de măsură, de cauză, de scop, de mijloc, de relație, condițional, consecutiv,
- circumstanțiale cu dependență dublă (și de un nume)- circumstanțialele sociativ, opozițional, cumulativ, de excepție;

Trebuie de menționat că această dependență dublă a circumstanțialelor date nu e la fel cu cea a atributului circumstanțial sau EPS, unde regentul nominal impune, de regulă, unele restricții de ordin gramatical. În cazul circumstanțialului, subordonarea față de nume e non-echipolentă, prioritar în dinamica determinării fiind verbul.

În afara caracterului facultativ și obligatoriu, omogenitatea redusă a clasei circumstanțialelor rezultă și din numărul și tipul regenților.

CIRCUMSTANȚIALUL DE TIMP

Circumstanțialul de timp se concretizează într-o parte de propoziție sau într-o propoziție și determină un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecție, arătând timpul în care se petrece acțiunea verbului, adică momentul (1), durata (2) sau frecvența (3) acțiunii: Cf. 1. *Cîteodată...prea arare.../ A târziu cînd arde lampa, /Inima din loc îmi sare, / Cînd aud că sună cleampa...* (M. Eminescu); 2. *Mai zăcem un ceas, două, cîteodată zăcem o zi, două, o săptămînă* (Z. Stancu); 3. *Însă părintele, mai în toată ziua da pe la școală și vedea ce se petrece* (I. Creangă).

Sub aspect semantic, circumstanțialele de timp pot fi grupate în circumstanțialele de timp:

* de simultanietate (*azi, acum*): *O convenție e totul; ce-i azi drept mîine minciună* (M. Eminescu);

* posterioritate (*mîine, poimîine*):

* anterioritate (*ieri, alaltăieri*): *Și pare c-a fost ieri, ieri pare că-și încîlcea degetele în barba lor albă și aculta la graiul lor înțelept și șoptitor* (M. Eminescu)

Elementele regente

Elemente regente pentru circumstanțialul temporal sînt:

- Verbe: *De cîte ori, iubit-o, de noi mi-aduc aminte, / Oceanul cel de gheață mi-apare înainte* (M. Eminescu);
- Adjective: *Decepția trăită de-a lungul celor doi ani a epuizat-o complet.*

- Interjecții predicative: *Hai acum la plimbare.*
- Adverbe: *Marina nu văzuse niciodată pînă a le cunoaște, nici după aceea, niște chipuri atît de înguste.*

Exprimările

Circumstanțialul temporal poate fi exprimat prin:

- Adverbe sau locuțiuni adverbiale: *Polina a venit în sat **acum un an*** (M. Sadoveanu);
- Substantive, pronume interogative sau relative în genitiv sau în acuzativ cu prepoziții (locuțiuni prepoziționale) *în timpul, în vremea, înaintea, după, peste, odată cu, înainte de*: *Evenimentul s-a produs în timpul orei.*
- Verbe la moduri impersonale: *Plecînd, Titu dădu mîna pe rînd cu toți* (L. Rebreanu); *A întreprins toate măsurile înainte de a afla vestea.*

Confuzii

A nu se confunda: circumstanțialele de timp cu circumstanțialele de loc, ambele construite cu prepoziția *pe*: *Pe drum s-a întîlnit cu prietenul* (CT); *Pe drum erau presărate tot felul de obiecte* (CL); sau cu CScop (*la*): *I-am spus acestea la culesul poamei* (CT); *S-au dus toți la culesul poamei* (CL); *Au plecat acolo la culesul poamei* (CScop).

Circumstanțialul de timp exprimă uneori nuanțe de loc: *Mai ții minte ce-am hotărît la sedință?* (cînd? unde?); *Pînă ce de la o vreme încep a-i slăbi puterile și, cuprins de amețală, pe loc cade jos și adoarme mort* (pe loc=îndată). (I. Creangă) sau de mod: *Hatmanul vrea să ajungă fără întîrziere la Brașlau, cinstite șoptuze* (M. Sadoveanu) (*fără întîrziere* = imediat).

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ DE TIMP

Suborsonata temporală reprezintă expansiunea părții de propoziție circumstanțialul de timp, arătînd multiplele ipostaze ale timpului. Cf. *Și cînd vîntul o-nfășoară c-o stridentă simfonie, / Sau un freamăt cînd o face să reverse armonie, / Sau cînd cumpenele strigă sau se vaită de jale, / Ea oprește pe oricine și îl farmecă în cale.* (T. Arghezi).

Regenți

Regenții unei subordonate temporale pot fi, de asemenea:

- Verbe: *Cît ai zice pește, copilul flămînzește.*
- Adjective: *Cîtește cu mult drag poeziile scrise pe cînd era student.*
- Adverbe: *Se comportă ca întotdeauna cînd are nevoie de ceva.*
- Interjecții: *Hai cînd va răsări soarele.*

Conective

Circumstanțiala de timp poate fi introdusă în frază prin:

- adverbele relative *cînd, cît, cum, unde* ș.a. Cf. *Pe cînd cu zgomot cad / Izvoarele-ntruna / Alunece luna prin vîrfuri lungi de brad* (M. Eminescu).
- Adeverbele nehotărîte oricînd sau locuțiuni adverbiale relative *de cîte ori, ori de cîte ori*. Cf. *Valea Saulei răsună neîncetat în a mea minte, / Ori de cîte ori de dînsa printre trai mi-aduc aminte* (T. Arghezi).
- conjuncțiile sau locuțiunile conjuncționale *pînă, pînă să, imediat ce, după ce, în vreme ce, pe cînd, cîtă vreme, de cît timp, înainte să, de cum* ș.a. Cf. *Pînă a ajunge aici, am călătorit în multe țări.*
- pronume și adjective pronominale relative sau nehotărîte. Cf. *Poți conta pe mine la orice oră ajungi.*

În unele fraze, raportul temporal se inversează: avem o propoziție falsă temporală introdusă prin *cînd* sau prin *că* și regenta ei, care este temporală autentică. Propoziția temporală ce conține adverbul *cînd* numai formal este o subordonată, de fapt fiind regentă este numită o temporală inversă. Cf. *Încercam să încordez lumina / Cînd arcul ei destins deodată / Mă azvîrli în sus.* (N. Stănescu). (a se vedea M. Avram, Gramatica, p. 438, A. Merlan, Sintaxa, p. 124).

Notă: Există situații cînd predicatul temporalei poate lipsi, funcția de circumstanțial de timp fiind identificată prin conector:

Cf. *Și când era prin dreptul posului, numai iaca îi iese și lui ursul înainte, mormăind înfricoșat* (I. Creangă).

Ne cunoaștem de când lumea și pământul.

Îl știu de copil.

De mică îmi place acest joc.

Cumularea mai multor nuanțe semantice circumstanțiale

- temporală și apozitivă: *Dar azi, când dorul mă usucă, / Sînt osândit numai să plîng* (T. Arghezi);
- temporală și circumstanțială cantitativă: *De multe ori m-ai certat pentru nimicuri;*
- temporală și circumstanțială de cauză: *După boală, se simte slăbit;*
- temporală și circumstanțială condițională: *Odată ce ai intrat în joc, joacă!*
- temporală și circumstanțială concesivă: *Citind scrisoarea, a plîns pînă ce nu mai vedea literele.*

Topica și punctuația

Circumstanțialul de timp are o poziție liberă în enunț. Există preferința de a plasa temporalele de posterioritate după regent, iar pe cele de anterioritate înaintea regentului. Indiferent de poziția lui față de regent, dacă între circumstanțial și regent se instituie o pauză, grafic ea va fi redată prin virgulă. Cf. *A venit, când nu l-am așteptat.* Dacă circumstanțialul face parte din structura tematică a regentului, între ele nu este nicio pauză, deci nu se pune în scris nici virgula. Cf. *A venit când nu l-am așteptat.*

CIRCUMSTANȚIALUL DE LOC

Circumstanțialul de loc arată locul unde se petrece acțiunea unui verb, conceput ca spațiu determinat, ca punct de plecare în spațiu etc. și răspunde la una din întrebările *unde? de unde? încotro? pe unde? pînă unde?:* *Și eu trec de-a lung de maluri / Parc-ascult și parc-aștept / Ea din trestii să răsară / Și să-mi cadă lin pe piept* (M. Eminescu). Acest circumstanțial care caracter facultativ, în general, ceea ce permite suprimarea lui, fără afectarea corectitudinii sintactice a enunțului. Există situații însă când circumstanțialul de loc reprezintă o completare ce conține un spor de informație, care uneori e absolut necesară pentru comprehensiunea mesajului. Cf. *El locuiește ... la Bălți.* E vorba de cazurile când regenții verbali au o configurație tematică ce include locativul: *a locui, a amplasa, a plasa, a se refugia* ș.a.

Elementele regente

Elemente regente pentru circumstanțialul de loc sînt:

- Verbe: *Într-un lac alb de lumină, / A ieșit o lună plină. / Ce mai caută și luna / Tot în lacuri totdeauna ?* (T. Arghezi);
- Adjective: *Cîmpia întinsă pînă departe mă fascina.*
- Interjecții predicative: *Hai acasă!*
- Adverbe: *Merg călare pînă acasă.*

Exprimările

Circumstanțialul de loc poate fi exprimat prin:

- Adverbe sau locuțiuni adverbiale: *Iubirea noastră a murit aici* (adverb) / *Tu frunză cazi, tu creangă te ridici* (T. Arghezi);

Substantive, pronume: *Eu cred că veșnicia s-a născut la sat* (L. Blaga); *Ne-am oprit dincolo de aceea; De la Nistru pîn'la Tisa / Tot românul plîsu-mi-s-a* (M. Eminescu); *Văzu pe Otilia în trăsură cu doi cai albi* (G. Călinescu);

- Numerele: *M-am așezat lîngă primul;*
- Verbe la moduri impersonale: *S-au dus la cules;*

Conectori

Prepozițiile și locuțiunile prepoziționale: *către, de la, lângă, dispre, pe după, pînă la, de departe, pînă peste, printre, asupra, deasupra, în jurul, de-a lungul, în dreptul, dincoace, în fața* etc.

Notă: Cînd prepozițiile (locuțiunile prepoziționale), precum *în fața, în spatele, spre* etc. însoțesc substantive proprii - nume de persoană, substantive comune, trimițînd către ființe umane individualizate, pronume personale, posesive sau alte pronume, înlocuind substantive din categoria celor de mai sus, termenii sintactici nu mai realizează funcția de circumstanțial, ci pe aceea de complement indirect: *Brațele ei albe și goale se întinseră spre dînsul* (M. Eminescu) [D. Irimia, p. 430].

Cîteva verbe de tipul *a sta, a se așterne, a rămîne* etc. impun, în structuri ca și fixe (unele cvazilocuționale), substantivului-circumstanțial spațial cazul dativ: *Agripina se opri locului* (G. Galaction); *Stele-n cer / Deasupra mărilor / Ard depărtărilor / Pînă pier* (M. Eminescu); *Iat-o! ... Sus pe deal, la strungă, / Așternînd pămîntului / Haina ei cu trenă lungă / De culoarea vîntului* (G. Topîrceanu) etc. Ca circumstanțiale de loc, aceste dative sînt echivalente cu prepoziționalele: *pe loc, în depărtări, la sau pe pămînt, pe drum* etc. Asemenea contexte sînt „căutate”.

În unele situații nu ne asociem opiniei lui I. Iordan, D. Irimia etc. conform căreia în *a se așterne drumului, a se ține locului* ș.a. am avea de a face cu „dativul locativ” cu funcția sintactică de circumstanțial de loc. În aceste contexte avem de fapt niște locuțiuni verbale.

Alei! Murgul meu voinic, / Așterne-te drumului / Ca și iarba cîmpului

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ DE LOC

Propoziția circumstanțială de loc corespunde circumstanțialului respectiv din propoziție, determinînd întreaga sferă a regentului verbal și arătînd locul desfășurării acțiunii lui, în sens larg. Cf. *Unde va cădea săgeata, acolo să ne luptăm* (P. Ispirescu).

Topica și punctuația

Caracterizînd prototipic procesul, circumstanțele sînt plasate după verb. Circumstanțialul de loc se caracterizează printr-o topică liberă, predominantă în principiu fiind topica după regent. Antepunerea are rol emfatic.

Dacă circumstanțialul de loc face parte din structura tematică a verbului el nu se separă prin pauză de regent, indiferent de poziția lui față de regent. Separarea prin pauză, redată grafic prin virgulă a circumstanțialului de loc e determinată de dorința evidențierii în enunț. Cf. *De departe, am auzit un strigăt.*

Confuzii

Nu trebuie să confundăm circumstanțialul de loc în genitiv, construit cu prepoziția *asupra*, cu cel indirect în genitiv.: *Asupra capurilor noastre nu mai strălucea soarele* (CL); *Auzind asemenea vorbe, s-au năpustit asupra mea* (CI).

Nu trebuie să confundăm circumstanțiala de loc cu cea temporală. Cf. *După ce trec munții, satele sînt mai bogate.* (Subordonata, din punct de vedere semantic, exprimă numai în subsidiar o circumstanță spațială, fiind în fond o temporală).

Nu trebuie să confundăm circumstanțiala de loc cu cea concesivă. Cf. *Oriunde te duci, noi te găsim.* Dezambiguizarea se poate realiza prin intermediul inserării unui corelativ: - pentru nuanța concesivă corespunde *totuși*, iar pentru cea locală – *acolo*.

Circumstanțialul de loc poate cumula și ideea de tîmp: *Oi clăti plosca bine și-oi umple-o cu apă proaspătă, ca să avem la drum, căci mai încolo nu prea sînt fîntîni* (I. Creangă); *A pălmuit-o la un chef;* sau una de mod: *Văzu de departe.*

CIRCUMSTANȚIALUL DE MOD

Circumstanțialul de mod arată modul în care se desfășoară acțiunea, cum este o calitate sau o situație: *Doamne, conică, frumoasă mai sînteți! Făcu Ileana în extaz, aducîndu-i halatul și văzînd-o goală-goluță* (L. Rebreanu).

Regenții

Elemente regente pentru un circumstanțial de mod pot fi:

- un verb sau o locuțiune verbală: *Cine calcă fără somn, fără zgomot, fără pas / Ca un suflet de pripas* (T. Arghezi).
- Verbe la forme nominale: *L-am văzut lucrînd cu atenție; Am observat o linie trasă strîmb.*
- Un adjectiv: *M-a primit într-o casă nu prea grozavă pentru un învățător singur cuc.* (M. Preda).

Apariția circumstanțialului de mod în grupul adjecival e rară și restrînsă la forme elaborate ale stilului cult. Cf. *formulări indirect absurde, om gratuit antipatic.*

- Un adverb: *E realmente imposibil să soluționezi această problemă.*
- O interjecție: *Hai mai repede.*
- O propoziție în care sînt integrate: *Pe nesimțite, începeam să mă satur de el.*

Exprimări

Un circumstanțial de mod poate fi exprimat:

- adverb: *Cum poți supraviețui decent în societatea dată?*
- Grup nominal însoțit de prepoziție: *Melania era îmbrăcată în doliu, conform circumstanțelor.*
- Verbe la infinitiv cu prepoziție: *Aleargă fără a obosi.*
- Verbe la supin: *Vorbea la telefon din mers.*
- Verbe la gerunzii: *Mergea schiopătînd.*
- Sintagme: *Am muncit o viață umăr la umăr.*

Clasificări

Sub aspect semantic, circumstanțialul de mod se grupează în:

* Circumstanțialul de mod de calitate (cum? În ce mod? În ce fel?): *Se uită cu mîndrie.* Cf. *Sînt zece la număr / Și, umăr de umăr, / Se duc, cîte doi, în coșciuge* (T. Arghezi);

* Circumstanțialul de mod de conformitate (corespondențial) (Cum? În ce mod?) (de obicei, e însoțit de prepozițiile *după, conform*): *L-am primit după obicei; Am promovat orele conform planului.*

* Circumstanțialul de mod de reciprocitate¹³⁹, exprimat prin sintagme pronominale (unul altuia, unii altora; unul celuilalt, unii altora, unii pe (cu, față de, lîngă, pe la, către, înaintea, împotriva, în dreptul) alții, noi între noi, voi în de voi etc.): *Fugeau unul înaintea altuia; Păstrează secretele unul față de altul; Se iubesc între ei. Îmi pare că cineva îmi scutură / zilele mele frumoase, / ce n-au semănat niciodată una cu alta* (A. E. Baconsky).

* Circumstanțialul de mod de progresie (progresiv) (Cum? În ce măsură?): *Ne face vizite din ce în ce mai des; Lucrurile merg din bine în mai bine; Pe măsura răcirii timpului, boala se agrava tot mai mult; Îmbătrînește pe zi ce trece; Vine tot mai rar pe la noi. Din ce în ce cîntarea în valuri ea tot crește / Se pare că furtuna ridică al ei glas* (M. Eminescu).

Notă: Unii cercetători includ în categoria circumstanțialului de mod și circumstanțialul de mod comparativ (Ca cine? Cît cine? Decît cine?): Cf. *Îndată a adormit ca un mort* (L. Rebreanu); *Zgomotul creștea ca marea tulburată și înaltă / Urlete de bătălie se-alungau după-olaltă.* (M. Eminescu); *Două zile trec ca o părere* (M. Sadoveanu); *Căci te-a cuprins asemenea / Lianelor din apă* (M. Eminescu); *Aleargă mai repede decît toți.* În demersul nostru, am analizat complementul comparativ ca un tip aparte de complement.

¹³⁹ Circumstanțialul de progresie și cel de reciprocitate D. Irimia le consideră tipuri aparte de complement.

Confuzii

A nu se confunda circumstanțialul de mod cu:

- * circumstanțialul de loc: *Vorbește mai departe* (CM); *Mergem mai departe* (CL).
- * circumstanțialul concesiv. Cf. *Am căzut fără să mă lovesc*. (CM) [=Am căzut și nu m-am lovit]. // *Am căzut fără să vreau*. (CC) [*Am căzut și u am vrut. // = Am căzut, deși n-am vrut].

Interferențe semantice dintre diverse tipuri de circumstanțiale

- circumstanțialul de mod / circumstanțialul de timp: *Intenționează s-o folosească în continuare drept poliță pentru manuale; Trăiește de azi pe mâine*.
- circumstanțialul de mod / circumstanțialul de loc: *La toate privește de sus*.

PROPOZIȚIA SUBORDONATĂ CIRCUMSTANȚIALĂ MODALĂ

Propoziția circumstanțială ce corespunde circumstanțialului din propoziție, determinând întreaga sferă a regentului verbal și arătând modalitatea, în sens larg în care este privită acțiunea sau caracteristica din regentă. Cf. *Face precum vrea*.

Conectori

- Adverbul relativ **cum** și cel nehotărât **oricum**: *Decide cum îi place*.
- Conjunții sau locuțiuni conjuncționale **să, precum, fără să, fără ca să**: *A plecat fără ca să mă privească*.
- Pronume relative precedate de prepoziții sau locuțiuni prepoziționale: *Am procedat în conformitate cu ceea ce prevede codul penal*.

Topica și punctuația

Caracterizând prototipic procesul, circumstanțele sînt plasate după verb. Inversarea e posibilă doar cu un puternic efect de marcare afectivă și stilistică (mai ales în propoziții exclamative): *Ce repede merge!*

Circumstanțialul de mod nu e izolat prin pauză de verbul centru. Pauza și virgula sînt chiar excluse în realizările minimale (verb + circumstanțialul de mod simplu). Cînd caracterizează însă global procesul, plasîndu-se în poziție tematică, circumstanțialul de mod este, de obicei, separat prin pauză, marcată grafic prin virgulă.

CIRCUMSTANȚIALUL DE CAUZĂ

Circumstanțialul de cauză reprezintă o funcție secundară facultativă, ce se poate concretiza într-o parte de propoziție sau într-o propoziție și arată cauza unei acțiuni, stări sau însușiri și răspunde la una din întrebările: *din ce cauză? din ce pricină?* Cf. *În scame / Și rumegătură să vi se destrame / Gîtlejul de sete* (T. Arghezi); *Rămase liniștit, dar umbrat de mîhnire* (M. Sadoveanu); *Aș vrea să plîng de fericit* (G. Coșbuc); *Eram așa de obosit / și sufeream. / Eu cred că sufeream de prea mult suflet* (L. Blaga); *Am obosit enorm de atîta drum; A pățit-o pentru un fleac; A mărturisit sub amenințare*.

Circumstanțialul de cauză este un component periferic al grupului verbal, prin urmare suprimabil fără a influența corectitudinea gramaticală a enunțului. El e slab reprezentat în limba română.

Regenții

Elemente regente pentru un circumstanțial de cauză pot fi:

- un verb sau o locuțiune verbală: **De a vârstei ei căldură** fragii sînului de soc (M. Eminescu).
- Un adjectiv: *E nervos, fiindcă nu a terminat lucrarea*.
- Un adverb: *Lucrurile merg prost, din cauza lui*.
- O interjecție: *Și pleosc! O palmă, din cauza nervilor*.

Exprimări

Un circumstanțial de cauză poate fi exprimat prin:

- substantive, numerale, pronume în genitiv, precedate de locuțiunile prepoziționale **din cauza, din pricina, de răul, de dragul**: *Din cauza vremii nu ne-am putut odihni bine.*
substantive, numerale, pronume în dativ, precedate de prepoziția **datorită** cu sens cauzal: *Datorită neatenției tale, am suferit eșec; Nu a câștigat datorită dușmanilor.*

Notă: În limba română literară actuală este nerecomandabil a utiliza prepoziția *datorită* cu sens cauzal.

- substantive, numerale, pronume în acuzativ, precedate de prepozițiile sau locuțiunile prepoziționale **de, din, dintru, pentru, din cauză că, din lipsă de**, precum și **dat fiind faptul că, având în vedere, luând în considerație, ținând seama de, ținând cont de** ș.a.: *Ținând cont de argumentele tale, am să-mi programez ziua; În sfârșit, cât s-a bălăbănit mama cu tata din pricina mea, tot pe a mamei a rămas* (I. Creangă).

Notă: O mențiunea specială necesită locuțiunile prepoziționale **dat** („adjectiv” variabil după gen și număr, la fel cu tot din prepoziția *cu tot*) **fiind, având în vedere, luând în considerație/considerare, ținând seama/cont de**, care sînt recent formate și utilizate de vorbitorii cu anumit grad de cultură – pot preceda substantive sau pronume neutre, îndeplinind funcția sintactică de circumstanțial de cauză: *Date fiind jignirile, el a plecat; Având în vedere / luând în considerare comportarea șefului, Ion și-a schimbat locul de muncă.*

- Verbe la gerunziu și construcții gerunziale: *Considerînd femeia ca o simplă marfă și doar atît, văzuse în Ileana una de preț și se puse pe treabă, împrejurările fiind de partea lui.* (M. Caragiale).
- Adverbe sau locuțiuni adverbiale: *De ce nu-mi vii, de ce nu-mi vii?* (M. Eminescu); *Sacrificiul meu a meritat, de aceea nu-l consider sacrificiu. Am întîrzia și de asta, probabil, profesorul era supărat.*

Notă: În construcțiile de tipul *De încet ce vorbește, nici n-o aud* sau *De tare ce-mi place, nu mai văd cum e într-adevăr.*, avem de a face cu adverbe circumstanțiale de cauză, regente pentru subordonate relative.

- Adjective: *Bucuros de întîrzierea prietenului, a plecat acasă; Însăpămîntat, el singur nu știa de ce, făcu un pas înapoi* (I. Slavici) ș.a.

PROPOZIȚIA SUBORDONATĂ CIRCUMSTANȚIALĂ DE CAUZĂ

Circumstanțiala de cauză corespunde circumstanțialului respectiv, avînd aceeași regenți și aceeași valoare semantică. Cf. *În sinea lui, se socotea nedemn de-a mai călca-n biserică, de vreme ce pusese o credință lumească înaintea celei în Dumnezeu.* (I. Vulpescu).

Conective

Circumstanțiala de cauză poate fi introdusă în frază prin:

- conjuncțiile: *că, căci, cum, deoarece, fiindcă, întrucît, dacă.* Cf. *S-a prăpădit numai de groaza morții, că doar picioarele îi ajungeau la pămînt.* (L. Rebreanu)
- locuțiunile conjuncționale: *din cauză că, din pricina că, din moment ce, de bine ce, pentru că, luînd în considerație faptul, ținînd seama de faptul* ș.a.. Cf. *Logica lui e fără fisură, de vreme ce conduce ideea că o lege poate fi abrogată, atunci cînd condițiile care au cerut-o au dispărut.*
- pronume relative precedate de prepozițiile *de, din, din cauza*: *M-am supărat din cauza întîrzierii voastre.*

Topica și punctuația

Circumstanțialul de cauză are topică liberă, „mobilitatea”, fiind, de altfel, o trăsătură comună tuturor circumstanțialelor. Antepunerea emfatică circumstanțialului de cauză e determinată de factori de natură pragmatică (intențiile vorbitorului). Cf. *De rușine și necaz plînge.*

Indiferent de poziționarea circumstanțialului de cauză în enunț, el de obicei nu se izolează prin pauză. Realizarea prin gerunziu impune izolarea de regent: *Întîrziînd, era foarte trist.*

Atunci cînd e exprimat prin propoziție, cauzala se va izola dacă va apărea corelativul. Cf. *Atunci la ce bun sînt slujitorii și monarhii, dacă nu cunosc măcar atîta lucru?* (M. Sadoveanu).

În general, cauzala se desparte sau nu prin pauză, iar grafic prin virgulă în funcție de importanța acordată de vorbitor. Cf. *Nu a răspuns la telefon, pentru că nu e acasă. // Nu a răspuns la telefon pentru că nu e acasă, nu pentru că ar fi supărată.*

CIRCUMSTANȚIALUL DE SCOP

Circumstanțialul de scop arată scopul unei acțiuni și răspunde la una din întrebările: în ce scop? cu ce scop? Cf. *A venit **pentru învățătură**; Rotariul voia acum să taie ușorii, **spre a ascoate carul*** (I. Creangă). Funcția de circumstanțial de scop reprezintă o determinare facultativă.

Regenții

Elemente regente pentru un circumstanțial de scop pot fi:

- un verb sau o locuțiune verbală: *Învățăm pentru ridicarea nivelului de cunoștințe; Am plecat după materiale;*
- verbe la moduri impersonale: *Glumind ca să destindă puțin atmosfera, Ion a făcut și mai rău.*
- Un adjectiv: *Fiind intransigent pentru a-i intimida pe ceilalți a suferit eșec.*
- Un adverb: *S-a comportat urît pentru a crea o impresie proastă; Muncește mult ca să poată plăti datoriile.*
- O interjecție: *Hai la cumpărături.*

Exprimări

Un circumstanțial de scop poate fi exprimat prin:

- Substantive sau substitute în acuzativ, precedate de prepozițiile **pentru, după, la** ș.a.: *Am venit la piață după cumpărături; Am mers **după ciuperci**; Se pregătesc **pentru examene**. **La ce** să măsurî anii ce zboară ce zboară peste morți* (M. Eminescu).
- Substantive sau substitute în genitiv, precedate de locuțiunile prepoziționale **în (cu) scopul, în vederea, în favoarea, în beneficiul**: *Am învățat în scopul obținerii unei diplome.*
- Verbe la infinitiv, la supin, gerunziu: *Am venit spre a ne informa; Ne-a trimis la cules; Umbla prin tîrg cerșind.*
- Adverbe sau locuțiuni adverbiale: *De aceea am plecat, ca să nu mă găsească nimeni; De ce îmi vii?* [cu ce scop] // Cf. *De ce vii?* [=din ce cauză] e circumstanțial de cauză. ș.a.

PROPOZIȚIA SUBORDONATĂ CIRCUMSTANȚIALĂ DE SCOP

Propoziția care corespunde, în principiu, circumstanțialului final, avînd aceiași termeni regenți și indicînd finalitatea acțiunii, stării sau caracteristicii determinate. Cf. *Mulți durară, după vrmuri, peste Dunăre vreun pod, / De-au trecut cu spaima lumii și mulțime de norod: / Împărați pe care lumea nu putea să-i mai încapă / Au venit și-n țara noastră de-au cerut pămînt și apă* (M. Eminescu).

Conective

Circumstanțiala de scop poate fi introdusă în frază prin:

- conjuncțiile: *să, ca să, de, pentru ca să* ș.a.
- locuțiunile conjuncționale: *cu scopul ca să, în ideea că, în vederea faptului că, în ideea să* ș.a.

Topica și punctuația

Circumstanțialul de scop are topică liberă, „mobilitatea”, fiind, de altfel, o trăsătură comună tuturor circumstanțialelor. Totuși există unele restricții de topică în funcție de conjuncții care le introduc: circumstanțialele cu *să* sînt întotdeauna postpuse regentului. Antepunerea emfatică circumstanțialului de scop impune o pauză, marcată grafic prin virgulă. În postpunere, pauza nu e admisă în cazul supinului și al realizării propoziționale introduse prin conjuncția *de*, dar e posibilă în celelalte situații de exprimare.

Confuzii

A nu se confunda un circumstanțial de scop cu unul opozițional: Cf. *A fost mereu premiant, spre a nu reuși să ia bacalaureatul*. [..., dar nu a reușit să ia bacalaureatul]; *M-am ferit de mincinoasa de Ana, (pentru) ca să dau de una și mai mare!* [..., dar am dat de una și mai mare].

CIRCUMSTANȚIALUL CONDIȚIONAL

Circumstanțialul condițional arată o ipoteză, o eventualitate, o condiție, de a cărei îndeplinire depinde realizarea acțiunii verbului și răspunde la una din întrebările: cu ce condiție? în ce condiții? Cf. *Cu pieptul gol, oricât ai fi de dîrz în luptă, cazi* (Z. Stancu).

Circumstanțialul condițional apare în registrul cult al limbii române, avînd totuși o frecvență redusă.

Regenții

Elemente regente pentru un circumstanțial condițional pot fi:

- un verb sau o locuțiune verbală: *Fără intervenția chirurgicală, nu se rezolvă problema.*
- Un adjectiv: *Utile, dacă tratează diverse maladii, medicamentele pot fi procurate la prețuri rezonabile.*
- Un adverb: *Dacă vei izbuti, bine!*
- O interjecție: *În caz de ploaie, hai să mergem la cinema.*

Exprimări

Un circumstanțial condițional poate fi exprimat prin:

- Substantive sau substitute în acuzativ sau genitiv, precedate de prepozițiile **cu, fără, în** (cazul acuzativ), **în eventualitatea, cu condiția, în ipoteza** (cazul genitiv) ș.a.: *În condițiile legislației în vigoare, vînzarea lor ar presupune organizarea licitației; Fără învățătură, nu vei reuși; În caz de ploaie, nu vom pleca nicăieri; În cazul nerespectării regimului, veți fi amendat.*
- Verbe la gerunziu și construcții gerunziale: *Neputînd să te ajungă, crezi c-or să te admire?* (M. Eminescu); *Citind mult, vei învăța multe; Numai revăzînd cele citite, aș putea să mă pronunț.*
- Adjective și participii: *Invitat, ar fi venit și el.*
- Adverbe sau locuțiuni adverbiale: *A trebuit să fug, altminteri [dacă nu fugeam], muream înjunghiat.* (O. Paler); *Să vină mîine la seminar, în caz contrar, nu va fi admisă la examen.*

PROPOZIȚIA SUBORDONATĂ CIRCUMSTANȚIALĂ CONDIȚIONALĂ

Propoziția care corespunde, în principiu, circumstanțialului condițional, avînd aceiași termeni regenți și indicînd condiția de a cărei îndeplinire depinde realizarea acțiunii, stării sau caracteristicii determinate. Cf. *Dacă știai să potrivești din gît pe moș Nichifor, apoi era cît se poate de șăgalnic* (I. Creangă).

Conectiv

Circumstanțiala condițională poate fi introdusă în frază prin:

- conjuncțiile: **dacă, de, să, cînd** ș.a. *De te-ating, să feri în lături, / De hulesc, să taci din gură* (M. Eminescu); *Să știe omul ce-ar păți, dinainte s-ar feri; Cînd ar da după pofta cîinilor, n-ar rămîne vită în sat.*
- locuțiunile conjuncționale: **în caz că, în caz dacă, în eventualitatea că, cu condiția că (ca)** ș.a. Cf. *În caz că întîrziem la avion, luăm autobuzul.*
- Pronume relative în genitiv, precedate de **în locul**: *În locul cui a fost ales, tu ai adopta o altă tactică de luptă.*

Notă: Subordonatele condiționale pot fi juxtapuse față de regentă. Cf. *Ai carte, ai parter; La calic slujești, calic rămîi; Se supără, atît mai bine pentru mine.*

Clasificări

Sub aspect semantic, circumstanțiala de condiție se grupează în:

Circumstanțiala condițională poate reda o ipoteză, pe care vorbitorul o prezintă ca sigură, posibilă (realizabilă) sau imposibilă (ireală):

- 1) Se consideră condițională sigură cea introdusă prin verbe regente la indicativ. Cf. *Dacă nu ți-i drag, degeaba depune eforturi.*
- 2) Condiționala este realizabilă, dacă redă un proces codificat prin conjunctiv sau condițional prezent: *Cînd ai crede tot ce-ți spune, ai fi foarte dezamăgit.*
- 3) Condiționala este ireală cînd redă un proces nerealizat în momentul enunțării, prin intermediul formelor de condițional perfect. Cf. *Dacă aș fi aflat acestea, ți-aș fi spus.*

Topica și punctuația

Circumstanțialul condițional are topică, în general, liberă față de regent. Totuși există unele restricții și preferințe de topică în funcție de conjuncțiile care le introduc. Bunăoară, cele introduse prin *dacă* de obicei sînt antepuse. Prezența pauzei și a virgulei depinde de felul condiționalelor, adică de gradul de legătură cu regenta – sînt prototipice sau metadiscursive. Cf. *Aș pleca, dacă nu mai ai nimic de spus.* // *Aș pleca dacă nu mai ai nimic de spus.*

Confuzii

A nu se confunda circumstanțialul condițional cu:

- * Circumstanțialul sociativ cu aspect negativ (construite cu prepoziția *fără*): *Fără el, n-aș putea să plec* (CS); *Fără el, nu m-aș descurca* (CC); *Doar fără tine viața nu ar mai avea nici un rost* (CS);
- * Circumstanțial instrumental: *Doar cu sacrificii, numai așa s-ar îmbunătăți viața noastră;*
- * Complement indirect: *S-ar bucura de venirea voastră;*
- * Circumstanțial temporal: *Văzîndu-se zilnic în metrou, numai așa s-au îndrăgit.*

Sincretism semantic:

De te-ating, să ferî în lături, / De hulesc, să taci din gură (M. Eminescu); *Cînd m-aș potrivi eu babei la toate cele, apoi aș lua cîmpii* (I. Creangă) – se împletesc ideea de timp, de cauză și de condiție.

CIRCUMSTANȚIALUL CONSECUTIV (DE CONSECINȚĂ, REZULTATIV)

Circumstanțial consecutiv arată rezultatul, consecința, urmarea acțiunii sau calității și răspunde la întrebarea: care este consecința, urmarea, rezultatul faptului că? Cf. *Se înțeleg de minune; Tot mai port în viață ca la nuntă steagul / Și-l mai joc în aer, de-a mai mare dragul* (Beniuc).

Circumstanțialul consecutiv s-a desprins din sfera complementului indirect sau a circumstanțialului modal, fiind relativ bine reprezentat în limba română și unanim acceptat doar la nivelul frazei. La nivelul propoziției, el suscită controverse în literatura de specialitate. C. Dimitriu consideră că acesta este denumit „nepotrivit” în gramatici (Cf. Gh. Constantinescu-Dobridor) „consecutiv” și este foarte slab reprezentat în limba română (preferîndu-se folosirea propoziției echivalente¹⁴⁰). Consecutivul nu face parte din structura tematică a verbului, funcționînd ca un mijloc suplimentar de redare a unei aprecieri graduale superlative.

¹⁴⁰ Unii cercetători consideră că circumstanțialul consecutiv se realizează doar la nivelul frazei, concretizat în propoziția circumstanțială consecutivă. Drept argument servindu-ne și exemplele: *de minune, de-a mai mare dragul, de-o frumusețe, de nerecunoscut, la disperare* etc. sînt de fapt niște perifraze adverbiale ce exprimă ideea de superlativ „foarte bine”, „foarte frumos” etc. Cf. *M-a mișcat pînă la lacrimi* (= „foarte mult”). Rezultă că aceste părți de propoziție sînt niște circumstanțiale modale (C. Dimitriu, p. 1252, 1419, 1439). În unele cazuri există totuși excepții: *Lucrează*

Exprimări

Un circumstanțial consecutiv poate fi exprimat prin:

Substantive sau substitute în acuzativ: *Spre marea uimire a mamei, am susținut toate examenele cu brio; O iubește la disperare; Tot mai port în viață ca la nuntă steagul / Și-l mai joc în aer, de-a mai mare dragul* (M. Beniuc); *Lucrează împreună de-o frumusețe etc.*

- Verbe la gerunziu, infinitiv, supin: *E suficient de inteligent pentru a înțelege; Sa- emoționat tare, începînd aproape să plîngă; S-a schimbat de nerecunoscut; Este norocos de invidiat; Mănîncă de speriat.*

PROPOZIȚIA SUBORDONATĂ CIRCUMSTANȚIALĂ CONSECUTIVĂ

Propoziția circumstanțială consecutivă determină un verb și arată urmarea desfășurării unei acțiuni sau a manifestării unei stări sau însușiri. Cf. *Și-mi trăgea un pui de răbuială ca aceea ..., de-i pufnea rîsul pe toți ucenicii* (I. Creangă); *A auzit un cîntec atît de frumos că a rămas uimit; Daracuk chiuu ș-a treia oară, așa de tare, de credeai că s-a rupt ceva într-însul* (I. Creangă); *Mergeau așa de iute, încît i se părea că pustiul și balurile mării fug* (M: Eminescu); *La steaua care-a răsărit / E-o cale-atît de lungă, / Că mii de ani i-au trebuit / Luminii să ne-ajungă* (M. Eminescu).

Conective

Circumstanțiala consecutivă poate fi introdusă în frază prin:

- conjuncțiile: *încît, încît să, așa încît, astfel că, de, că, să* ș.a.: *Era în felul ei ceva ce te stăpînea, încît nu puteai să-i spui decît ceea ce dorea dînsa; Era așa de frumoasă de parcă se oprise dintr-un basm drept în albul zăpezii; Și tot ce făce îl prinde și avea haz, că o lume întreagă se minuna de el; S-au făcut ca ceara albă fața roșă ca un măr / Și atîta de subțire, să o tai c-un fir de păr* (M. Eminescu).
- Pronume relative *cît*: *A luat cu ea mîncare, cît să-i ajungă petru trei zile.*

Rar și condiționat se poate vorbi de propoziția circumstanțială consecutivă juxtapusă regentului: *S-a purtat prea urît să-l mai poată ierta; Aș lua seara / Luna, de somn / Ca pe-o pastilă, / Atît de mare e / Neodihna mea.* (M. Sorescu).

Topica și punctuația

Circumstanțialul de consecință stă întotdeauna după regent și nu se izolează. Propoziția circumstanțială consecutivă se desparte de regentă prin pauză, marcată grafic prin virgulă sau punct.

Confuzii

A nu se confunda circumstanțialul consecutiv cu alte tipuri de circumstanțiale:

* circumstanțială temporală: *Și atîta l-a purecat pînă l-a sfărtecat* (Pconsecutivă) // *Și l-a purecat pînă l-a sfărtecat* (CT).

* circumstanțiala de scop: *Se prefăce atît de bine ca nimeni nu observase ce urmărește.* (CC) // *Se prefăce ca nimeni nu observase ce urmărește.* (CS)

(așa de mult) *pînă la epuizare*; *A reușit spre bucuria tuturor; Îmi pare suficient de informat pentru depășirea acestei probe.*

CIRCUMSTAŢIALUL INSTRUMENTAL¹⁴¹

Circumstanţialul instrumental arată mijlocul sau instrumentul (lucru, fiinţă sau proces) prin care se realizează acţiunea şi răspunde la una din întrebările: *cu ce? după ce? fără ce? în ce? la ce? prin ce? datorită (graţie, mulţumită) cui? cu ajutorul cui? prin mijlocirea cui? prin intermediul cui?* Cf. **Cu săgeata**-i otrăvită / A sosit ca să mă certe / fiul cerului albastru / Şi-al iluziei deşerte (M. Eminescu).

Circumstanţialul instrumental s-a desprins din sfera complementului indirect şi este relativ bine reprezentat în limba română.

Regenţii

Elemente regente pentru un circumstanţial instrumental pot fi:

- un verb sau o locuţiune verbală: *De-i suna din corn o dată*, / *Ai s-aduni Moldova toată* (M. Eminescu); *Ca să-mi fac sfînta dreptate* / **Cu cea ghioacă** de pe spate (V. Alecsandri);
- Un adjectiv de provenienţă participială sau derivate cu sufixul – *bil*: *Exprimabil prin imagini, visul te copleşeşte*.
- Un adverb:
- O interjecţie: *Iar el zvîrr! cu o scurtătură în urma noastră* (I. Creangă);

Exprimări

Un circumstanţial instrumental poate fi exprimat prin:

- Substantive sau substitute în acuzativ, precedate de prepoziţiile **cu, prin, din, în, după, la** : *Ai provocat cearta prin comportamentul tău*; *Dară după asta îşi puse şi el puterile şi zicea din fluier nişte doine de te adormea* (P. Ispirescu); *Ş-acel rege-al poeziei, vecinic tînăr şi ferice*, / *Ce din frunte îţi doineşte, ce cu fluierul îţi zice*, / *Ce cu banul povesteşte – veselul Alecsandri* (M. Eminescu); *Am trimis-o prin cineva* (I. L. Caragiale);

Notă: Unele verbe agentive conţin instrumentalul în matricea lor semantică – *a grebla, a mobila, a secera, a mătura, a ciocăni* ş.a.- de aceea nu admit pe lîngă ele un instrumental lexicalizat. În alte situaţii, circumstanţialul instrumental construit cu prepoziţia **cu** intră în structura unor locuţiuni verbale: *a arunca cu praf în ochi, a da cu barda, a da cu gura, a da cu mătura, a da cu piciorul, a da cu puşca, a trage cu urechea* etc.

- Substantive sau substitute în genitiv, precedate de locuţiunile prepoziţionale: **prin intermediul, prin mijlocirea, cu ajutorul, pe spinarea, pe baza, în virtutea**: *Asemenea tuturor, ei au privirea îndreptată înăuntru şi nu în afară şi se descriu pe sine prin intermediul realităţii*. (I. Gheţie); *M-am angajat cu ajutorul dumnealui*.
- Substantive sau substitute în dativ, precedate de prepoziţiile **mulţumită, datorită, graţie**: *Recolta s-a dezvoltat datorită ploilor*.
- Verbe la moduri impersonale - la gerunziu, infinitiv, supin: *Trăieşte din cerşit*; *A început prin a prezenta argumentele pro*; *A slăbit făcînd sport*.
- Pronume: **Din ce** trăiesc; *Am trimis-o prin cineva* (I. L. Caragiale);

PROPOZIŢIA SUBORDONATĂ CIRCUMSTAŢIALĂ INSTRUMENTALĂ

Propoziţia circumstanţială instrumentală este propoziţia care corespunde circumstanţialului de mijloc/instrumental la nivelul frazei. Cf. *Masa pregătită cu ce aveau în casă a fost foarte bună*; *Se află în frunte mulţumită oricui a vrut „schimbare”*; *Hai cu ce găsim, căci nu avem de ales. A promovat graţie cui l-a sprijinit*.

¹⁴¹ C. Dimitriu preferă pentru denumirea acestui complement termenul de circumstanţial de mijloc, care i se pare „mai avantajos decît acela de instrumental, datorită semantismului lui mai puţin rigid: faţă de instrumental, care vizează prin excelenţă „realităţii” materiale animate (*Scriu cu pixul, Străbat distanţe mari cu ajutorul maşinii* etc.), de mijloc trimite la orice fel de „realităţi”, atît materiale inanimate (*bate cu biciul* etc.) sau animate (*trimite scrisoarea printr-un amic* etc.), cît şi materiale (*bătrînii trăiesc prin amintiri* etc.).

Conectori

Prepoziții și locuțiuni prepoziționale: *cu, din, dintru, după, fără, la, prin, printru, cu ajutorul, prin intermediul, prin bunăvoința* etc. Cf. *Se apărau cu ghiarele și cu dinții*;

Topica și punctuația

Circumstanțialul instrumental, în cazul realizărilor nonpropoziționale e plasat, cu preponderență, după regent. Pentru emfază însă, el poate fi plasat și înaintea regentului – situație în care se desparte prin pauză și deci prin virgulă. Cf. *Moș Iordache dădu, cu vorbe anumite, cel din urmă îndemn cailor* (M. Sadoveanu).

Confuzii

Circumstanțialul instrumental poate avea nuanțe apropiate de alte circumstanțiale:

- *Eu cu tine fac avere.* (CI, dacă are sensul „prin intermediul tău”) // *Eu cu tine fac avere.*
- Circumstanțialul instrumental poate avea nuanță cauzală: *Toate s-au întâmplat datorită ției. Am întârziat datorită aglomerației* (structurile cu datorită nu sînt recomandabile pentru circumstanțialul cauzal).

CIRCUMSTANȚIALUL DE REFERINȚĂ (DE LIMITĂ, RELAȚIONAL)

Circumstanțialul de referință reprezintă o determinare, în general, facultativă a regentului, arătînd la cine sau la ce se limitează acțiunea sau caracteristica determinată sau perspectiva din care este privită acțiunea sau caracteristica.

În funcție de raportul exprimat, circumstanțialul de referință îmbracă două aspecte:

* unele structuri ale sale arată obiectul la care se limitează acțiunea verbului (locuțiunii) sau calitatea exprimată de adjectiv și sînt precedate de prepozițiile *cu, de, din, după, în* și *la* (acuzativ), *asupra* (genitiv) sau de locuțiunile prepoziționale: *cu privire la, în legătură cu, referitor la, cît despre, cît pentru, cît privește, în (ceea) ce privește, din punct de vedere, în materie de, în privința* etc.: *Este un bărbat mic de statură; Copilul e priceput la exerciții; Cît privește termenul, el va fi respectat; Este slab dezvoltat din punct de vedere fizic.*

* alte structuri arată obiectul din al cărui punct de vedere este emisă comunicarea din restul propoziției. Ele sînt precedate de prepozițiile *după, pentru* (acuzativ), *conform, potrivit* (dativ), sau de locuț. *despre partea, după părerea, din punctul de vedere* (genitiv), *în (ceea) ce privește* (acuzativ): *Despre partea închinării* însă, doamne, să ne ierți (M. Eminescu); *Întreaga mai pe toți băieții și din carte, dar și din nebunii* (I. Creangă); *Cît pentru scrisoare, nu-ți face nici o grijă; Din partea lui Marius, lucrurile stau altfel; Cu privire la cei doi, nimeni nu are dreptate; Potrivit acestora, ar trebui să revedem programul; Din punctul nostru de vedere, nu trebuie modificat nimic; De harnic, e harnic.*

Notă: Circumstanțialul de referință poate anticipa uneori un subiect sau un compelement (direct sau indirect), nemailimitînd obiectul la acțiune sau calitate, ci întărind, accentuînd partea de propoziție anticipată: *Cît despre colegul meu, el nu mai este un copil; Cît despre Dana, ei nu-i place această rochie.* Alteori, el anticipează un nume predicativ sau un predicat verbal, constituind un fel de corelativ al conjuncției coordonatoare adversative *dar*, care leagă cele două propoziții principale din frază, și arătînd, în același timp, că acordul vorbitorului se limitează la prima dintre cele două propoziții principale coordonate: *De frumoasă, este frumoasă, dar este cam scundă.*

Din punct de vedere semantic, circumstanțialul de referință nu este un constituent facultativ, ci restrînge/limitează sfera predicăției. El privește întreaga structură propozițională și este izolat sintactic.

Exprimări

Trebuie de relevat faptul că circumstanțialul de referință este o clasă sintactică puțin unitară în ce privește posibilitățile de realizare înregistrate:

- substantiv sau substitut însoțit de prepozițiile sau locuțiunile, grupări cvazilocuționale - *în, la, ca, de, din, după, în ale, apropo de, cu privire la, în legătură cu, în materie de, legat de, în*

(ceea) ce privește, cât privește, în problema, din punctul de vedere, sub aspectul ș.a. Cf. Este as la matematică; Exagerează cu laudele; E un începător în ale meseriei; Din punctul de vedere al pregătirii profesionale, e foarte bun.

- Adjectiv: Sub aspect juridic, situația e limpede;
- Adverb: Eu nu vorbesc rasial, vorbesc antropologic.

Confuzii

Nu trebuie să confundăm circumstanțialul de referință cu complementul indirect - atunci când ele sînt construite cu prepoziția *pentru*: **Pentru mine**, carte are o deosebită valoare (CR); *Pentru mine a muncit zi și noapte* (CI) – sau cu circumstanțialul de mod, construite cu prepozițiile *conform*, *potrivit*: **Potrivit legii**, această infracțiune se pedepsește cu privațiune de libertate (CR); *A dat verdictele conform legii* (CM).

Notă: Construcții tautologice formate dintr-un **verb la supin și reluat de același verb la un mod personal** - *De învățat învăț eu, dar...*; *De venit voi veni.*; *De spus n-am să-i spun*; *Și de vorbit vorbeau, și de glumit glumeau, și-l petrecea pînă la poartă întotdeauna* (I. Druță); *De uitat n-am uitat nimica, tată, dar ia, prin dreptul unui pod, mi-a ieșit înaintea un urs grozav, care m-a vîrît în toți sperieți* (I. Creangă) – se bucură de interpretări contradictorii în literatura de specialitate. Unii cercetători consideră supinul verbului drept un complement referențial (a se vedea A. Merlan, p. 147). Alții consideră întreaga sintagmă un caz special de exprimare a predicatului verbal simplu sau un predicat angrenat (P. Butuc)¹⁴². G. Pană Dindelegan interpretează astfel de structuri drept tipare sintactice de „tematizare forte” (p. 152-163)¹⁴³.

PROPOZIȚIA SUBORDONATĂ CIRCUMSTANȚIALĂ DE RELAȚIE

Circumstanțiala de relație (relaționala) este subordonata circumstanțială care îndeplinește funcția de circumstanțial de relație pe lîngă un verb, o locuțiune verbală, sau un adjectiv din propoziția regentă, arătînd un obiect sau o acțiune la care se limitează sau despre care dă relații fie afirmația sau negația verbului-predicat din propoziția regentă. Cf. *Acum să stăm aici în ceea ce te privește pe dumneata și să luăm pe istalalt la rînd* (I. Creangă); *Apropo de cine a lipsit, nu am nimic de adăugat*; *Dacă trebuie să plec, plec chiar acum*; *Că a greșit, a greșit*; *Articolul este interesant, în ceea ce ține de practică*; *S-a evidențiat în ceea ce ține de politică*.

Întrebări

Cu privire la cine (ce)? În legătură cu cine (ce)? Referitor la cine (ce)? etc.

Menționăm că dintre toate întrebările posibile, menționate mai sus, pentru această specie de circumstanțial, se detașează ca generală și specifică întrebarea **în ce privință?**, care le poate înlocui la nevoie, pentru a verifica dacă avem de-a face cu o valoare de relație sau nu.

Elemente de relație

- un verb sau o locuțiune: *În ceea ce privește eroarea lui, vom mai discuta*; *Cît privește cele afirmate, mi se pare că nu este drept*.
- adjectiv: *E ceva nemaipomenit în ceea ce ne privește*; *Toate sînt bune la ce avem noi nevoie*.

Conectori

- pronume relative: **care, cine, ce, ceea ce** etc. (precedate de prepozițiile **în, la, pentru** sau de locuțiunea prepozițională **cît despre, cît pentru, cît privește, în ceea ce privește**¹⁴⁴, **cu**

¹⁴² Cf. *Iarna trecută, cînd punea întîiul fuior în furcă, se grăbea s-o sfîrșească mai repede cu torsul – de țesut va țese de acum după măritiş* (I. Druță) etc. Acest bloc predicativ, menționează P. Butuc, conține o singură semnificație substanțială, reieșită din conținutul lexical al verbului a țese și o singură semnificație gramaticală ce alcătuiește indicii predicativității propoziției, dar conține și sensuri suplimentare: o constatare despre efectuarea pe etape a lucrului (a acțiunii), despre respectarea unei consecutivități logice în efectuarea acțiunii.

¹⁴³ Vom dedica un seminar analizei unor asemenea structuri sintactice. (Cf. Planurile semniarelor).

¹⁴⁴ *A făcut profeții în ceea ce privește purtarea familiei mele* Există păreri că **în ceea ce privește purtarea familiei mele** este o subordonată de relație. *În ceea ce privește și cît privește* sînt locuțiuni prepoziționale cu specializare pentru circumstanțialul de relație, probat prin sensul lexical inițial al verbului *privește*, care nu mai exprimă noțiunea verbală de „a îndrepta privirea spre”, „a se uita”. Dacă admitem că în general condiția esențială a trecerii de la cuvintele

privire la, din partea, în legătură cu, referitor la etc.): Nu dă importanță relativ la ce zic ei; Mă așteptam la asta din parte cui își manifestase nemulțumirea; Cît pentru ce-a vorbit el, nu-ți face griji.

- Pronume nehotărâte cu funcție de relație: **oricare, oricine, orice** (precedate de prepoz.) și **cîte** (precedată de prep. *din, după* sau *pe*): Pentru oricine călătorește, trebuie să cunoască regulile circulației; Referitor la orice se zvonește, are cîte ceva de spus; Este foarte limpede, pe cît se vede.
- Conjuncții subordonatoare sau locuțiuni conj.: **dacă, de, după cum**: Să probăm rochia, dacă (de) ne vine bine; Este un om rău, după cum se comportă.

Notă: Circumstanțiala consecutivă poate rămîne nemarcată de un conectiv subordonator, fiind juxtapusă. Cf. Aș lua seara / Luna, de somn / Ca pe-o pastilă, / Atît de mare e / Neodihna mea. (M. Sorescu).

Topica și punctuația

Circumstanțialul de relație stă, de obicei, (într-o topică neafectivă), după regent și nu se desparte prin virgulă de acesta. Într-o topică afectivă, poate sta însă înaintea regentului, accentul în frază căzînd pe el: *Referitor la întîrziat, nu pot adăuga nimic.*

Circumstanțiala de relație, așezată după propoziția regentă, nu se desparte prin virgulă de aceasta; cea așezată înaintea propoziției regente se desparte prin virgulă de regenta ei.

Contragerea

S-a evidențiat în ceea ce ține de literatură > S-a evidențiat în legătură cu literatura;

Cît pentru cei ce pleacă azi, vom pregăti cele necesare > Cît privește plecarea unora, vom pregăti cele necesare.

CIRCUMSTANȚIALUL DE MĂSURĂ (CANTITATIV)

Circumstanțial de măsură este partea secundară de propoziție care determină un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecție și arată măsura / cantitatea care privește acțiunea sau caracteristica determinată. Cf. *Citește mult; Sticla are doi metri; El se înalță de trei sulii pe cereasca mîndră scară* (V. Alecsandri); *Trenul a întîrziat 20 de minute; A cumpărat un cablu lung de doi metri; Ea merge înainte cu doi pași; Hai încă doi kilometri și apoi facem popas.*

Așadar, circumstanțial de măsură exprimă o cuantificare, o caracterizare cantitativă - în termeni globali sau prin raportare la unități de măsură - a unei predicatii semantice. Această funcție sintactică a fost recent delimitată de specialiști în inventarul funcțiilor sintactice, fiind obligatorie în anumite contexte și facultativă în altele.

Regenții

Elemente regente pentru un circumstanțial de măsură pot fi:

- un verb sau o locuțiune verbală: *Stofa costă o mie de lei. O rămîi, rămîi la mine, / Te iubesc atît de mult!* (M. Eminescu);

Notă: Există verbe care cer actualizarea obligatorie a unor circumstanțiale cantitative: *a cîntări, a valora, a măsura, a se întinde* ș.a.

- Un adjectiv: *Un gard lung de un kilometru împrejmuiește acea casă.*
- Un adverb: *Mergi în urmă cu un metru.*

Exprimări

Circumstanțialul de măsură se exprimă prin:

a) substantive care indică unități de măsură a timpului (*secundă, minut, oră, săptămînă* etc.), a spațiului (*milimetru, centimetru* etc.), a greutății (*gram, kilogram* etc.) ș.a. însoțite, de obicei, de adjective numerale cardinale ce arată numărul unităților respective, precedate sau nu de o prepoziție

noționale la cele nenoționale o constituie desemantizarea cuvintelor noționale (cf. *față* (subst.) – *în fața* (loc. prepoz.); *deasupra* (adv.) – *deasupra* (prep.) și dacă în „structurile” date verbul *privește* s-a **desemantizat**, atunci trebuie să admitem și că fostele propoziții, care erau îmbinări libere de cuvinte (cînd *în ceea ce privește* și *cît privește* acceptau un complement direct (*mă, te* etc.), dar – în aceeași structură – un complement de relație.

de felul *de, cu, pînă, la* etc., precum și adjective propriu-zise cu sens cantitativ (*mult, puțin* etc.): *Te aștept (de) două ore; A mers mulți kilometri; Mercurul termometrelor va urca pînă la douăzeci de grade.*

b) numerele întrebuințate pronominal: *De trei ori* împinseră și prăvăliră pe turci și *de trei ori* fură respinși înapoi (N: Bălcescu); *Joace unul și pe patru* / *Totuși tu ghicivei chipu-i* (M. Eminescu); *Muncește îndoit.*

c) adverbe (sintactice, perifrastice) prin care se exprimă cantitatea (*mult, puțin, destul, de multe ori, în multe rînduri* etc.): *De multe ori i-a venit flăcăului în cap să se însoare* (I. Creangă).

Propoziția circumstanțială de măsură

Propoziția circumstanțială de măsură reprezintă realizarea tipică a circumstanțialului cantitativ la nivel de frază. Din punctul de vedere al semantismului și al mărcilor jonctive subordonatoare, aceste propoziții sînt o clasă neomogenă.

Sub aspect semantic, propoziția circumstanțială de măsură se clasifică în:

* **Propriu-zisă** corespunde complementului circumstanțial de măsură: *Vorbește cît vrea; Grădina lui e mare cît o arată împrejurimile; A mers înainte cît nu a întîlnit obstacole; Hai cît am mers și ieri și pe urmă ne oprim; Tace oricît vrea.*

* **Progresivă** (foarte rar întrebuințată în limba română și numai de vorbitorii cu un anumit grad de cultură) este propoziția secundară/subordonată care determină un verb și arată măsura creșterii acțiunii exprimate de derminat: *Omul îmbătrînește pe măsură ce se adaugă anii; Și cu cît lumina-i dulce tot mai mult se lămurește, / Cu-atît valurile apei, au-atît țărnul parcă crește.* (M. Eminescu).

Topica și punctuația

Cantitativul poate fi atît antepus, cît și postpus. Indiferent de topică însă, solidaritatea circumstanțialului cu regentul său e foarte ridicată, fapt reflectat în absența pauzelor și a virgulei.

Confuzii:

A nu se confunda circumstanțialul cantitativ cu :

* circumstanțialul e timp și cel de loc care indică dimensiuni temporale sau spațiale: *A dormit mult; A dormit zece ore.*

* numele predicativ: *Terenul are 10 metri (CC)// Terenul e de 10 metri (NP).*

* o serie de construcții ce au ca regent un adjectiv sau un adverb fără mărci comparative, care pot fi interpretate fie ca circumstanțiale cantitative, fie drept complemente comparative. Cf. *Mare cît un munte; Repede ca săgeată, Negru ca pana corbului.*

Circumstanțialele cu dependență dublă

Complementele date au regenți de grade diferite: unul verbal (verb, adjectiv, adverb, interjecție) – de gradul I, care justifică încadrarea acestor determinări la circumstanțiale, altul nominal (substantivul și substitutele sale) – de gradul al doilea, care depind, într-un fel sau altul, de regentul de gradul I.

CIRCUMSTANȚIALUL CONCESIV

Circumstanțialul concesiv - puțin frecvent în limba română - este partea secundară de propoziție care, în general, determină atît un „regent” de gradul I (verb, adjectiv, interjecție, adverb) și un regent de gradul II (substantiv, pronume, numeral întrebuințat pronominal) și arată cine sau ce era de așteptat să împiedice realizarea acțiunii sau a caracteristicii determinate, dar nu o împiedică.

Așadar, circumstanțialul concesiv arată obiectul sau situația care ar fi fost de așteptat să împiedice realizarea unei acțiuni sau manifestarea unei calități, dar care, în realitate, nu le-a împiedicat (de aici ideea de concesie) și răspunde la una din întrebările: *în ciuda cărui fapt? în*

pofida cărui fapt? în ciuda cui? Cf. **Cu toată dăscălimba dumnealui, cu toată societatea moftologică a dumnealui ... degeaba!** (I. L. Caragiale).

În legătură cu conceperea funcției sintactice de circumstanțial concesiv sîntem de părere că este de importanță majoră remarca pe care o face I. Iordan, LRC cu privire la „obstacolul” (în definiția dată de noi mai sus „cine sau ce era de așteptat să împiedice realizarea acțiunii sau a caracteristicii determinate, dar nu o împiedică”) ce interesează la propoziția concesivă: „Obstacolul, în sens foarte general, este exprimat de propoziția concesivă, nu de regentă, cum ar fi logic, căci „concesia” se face împotriva existenței obstacolului, ceea ce înseamnă că, de fapt, concesivă din punct de vedere logic este regenta, nu subordonata ei” (p. 711). Cele arătate de I. Iordan privitor la propoziția concesivă din frază sînt valabile, schimbînd ceea ce trebuie schimbat, și la circumstanțialul concesiv din propoziție, în sensul că, din punct de vedere semantic, acesta (circumstanțialul concesiv) trimite la „cine sau ce era de așteptat să împiedice realizarea acțiunii sau a caracteristicii determinate, dar nu o împiedică”, concesia apărînd din punct de vedere semantic la „regent”: faptul că cineva are dreptate conduce, în mod normal, la ideea că acel cineva nu ar trebuie să piardă: cu alte cuvinte, „regentul” a pierdut constituie o concesie față de ceea ce, în mod normal, trebuia să se întîmple astfel ș.a.m.d.

Regenții

Elemente regente pentru un circumstanțial concesiv pot fi:

- un verb sau o locuțiune verbală: *Cu toate acestea, n-a mai insistat;*
- Un adjectiv: *Frumoasă și agreabilă, în ciuda maladiei care îi dădea tîrcoale, i-a frapat pe cei din jur.*
- Un adverb: *Citește repede, cu toată inhibiția. La mare a fost bine, deși apa cam rece.*
- O interjecție: *Chiar alergînd toată ziua, hai să ne mai plimbăm și seara.*

Exprimări

Un circumstanțial concesiv poate fi exprimat prin:

Substantive sau substitute în acuzativ, dativ sau genitiv, precedate de prepozițiile și locuțiunile prepoziționale **cu toți, cu toate, indiferent de** (cazul acuzativ), **în ciuda, în pofida, împotriva** (cazul genitiv), **contrar** (cazul dativ) ș.a.: *Cu tot efortul, na- reușit nimic; Om în vîrstă și tîrziu, / Tot am învățat să scriu* (T. Arghezi).

- Verbe la infinitiv, gerunziu și construcții gerunziale: *Înserîndu-se, ne-am continuat totuși drumul; Chiar fără a mă înțelege acum, crede-mă.*
- Adjective și participii: *Nici invitat, nu ar fi venit; Nene, moartă, tăiată, nu mai stau cu mitocanul.*
- Adverbe sau locuțiuni adverbiale: *În nici un caz nu-i voi spune asta; Oricum, tu ești soțul meu; Cu toate acestea, te iubesc.*

În legătură cu adjectivele, adverbele și substantivele din contextele de mai sus opiniile sînt variate: în prima ediție a GA și la D. Irimia, Gramatica ..., găsim că adjectivele, adverbele și substantivele în atenție reprezintă funcția sintactică de circumstanțial concesiv la nivelul propoziției. În a doua ediție a GA, se exprimă însă ideea că adjectivele, adverbele și substantivele avute în vedere îndeplinesc funcția de circumstanțial concesiv la nivelul frazei, adică sînt propoziții circumstanțiale concesive „fie eliptice de predicat, fie nominale, cu predicatul exprimat numai prin numele predicativ.

În opinia noastră, structurile la care ne referim nu au toate aceeași rezolvare:

a) prezența sau absența adverbului **chiar** înaintea adjectivului, adverbului sau a substantivului nu are influență asupra nivelului (propoziție sau frază) la care se realizează funcția sintactică, întrucît acest adverb nu aparține elementelor de relație nici de tipul prepozițiilor (care stabilesc raporturi sintactice de subordonare în propoziție), nici de tipul conjuncțiilor (care stabilesc raporturi sintactice de feluri diferite la nivelul tuturor unităților sintactice). Mai mult, atunci cînd adverbul e pseudoadverb emfatic, el nu îndeplinește nici funcție sintactică și nici funcție de marcă raportuală, fiind parte de propoziție cu funcție exclusiv expresivă: *Și chiar mort* [EPS, acordat în gen, număr și caz cu un nume masculin], *oasele mele se vor bucura...de isprăvile tale.* Cf. și *Chiar*

adevărată, știrea asta n-o cred!; Chiar rugat, n-a venit; nu mai poate să se descurce; Și chiar mort, oasele mele se vor bucura...de isprăvile tale (P. Ispirescu).

b) **deși**, în calitate de conjuncție subordonatoare poate marca subordonarea doar la nivelul frazei, de aceea în toate contextele date avem de-a face pricipial cu resturi de propoziții circumstanțiale concesive: *Ea răsufla adânc, deși [face acest lucru] încet; Felix, deși [se afla] la începutul studiilor, înțelese.* Cf. și *O văzurăm atît de frumoasă, deși palidă* (C. Negruzzi); *Ea răsufla adânc, deși încet* (M. Eminescu).

Propoziția circumstanțială concesivă

Propoziția circumstanțială concesivă determină toate speciile regentului verbal, avînd ca semnificant ontic concesia. La fel ca circumstanțialul concesiv, concesiva reprezintă un determinant facultativ al regentului, fiind comutabilă cu zero într-o comunicare minimă stabilită. Cf. *Eu [chiar dacă] am, [chiar dacă] n-am clienți acasă, la unsprezece fix mă-ntorc din tîrg* (I. L. Caragiale); *Hai în excursie, chit că n-a venit încă vacanța.*

Conective

Circumstanțiala concesivă poate fi introdusă în frază prin:

- conjuncțiile sau locuțiunile conjuncționale **deși, chiar de, chiar dacă, cu toate că, măcar că, indiferent dacă, de, dacă, batîr că.** Cf. *Cu toate că își păstrase prezența de spirit, sufletul îi era complet răvășit; Calul, de e cu patru picioare, și tot se poticnește.*
- Adeverbele relative **cînd, (de) cum, oricum, , oricînd** Cf. *Și cumu-l de păcătoasă, tot se ține de frumoasă; Orice ai face, te iubesc.*
- pronume și adjective pronominale nehotărîte **oricare, orice, oricine** Cf. *Oricare i-ar fi fost alegerea, rămîne fiica mea.*

Notă: Există și concesive juxtapuse: *Privitor ca la teatru / Tu în lume să te-nchipui. / Zică toți ce vor să zică, / Treacă-n lume cine-o trece; / Ca să nu-ndrăgești nimică, / Tu rămîi la toate rece.* (M. Eminescu).

Topica și punctuația

Circumstanțialul concesiv are topică liberă, ca, de altfel, orice circumstanțial. Indiferent de poziția lui față de regentul său, concesivul se desparte întotdeauna prin pauză, iar, grafic, prin virgulă.

Confuzii

A nu se confunda circumstanțialul concesiv cu alte tipuri de complemente.

Cf. *Ajutîndu-l cu sfatul, tot nu s-a cumințit* (circumstanțial concesiv); *Trecînd pe potecă, a auzit un zgomot* (CT); *Tușind prea tare, l-a deșteptat* (Ccauzal); *Învățînd mereu, știi* (Ccondițional).

În calitate de dezambiguizator ar putea servi corelativele *totuși / tot*.

CIRCUMSTANȚIALUL SOCIATIV

Circumstanțialul sociativ este partea secundară de propoziție care în general determină un regent de gradul I (verb, adjectiv, interjecție – deci nu adverb) și un regent de gradul II (subst., pron., numeral întrebuintat pronominal) și indică¹⁴⁵ cine sau ce însoțește (ca „asociat”), în desfășurarea acțiunii sau în legătură cu caracteristica determinată, partea de propoziție la care se face referire. El răspunde la una din întrebările *cu cine? cu ce? Fără cine? cu cîți? cu al cîtulea? Cu a cîta? Împreună cu cine? dimpreună cu cine? laolaltă cu cine? la un loc cu ce? Cu tot cu ce?: Mama a plecat la țară împreună cu sora mea cea mică; Zilele de iarnă au venit cu ninsori mari și geruri cumplite; Au distrus casa cu fundație cu tot; Culege o poală de somnoroasă, pe care o fierbe la un loc cu o vadră de apă dulce și cu una de miere* (I. Creangă); *Se duc cu combinele la secerat; A plecat la un loc cu tatăl; Să nu veniți fără ai voștri.*

¹⁴⁵Prin referire la „numele-regent” de gradul al doilea cu diverse funcții sintactice (subiect, complement, circumstanțial).

Circumstanțialul sociativ s-a desprins tot din sfera complementului indirect și este puțin reprezentat în limba română. În majoritatea realizărilor sale, circumstanțialul sociativ vizează un agent animat al acțiunii, dar în limbă există posibilitatea exprimării cu un obiect inanimat. Cf. *Doamne, / Împacă-mă cu lumea / Și cu minunea vieții* (M. Sorescu).

Regenții

Circumstanțialul sociativ determină:

- **un verb sau o locuțiune verbală**, arătând asocierea, însoțirea unei ființe sau a unui lucru cu subiectul sau cu complementul direct în aceeași direcție de săvârșire a acțiunii. Din punct de vedere al sensului, verbele regente ale circumstanțialelor sociative transmit ideea de reciprocitate, de dublă orientare a procesului și de reversibilitate, precum a se certa, a se căsători, a se asmpna, a se împrieteni, a se învecina, a-și lua rămas bun ș.a.: *Ion s-a căsătorit cu Maria; M-am întâlnit cu niște prieteni de demult; Stai ani întregi împreună cu cineva și exact când ai impresia că-l știi, că-l cunoști, face una care-ți întoarce pe dos părerea* (A. Buzura)
- **adjective provenite de la participiu**: *Studentul plecat cu fratele lui trebuia să revină curînd.*
- **Interjecții**: *Hai cu mine.*

Exprimările

Circumstanțialul sociativ se poate exprima prin substantive sau prin pronume, numerale, precedate de prepoziții sau locuțiuni prepoziționale cu regim cazual de acuzativ.

Confuzii

Complementul sociativ nu trebuie confundat cu:

- * subiectul multiplu: *Mama cu tatăl a plecat la odihnă* (CS); *Mama cu tatăl au plecat la odihnă* (SM);
- * Circumstanțialul modal exprimat prin substantive abstracte (*alianță, asociere, tovărășie*) sau locuțiuni adverbiale *cot la cot, umăr la umăr* și adverbele *laolaltă, împreună*: *Munceau cot la cot; Lucrează împreună* (CM).
- * complementul indirect: *A vorbit cu noi* (CI); *A stat cu noi la masă* (=împreună cu noi) (CS);
- * circumstanțialul instrumental: *A cîntat cu fluierul tău* (CI); *A cîntat cu noi* (împreună)(CS).

Propoziția circumstanțială sociativă

Acest tip de subordonată reprezintă expansiunea funcției de circumstanțial sociativ la nivelul frazei, avînd o frecvență redusă în uz. Corelativele acestor tipuri de subordonate sînt pronumele relative și nehotărîte, precedate de prepoziții sau locuțiuni prepoziționale ideii de asociere (*cu, fără, împreună cu, cu tot cu*): *El călătorește cu cine îi este prieten; Subalternul asociat cu cine îi este șef nu se bucură de respectul nimănui; Hai în excursie cu cine găsim pe drum.*

CIRCUMSTANȚIALUL DE OPOZIȚIE (OPOZIȚIONAL)

Circumstanțialul de opoziție este partea secundară de propoziție care în general determină un regent de gradul I (verb, adjectiv, interjecție, adverb) și un regent de gradul II (substantiv, pronume, numeral întrebuintat pronominal) și arată – prin referire la funcția sintactică (subiect, complement, circumstanțial) de obicei a părții de propoziție ce se constituie în regentul de gradul al II – cine sau ce se opune (în desfășurarea acțiunii sau în legătură cu caracteristica determinată) funcției sintactice a părții de propoziție la care se face referirea.

Altfel spus, circumstanțialul de opoziție (opozițional) arată obiectul sau acțiunea care se opune conținutului exprimat de subiectul, complementul (direct, indirect și circumstanțial) sau predicatul propoziției. Cf. *În loc de poezii, citește romane; În loc de mere, a pus pere în salata de fructe; Hai tu în locul ei; Preferă excursia vizitei la bunici; Au încercat ei în locul amîndurora; În loc de natural, își vopsește părul.*

Circumstanțialul de opoziție nu răspunde la întrebări, deoarece ideea de opoziție exprimată de complement este dedusă din context și este foarte puțin reprezentat în limba română.

Notă: Când complementul de opoziție se referă la subiect sau la un complement, raportul de subordonare opozițională este echivalent cu un raport de coordonare opozitivă, existent între două părți de propoziție: *O pânză atîrnă la fereastră în loc de perdea – Nu o perdea atîrnă la fereastră, ci o pânză.*

Când complementul de opoziție se referă la un predicat verbal, raportul de subordonare opozițională este echivalent ca sens cu un raport de coordonare opozitivă, existent între propoziții (deoarece complementul de opoziție se transformă într-o propoziție negativă ce precede opozitiva contruită cu *ci*): *În loc de mulțumiri, a fost certat de prieteni – Nu a primit mulțumiri, ci a fost certat de prieteni.*

Exprimările

Circumstanțialul de opoziție poate fi exprimat prin:

- substantive, pronume, numerale în cazul genitiv, precedate de perifriza prepozițională **în locul**: *În locul lui am venit eu.*
- substantive, pronume, numerale în cazul acuzativ cu prepozițiile perifrastice **în loc de, în contrast cu**: *În contrast cu învolburările și decepțiile ultimei perioade, îi veni ră în minte anii senini de la Bonn* (Ion Gheție).
- Adjective posesive în acuzativ, precedate de locuțiunea prepozițională **în locul**: *În locul meu fu ales dl Ion.*
- Verbe la infinitiv: *În loc de a alerga, mergi.*

Echivalența semantică

a subordonării opoziționale cu coordonarea opozitivă

Echivalența semantică a subordonării opoziționale cu coordonarea opozitivă poate fi utilizată practic la individualizarea circumstanțialului opozițional în cazul omonimiei relatorilor subordonatori: locuțiunea **în locul** poate apărea atât în comunicări de tipul: *A venit băiatul, în locul fetei*; cât și în: *Pun fotoliul în locul biroului*. Întrucât numai primul tip de comunicare permite transformarea în coordonare opozitivă [N-a venit fata, ci băiatul], urmează că numai această comunicare conține circumstanțial opozițional. În al doilea tip de comunicare, ce nu permite convertirea în coordonare opozitivă, locuțiunea **în locul** - prin apel la informația semantică - introduce un circumstanțial de loc.

Confuzii

A nu se confunda complementul de opoziție cu:

- * CI: *Au preferat moartea unei vieți lipsite de libertate* (=în loc de o viață);
- * Circumstanțialul de mod comparativ: *E mai bine să vii cu el decît cu celălalt* (=în locul celui alt);
- * Elementul predicativ suplimentar: *Drept minte, are un balon gol* (=în loc de minte).

Circumstanțialul de opoziție stă, de obicei, înaintea părților de propoziție la care face referire (subiecte, complemente, predicate verbale) și se desparte de acestea prin virgulă (cu excepția celui exprimat prin pronume interogative și relative, care nu se despart prin virgulă de acestea). Alteori poate sta și după părțile de propoziție la care se referă, fără a se despărți prin virgulă de ele.

Circumstanțiala de opoziție (opozițională)

Circumstanțiala de opoziție (opozițională) este subordonata care îndeplinește funcția de circumstanțial opozițional pe lângă un verb, o locuțiune verbală sau o intelecție predicativă și se opune prin întregul ei conținut sau printr-o parte a acestuia, conținutului propoziției regente: *Moșoc îi sărută mîna, asemenea cînelui care, în loc să muște, linge mîna care-l bate* (C. Negruzzi); *În loc să muncească, pierde vremea; În timp ce primăvara se bucură, toamna, dimpotrivă, se întristează; A cumpărat cinci caiete, în loc să cumpere mai multe; Pe cînd unii munceau, apoi alții huzureau.*

Întrebări

Circumstanțiala de opoziție nu se află cu întrebări, deoarece opoziția de conținut dintre cele două propoziții este dedusă din context de cel care analizează.

Spre deosebire de circumstanțialul opozițional, circumstanțiala de opoziție este mai bine reprezentată cantitativ, în planul frazei și dispune de mai multe elemente introductive. Raportul sintactic dintre circumstanțiala de opoziție și propoziția ei regentă este echivalent, din punctul de vedere al conținutului, cu raportul sintactic de coordonare adversativă și cu raportul sintactic de coordonare opozitivă dintre două propoziții (deoarece în toate aceste raporturi există ideea de divergență, de opoziție fără excludere și de dependență între propoziții): Cf. *Nu muncește, ci pierde vremea; Primăvara se bucură, dar toamna se întristează; În loc să m-aștepte pe mine, hustiuliuc singur în apă* (interjecție); *Dacă eu îi vorbesc frumos, ea în schimb se ia la harță cu mine* (locuțiune verbală).

Dacă însă în raportul de coordonare adversativă și opozitivă dependența între cele două propoziții este reciprocă, independența uneia dintre ele fiind limitată de existența celeilalte (ceea ce presupune același plan și elemente joncționale de coordonare), în raportul de subordonare opozițională dependența între cele două propoziții este unilaterală (de la subordonata, care se află în planul secundar, la regenta, care se află în planul principal), ea fiind evidențiată de elementele joncționale subordonatoare, care leagă subordonata de regentă.

Elemente introductive

- Conjunții subordonatoare (nespecifice): **dacă, ca să, unde** („dacă”), **cînd** („în timp ce”, „pe cîtă vreme”) – însoțite uneori de adverbul **dimpotrivă**: *Dacă furnicile și albinele adună, în schimb oamenii mai mult risipesc; Unde („dacă”) pînă mai ieri găseai căpșuni, acum le cauți degeaba; Toți se apără de fîntări, cînd („pe cîtă vreme”), dimpotrivă, lui Ion nici nu-i pasă.*
- Locuțiuni conjuncționale subordonatoare (specifice și nespecifice): **în loc să; decît să; în timp ce, în vreme ce** („pe cîtă vreme”), **pe cînd, de unde, pentru ca să** etc.: *În timp ce plimbarea mă înviorează, rămînerea în cameră mă moleșește; De unde la început unele mai aveau un înțeles, apoi acum asta a pus capac la toate.*
- Pronume relative: **cine, ce, cîți, cîte** etc. (precedate de loc. prep. *în loc de* sau *în locul* etc.): *În loc de cîți aveam altădată, astăzi au rămas mai puțini.*

Notă: În marea lor majoritate, mijloacele de introducere a circumstanțialii de opoziție sînt nespecifice, întîlnindu-se și la alte subordonate, ceea ce contribuie la adăugarea unor nuanțe acestor subordonate (prilej de confuzii):

- **false condiționale**: *Își făcu socoteală că dacă glonteale putea fi o glumă, apoi incendiul e un rîs sinistru* (M. Sadoveanu);
- **false temporale**: *În alți ani rezultatele au fost slabe, în timp ce anul acesta sînt foarte bune.*
- **false locale** (pop.): *De unde altădată rîdeai, acum plîngi; Unde pînă acum era belșugul în casa lor, acum ajunseră negustori grei ca fulgul pe apă* (P. Ispirescu).
- **false finale** (livrești): *Rezolasem ce era mai greu, pentru ca să greșesc la sfîrșit.*
- **false modale**: *A venit altcineva decît cine credea; Am învățat pentru altceva decît ca să fac găspodărie.*

Singurul mijloc de introducere cu caracter specific al circumstanțialii de opoziție este locuțiunea conjuncțională subordonatoare **în loc să**, folosită atît în limba literară, cît și în limba populară.

Există două aspecte fundamentale ale raportului sintactic dintre subordonata circumstanțială opozițională și propoziția regentă:

a) cînd subordonata și regenta exprimă două fapte, două acțiuni opuse, situate pe aceeași treaptă de realitate sau de irealitate: *Dacă aici e o căldură insuportabilă, acolo e un frig teribil; În timp ce muzica simfonică mă liniștește, muzica ușoară mă irită.*

b) cînd subordonata și regenta exprimă două fapte, două acțiuni opuse, situate pe trepte diferite de realitate sau de irealitate:

- o acțiune ireală negativă în subordonată și alta reală pozitivă în regentă: *Acum se putea întâmpla orice, fără ca cineva să-și amintească de incidentul de-atunci;*
- o acțiune realizabilă negativă în subordonată și alta reală pozitivă în regentă: *În loc să respecti oamenii, te porți urât.*

Elemente corelative

- Adverbe și locuțiuni adverbiale (de timp): *acum, astăzi, mai curînd (cu sens modal) – de data aceasta, în momentul acesta: Dacă atunci lucrurile erau tulburi, acum (astăzi, de data aceasta, în momentul acesta) ele sînt foarte clare.*
- Adverbe și locuțiuni adverbiale (de mod): *dimpotrivă, mai bine, mai degrabă – în schimb, cel puțin: Dacă nu citește, cel puțin să asculte; În loc să te plîngi atîta, mai bine ți-ai revizui comportamentul.*
- Interjecție (nepredicativă): *apoi* (de origine adverbială): *Dacă drumul acesta-i ușor, atunci celălalt e greu.*

Topica. Punctuația

Circumstanțiala de opoziție stă, de obicei, înaintea propoziției regente; o întâlnim și după regentă, mai ales cînd este introdusă prin conjuncțiile subordonatoare *ca să* sau *cînd* („în timp ce”) sau prin locuțiunea conjuncțională subordonatoare *pentru ca să*.

De obicei, **circumstanțiala de opoziție se desparte prin virgulă de propoziția regentă, indiferent de topică**, excepție făcînd doar cea introdusă prin conj. *ca să* și prin loc. conj. *pentru ca să*.

Contragerea

Decît să faci greșeli, mai bine întreabă - Decît greșeli, mai bine întreabă.

CIRCUMSTANȚIALUL CUMULATIV (DE CUMUL)

Circumstanțialul cumulativ (de cumul) arată lucrul, ființa sau situația căreia i se adaugă conținutul exprimat de subiectul, complementul (direct, indirect, circumstanțial) sau numele predicativ din propoziție. În legătură cu acest tip de definiție observăm că circumstanțialul cumulativ e o parte secundară de propoziție și ca urmare nu se poate spune că lui i se adaugă cele exprimate prin subiect și predicat /părți principale), întrucît propoziția poate exista fără circumstanțialul cumulativ (principal facultativ în comunicare), nu și fără subiect și predicat.

Complementul cumulativ este partea secundară de propoziție care, în general, determină un regent de gradul I (verb, adjectiv, interjecție, adverb) și un regent de gradul II (substantiv, pronume, numeral întrebuințat pronominal) și arată – prin referire la funcția sintactică de subiect, complement, circumstanțial – cine sau ce îndeplinește în mod independent funcția sintactică a părții de propoziție la care se face referirea. Cf. *Va veni mama, nu numai tata; Pe lângă al treilea, a venit și al patrulea, În afară de a chiuli la ore, mai este și obraznic; Pe deasupra, mai vorbea și incorect; În plus, a mai cumpărat și pantofi; Pe lângă bunătate, mai vorbește și cu blîndețe; Pe lângă oase, un organism mai are și altele care te pot părăsi* (M. Preda); *Dincolo de bunătate, mai dovedește și seriozitate. Și tot pe lângă-acestea cerșesc înc-un adaos: / Să-ngăduie intrarea-mi în vecinicul repaos!* (M. Eminescu).

Elementele regente de tip verbal ale circumstanțialului cumulativ sînt:

- Verbe: *Pe lângă ei, au mai venit și alții.*
- Adjective: *Această carte, citită, în afară de tineri, și de bătrîni, a fost premiată.*
- Adverbe: *Pe lângă bine, lucrurile merg și rău.*
- Interjecții: *Hai și tu, în afară de ei.*

Exprimările

Circumstanțialul cumulativ se poate exprima prin:

- substantive, pronume, numere în cazul genitiv, precedate de locuțiunea prepozițională în afara, sau în acuzativ cu locuțiunile prepoziționale: *în afară de, afară de, dincolo de* sau de prepozițiile *plus, pe lângă, decît*: *În afara problemelor pe care le-a avut, a mai*

acumulat; Obligația lui era de a prepara micul dejun, plus o serie de lucruri mărunte care îți iau foarte mult timp; Am spus și altcuiva decât ție.

- Adjective posesive în acuzativ, precedate de locuțiunea propozițională în afara: În afara voastră, mai vine și altă lume.
- Adverbe perifrastice (locuțiuni adverbiale): **pe lângă asta, în afară de asta, plus de asta, pe deasupra** sau adverbe sintetice precedate de **în afară de**: *El își câștigase dreptul de a preda filozofia și mai avea, pe deasupra, făgăduiala profesorului (I. Gheție).*
- Infinitive: *În afară de a dansa, mai trebuie și să mai mănânci.*

Circumstanțialul cumulativ nu răspunde la întrebări, deoarece ideea de cumul exprimată de circumstanțial este dedusă din context (prepoziții și locuțiuni prepoziționale: *pe lângă, decât, despre, pe, decât cu, (în) afară de, deosebit de, în afara etc.*). Circumstanțialul cumulativ este reprezentat puțin în limba română:

Raportul de subordonare cumulativă este echivalent ca sens cu un raport de coordonare copulativă, realizat cu ajutorul formulei corelative nu numai..., ci și: Cf. *Pe lângă Ion, a venit și Marcel – Nu numai Ion a venit, ci și Marcel.*

Confuzii

A nu se confunda circumstanțialul cumulativ cu :

* Complementul sociativ: **Pe lângă mama, a venit și tata.**

* Complementul de excepție: **Afară de el, n-a mai venit nimeni** (circumstanțial de excepție); **Afară de el, au mai venit și alții** (Circumstanțialul cumulativ).

Circumstanțialul cumulativ stă, de obicei, înaintea regentului, despărțindu-se prin virgulă de acesta. El poate sta și după regent, nedespărțindu-se prin virgulă atunci când este introdus prin prepozițiile *pe lângă* și *decât* sau prin locuțiunea prepozițională *decât cu*. Așadar, punctuația circumstanțialului cumulativ variază în funcție de tipul construcției, dar și de gradul legăturii cu regentul.

Circumstanțiala de cumul (cumulativă)

Circumstanțiala de cumul (cumulativă) este subordonată circumstanțială care îndeplinește funcția de complement de cumul pe lângă un verb, o loc. verbală, exprimând un raport de adăugare, de alăturare, de acumulare față de propoziția ei regentă: la faptul exprimat de subordonata introdusă prin locuțiunile conjuncționale subordonatoare **pe lângă că, după ce că, în afară că, lasă că** se adaugă faptul exprimat de propoziția regentă și, invers, la faptul exprimat de propoziția regentă se adaugă faptul exprimat de subordonata introdusă prin locuțiunea conjuncțională subordonatoare **plus că**: *Nu pot pleca, deoarece este frig și plus de asta și plouă; Pe lângă faptul că nu se pricepea, mai avea și tupeu; Nu numai nu se pricepea, ci mai avea și tupeu; În afară de ceea ce mi-a spus, am mai aflat și altele.*

Circumstanțiala de cumul este mai bine reprezentată cantitativ, în planul frazei decât circumstanțialul de cumul în planul propoziției.

Raportul dintre subordonata circumstanțială de cumul și propoziția ei regentă este echivalent, din punctul de vedere al conținutului, cu raportul sintactic de coordonare copulativă dintre două propoziții principale (prin existența ideii de alăturare, de acumulare între propoziții): *Nu se pricepea și mai avea și tupeu; Îi era foame și simțea apăsînd-o străinătatea.*

Circumstanțiala de cumul nu se află cu întrebări, deoarece ideea de adăugare exprimată de ea este dedusă din context de cel care analizează.

Elemente introductive

- locuțiuni conjuncționale subordonatoare: **după ce, după ce că, în afară că, pe lângă că, plus că, pe lângă faptul**: *Las-că erau puțini, le lipseau și instrumentele.*

Notă: A nu se confunda Circumstanțiala de cumul, introdusă prin locuțiunea conjuncțională subordonatoare **după ce** („după ce că”), cu PSC de timp, introdusă prin aceeași locuțiune, dar cu sensul de „imediat ce”, „îndată ce”: *După ce e vinovat, mai și face vorbă* (circumstanțiala de cumul) – *După ce* („imediat ce”) *mi-am pregătit totul, m-am culcat* (PSC).

- Pronume relative: **cine, ce câți, câte, cel ce, cei ce** (precedate de prepoziția **pe lângă** sau de locuțiunea prepozițională **în afară de**): *Pe lângă ce știți voi, mai știu și eu câte ceva; În afară de câte sânt deja explicate, mai sânt destule de lămurit.*

Elemente corelative

Circumstanțiala de cumul are ca elemente corelative, în propoziția regentă, următoarele părți de vorbire:

- a) într-o regentă pozitivă a circumstanțialei de cumul: adverbe de mod **mai** și **și**, interjecția **apoi** (de origine adverbială) și conjuncțiile coordonatoare adversative **dar** și **însă**: *După ce bea, mai și fumează; Pe lângă că mai era lacom, mai și fuma; Bate vântul, plus că mai și plouă.*
- b) într-o regentă negativă a circumstanțialei de cumul: adverbul de mod negativ **nici** (corespondent al adverbului **și** din regenta pozitivă), folosit singur sau întărit prin adverbul de mod **mai**, prin interjecția **apoi** sau prin conjuncția coordonatoare adversativă **dar** – *În afară că nu a înțeles nimic, nici măcar nu a depus un pic de efort; După ce nu muncește, nici de băut nu se lasă.*

Topica. Punctuația.

Circumstanțiala de cumul stă, de obicei, înaintea propoziției regente. Când este introdusă locuțiunile conjuncționale subordonatoare **plus că** și **necum că** se află întotdeauna după propoziția regentă. Punctuația (a se vedea la circumstanțialul cumulativ)

Contragerea

După ce bea, mai și fumează > Pe lângă băutură, mai și fumează; Bate vântul, plus că mai și plouă – În afară de vânt, mai și plouă.

CIRCUMSTANȚIALUL DE EXCEPȚIE

Circumstanțialul de excepție constituie obiectul unor controverse, una din probleme care prezintă interes fiind definiția acestei părți de propoziție cu funcție secundară. GA îl definește astfel: Complementul de excepție arată obiectul care constituie o excepție față de subiect, nume predicativ, atribut sau complement și răspunde la una din întrebările: *cu excepția cui? Cu excepția căruia (căreia)?* (când se referă la ființe) și *cu excepția cărui fapt?* (când se referă la nume de lucruri și de acțiuni, la caracteristici etc.).

O altă definiție mai detaliată și o exhaustivă o propune cercetătorul C. Dimitriu: Circumstanțialul de excepție este partea secundară de propoziție care, în general, determină un regent de gradul I (verb, adjectiv, interjecție, adverb) și un regent de gradul II (subsantiv, pronume, numeral întrebuințat pronominal), arătînd – prin referire la funcția sintactică de subiect, complement, circumstanțial – cine sau ce „se sustrage” de la îndeplinirea funcției sintactice a părții de propoziție vizate: *Ei aplaudă pe oricine cu excepția amicului meu.*

Circumstanțialul de excepție este relativ puțin reprezentat în limba română, aflîndu-se la polul opus față de circumstanțialul cumulativ.

Circumstanțialul de excepție îmbracă două aspecte: unul pozitiv și altul negativ.

- 1) Circumstanțialul de excepție cu aspect pozitiv (dar cu sens negativ) stă pe lângă un verb sau o locuțiune verbală cu aspect pozitiv și constituie o excepție față de o parte de propoziție (subiect, atribut sau complement) sau față de NP (*orice, oricare, fiecare, tot, mulți, oriunde, oricînd, oricum* etc.): *Au venit toți, în afară de unul; El este un om cu calități, cu excepția timidității; În afară de fratele tău, toată lumea este prezentă; Este orice, afară de un bun orator; Poate fi numit orice, afară de ministru.*
- 2) Circumstanțialul de excepție cu aspect negativ (dar cu sens pozitiv) stă pe lângă un verb sau o locuțiune verbală cu aspect negativ și constituie o excepție față de o parte de propoziție cu aspect sau cu înțeles negativ (*nici un, nici o, vreun, vreo, nici unul, nimeni, altceva, altcineva, nicicînd, nicăieri, niciunde, vreodată, altundeva* etc.): *În afară de o treime din probleme, altceva nu am făcut azi; Nu s-a prezentat nimeni decît al doilea dintre cei înscriși; În afară de a zîmbi, altceva*

nu știe; Nimic nu este mai sănătos decât a lucra; Cu excepția unui tânăr, nu a vorbit cu nimeni.

Raportul de subordonare de excepție este echivalent ca sens cu un raport de coordonare adversativă în frază, realizat cu ajutorul conjuncției coordonatoare adversative *dar*: *Au vorbit toți, afară de Maria – Au vorbit toți, dar n-a vorbit Maria.*

Exprimările

Circumstanțialul de excepție poate fi exprimat prin:

- substantive, pronume, numerale în cazul genitiv, precedate de perifrazele prepoziționale în *afara*, cu excepția: *Ion îmi inspiră încredere, cu excepția momentelor când mă aflu într-o stare depresivă.*
- Substantive, pronume, numerale în cazul acuzativ, precedate de **(în) afară de, exceptând (pe)** sau de adverbele **mai puțin** sau **decît**¹⁴⁶: *I-am împrumutat multe cărți, mai puțin volumul Eminescu.*
- Adverbe precedate de **(în) afară de**: *În afară de azi, mai sînt zile.*
- Adjective posesive în cazul acuzativ, precedate de prepozițiile perifrastice **în afara, cu excepția**: *Nimeni n-a obținut succese atît de mari, cu excepția mea.*
- Verbe: *În afară de a fi foarte corect cu cei din jur, mai are o sumedenie de calități frumoase.*
- Gerunziu: *Exceptînd/excluzînd cîteva categorii sociale, toți cetățenii plătesc taxe.*

Confuzii

A nu se confunda complementul de excepție cu:

- * complementul circumstanțial de mod comparativ: *Am cules un coș de cireșe mai coapte decît vișinele (CM); N-a adus alte fructe decît vișinele (Circumstanțialul de excepție);*
- * CD: *N-am cumpărat decît cărți;*
- * CI: *Nu i-au spus decît lui;*
- * C de agent: *Nu este apreciat decît de ai lui.*

Confuzia este exclusă, dacă avem în vedere faptul că acest complement are o dublă dominare – regentul și termenul excerptat.

Complementul de excepție are o topică relativ liberă – cu preferință totuși pentru antepunerea complementului de excepție și se desparte prin virgulă.

Circumstanțiala de excepție

Circumstanțiala de excepție este subordonată circumstanțială care îndeplinește funcția de complement circumstanțial de excepție pe lîngă un verb (locuțiune verbală), cu formă afirmativă sau negativă, din propoziția regentă, exprimînd un raport de excepție față de propoziția ei regentă (de aici și ideea de opoziție): *Afară că am văzut orașele Moldovei, eu n-am cunoscut nimic; Să nu faci altfel, decît cum te-am învățat; N-a stat mult la gînduri spre a vedea că alta nu-i rămîne decît să spele degrabă putina (I. L. Caragiale); N-am văzut pe altcineva decît pe cine știam că te interesează; Pe toți i-ai avut în vedere (locuțiune verbală), cu excepția celor trădători.*

Circumstanțiala de excepție se referă întotdeauna la o anumită parte de propoziție (sau componentă a acesteia) din regentă:

- Cu referire la subiect (exprimat printr-un pronume nehotărît sau negativ: **altcineva, altceva, vreunul, vreuna, mulți, toți, fiecare, oricine – nici unul, nimeni, nimic**): *Altceva nu putea face asta decît cine avea pică pe el; Toți s-au acomodat situației, în afară de cei ce au venit de curînd; Nimic altceva nu se reține, decît ceea ce este necesar.*
- Cu referire la predicatul verbal însoțit de complementul direct al lucrului: *Nu face altceva, decît privește televizorul; N-are de gînd altceva, decît să-i telefoneze; N-are în vedere nimic, decît să-i spună tot ce crede în față.*

¹⁴⁶ Pseudoadverb emfatic restrictiv.

- Cu referire la numele predicativ (**altceva** (pron. neh.), **altfel**, **altcumva** (adverb de mod): *Altfel nu este decât cum este și acesta; Altcumva nu este decât cum este și acela.*
- Cu referire la atributul adjectival: **vreun**, **vreo**, **alta**, **mulți**, **toți**, **fiecare**, **oricare**, - **nici un**, **nici o**): *Mulți oameni își uită datoriile, u excepția celor ce i-au creditat; Nici o fericire nu-i prea mare, cu excepția celei pe care n-o merităm; Nu s-a gândit la vreun proiect propriu, decât la cel ce fusese discutat.*
- Cu referire la CD, CI, CA și Cc: *N-a ascultat pe altcineva, decât pe cel ce-l știi; N-a fost văzut de altcineva, decât de cel ce fusese trimis acolo; Să nu vină altcîndva, decât cînd se coc cireșii.*
- Cu referire la elementul predicativ suplimentar (**altfel**, **altcumva** – adv. de mod cu conținut de adjective invariabile): *Nu-l interpretez altfel decât cum l-ai interpretat pînă acum; Altfel n-o vede decât că ride mereu.*

Circumstanțiala de excepție nu se află cu întrebări, deoarece ideea de excepție exprimată de ea este dedusă din context de cel care analizează.

Elemente introductive

a) conjuncții subordonatoare (nespecifice): **că**, **să**, **dacă** (precedate de adv. **decît**) – *N-a putut spune nimic decît că regretă cele întîmplate; Atceva nu putem face decît dacă ne oprim.*

Notă: A nu se confunda circumstanțiala de excepție, care începe cu adverb de mod restrictiv **decît** cu subordonata circumstanțială de mod comparativă de inegalitate, care exprimă și ideea de restricție și care începe cu același cuvînt, dar cu valoare de conjuncție: *Nu fac altceva decît ajut* (CE) – *Nu fac altceva mai bun decît să ajut* (CM).

b) Locuțiuni conjuncționale subordonatoare (nespecifică): **în afară că** – *N-a mai spus nimic altceva în afară că nu vrea nimic de la viață.*

c) Pronume relative: **cine**, **ce**, **cel ce**, **ceea ce**, **cele ce** (precedate de adverbul de mod restrictiv **decît** sau **în afară de**) – *Atceva nu-i putem oferi decît ce avem; Oricine se poate prezenta, în afară de cei ce au depășit vîrsta.*

d) Adverbe relative – **unde**, **cum** (precedate de adv. de mod restrictiv **decît**): *Nu găsești nicăieri asemenea locuri pitorești, decît de unde ai plecat în copilărie; Să nu procedezi (nicicum decît cum îți dictează inima.*

Topica. Punctuația

Circumstanțiala de excepție stă, de obicei, după propoziția regentă. Cea introdusă prin locuțiunea conjuncțională subordonatoare **în afară că** stă însă atît înaintea regentei, cît și în urma acesteia.

De obicei, circumstanțiala de excepție, care stă după propoziția regentă nu se desparte prin virgulă de aceasta. Cea care stă înaintea acesteia se desparte prin virgulă de ea.

Contragerea

Atceva nu-i putem oferi decît ce avem - Atceva nu-i putem oferi decît aceasta; Oricine se poate prezenta, în afară de cei ce au depășit vîrsta. - Oricine se poate prezenta, în afara acestora.

ELEMENTUL PREDICATIV SUPLIMENTAR

1. Din istoricul problemei
2. Definiție. Caracteristici
3. Regenții elementului predicativ suplimentar
4. Exprimările elementului predicativ suplimentar
5. Tipologia elementului predicativ suplimentar
6. Gradul de dependență a elementului predicativ suplimentar față de verb
7. Marcarea identității specifice a elementului predicativ suplimentar: flexiunea, elementele de relație, topica, articularea
8. Confundarea elementului predicativ suplimentar cu alte părți de propoziție
9. Punctuația elementului predicativ suplimentar
10. Valorile stilistice ale elementului predicativ suplimentar

Bibliografie

1. *Dicționar general de științe. Științe ale limbii*, București, Editura Științifică, 1997, p. 376.
2. M. Rădulescu, *Numele predicativ circumstanțial* // Studii de gramatică, sub red. Al. Graur și J. Byck, vol. al II-lea, București, Editura Academiei, 1957, p.121-129.
3. S. Niță, *Predicatul circumstanțial* // LR, VII, 1958, nr. 4, p. 93-98.
4. E. Carabulea, *Atributele circumstanțiale*, SCL, X, 1959, nr. 3, p. 343-354.
5. G. Beldescu, *Contribuții la cunoașterea numelui predicativ*, București, 1957.
6. M. Avram, *În legătură cu discuția asupra „numelui predicativ circumstanțial”* // LR, X, 1961, nr. 6, p. 539-551.
7. Gh. N. Dragomirescu, *„Atributul predicativ” în limba română* // LL, 1962, nr. 6, p. 99-122.
8. V. Hodiș, *Elementul predicativ suplimentar. Contribuții* // LR, XVIII, 1969, nr. 2, p. 139-145.
9. D. Drașoveanu, *Despre elementul predicativ suplimentar* // CL, XII, 1967, nr. 2, p. 235-242.
10. I. Coteanu, *Gramatica de bază a limbii române*, București, Editura Albatros, 1982, p.
11. A. Macarie, D. Macarie, *Gramatica limbii române*, București, Editura Universul românesc, 1993, p.151-153.
12. D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iași, Editura Polirom, 2000, p. 486-491
13. M. Secrieru, *Cumulul de funcții sintactice („elementul predicativ suplimentar”)*, Iași, Editura Polirom, 2001; M. Secrieru, *Element predicativ suplimentar, nume predicativ sau cumul de funcții sintactice?* // Analele Universității „Ștefan cel Mare”, Suceava
14. C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iași, Institutul european, 2002, p. 1478-1493.
15. Th. Hristea, *În sprijinul „elementului predicativ suplimentar”* // Studii și cercetări lingvistice, 1998, nr. 1-2, București, Editura Academiei, p. 157-161.
16. Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București, Editura Științifică, ediția a II-a revăzută, 1998, p. 252-260, 506-510.
17. *Gramatica limbii române, Vol. al II-lea*, București, Ed. Academiei, 1966, p. 206-211, 340-341.
18. Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar de termeni lingvistici*, București, Editura Teora, 1998, p. 126-127.
19. A. Iliescu, *Gramatica aplicată a limbii române. Noțiuni teoretice. Modele de analiză*, București, Editura Didactică și pedagogică, 2003, p. 333.
20. G. G. Neamțu, *Elemente de analiză gramaticală, 99 de confuzii/distincții*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p.281-289.

1. Din istoricul problemei

Afirmația destul de frecventă că elementul predicativ suplimentar¹⁴⁷ constituie o problemă gramaticală controversată corespunde numai în parte realității. Se poate polemiza, desigur, în legătură cu diversele denumiri care s-au propus pentru această categorie sintactică, se poate revizui tipologia elementului predicativ suplimentar și a propoziției subordonate corespunzătoare, se pot face noi precizări în legătură cu regenții acestei părți de propoziție, se pot reexamina granițele dintre elementul predicativ suplimentar și funcțiile sintactice apropiate (începînd cu numele predicativ și terminînd cu atributul circumstanțial sau complementul circumstanțial de mod), însă nu poate fi negată însăși existența categoriei sintactice despre care ne propunem să discutăm în continuare. Totuși relevăm faptul că această parte secundară de propoziție cu dublă referire e relativ nouă în studiul limbii române. În lucrările anterioare de gramatică, ea a fost asimilată fie la atribute, fie la complemente. Abia în anii 1957-1962, elementul predicativ suplimentar a fost evidențiat ca unitate sintactică distinctă, cu individualitate proprie. Totodată, în numele dreptății, ar trebui să remarcăm că în lingvistica românească, realitatea sintactică dată a fost observată încă din secolul al XIX-lea: gramaticienii, precum T. Cipariu, H. Tiktin, N. Drăganu ș.a., au sesizat o construcție deosebită, subliniind că elementul dat are o dublă subordonare simultană la regenți de tipuri diferite - nominal și verbal – și cumulează funcțiile impuse de aceștia. Inițial, nu se punea problema unei funcții distincte, structurile de genul *Augustin s-a făcut împărat; Boierii ieșiseră mîlniși* erau interpretate drept excepții de la comportamentul sintactic al unora dintre funcțiile sintactice cunoscute și acceptate. Acestei etape intuitive i-au urmat altele.

E de menționat că studii speciale, în care acest aspect al sintaxei limbii române a fost, pe parcurs, teoretizat și clarificat la nivelul modelului structural, formulat de *Gramatica limbii române*, apar însă mult mai tîrziu, după anul 1956. Astfel, în 1957, M. Rădulescu, analizînd propoziția *Fetița aleargă voioasă*, consideră că acest tip de propoziție provine, „prin condensarea gîndirii”, din fraza *Fetița aleargă și este voioasă*, iar *voioasă* apare ca „determinant atît al unui substantiv, cît și al unui verb”, fiind deci „**nume predicativ circumstanțial**” [2]. Dat fiind faptul că „reconstituirea gîndirii” se poate face prin dezvoltarea adjectivului *voioasă* într-o nouă propoziție (aflată în raport de coordonare sau subordonare cu propoziția *Fetița aleargă*), Silvia Niță apreciază că „adjectivul *voioasă* este predicat”, numindu-l „**predicat circumstanțial**” [3]. Elena Carabulea consideră asemenea fenomene de limbă drept **atribute circumstanțiale** [4], iar G. Beldescu abordează fenomenul în discuție în legătură cu numele predicativ [5]. Bibliografia relativ recentă nu se reduce numai la atît, întrucît categoria mai apare, sub anumite aspecte sau din anumite puncte de vedere, la diverși alți cercetători, precum M. Avram [6], Gh. Dragomirescu [7], V. Hodiș [8], D. Drașoveanu [9] ș.a.

Au existat și păreri care au negat existența elementului predicativ suplimentar. I. Coteanu afirma: „Elementul predicativ suplimentar nu se impune, așadar, ca o categorie sintactică necesară în gramatica limbii române, iar cuvintele care par că țin, în același timp, atît de grupul subiectului, cît și de cel al predicatului intră, în realitate, numai într-un grup sau în celălalt” [10, p. 286]. În această ordine de idei, putem aminti și de opiniile altor lingviști. De exemplu, A. Macarie menționează: „Deși, în ceea ce ne privește, sîntem de acord cu teza acad. I. Coteanu [...], deoarece această parte de propoziție este înscrisă în GA și se studiază în liceele filologice și în cadrul facultăților de filologie, îi vom acorda toată atenția” [11, p. 151].

În contextul problematicei abordate, e cazul să amintim și de diversitatea termenilor utilizați pentru denumirea clasei sintactice date, în gramatica limbii române folosindu-se un șir de termeni în care se relevă fie calitatea de determinant nominal al predicatului suplimentar, fie asimilarea lui cu numele predicativ și cu circumstanțialul. Variatele denumiri propuse de către cercetători pornesc tocmai de la asemănările cu una dintre părțile de propoziție „clasice”: cele mai multe au ca punct

¹⁴⁷ Termen introdus în sintaxa românească pentru a desemna o poziție sintactică purtătoare, în limitele unei propoziții, a unei predicatii logice, alta decît predicatia sintactică, lipsită, în raport cu ultima, de mărcile sintactice ale predicatiei (aici li se amintesc studenților care sînt indicii de predicatie). Se caracterizează sintactic prin dublă subordonare: față de un component verbal și față de unul nominal [1, p. 376].

de pornire predicatul (pe lângă denumirea *element predicativ*, există și *nume predicativ suplimentar*, *predicat circumstanțial*, *element predicativ secundar*, *predicat circumstanțial*, *elementul predicativ secundar* sau *indirect*, *nume predicativ de gradul al doilea*, *predicativ necesar* etc.), iar altele – mai puține la număr, ce-i drept – atributul (*atribut circumstanțial/completiv*) sau complementul (*complement de mod acordat*, *complement al calității*, *circumstanțial al stării*), mai există totodată și denumiri care subliniază caracterul mixt al fenomenului glotic în discuție (*atribut predicativ*, *complement predicativ*, *nume predicativ circumstanțial*) etc.¹⁴⁸.

Indiscutabil, fiecare dintre cercetători își motivează opțiunea pentru utilizarea unei sau altei denumiri. Bunăoară, prof. D. Irimia folosește denumirea de **complement predicativ**, întrucât aceasta, menționează autorul, reflectă „mai mult decât alți termeni” coexistența în planul semantic și expresiv „a două dimensiuni funcționale, complementare: de complement semantic obligator, în anumite condiții lexicale, morfologice și sintactice ale verbului regent; de asumare implicită a predicăției, printr-o perspectivă secundară de actualizare” [12, p. 486]. Dat fiind faptul că elementul predicativ suplimentar reprezintă „o realitate sintactică concretă caracterizată prin coexistența la nivelul aceluiași termen a două funcții sintactice diferite: atribut sau apozitie și/sau complement sau circumstanțial”, M. Secieru optează pentru denumirea **cumulul de funcții sintactice** [13], iar C. Dimitriu utilizează termenul de **atribut circumstanțial / completiv**, considerându-l mai sugestiv, întrucât prin atribut se trimite la un regent de tip nominal, iar prin circumstanțial la un regent de tip verbal [14, p. 1485].

Literatura de specialitate existentă ne conduce la ideea să nu polemizăm cu nici unul dintre autori în ce privește utilizarea unui anume termen, ci găsim de cuviință că termenul *element predicativ suplimentar*, afară de faptul că deja s-a încetățenit în literatura de specialitate (a se vedea Th. Hristea [15], Gh. Constantinescu-Dobridor [16], *Gramatica limbii române* [17] ș.a.), reflectă cel mai bine realitatea glotică ce ne interesează¹⁴⁹.

2. Definiție. Caracteristici

Elementul predicativ suplimentar este partea secundară de propoziție cu dublă subordonare (față de verb sau față de interjecția predicativă, pe de o parte, și față de numele sau pronumele subiect sau obiect, pe de altă parte) [18], ce exprimă o acțiune, o calitate, o însușire sau o caracteristică, simultană cu acțiunea exprimată de verb sau sugerată de interjecția predicativă și atribuită uneia sau mai multor persoane. Bunăoară, în propoziția *Copiii aleargă voioși* nu-i greu de observat că adjectivul *voioși* se referă la *copiii*, pe care îl determină în mod clar, însă această referire se face prin intermediul verbului *aleargă*; totodată, același adjectiv *voioși* exprimă o caracteristică a substantivului *copiii*, care e simultană cu acțiunea exprimată de verbul predicativ *aleargă*: *copiii* sînt *voioși*, în timp ce *aleargă*, deci această caracteristică a lor este **momentană**. Spre deosebire de elementul predicativ suplimentar, numele predicativ atribuie subiectului o calitate, și anume, în general vorbind, **permanentă**. Întrucât apare pe lângă un verb predicativ (nu copulativ) și, în mod excepțional, chiar pe lângă o interjecție cu valoare predicativă (*Pupăza zbră! speriată*), elementul predicativ suplimentar face impresia unui complement circumstanțial (cel mai des, de mod). Conținutul lui se referă însă, în primul rînd, la nume și cea mai clară dovadă, în acest sens, este acordul (*copiii voioși*). Fiind **concomitent** dependent și de verbul în vecinătatea căruia apare, spunem despre elementul predicativ suplimentar că are doi regenți (unul nominal și altul verbal). Funcția de determinant al numelui e cea principală și mai ușor de demonstrat atunci cînd are loc acordul în gen și în număr: *Am văzut-o cam abătută*, cealaltă poate lăsa impresia că nu există ori poate fi ușor confundată cu un circumstanțial de mod.

¹⁴⁸ În aceeași ordine de idei, am vrea să amintim că în gramaticile limbii latine, se găsesc, pe de o parte, denumiri ca *determinare predicativă*, *întregire* (complement) *predicativă*, *atribut predicativ*, *opozitie predicativă*, *adjectiv predicativ*, iar, pe de altă parte, denumiri ca (*nume*) *predicativ circumstanțial*, *atribut circumstanțial* și *apozitie circumstanțială*. Din termenii adoptați de gramaticile moderne, desprindem *întregire* „*dopnek*” (în gramatica cehă), *atribut al predicatului* (în gramatica germană și în cea cehă), *atribut circumstanțial* (în gramatica polonă), *predicat indirect* (în gramatica franceză). A Sechehayse se oprește la numele de *predicat indirect* ș.a.

¹⁴⁹ Deși recunoaștem și unele inconveniente ale acestui termen (a se vedea [13]).

Cînd elementul predicativ suplimentar (EPS) e exprimat prin verb la gerunziu, iar acordul e imposibil, confuzia cu circumstanțialul de mod (CM) e ușor de realizat. La o analiză foarte atentă nu e greu de observat diferența dintre CM și EPS. Cf. *Se plimbă fredonînd* (EPS); *Vorbește graseind* (CCM). În primul caz, e vorba de două acțiuni diferite (*plimbare* și *fredonare*), care se desfășoară simultan sau paralel, deci *fredonînd* e EPS. În al doilea exemplu, acțiunea e una singură (*vorbi*) și ea se caracterizează prin graseiere. În consecință, *graseind* nu poate fi decît un simplu CCM al verbului *vorbește*. Altfel spus, graseiatul este o modalitate de a vorbi, deci caracterizează acțiunea acestui verb în a cărei sferă semantică este cuprins. Cf. *Merge fluierînd* (adică *merge* și *fluieră*) – EPS, față de *Merge schiopătînd* - CCM.

În așa fel, elementul predicativ suplimentar nu este nici atribut (întrucît se subordonează și sau, mai ales, unui verb), nici nume predicativ (căci nu apare pe lîngă verbe copulative, ci pe lîngă cele predicative), nici complement direct sau circumstanțial de mod (căci determină și un substantiv sau un substitut al acestuia).

Relevăm că - spre deosebire de alte părți de propoziție, inclusiv numele predicativ - elementul predicativ suplimentar este ocurent într-o structură derivată („de suprafață”), rezultată prin contragerea a două structuri primare („inițiale” sau „de adîncime”) cu organizare diferită. Distingem următoarele situații:

a) elementul predicativ suplimentar e ocurent într-o structură derivată rezultată prin contragerea a două structuri primare aflate în relație de coordonare: *Sufletul meu șade / Măreț și neclintit / Ca Mănăstirea dintr-un Lemn!* (M. Sorescu): cf. [Sufletul meu șade] și [(sufletul meu) este măreț și neclintit ca Mănăstirea dintr-un Lemn]; *În trupul meu timpul sporește subțire* (L. Balaga): cf. [În trupul meu timpul sporește] și [(timpul) este subțire]; *Luna strălucește pe cer blîndă și clară*: cf. [Luna strălucește pe cer] și [(luna) este blîndă și clară]; *Copiii vin zgomotoși*: cf. [Copiii vin] și [(copiii) sînt zgomotoși];

b) elementul predicativ suplimentar este ocurent într-o structură derivată rezultată prin contragerea a două structuri primare aflate în relație de subordonare. Dintre acestea, prima este principală, iar a doua o subordonată atributivă, completivă, circumstanțială: *Am îmbătrînit, băiete, / Cîntînd stihuri și ștafete* (T. Arghezi): cf. [Am îmbătrînit, băiete] [în timp ce ai cîntat stihuri și ștafete]; *Ion mă crede inginer*: cf. [Ion crede] că [Eu sînt inginer]; *Ei l-au desemnat pe Ion director*: cf. [Ei l-au desemnat pe Ion] ca [Ion să fie director] ș.a.

Relevantă fiind asemănarea cu atributul (prin referire și acord în gen și număr cu substantivul sau pronumele), dar și cu complementul (prin topică și referire la verb sau la interjecție), elementul predicativ suplimentar nu beneficiază de o anumită întrebare distinctă, fiind mai mult dedus din context (prin dubla sa referire și prin topică).

3. Regenții elementului predicativ suplimentar

După cum am menționat mai sus, elementul predicativ suplimentar se subordonează simultan la doi termeni, dintre care unul este verbal, iar celălalt nominal.

Ca regent inițial, menționăm, mai întîi, verbele predicative sau locuțiunile verbale (ele pot fi atît tranzitive, cît și intransitive, la oricare din diateze, moduri, timpuri etc.) sau o interjecție predicativă: *Toată lumea te crede nevropată* (C. Petrescu); *Pe colibă singur paznic / M-au lăsat c-un vraf de pene* (I. Barbu); *Te luase drept model, un fel de model și, cînd am auzit în oraș că ai venit să faci o vizită, m-am grăbit să te cunosc* (Al. Ivasiuc); *Iată-i reci și amenințători* (M. Sorescu); *Stătui de vorbă vesel, ca niciodată* (M. Sadoveanu); *Mîncară la început tăcuți și flămînzi* (C. Petrescu) etc.

Cel de-al doilea termen implicat de elementul predicativ suplimentar aparține clasei numelui (substantiv sau substitut), dar poate figura în diferite poziții sintactice, cum ar fi:

- subiect: *Toți copiii dumisale o așteptau cu ochii boldiți* (M. Sadoveanu); *Ruinele se înălțau fumegînde*; *Apa țîșnea clocotîndă*; *Bătrînul calcă tăcut* ș.a.

- complement direct: *Pe consoarta amicului meu o cheamă din botez Nastasia* (I. L. Caragiale); *N-o dorea geloasă, dar nu-i convenea s-o vadă nepăsătoare* (E. Lovinescu); *Am întîlnit-o pe ea supărată* ș.a.

- complement indirect: *Îmi place să stau ore, zile și vieți în atelierul tău, numai ca să mă uit la tine **lucrînd*** (T. Arghezi); *De mult toată lumea îi zice **Grazella*** (I. L. Caragiale); *O chema Cornelia, dar noi îi ziceam **mama Grachilor** ori mai adăugam mama degeraților, folosind fiecare, cum îi venea la îndemînă, porecle răutăcioase* (I. Brad) etc.

- complement de agent: *Era o întîmplare povestită de ea **suspînînd*** ș.a.

Notă: Dintre cei doi regenți ai elementului predicativ suplimentar, termenul nominal poate rămîne neexprimat, fără consecințe asupra autonomiei (integrității semantice și sintactice) a enunțului. Astfel, elementul predicativ suplimentar se poate referi la un subiect inclus sau subînțeles: *De umblat umblu ca fiecare / Cînd **vinovat** pe coperișele iadului / Cînd **fără păcat** pe muntele cu crini*¹⁵⁰ (L. Blaga); *Să aibă cu ce ieși înaintea bărbaților cînd s-or întoarce **flămînzi*** (M. Sadoveanu); *Au coborît **leneși, tremurători*** (M. Sadoveanu); *Jalnic ard **de viu** chinuit ca Nessus* (M. Eminescu) ș.a. Dacă regentul nominal însă e un complement direct, absența lui are implicații asupra integrității structurale și semantice a enunțului. Cf. *Am întîlnit [-o] **supărată***.

Astfel sînd lucrurile, credem că „referirea” elementului predicativ suplimentar la anumite funcții sintactice se autodizolvă ca problemă, întrucît valoarea morfologică a supraordonatului este generatoare de funcții sintactice (regent nominal – atribut; regent verbal – complement/circumstanțial), și nu funcția sintactică a acestuia. Această categorie a sintaxei – EPS – este o parte de propoziție care determină un nume și un verb. Prin aceasta, elementul predicativ suplimentar se apropie de „fizionomia” tuturor celorlalte părți de propoziție subordonate (attribute, complemente, circumstanțiale). Situația lui specială față de acestea se limitează la faptul că are doi termeni regenți: unul nominal, celălalt verbal, cîtă vreme toate celelalte au un singur termen regent.

În concluzie, putem menționa faptul că una din condițiile realizării elementului predicativ suplimentar este legată de restricțiile semantice impuse de clasa de unități ocurente în această poziție structurală. Bunăoară, referindu-ne numai la realizarea adjectivală, adjectivele care semnifică un domeniu al cromaticii – *alb, negru, roșu, portocaliu* etc. – sînt ocurente în poziție de element predicativ suplimentar numai dacă sînt compatibile și semantic cu cele două unități dominante. Se poate spune *Pasărea neagră zboară; Copilul blond cîntă*, dar nu și *Pasărea zboară neagră; Copilul cîntă blond*, unde poziția postverbală a determinantului nu este admisă semantic. În enunțuri ca *Stejarul se înalță roșu*, determinantul este foarte slab legat structural de verb, dar relația este evident emfatică (la fel și în exemplele: *O pisică trecu **albă** pe linia gardului* (C. Petrescu); *Cerneala se întinde **albastră** pe hîrtie; Luna trece **galbenă** spre apus* ș.a.)

Unele adjective, bunăoară, realizează elementul predicativ suplimentar numai într-o anume vecinătate verbală. În enunțul *Ion cîntă frumos, frumos* este actualizat adverbial și determină exclusiv verbul, neaflîndu-se în relație cu numele *Ion*. Tot așa e cazul unităților lexicale evidențiate din enunțul *Vorbește **urît, clar, limpede*** etc., întrucît enunțul *El vorbește urît (limpede, clar* etc.) nu poate fi raportat la o bază: *El vorbește + el este urît (limpede, clar* etc.).

Așadar, în cazul elementului predicativ suplimentar se poate vorbi de un cumul morfologic, pentru că adjectivul în ipostaza discutată cumulează două valori morfologice – de adjectiv al numelui (cu care stabilește legături morfologice, semantice și sintactice) și de adverb al verbului (cu care intră în raport doar prin legăturile semantice, dar implicit sintactice, marcate prin aderență sau juxtaapunere).

„Pentru a înțelege mai bine această parte de propoziție”, cercetătoarea A. Iliescu propune pentru memorizare mai multe „nuclee verbale adecvate”, folosite ca regent pentru elementele predicative suplimentare: *a se numi; a se chema; a-l numi; a-l chema; a-l alege; a-l investi; a-l delega; a-l vota; a-l promova; a-l propune; a se crede; a se considera; a-l considera; a apărea ca; a-l face; a-l primi ca; a-l lăsa; a-l lua de; a se interesa ca; a se socoti; a se arăta; a se simți; a fi ales; a fi numit; a fi socotit; a fi considerat; a fi promovat; a fi delegat; a fi propus; a ieși* etc. [19, p. 333].

Unele din aceste verbe sînt interpretate, în unele gramatici ale limbii române, ca verbe semicopulative. Verbele pe lîngă care apare elementul predicativ suplimentar sînt, în general, verbe

¹⁵⁰ În acest exemplu, este elipsat și cel de-al doilea termen regent al elementului predicativ suplimentar – predicatul.

cu sens lexical autonom (spre deosebire de verbele semicopulative). Pentru a stabili cu certitudine statutul unui verb, trebuie să analizăm contextul în care acesta apare.

Cf. *Ion a ieșit inginer* și *Rochia a ieșit frumoasă*.

În primul exemplu, *a ieși* este sinonim cu *a deveni* și este verb de legătură, iar *inginer* e nume predicativ. În al doilea exemplu, *a ieși* are independență semantică, iar *frumoasă* este element predicativ suplimentar.

Astfel, este suficient ca verbul, pierzându-și din conținutul concret, să tindă spre abstractizare și ca accentul predicativ, care cădea inițial, în aceeași măsură, pe ambii termeni, să se condenseze numai pe al doilea, pentru ca acest verb să devină un semicopulativ (un element care nu e lipsit de sens lexical, dar e lipsit de predicativitate), iar adjectivul să devină nume predicativ. Cf. *Fetița vine (ascultă, stă etc.) voioasă* (EPS) și *Fetița este (pare, devine, rămîne etc.) voioasă* (NP din cadrul predicatului nominal)¹⁵¹.

4. Exprimările elementului predicativ suplimentar

Elementul predicativ suplimentar poate fi exprimat prin:

- **Adjective** de orice proveniență: *Din izvoare și din gîrle / Apa sună somnoroasă* (M. Eminescu); *Onoarea merge desculță prin tăciunii aprinși fără să-i pese dacă lasă urme* (Gr. Vieru); *În fiecare amurg se întorcea oțelît, viața părea că i se supunea îmblînzită* (C. Petrescu); *Tot satul îl știe de minciunos; Și toate gîndurile îi răsunau vlăguite, nesigure* (M. Eliade); *Anica a intrat arțăgoasă* (I. Druță) ș.a.

- **Substantive:**

a) fără prepoziții¹⁵²: *Alecsandri este numit secretar de stat la Postelnicie* (V. Alecsandri); *Măria-sa nu vine voievod din mila necredincioșilor ismailteni* (M. Sadoveanu) ș.a.

b) cu prepoziție, printre care cele mai obișnuite sînt: *ca, de, drept, cu* ș.a.: *Am declarat tricolorul ca steag național* (C. Petrescu); *Dincoaci îndemnul firii trece de vină mare* (Gr. Alexandrescu); *Gelozia apare atunci cînd îl consideri pe om drept proprietatea ta, drept un obiect* (Maximă) ș.a.

- **Construcții substantivale dezvoltate neanalizabile:** *Trenul se opri leneș, cu un fum posomorît la fereastra unui compartiment de clasa întâia* (I. Teodoreanu); *Stătea pe hol cu mîna în buzunar; Dănuța a intrat cu zîmbetul pe buze; Îi vedeam picior peste picior; A intrat în auditoriu cu căciula pe cap; Mergea cu pălăria pe-o ureche; Îi vedeam zilnic nas în nas* ș.a.

- **Pronume:** *De cînd ți-am mărturisit prostia care-mi umblă prin cap, te văd alta* (M. Sadoveanu); *L-am lăsat cît mine și l-am găsit cît tine* ș.a.

- **Numerale:** *Era încredințat de iubirea ei și n-avea nici un motiv să n-o socotească întâia* (M. Sadoveanu); *Colegii te consideră prima din clasă* ș.a.

- **Verbe sau locuțiuni verbale la gerunziu:** *Pe mulți i-am văzut căindu-se de o vorbă spusă, pe nimeni n-am văzut căindu-se pentru că a tăcut* (Cugetări persane); *M-a lăsat mama dormînd, / M-a găsit doina zicînd* (Gr. Vieru); *Ruinele se înălțau fumegînde* (M. Eminescu); *Tăindu-l pe două potcoave / Calul meu saltă din bot fumegînd, / Ave mă-ntorc către tine eu, ave! / Soarele a izbucnit peste lume strigînd* (N. Stănescu); *Am văzut caii luînd-o la goană* ș.a.

- **Verbe și locuțiuni verbale la supin sau infinitiv:** *Acest fapt îl considerăm de necrezut; Credeam pe americani de neînvîns; Îi credeam a fi solidari cu noi; Acum întâiași dată vedem ideea de unitate a se arăta; Îți arăt cu jurămint / Că a nu sta la cuvînt / Ș-a-ți strica parola-ndată / Nu te credeam niciodată* (poetii Văcărești) ș.a.

¹⁵¹ A se ține cont și de faptul că există situații cînd un verb, simultan, este predicativ și semicopulativ. Cf. *Dacă nu ne vom hrăni cu Eminescu acesta, atunci vom rămîne în cultură mai departe infometaji* (C. Noica).

¹⁵² Unii cercetători consideră aceste substantive, care îndeplinesc funcția sintactică de element predicativ suplimentar, ca fiind în cazul Nominativ, dat fiind faptul că nu sînt însoțite de prepoziții (a se vedea [12, p. 490; 20, p. 286-289]. În opinia lui C. Dimitriu, aceste substantive sînt în cazul Acuzativ, pentru că ele arată semantic „calitatea regentului” nominal, astfel încît prepoziția / locuțiunea prepozițională (*ca, drept, în calitate de* etc.), care există și doar nu se exprimă, poate fi oricînd introdusă în context, fără a schimba intenția comunicativă a vorbitorului. Cf. *S-a întors doctoriță și S-a întors în calitate de doctoriță* [14, p. 1490].

- **Adverbe:** *Cum l-ai botezat?*; *Oricum l-ai boteza, tot îl iubesc*; *Te știam altfel*; *Eu știu cum l-au botezat* ș.a.
- **Interjecții:** *L-a făcut harcea-parcea!*; *L-au lăsat paf!* ș.a.

5. Tipologia elementului predicativ suplimentar

Se disting două clasificări ale elementului predicativ suplimentar:

- sub aspect semantic;
- sub aspect formal (structural).

Din punct de vedere semantic, elementul predicativ suplimentar exprimă:

- a) **o caracteristică** a subiectului sau a complementului, care poate apărea:

- ca potențială în viitor sau în prezent-viitor: *Vreau sala curată lună*;
- ca o evaluare absolută, relativă / aproximativă sau ireală a entității la care trimite subiectul sau complementul: *Ada îl știe pe el un laș*; *Îmi văd copiii fericiți* ș.a.

- ca reală și obiectivă: *Ochii mi se deschid umezi, și sînt împăcat* / *Ca fîntînile din imperiul lutului* (L. Blaga) ș.a.

- ca dorită: *Culcă-mi-te trîndavă pe coarne*, / *Fă-te jugul meu de carne* (T. Arghezi) ș.a.

b) **o calitate** cu care este implicat subiectul sau complementul în desfășurarea acțiunii verbale, calitatea reprezentînd o consecință, un efect al procesului indicat de verb (fiind posterioară acestui proces): *Nu vor să fie propuși ca martori [...] la ceea ce se întîmplă* (C. Petrescu); *Iau lumina drept aer și mîit / și leagăn și barcă* (N. Stănescu); *Călătorind pe malul furtunilor latine*, / *L-am întîlnit, sol pașnic, pe-o stîncă de topaz* (T. Arghezi) ș.a.

c) **o calitate** independentă de procesul indicat de verb și anterioară acestui proces: *Dimineața am servit cafeaua fierbinte*; *I-a restituit cartea ruptă*; *S-a întors de la Chișinău învingătoare*.

d) **o acțiune** secundară, simultană cu acțiunea principală exprimată de verbul regent: *Din geamul tău gîndi-voi la trecut*, / *Privind în sus, la păsările sfînte* (T. Arghezi); *Dorina se trezi tremurînd* (M. Eliade) ș.a.

Rezumînd cele descrise mai sus, conchidem că elementul predicativ suplimentar prezintă, sub aspect semantic, două variante de bază:

1. Elementul predicativ suplimentar **nominal**, expresie a însușirii sau a calității subiectului (complementului) privită în contextul desfășurării acțiunii verbale (a se vedea **a**, **b**, **c**), exprimat prin nume: substantive, adjective, pronume, numere.

2. Elementul predicativ suplimentar **verbal**, expresie a implicării subiectului (complementului) în dezvoltarea unei acțiuni secundare, simultană acțiunii verbului regent (a se vedea **d**), exprimat, cu preponderență, prin gerunzii.

Așadar, aceste variante semantice corespund modalităților deosebite de realizare a funcției de element predicativ suplimentar.

Sub aspect formal, elementul predicativ suplimentar poate fi:

- simplu:** Toate pe-aici și-au lăsat, / **vestigii**, pleoapele. / Unda îngroapă-le, / Valul dezgroapă-le! (L. Blaga); Cîteodată mă pomenesc **urlînd** (M. Sorescu) etc.
- dezvoltat:** Bine-ți pare să fii singur, crai bătrîn fără de minți, / Să oftezi dup-a ta fată, **cu ciubucul între dinți** (M. Eminescu); Pînă la urmă a scos portofelul și mi-a dat niște bani, spunîndu-mi să nu mă jenez și să-i primesc **cu titlu de împrumut**, cînd o să am (M. Preda) ș.a.
- multiplu:** S-a rezeamat pe brațul meu, **caldă și îngîndurată** (C. Petrescu); Tristă după un copac, pe cîmp / Stă luna **palidă, pustie** (G. Bacovia); În rînduri de saci cu gura deschisă - / boabele să ți le-nchipui: **gălbii** / sau **roșii, verzi, sinilii, aurii**, / cînd **pure**, cînd **pestrițe** (L. Blaga); Cîteva clipe s-au privit **tăcuți** și **nemișcați**, apoi a făcut un pas spre laiță ș.a.

6. Gradul de dependență a elementului predicativ suplimentar față de verb

În ce privește gradul de dependență a elementului predicativ suplimentar față de verbul însoțit, se disting două situații:

1. Când dependența de verb e foarte slabă, întrucât verbul indică doar acțiunea în cursul căreia se manifestă o anumită caracteristică a subiectului sau a unui complement. În asemenea situații, elementul predicativ suplimentar nu are nuanțe circumstanțiale: *Luna pe cer trece – așa sfântă și clară* (M. Eminescu) ș.a.

2. Când caracterizarea numelui în momentul acțiunii are legătură cu modul de desfășurare a acestei acțiuni. În asemenea situații, elementul predicativ suplimentar are nuanțe circumstanțiale (de mod, de timp, de cauză sau de concesie): *Tătarii mâncau grăbiți capetele cailor* (M. Sadoveanu) – de mod; *Am cunoscut-o tânăr* – de timp; *Primarul Ion Pravilă intră în cârciumă, frecându-și mâinile mulțumit* (L. Rebreanu) – de cauză ș.a.

7. Marcarea identității specifice a elementului predicativ suplimentar:

flexiunea, elementele de relație, topica, articularea

Fiind o funcție sintactică cu dublă subordonare, identitatea sintactică a elementului predicativ suplimentar e marcată, simultan, prin modalități de manifestare în planul formei a subordonării față de nume - **flexiunea** - și față de verb - **topica**¹⁵³. În ce privește planul sensului, precum și în legătură cu structura elementului predicativ suplimentar, intervin și alte modalități de manifestare, cum ar fi **elementele de relație** și **articolul**. În așa fel, elementul predicativ suplimentar se caracterizează prin identitatea cea mai marcată.

Flexiunea se realizează prin *acord* – de cele mai multe ori – și prin *recțiune*. Când este exprimat printr-un nume, elementul predicativ suplimentar se acordă cu regentul nominal în gen și număr, regulile acordului fiind aceleași ca la numele predicativ. Cf. *Elevii ascultă atenți; Elevele ascultă atente; Elevii și elevele ascultă atenți* etc. Spre deosebire de numele predicativ și de atribut, în schimb, elementul predicativ suplimentar nu se acordă în caz. Dacă în situațiile în care se referă la un complement direct sau la unul de agent, forma cazuală este neconcludentă (datorită omonimiei dintre nominativ și acuzativ), situațiile în care elementul predicativ suplimentar fără prepoziție se referă la un complement indirect în dativ demonstrează clar absența acordului în caz la această parte de propoziție. Cf. *Ei i se spune Daniela*.

Construcții care ridică probleme de exprimare corectă, întrucât există vorbitori tentați să facă acordul în caz, prin hipercorectitudine, sînt cele în care elementul predicativ suplimentar exprimat printr-un adjectiv feminin singular determină un verb la participiu, de același gen și număr, care este atributul acordat al unui substantiv în cazul genitiv sau dativ. De reținut că se spune corect: *Lectura unei opere socotită celebră* (nu celebre); *M-am adresat unei persoane considerată competentă* (nu competente) etc.

Elementele de relație depind de tipul, semantic și structural, al elementului predicativ suplimentar. El poate fi folosit singur, fără prepoziții, cît și cu prepoziții / locuțiuni prepoziționale, dintre care cele mai frecvente și specifice sînt:

în calitate de: *L-am invitat în calitate de naș;*

de: *L-am luat de prieten;*

drept: *Drept lumînare / Aș vrea o floare* (M. Isanos);

cu: *Și părintele Ioan acum umbla cu pletele în vînt să găsească alt dascăl* (I. Creangă) ș.a.

Notă: Cu privire la prepozițiile specifice elementului predicativ suplimentar, mai putem consemna următoarele:

1. Prepoziția *de* cu sensul *drept* este învechită și populară. În limba literară actuală ea se folosește în cîteva expresii, ca *a da* (*a lua*) *de nevastă*, *a o lua de bună*, nu și în îmbinări libere ca *a*

¹⁵³Problema formei elementului predicativ suplimentar ridică întrebarea dacă forma este o consecință a raportului sau raportul este o consecință a forme și în ce măsură forma influențează tipul de raport dintre regent și subordonat. Comparînd două structuri ce conțin EPS: *Ei vin bucuroși* și *El se erijează în atotștiutor*, relevăm că, în primul exemplu, forma este impusă de regentul nume, pe cînd, în cel de-al doilea exemplu, forma este dictată și de regentul verbal prin recțiune prepozițională. Forma este deci consecință a raporturilor stabilite între determinați și determinant.

lua pe cineva *de prost* (*de nebun*); *a se ține de prieten* (*de rudă*) etc. Corect: *a lua pe cineva drept prost* (*drept nebun*); *a se ține drept prieten* (*drept rudă*) ș.a.

2. În unele construcții, sînt admise ambele variante, cînd elementul predicativ suplimentar e construit atît cu, cît și fără prepozițiile *ca*, *de*, *drept*. De reținut că, după verbe ca *a alege*, *a delega*, *a numi*, *a promova*, *a propune* + complement direct sau după aceleași verbe la diateza pasivă, limba literară preferă elementul predicativ suplimentar fără prepoziție. Cf. *L-am ales președinte*, respectiv *A fost ales președinte* (nu *drept* sau *ca președinte*).

3. Adăugarea lui *și* pe lîngă prepoziția *ca* („drept, în calitate de”) dă naștere unei construcții incorecte. Se spune: *S-a interesat ca părinte* (nu *ca și părinte*), iar eventualele cacofonii se evită prin alte mijloace. Deci nu se admit nici îmbinări de tipul: *L-a primit ca și cadou* sau *A apărut ca și coautor* ș.a.

Topica

Spre deosebire de atribut, cu care se aseamănă prin acord, elementul predicativ suplimentar se plasează după verbul predicat, care i se impune ca regent: *Grămezile ude de dorobanți se strînseseră necăjite și amețitoare* (M. Sadoveanu).

În enunțul de mai sus, elementele predicative suplimentare *necăjite* și *amețitoare*, acordate în gen și număr cu substantivul *grămezile* – regentul lor nominal – se situează, în plan sintagmatic, imediat după verbul *se strînseseră* – regentul lor verbal. Așadar, prin flexiune (determinată de realizarea prin adjective), ele se opun circumstanțialelor modale, iar prin poziție - atributului (inclusiv celui circumstanțial).

Notă: Pentru demonstrarea justeței celor spuse mai sus, pot fi comparate următoarele exemple:

1. *Fata privește atentă.*
2. *Fata atentă privește.*
3. *Atentă, fata privește.*

În primul exemplu, adjectivul *atentă* intră în dublă relație: și cu verbul *privește*, și cu substantivul *fata*, îndeplinind funcția sintactică de element predicativ suplimentar. Deplasarea acestui determinant în poziție adnominală, ca în exemplul al doilea, anulează dubla dependență a determinantului, care devine determinant unilateral, realizînd, exclusiv, poziția de atribut al substantivului *fata*. Izolarea acestui determinant în poziție inițială, ca în exemplul al treilea, este emfatică, dar implică, de asemenea, subordonarea dublă: atît față de nume, cît și față de verb. Adjectivul îndeplinește, în asemenea situații, funcția de atribut circumstanțial.

Astfel, cel mai apropiat de elementul predicativ suplimentar este atributul circumstanțial. Distincția dintre ele nu este însă doar topica diferită, ci ține și de planul semantic: însușirea exprimată de atributul circumstanțial precede (ca timp, cauză, condiție etc.) sau urmează (scop, consecință) acțiunea verbală: *Perseverent, elevul învață foarte bine* (atribut circumstanțial cu nuanță cauzală). În timp ce însușirea exprimată prin elementul predicativ suplimentar este simultană cu acțiunea verbului: *Elevul învață perseverent* (EPS).

Dacă verbul are diferite compliniri circumstanțiale, elementul predicativ suplimentar poate sta:

- imediat după verb, înaintea complinirilor circumstanțiale: *Se sculă încet și porni gîrbov spre casa pustie* ș.a.
- după una din complinirile circumstanțiale sau necircumstanțiale: *Nicoară ascultase cartea de amenințare cu sprînceana încă mînioasă* (M. Sadoveanu); *Urcară scările mai ușori ca niciodată; Am umblat astfel veselî toată ziua* ș.a.

Relevăm totuși că există și situații cînd, în limba vorbită, cu preponderență într-o comunicare afectivă, elementul predicativ suplimentar trece, accentuat, înaintea celor două structuri morfo-sintactice la care face, concomitent, referire: *Prima a sosit a mea; Trist mai vine Victor; Lilia o cheamă; Aproape domnișoară s-a-nscris în școli înalte / Și mîinile de gheață și le-a făcut mai calde, / Picioarele mai groase, grumazul mai cărnos, / Să nu i se mai vadă, uscată, nici un os* (T. Arghezi) etc. Cînd însă elementul predicativ suplimentar este exprimat prin pronume

interogative și relative, el stă obligatoriu înaintea unităților lexicale cărora li se subordonează. Cf. **Drept cine mă iei oare?** (Al. Macedonski).

În ce privește **articularea**, menționăm că, realizând funcția sintactică de element predicativ suplimentar, substantivul, de obicei, nu primește articol hotărât. Așadar, o caracteristică formală a elementului predicativ suplimentar exprimat prin substantiv sau adjectiv este nearticularea.

Cf. *Vorbește ca profesor* (EPS);

Vorbește ca un profesor (circumstanțial de mod);

Vorbește mai bine ca un profesor (circumstanțial comparativ).

Astfel, majoritatea substantivelor – EPS apar exclusiv nearticulate. Cf. *Ce frumos era în crânguri / Când cu ea m-am prins tovarăș* (M. Eminescu) ș.a.

Dacă în contextul de mai sus prezența sau absența articolului (hotărât sau nehotărât) diferențiază funcția sintactică a substantivului, nu același lucru se întâmplă în alte contexte, unde articularea sau nearticularea substantivului n-are nici o legătură cu funcția de element predicativ suplimentar pe care acesta o exprimă. Cf. *El se dovedește un foarte bun observator al realității* sau *El se dovedește observator al realității*; *Există ipostaze în care orgoliul nu ne mai apare ca un defect pe plan social* sau *Există ipostaze în care orgoliul nu ne mai apare ca defect pe plan social* ș.a.

Elementul predicativ suplimentar exprimat printr-un substantiv poate fi articulat hotărât, dacă e determinat de un atribut: *Și iată în sfânta zi de Duminica Mare mă trezii stăpînul în regulă al unei iepe mici și slabe* (C. Hogaș).

Nearticularea adjectivelor constituie un indiciu prețios în cazul adjectivelor situate înaintea substantivelor cu funcție de subiect. Așezarea adjectivelor lângă substantiv poate duce la interpretarea acestora drept atribute adjectivale. Forma nearticulată arată însă că adjectivul așezat înaintea substantivului este element predicativ suplimentar, deoarece nu se referă numai la substantiv, ci și la verb: *Văd clăile-n cîmp, pe coline / Cunosc singuraticii ulmi, / Și-acum, la lumina ce vine, / Încep să se miște greoaie / Făpturi purtătoare de ploaie, / Se urcă pe culmi* (G. Coșbuc).

E demn de menționat faptul că identitatea specifică a elementului predicativ suplimentar exprimat prin gerunziu rămîne implicită în planul semantic al celor două verbe.

8. Confundarea elementului predicativ suplimentar cu alte părți de propoziție

Parte de propoziție controversată, elementul predicativ suplimentar este confundat, adesea, cu diverse părți de propoziție cu care prezintă asemănări: cu numele predicativ, atributul și unele complemente (acest lucru ne-o dovedesc și denumirile¹⁵⁴ de care s-a bucurat pînă la ora actuală această parte de propoziție).

A. Pentru a distinge elementul predicativ suplimentar de numele predicativ din cadrul predicatului nominal, vom ține cont de următoarele caracteristici¹⁵⁵:

- **dubla regență** a elementului predicativ suplimentar, în opoziție cu simpla regență a celorlalte funcții sintactice și a „raportului de inerență” a numelui predicativ cu subiectul;

- elementul predicativ suplimentar este, cu necesitate, o **structură derivată** (cf. *Dana privește fericită – Dana privește și este fericită*), iar numele predicativ este întotdeauna considerat o structură primară¹⁵⁶;

- „**referentul**” elementului predicativ suplimentar este fie **subiectul**, fie un **complement** (direct, indirect, de agent), în cazul numelui predicativ – obligator subiectul;

¹⁵⁴ Despre care am pomenit mai sus

¹⁵⁵ Există și lingviști care consideră EPS și numele predicativ ca aparținînd „la același tip de funcție și anume funcției sintactice cu dublă subordonare” (a se vedea [13]).

¹⁵⁶ Trebuie să menționăm că această distincție asupra căreia insistă majoritatea cercetătorilor nu este relevantă întru totul, deoarece construcțiile cu nume predicativ permit o istorie derivativă. Altfel zis, construcțiile cu verbe copulative sînt și ele interpretabile derivativ. A fi „copulativ” într-o structură precum *Ei sînt deștepți* provine din *Ei sînt* și *Ei au calitate de a fi deștepți* – „sum pro habeo”. Tot derivate sînt și structurile care conțin nume predicative exprimate prin substantive în genitiv sau acuzativ – [*Casa este a vecinului*] < [*Casa este casa vecinului*]; [*Masa este de lemn*] < [*Masa este masă de lemn*], unde, în timpul trecerii de la structura de adîncime spre cea de suprafață, are loc și un proces de conversiune sintactică ca efect al transferării funcției de nume predicativ a substantivului atributului său.

- **regentul verbal** al elementului predicativ suplimentar este un **verb predicativ**, al numelui predicativ – un verb copulativ sau semicopulativ;

- sub aspectul importanței, elementul predicativ suplimentar aparține masei funcțiilor sintactice (este o **funcție secundară**), numele predicativ însă aparține bazei propoziției – predicatul (fiind o funcție principală).

B. Pentru a distinge elementul predicativ suplimentar de complementul circumstanțial de mod, în cazul când ambele sînt exprimate prin gerunzii, vom ține cont de faptul că conținutul elementului predicativ suplimentar nu intră în aceeași sferă semantică cu aceea a verbului la care se referă, nu poate caracteriza acțiunea verbului, în timp ce conținutul complementului circumstanțial intră în aceeași sferă semantică cu aceea a verbului determinat și poate caracteriza acțiunea acestuia. Cf. *Merge cîntînd; Vine zîmbind; Înaintează cercetînd; Vorbește privindu-mă* (EPS) // *Merge schiopătînd; Vine alergînd; Înaintează tîrîndu-se; Vorbește fonfăind* (CCM). În primul caz, avem EPS, întrucît conținutul semantic al celor patru gerunzii, prin care sînt exprimate, nu intră în sfera semantică a celor patru verbe-predicate (*merge, vine, înaintează, vorbește*), adică nu poate caracteriza acțiunile acestora, exprimînd procese diferite ce se desfășoară simultan și paralel cu ale acestora. În al doilea caz, avem însă complemente circumstanțiale modale, reale, de calitate, întrucît conținutul semantic al gerunziilor intră în sfera semantică a verbelor-predicate din cele patru propoziții, adică poate caracteriza acțiunile acestora.

C. Referirea simultană dublă a conținutului unui element predicativ suplimentar la verbe și la nume, precum și existența unor nuanțe circumstanțiale la unele dintre structurile sale constituie trăsături comune cu acelea ale unui atribut circumstanțial¹⁵⁷. Pentru a deosebi elementul predicativ suplimentar de atributul circumstanțial, vom ține cont de următoarele :

- gruparea certă a elementului predicativ suplimentar cu verbul (exprimată prin topică: e așezat, cu precădere, lîngă un verb) și gruparea certă a atributului circumstanțial cu numele (exprimată tot prin topică: e așezat întotdeauna înaintea verbului și a numelui de care este mai apropiat);

- absența la atributul circumstanțial a nuanței de mod;

- prezența permanentă a nuanțelor circumstanțiale la atributul izolat circumstanțial - de timp, cauză, concesie: *Tîndr, omul își dorește multe* – nuanță temporală; *Prevăzător, omul nu va pleca într-acolo* – nuanță cauzală; *Sănătos, omul se poate apuca de orice lucru* – nuanță condițională; *Supărat pe el, se dusese totuși la concert* – nuanță concesivă etc.) și eventuala lor lipsă la elementul predicativ suplimentar: *Prin care trece albă regina nopții moartă*).

D. A nu se confunda EPS cu atributul. Remarcăm că distincția după sens este uneori clară, permițînd diferențierea EPS de atribut. Cf. *Declar ședința închisă* (EPS) – *Conduce ședința închisă* (atribut), alteori mai puțin clară. Cf. *Are părul blond* (EPS) – *Are păr blond* (atribut).

E. Nu trebuie confundat EPS cu circumstanțialele de timp (CCT) și instrumentale (CCI), atunci când sînt exprimate prin gerunzii așezate după verbele determinate. Cf. *Vine cîntînd spre noi* (EPS); *I-a înșurat trăind* (CCT); *Înaintează în pădure tăind lianele* (CCI) ș.a.

F. Nu trebuie confundat complementul circumstanțial de loc (CCL) (din unele construcții eliptice de verbul-predicat reprezentat prin *a se afla*) cu elementul predicativ suplimentar. Cf. *O credea la părinți* (= „Credea că se află la părinți”); *S-a visat acasă* (= „A visat că se află acasă”), unde construcțiile *la părinți* și *acasă* sînt CCL, și nu elemente predicative suplimentare.

9. Punctuația elementului predicativ suplimentar

Indiferent de topică, elementul predicativ suplimentar nu se desparte prin virgulă de cele două elemente regente ale sale: *Am lăsat-o pe mama liniștită*.

Numai o intercalare poate separa elementul predicativ suplimentar de regentii săi: *Dănuța, Vlad și Mihai privesc, fără îndoială, atenți la desene animate*.

Notă: Într-o topică afectivă, folosite cu vădite valori stilistice, elementele predicative suplimentare pot să se izoleze (mai ales dacă sînt folosite în perechi). Cf. *Eu, la o mescioară,*

¹⁵⁷ Unii cercetători nu fac distincție între elementul predicativ suplimentar și atributul circumstanțial (a se vedea, în acest sens, C. Dimitriu, care numește această parte de propoziție atribut circumstanțial / completiv) [14, p. 1478].

singur, aşteptam, resemnat un biet şvaţ, comandat de două ceasuri (G. Ibrăileanu); *Toate pe-aici şi-au lăsat, / vestigii, pleoapele. / Unda îngroapă-le, / Valul dezgroapă-le!* (L. Blaga); *Călătorind pe malul furtunilor latine, / L-am întâlnit, sol paşnic, pe-o stîncă de topaz* (T. Arghezi); *Dorina rămase o clipă cu ochii căscaţi, apoi gemu, rănită, şi se prăvăli* (M. Eliade); *După cîtăva vreme apărură la o cotitură piscul Horăicelului, grandios şi comic, cu profilul acvilin al unei jumătăţi de cască normandă* (G. Ibrăileanu); *S-a rezemat pe braţul meu, caldă şi îngîndurată* (C. Petrescu) ş.a.

Alteori izolarea elementului predicativ suplimentar intervine pentru a se evita echivocul semantic. Cf. *Bine-ţi pare să fii singur, crai bătrîn fără de minţi, / Să oftezi dup-a ta fată, cu ciubucul între dinţi* (M. Eminescu) ş.a.

10. Valorile stilistice ale elementului predicativ suplimentar

Elementul predicativ suplimentar poate apărea în context, avînd diverse valori stilistice:

- într-o enumerare, exprimat prin gerunzii coordonate (în juxtapunere sau joncţiune):

Dacă-i întâlni / Măicuţa bătrînă / Cu briul de lînă, / Din ochi lăcrimînd, / Pe cîmp alergînd, / Pe toţi întrebînd / Şi la toţi zicînd (Mioriţa) [unde enumerarea gerunziilor sugerează zbuciumul mamei]; *Îl văd [...]/ muncind ..., / luptînd, căzînd şi ridicîndu-se iar, murind în şes şi renăscînd în munţi* (A. Vlahuţă) [unde enumerarea sugerează lupta neînteruptă a poporului român în cursul secolelor] ş.a.

- de **anadiploză** (repetiţia din finalul unei propoziţii la începutul propoziţiei următoare):

Au venit dezlegaţi! Dezlegaţi s-au întors la casele lor (Z. Stancu) ş.a.

- de **epitet**: *Soarele ce azi e mîndru el îl vede trist şi roş* (M. Eminescu); *Din izvoare şi din gîrle / Apa sună somnoroasă* (M. Eminescu) ş.a.

- de **metaforă**: *Te-aştept să te cobori / Petală de pe flori, / Sădită în azur* (T. Arghezi) ş.a.

- de **inversiune** (cînd se află înaintea regentului): *Eşti ca vioara, singură, ce cîntă* (T. Arghezi); *De departe, stîNSE, ajungeau pînă la el zvonurile glasurilor din pădure* (M. Eliade) ş.a.

- de **repetiţie** (ce subliniază, de obicei, ideea de superlativ absolut): Porumbul stătea adunat **grămezi-grămezi**; Cartea am cumpărat-o **nou-nouţă** ş.a.

- de **elipsă**: *Ieri a venit plîngînd, astăzi ... [vine rîzînd]* ş.a.

Notă: Pentru a obţine anumite efecte stilistice, scriitorii, ca şi vorbitorii de rînd, de altfel, izolează intenţionat elementul predicativ suplimentar cu ajutorul pauzei şi al punctului: *Păseau pe drumul prăfuit. Obosiţi şi gînditori* ş.a.

Subordonata predicativă suplimentară

Subordonata predicativă suplimentară este subordonata care îndeplineşte funcţia de EPS atît pe lîngă un verb (tranzitiv sau intransitiv), o locuţiune verbală sau interjecţie predicativă din propoziţia regentă, cît şi pe lîngă un substantiv, pronume sau numeral cu funcţie de subiect, CD sau CI în aceeaşi propoziţie regentă: *Îl văd cum planează* (determină verbul-predicat *văd* şi pronumele *îl*); *Cei doi au plecat cum se aflau*; *Se uita la mine cum lucrez*; *Copilul a fost aşezat pe pat aşa cum se afla*; *Pe tustrei îi dăm ca exemplu cum procedează*; *Îl simt că-i abătut*; *Îl cunosc cine este*; *O ştiu de ce este în stare*; *Le păstrez precum erau*; *Îi văd cît sînt de răi*; *Mă uit la ea ce încrezută este*; *Uitaţi-vă la el ce ispravă a făcut*; *Tot ce putea să facă era să mă pună la curent* (M. Preda); *Noaptea cerul e viu, îl vezi cum se roteşte* (Z. Stancu).

Subordonata predicativă suplimentară exprimă un fapt sau o acţiune referitor (referitoare) la subiect din propoziţia regentă şi simultan(ă) cu faptul sau cu acţiunea exprimat(ă) de verbul, de locuţiunea verbală sau sugerat(ă) de conţinutul interjecţiei predicative din propoziţia regentă.

Subordonata predicativă suplimentară este mai slab reprezentată cantitativ, în planul frazei decît EPS în planul propoziţiei. Datorită dublei determinări simultane şi diferite, PSP concentrează în ea, în planul frazei, valoarea unei subordonate atributive şi a unei subordonate complete, aşa cum, în planul propoziţiei, EPS concentrează în el valoarea unui atribut şi a unui complement, în acelaşi timp. De aceea subordonata predicativă suplimentară nu beneficiază de o anumită întrebare, valoarea ei fiind dedusă din context, întocmai ca valoarea EPS.

Topica. Subordonata predicativă suplimentară stă aproape numai după propoziția regentă. Extrem de rar ea se poate afla înaintea regentei: *Și așa cum se găsea a intrat în auditoriu.* (topică afectivă).

Punctuația. Subordonata predicativă suplimentară nu se desparte prin virgulă de propoziția ei regentă.

Contragerea. Subordonata predicativă suplimentară se poate reduce, prin contragere, la echivalentul ei sintactic din planul propoziției –EPS: Cei doi au plecat **cum se aflau** (=supărați); Se uita la mine **cum lucrez** (lucrînd); Îl știu ce poate face (=capabil de orice); Îl găsesc precum era (=neschimbat).

Cumulul de funcții sintactice (Valoarea sintactică dublă)

Un grup de cuvinte are uneori simultan valoarea a două sau mai multe părți de propoziție:

Cf. *De jur împrejur, se întind dealurile cu vegetația arsă ca de acid sulfuric* (G. Bogza) [CModal comparativ și complement de agent];

Din Grîușor, privirea poate să alerge pe deasupra întregii regiuni petrolifere, ca peste un câmp de experiențe (G. Bogza) [CCComparativ cu nuanță condițională și CCLoc];

Ia pe ciocoi ca hreanul și dă-l prin răzătoare (T. Arghezi); *Olguța arunca cojițele, vehement, ca niște insulte farfuriei* (E. Teodoreanu) [CD și Comparativ cu nuanță condițională].

Nu aş vrea decât un cal, pe care să merg alături de camarazii mei (Camil Petrescu); *Fiecare nu poate lua cu sine decât faptele lui bune* (T. Vianu) [CD și C de excepție].

Grupurile de cuvinte cu valoare sintactică dublă se comportă astfel:

a) Unele satisfac două valențe ale aceluiași element regent: *ca peste un câmp* satisface valența verbului *să alerge* de a primi un CModal Comparativ și însușirea aceluiași verb de a primi un CLoc;

b) Altele satisfac două însușiri combinatorii ale aceluiași element regent, dar, în plus, intră în relație și cu alt cuvînt: *ca niște insulte* satisface două valențe ale lui *arunca*, dar se combină și cu *cojițele* (autorul face o comparație între *cojițe* și *insulte*).

c) Uneori un singur cuvînt are valoare sintactică dublă și satisface simultan două valențe a două cuvinte regente (atributul circumstanțial și elementul predicativ suplimentar): Cf. *Furată de gînduri, doamna Deleanu nu băgase de seamă că Dănuț ațipise pe genunchii ei* (E. Teodoreanu); *Legăți la coate-i numeri; sînt o sută* (T. Arghezi) [Atribut circumstanțial]; *Ochii îl priveau mereu, nemișcați, cu aceeași umbră de spaimă* (L. Rebreanu) [EPS].

Dubla valoare sintactică a unor propoziții din cadrul frazei

Așacum în propoziție există părți de propoziție cu valori duble, în frază se întâlnesc câteodată propoziții subordonate care îndeplinesc simultan două funcții: Cf. *Mulți scriitori au scris operele lor de frunte în epoca de lupte și de neazuri, **adică tocmai atunci când săvârșeau cele mai grele experiențe de viață*** [PST: *când au scris?*; Apozitivă pentru *epoca*] (Al. Philippide); *Ne mirăm fiecare de isprăvile celuiilalt, bucurându-ne **sincer că sîntem niște vînători** cum nu se mai află alții* (M. Sadoveanu) [PSCI și PSCauzală].

FUNCȚIILE SINTACTICE

Se poate afirma că „funcțiile sintactice purtate de unitățile sintactice apar doar ca rezultat al unor raporturi sintactice”. Funcțiile sintactice reprezintă adaosurile de informație gramaticală dobândite de unitățile sintactice de grad inferior în cadrul unităților sintactice de grad superior, ca urmare a contractării unui raport sintactic generator de funcții sintactice în cadrul planului sintactic al comunicării propriu-zise sau al comentariilor. La acestea, în primul rând se aplică principiul general de identificare a raporturilor sintactice: importanța diferită a unităților sintactice și existența planurilor diferite de comunicare, comunicarea propriu-zisă și planul comentariilor. Numai că această dihotomie este destul de rigidă și necesită ameliorări conceptuale: capacitatea unităților sintactice și a raporturilor dintre ele de a se constitui în comunicare despre sine sau despre o altă comunicare este, din punctul nostru de vedere, argument în favoarea ideii că, pe lângă planul comunicării propriu-zise și cel al comentariilor, se pot identifica încă două: planul explicării/interpretării și planul traducerii / echivalării aceleiași / altei comunicări în mintea și în gândirea vorbitorului de limbă română contemporană.

Un raport lingvistic oarecare, pentru a fi sintactic, trebuie să se stabilească între unități sintactice, iar o funcție, pentru a fi calificată drept funcție, trebuie să fie generată de raporturi sintactice. Astfel, se poate considera că cele două planuri de comunicare se pot distinge și din perspectiva obiectiv (dictum gramatical) – subiectiv (modus gramatical) cu precizarea că prin obiectiv înțelegem, convențional, subiectivitatea primară, immanentă a actului de comunicare.

Prin urmare, funcțiile sintactice pot apărea la nivele diferite, tipic fiind nivelul propoziției, unde funcțiile sintactice generate de inerență și de subordonare sînt purtate de partea de propoziție, iar analogic, nivelul frazei la care funcțiile sintactice generate de subordonare sunt purtate de propoziții și de substitute.

Funcțiile sintactice din limba română pot fi clasificate în principiu în următoarea manieră:

a) funcții sintactice identificabile după informația gramaticală și apoi după informația semantică [S și P din propoziție, care contractează raportul sintactic de inerență; propoziția subiectivă și predicativă din frază, care sunt cerute de insuficiența regenților lor; atributul determinativ (din propoziție și din frază), complementul intern, complementul direct ș. a.] ;

b) funcții sintactice identificabile mai întâi după informația semantică și în al doilea rând după informația gramaticală [apozitia (din propoziție, frază, text) și circumstanțialele (teoretic de toate felurile, din propoziție și din frază)];

c) funcții sintactice identificabile prin luarea în considerație în măsură egală atât a informației semantice, cât și a informației gramaticale (este cazul atributului, al complementului indirect, ori al atributului circumstanțial).